

ISSN 2227-8877

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

ВІСНИК
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В.Н. Каразіна
№ 1003

Серія “Романо-германська філологія.

Методика викладання іноземних мов”

Випуск 70

Видається з 1966 року

Харків
2012

У статтях цього Вісника висвітлені актуальні проблеми дискурсології, семантики і прагматики, граматики і лексики германських мов, когнітивної лінгвістики, стилістики на матеріалі германських, романських та інших мов, у тому числі в зрівняльному аспекті, методики викладання іноземних мов. Статті містять новітній доробок харківських, українських та зарубіжних лінгвістів, що відповідає результатам їх кандидатських і докторських досліджень.

Для лінгвістів, викладачів, аспірантів та пошукачів, студентів старших курсів.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(протокол № 5 від 27 квітня 2012 р.)

Головний редактор:

І.С. Шевченко, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)

Редакційна колегія:

Секція: Романо-германська філологія

Д. Александрова, докт. наук (Софійський університет імені Святого Климента Охридського, Болгарія)
В.І. Говердовський, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
В.В. Дементьев, докт. філол. наук (Саратовський державний університет імені М.Г. Чернишевського, Росія)
Ф. Домінгос Матіто, докт. наук (університет Ріоха, Іспанія)
П. Карагьозов, докт. наук (Софійський університет імені Святого Климента Охридського, Болгарія)
Г. Коллер, докт. наук (університет імені Фрідріха-Олександра, Ерланген-Нюрнберг, ФРН)
Т.А. Комова, докт. філол. наук (Московський державний університет імені М.В. Ломоносова, Росія)
А.П. Мартинюк, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
Л.М. Мінкін, докт. філол. наук (Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна)
О.І. Морозова, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
Л.С. Піхтовнікова, докт. філол. наук (Приазовський технічний університет, Маріуполь, Україна)
В.О. Самохіна, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
Л.В. Солощук, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
С.О. Швачко, докт. філол. наук (Сумський державний університет, Україна)

Секція: Методика викладання іноземних мов

Н.Ф. Бориско, докт. пед. наук (Київський національний лінгвістичний університет, Україна)
Л.С. Нечепоренко, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
С.Ю. Ніколаєва, докт. пед. наук (Київський національний лінгвістичний університет, Україна)
В.Г. Пасинок, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
О.Б. Тарнопольський, докт. пед. наук (Дніпропетровський університет економіки і права, Україна)
Л.М. Черноватий, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)

Відповідальний секретар:

Л.Р. Безугла, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, м. Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
факультет іноземних мов
Тел.: (057) 707-51-44
dilovamova@mail.ru

Текст подано в авторській редакції

Усі статті рецензовані

Свідоцтво про держреєстрацію КВ № 11825–696 ПР від 04.10.2006.

© Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, оформлення, 2012

ЗМІСТ

ДИСКУРСОЛОГІЯ: СЕМАНТИКА І ПРАГМАТИКА

И.Ф. Бублик ВЕРБАЛЬНАЯ ДИСКРИМИНАЦИЯ ОППОНЕНТА В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ АВСТРИИ	6
А.В. Лепетюха РОЛЬОВА ПОЛІФОНІЯ ПРИ ТЕМА-РЕМАТИЧНІЙ ІЗОТОПІЇ (на матеріалі сучасної французької мови)	11
Н.В. Романова АСОЦІАТИ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНО РЕАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ <i>EKEL</i>	16
Л.Я. Брославська, І.С. Шевченко ІДІОСТИЛЬ І КОНЦЕПТУАЛЬНА ІДІОСФЕРА АВТОРА У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ	21
О.Г. Зверева ЕТИКЕТНІ ФОРМУЛИ ВВІЧЛИВОСТІ У ДИСКУРСІ СІБЛІНГІВ	28
М.Л. Ільченко ТАКТИКИ ІНІЦІАЦІЇ ГОВОРІННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ЕЛЕКТОРАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі передвиборчих теледебатів)	34
И.Н. Лавриненко КРИТЕРИИ КЛАССИФИКАЦИИ КИНОДИСКУРСА	41

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА

Ю.Ю. Шамаева ФРАКТАЛЬНАЯ СЕМИОТИКА ЯЗЫКА ЭМОЦИЙ: ЛИНГВОКОГНИТИВНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ	45
В.Я. Жалай КОНЦЕПТ <i>ЗЛО</i> , ВТІЛЕНИЙ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ПАРЕМІОЛОГІЇ	53
Л.В. Шаповалова КОНЦЕПТ “ПРИСТРАСТЬ” У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ФРАНСУА ДЕ ЛАРОШФУКО	60
О.В. Ваховская ПРЕДКОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВАНИЯ ГРЕХА В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ КАРТИНЕ МИРА	68
И.В. Давыденко КОНЦЕПТ <i>ДОМ</i> – <i>HOUSE</i> / <i>HOME</i> В ЗНАЧЕНИЯХ СИНОНИМОВ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ <i>HOME</i> И <i>HOUSE</i> – ИМЕН КОНЦЕПТА	75

ГРАМАТИКА І ЛЕКСИКОЛОГІЯ

R. Kritsberg AMERICAN AND BRITISH EQUIVALENTS: MUTUAL INFLUENCE IN DIACHRONY AND PARTIAL SIMILAITY IN STRUCTURE	82
Л.І. Павленко ПОСТПОЗИТИВНІ СЕГМЕНТОВАНІ КОМПОНЕНТИ В ЕКСПЛІКАЦІЙНИХ МОДЕЛЯХ РОЗЧЛЕНУВАННЯ ПОТЕНЦІЙНО СИНТАКСИЧНОГО ЦІЛОГО	90
О.О. Васильєва ЕРГОНОМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНИХ АВТОМОБІЛІВ ТА ЇХ ПОЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	94
В.А. Григоренко РОЗВИТОК ГЕРУНДІАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ У ЇХНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ЗІ СКАНДИНАВСЬКИМИ ДІАЛЕКТАМИ	100
Н.В. Повторуха ВТОРИННА НОМІНАЦІЯ В СИСТЕМІ МЕТРОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В НІМЕЦЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	105

СТИЛІСТИКА

Л.І. Тараненко АЛГОРИТМІЧНО-ФАБУЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРИ АНГЛІЙСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ	113
О.В. Харченко СТИЛІСТИЧНА ФІГУРА ЕПАНОРТОЗИС ТА ЇЇ АМЕРИКАНСЬКІ КОМЕДІЙНІ РІЗНОВИДИ	121
К.В. Ковінько ЖАНР ПОЛІТИЧНОЇ КАРИКАТУРИ: ФУНКЦІОНАЛЬНІ, ДИСКУРСИВНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ	125
Т.Л. Полякова ТВИТТИНГ КАК НОВЫЙ ВИРТУАЛЬНЫЙ ЖАНР	131

ЛІНГВОДИДАКТИКА

І.Ю. Голуб СЕНСИБІЛІЗАЦІЯ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ДО ВПЛИВУ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ФАКТОРІВ НА ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ	137
---	-----

Т.Г. Лукьянова ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФИЧЕСКИХ КИНОТЕКСТОВ	142
М.В. Паустовська ВПРАВИ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРИЙОМІВ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ НАВЧАННЯ ТВОРЧОГО МОНОЛОГУ-РОЗПОВІДІ	148
А.С. Птушка МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ РОЛЬОВОЇ ГРИ У НАВЧАННІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	154
О.О. Українська МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ГОВОРІННЯ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	160
Л.В. Курило МЕТОДИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО НАУКОВОГО ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ	165

ДИСКУРСОЛОГІЯ: СЕМАНТИКА І ПРАГМАТИКА

УДК 811.112'37

ВЕРБАЛЬНАЯ ДИСКРИМИНАЦИЯ ОППОНЕНТА В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ АВСТРИИ

И.Ф. Бублик, канд. филол. наук (Харьков)

В статье на материале стенографических отчетов пленарных заседаний парламента Австрии исследуется реализация агрессивной речевой тактики “дискриминация”. Используется методика, разработанная в ходе изучения стратегий и тактик вербальной агрессии в парламентском дискурсе ФРГ. Основное внимание уделяется анализу интенциональной базы агрессивной тактики “дискриминация” в информативном аспекте.

Ключевые слова: вербальная агрессия, политический дискурс ФРГ и Австрии, речевые стратегии и тактики, речевая тактика “дискриминация”.

Бублик І.Ф. Вербальна дискримінація опонента в політичному дискурсі Австрії. У статті на матеріалі стенографічних звітів пленарних засідань парламенту Австрії досліджується реалізація агресивної мовленнєвої тактики “дискримінація”. Використовується методика, розроблена у ході вивчення стратегій і тактик вербальної агресії у парламентському дискурсі ФРН. Основна увага приділяється аналізу інтенціональної бази агресивної мовленнєвої тактики “дискримінація” у інформативному аспекті.

Ключові слова: вербальна агресія, політичний дискурс ФРН та Австрії, мовленнєві стратегії і тактики, мовленнєва тактика “дискримінація”.

Bublyk I.F. The verbal discrimination of the opponent in the political discourse of Austria. The article which is based on the material of stenographic reports of the plenary sessions of the Parliament of Austria, deals with the realization of aggressive speech tactics which is called “discrimination”. To find out its peculiarities we use the methods which were worked out while studying strategies and tactics of verbal aggression in the parliamentary discourse in Germany. The main attention is focused on the analysis of intentional base of this tactics in informative aspect.

Key words: verbal aggression, political discourse of Germany and Austria, strategies and tactics of verbal aggression, speech tactics “discrimination”.

Продолжительное время коммуникативные процессы рассматривались лингвистами в основном как рациональный обмен информацией, осуществляемый на основе принципа кооперации. В действительности, из-за различий в жизненных позициях коммуникантов и даже по причине их сиюминутного настроения в общении нередко возникают препятствия, порождающие конфликты. Одной из форм реализации конфликта является вербальная агрессия, которая представляет собой преднамеренные речевые действия, целенаправленно наносящие моральный ущерб адресату путем исполь-

зования языковых и речевых средств [1, с. 34]. Агрессивные высказывания довольно часто звучат в политических баталиях, однако их коммуникативно-прагматические и лингвостилистические характеристики изучены недостаточно, что обуславливает актуальность лингвистических исследований в данном направлении. Объектом изучения данной статьи является функционирование вербальной агрессии в политическом дискурсе немецкоязычных стран. В качестве предмета исследования выступают агрессивные речевые тактики, в частности, тактика “дискримина-

ция”. Целью статьи является изучение особенностей реализации данной тактики в парламентском дискурсе Австрии в информативном аспекте на материале стенографических отчетов пленарных заседаний австрийского парламента.

Изучение особенностей возникновения и реализации вербальной агрессии в публичном парламентском дискурсе ФРГ [1] показало, что ее объектом является имидж политиков. Ряд исследователей [8; 9; 12] отмечают наличие двух сторон имиджа: *positive face* и *negative face*, которые мы считаем более правомерным называть “кваликативный имидж” (*positive face*) и “операциональный имидж” (*negative face*), поскольку это позволит избежать двусмысленного толкования термина *positive face* как положительно оцениваемых обществом составляющих личности человека и *negative face* как его отрицательных характеристик [1, с. 43]. Действительно, кваликативный имидж предполагает целый комплекс свойств личности, которые получают в обществе как одобрение, так и порицание. В свою очередь, операциональный имидж – это оперативное пространство, которое кто-либо стремится себе обеспечить, начиная от территории в прямом и переносном смысле этого слова, неприкосновенности тела, одежды, личных предметов, помещений, до возможности обладания определенными сведениями, которые недоступны другим [10, с. 282–286].

В сфере политики имидж играет исключительно важную роль. Как отмечает Г.Г. Почепцов [7, с. 56], политик призван объединять вокруг себя общество, быть для него гарантом социальной защиты, вырабатывать идеи, которые смогут привлечь электорат и воодушевить его на осуществление этих идей. Для этого граждане должны доверять политическим лидерам. Однако представители электората лично с политическими деятелями не знакомы. Инструментом доступа к массовому сознанию становится имидж политических деятелей, создаваемый путем интенсивной передачи соответствующей информации о них с учетом прогнозируемой реакции на такие сообщения. Именно он становится объектом нападков полити-

ческих оппонентов. Ведь имидж в основном конституируется в процессе языковой коммуникации, следовательно, и разрушен он может быть средствами языка, а именно, путем использования агрессивных высказываний. При этом мишенью вербальной агрессии становятся релевантные составляющие как кваликативного, так и операционального имиджа политика.

Анализ агрессивного речевого поведения немецких политиков [1, с. 74–128], позволил выделить два типа агрессивных стратегий, различающихся между собой направленностью на одну из составляющих социального лица оппонента, и, как следствие, вызываемым перлокутивным эффектом. Первый тип представляет собой агрессивную стратегию, направленную на разрушение кваликативного имиджа оппонента, которую мы обозначили как личностно-ориентированную. Критерием выявления данной стратегии является наличие в высказывании критики моральных, интеллектуальных и профессиональных качеств личности политика, а также качественных характеристик его социальной деятельности. Второй тип – дискурсивно-ориентированная агрессивная стратегия с перлокутивным эффектом повреждения операционального имиджа соперника. Критерий отнесения высказываний к данной агрессивной стратегии – интенциональная направленность высказывания на сужение коммуникативных возможностей личности. При этом техника проникновения в сущность интенциональности высказывания, имеющего зачастую сложную смысловую структуру, включала как метод выявления типичных фраз и ключевых слов, предложенный Т. ван Дейком [3], так и метод интен-анализа Т. Ушаковой [2].

На основе применения предложенной методики была предпринята попытка изучить особенности агрессивного речевого поведения депутатов австрийского парламента, в частности, использование одной из тактик, относящейся к личностно-ориентированной стратегии, а именно, агрессивной речевой тактики “дискриминация политического оппонента”.

В результате предыдущих исследований было установлено, что интенцией агрессивных высказываний, составляющих парадигму тактики “дискриминация”, является разрушение такой составляющей квалификативного имиджа как принадлежность к положительно оцениваемой в обществе социальной группе. В информативном аспекте такие высказывания содержат сообщения о поступках политического соперника, которые выводят его за рамки релевантной социальной группы, так как не соответствуют нормам поведения ее большинства. Это могут быть также указания на принадлежность адресата к группам людей, отрицательно оцениваемым в обществе. При этом личность воспринимается не как индивидуум, а только как представитель данной социальной группы: *Was hat ein Türke hier zu suchen?* (Что здесь забыл турок?) Тот факт, что такое категориальное восприятие личности является одним из необходимых семантических компонентов речевой тактики “дискриминация”, подчеркивает также Ф. Вагнер [11, с. 13]. Вторым компонентом является оценка. Оценка может реализовываться посредством употребления пейоративного обозначения данной социальной категории, например, вместо *Asylbewerber* (лица, претендующее на получение политического убежища) можно сказать *Scheinasylanten* (мнимые / “липовые” беженцы), а также путем приписывания представителям релевантной группы отрицательных свойств, например: *Die sind faul* (Они ленивые) или отрицательного поведения: *Die arbeiten nicht gerne* (Они не любят работать) [там же].

Следует отметить, что при любом категориальном восприятии личности происходит разделение людей на принадлежащих к “своей”, “правильной” социальной группе и принадлежащих к “чужой”. Причем “чужой” социальной группе приписывается такой низкий социальный престиж, что возможность считать ее представителей равными себе уже заранее исключается. Примерами таких “чужих” резко отрицательно оцениваемых групп могут быть не только, например, наркоманы или алкоголики, но и конкурирующие футбольные клубы, религиозные объединения, политические партии.

Одним из проявлений речевой тактики “дискриминация” мы считаем также высказывания, которые содержат утверждения о сходстве или о знакомстве объекта вербальной агрессии с негативно оцениваемыми в обществе людьми либо с некоторым (литературным, историческим) образом, чья негативная оценка общепризнана, по схеме: “Он похож на этого жестокого человека / он знаком с нечестными людьми, значит, сам такой же”. Так, например, во время выступления один из депутатов напоминает своему политическому сопернику о его коммунистическом прошлом:

Es waren Kommunisten, Herr Gysi, die damals, 1945, Menschen erschlagen haben. Es waren Kommunisten, die die damaligen Bauern von ihren Gütern vertrieben haben. Es waren Kommunisten, die damals Elend über die Menschen gebracht haben. Es waren Kommunisten, die historisch gewachsene Strukturen zerschlagen haben. Das ist die historische Wahrheit. Wenn Sie das hier im nachhinein verteidigen, kann ich das verstehen, weil Sie früher selber Kommunist waren. Es ist ein starkes Stück, daß wir uns das hier anhören müssen. (1, с. 20187)

Адресат, в свою очередь, заявляет *Dass Sie nachträglich das unterstützen, was die Faschisten getan haben, sagt eine Menge über Sie aus, Herr Gres! (1, с. 20187).*

Тем самым в сознание определенной части слушателей внедряется недоверие к обоим политикам.

Дискриминации служит также сравнение программы социал-демократов ФРГ с осуждаемой восточными немцами антидемократической политикой бывшего главы ГДР Э. Хонеккера:

Rente nach Kassenlage, das war beim Honecker so. Mit Riester zurück zu Honecker, kann ich nur sagen. (1, с. 21567),

поскольку тем самым представители СДПГ причисляются к приверженцам антидемократических взглядов.

Разновидностью речевой тактики “дискриминация” мы считаем лингвистическую демагогию, на которую в своих работах обратила внимание

Т.М. Николаева [6; 7]. Используя данную речевую тактику участник коммуникации противопоставляет объект агрессии всем остальным людям, или какому-то кругу людей, выводит его за рамки общепринятых норм знаний и поведения, присущих якобы всем остальным. При этом адресату дают понять, что существует некоторая общеизвестная информация, которую следовало бы знать, так как в противном случае он рискует стать социальным аутсайдером. Почвой для возникновения лингвистической демагогии является известный человеческий страх оказаться в социальном одиночестве. Исходя из этого, говорящий стремится внушить адресату, что он не знает некоторых общеизвестных всем сведений, обязательных для адекватного общественного поведения, что есть где-то гомогенное социальное большинство, которое обладает и знаниями, и правильным поведением на базе этих знаний, и что оказаться вне этого большинства опасно.

Основным речевым средством лингвистической демагогии являются так называемые универсальные высказывания типа “Так никто не делает!” и высказывания, которые гримируются под норму или апеллируют к норме, типа “Она даже волосы не красит” [там же]. Примечателен в этом смысле пример из выступления одного из депутатов бундестага:

Herr Hüppe, das haben heute alle in diesem Hause bestätigt – außer Ihnen vielleicht. (1, с. 20010)

В данном высказывании квалификативный имидж одного из депутатов разрушается путем противопоставления последнего всему депутатскому корпусу с указанием на то, что якобы “сегодня все присутствующие в этом зале подтвердили это, кроме Вас, г-н Гюппе”.

К отдельному виду речевой тактики “дискриминация” можно отнести и так называемую позитивную дискриминацию [11, с. 14], при которой свойства или поведение личности преувеличенно расхваливаются, и тем самым говорящий дает понять, насколько отрицательно воспринимается социальная категория, к которой относится соответствующая личность, например: Dass du als Ausländer

das kannst! (Будучи иностранцем, ты это умеешь!); Er ist ein fleißiger Ausländer (Он старательный иностранец).

Мы считаем необходимым подчеркнуть необходимость разграничения речевой дискриминации и оскорбления. Так, если объектом оценки становятся индивидуальные черты личности и эта оценка никак не связана с принадлежностью человека к определенной социальной категории, то в этом случае мы имеем дело не с дискриминацией, а с оскорблением, которое является приемом реализации речевой тактики “дисквалификация”.

Что касается речевой тактики “дискриминация”, то смысл характерных для нее высказываний выражается следующей перифразой: Der politische Gegner ist dem Wähler fremd, weil er zur feindlichen sozialen Gruppe gehört (Политический оппонент чужд избирателям, поскольку он принадлежит к враждебной социальной группе). Используя данную речевую тактику, говорящий наносит ущерб квалификативному имиджу соперника, что уменьшает шансы последнего получить поддержку электората на очередных выборах.

Данный подход был применен для изучения функционирования вербальной агрессии на заседаниях нижней палаты парламента Австрии. Материал исследования составил около 157 тыс. знаков. Всего было обнаружено 352 агрессивных высказывания различных типов, из которых лишь 4 высказывания были реализованы с намерением дискредитировать политического оппонента.

В информативном аспекте в таких высказываниях отмечено, например, причисление оппонента к сторонникам диктатора Северной Кореи Ким Ир Сена, “Великого Вождя, Солнца нации, Маршала Могучей Республики”, правление которого обеспечивалось жестким контролем над населением в сочетании с массивной идеологической обработкой [4]. Очевидно, что сравнение политического соперника с жестоким и беспощадным диктатором отнюдь не способствует укреплению его имиджа:

Der nordkoreanische Parteitagsbesucher der SPÖ! Nordkorea! (2, с. 11.26)

Gestatten Sie mir zunächst ein paar Vorbemerkungen, zunächst an den Vertreter des Kim Il Sung-Fanklubs, des nordkoreanisch-stalinistischen Fanklubs SPÖ. Wo ist er denn, der Kollege Matznetter? (2, с. 11.43)

Такое же разрушительное влияние на имидж политика и его партии оказывает напоминание о связях с диктаторским режимом Ирака:

Herr Scheibner von jener Partei, wann ist denn da die Irak-Reise gewesen? War das nicht noch Jörg Haider gemeinsam mit Ewald Stadler, der da in Zeiten, als dort ein Diktator geherrscht hat, der ein paar tausend Kurden mit Giftgas hat umbringen lassen, keine Scheu gehabt hat, dort hinzufahren? (2, с. 11.26)

Wo ist denn Ihr Zwilling heute? – In Bagdad! – Dort gehört er eh hin! (2, с. 10.05)

Количественный анализ реализации тактики “дискриминация” позволил установить, что ее использование составляет лишь 0,01% от общего числа агрессивных высказываний. По нашему мнению, данное обстоятельство, в первую очередь, объясняется тем, что прямое обвинение в принадлежности к отрицательно оцениваемой в обществе социальной группе должно в большинстве случаев подкрепляться действительно имевшими место фактами, в то время как упреки, например, в безразличном отношении к проблемам народа или отсутствии профессионализма могут быть более или менее голословными, а потому и более частыми. При этом представляется, что продуцирование дискриминирующих заявлений не менее эффективно для нанесения ущерба имиджу политика, чем применение других тактик.

Перспективой дальнейших исследований является изучение дискриминирующих высказываний в парламентском дискурсе немецкоязычных стран в лингвостилистическом аспекте.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бублик И.Ф. Коммуникативно-прагматические и лингвостилистические аспекты реализации вербальной агрессии в парламентском дискурсе ФРГ : дис.

... канд. филол. наук : 10.02.04 / Бублик Ираида Федоровна. – Харьков, 2006. – 190 с. 2. Ведение политических дискуссий. Психологический анализ конфликтных выступлений / [Т.Н. Ушакова, В.В. Латынов, А.А. Павлов, Н.Д. Павлова]. – М. : Академия, Институт психологии РАН, 1995. – 155 с. 3. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с. 4. Ланьков А.Н. Ким Ир Сен: попытка биографического очерка [Электронный ресурс] / А.Н. Ланьков. – Режим доступа : <http://vlastitel.com.ru/kim/bio.htm>. 5. Николаева Т.М. Лингвистическая демагогия / Т.М. Николаева // Прагматика и проблемы интенциональности : сб. науч. тр. / отв. ред. Н.Д. Арутюнова. – М. : ИНИОН АН СССР, 1988. – С. 154–165. 6. Николаева Т.М. О принципе “некооперации” и/или о категориях социолингвистического воздействия / Т.М. Николаева // Логический анализ языка: Противоречивость и аномальность текста / отв. ред. Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1990. – С. 225–235. 7. Почепцов Г.Г. Имиджелогия / Г.Г. Почепцов. – М. : Рефлбук, К. : Ваклер, 2000. – 768 с. 8. Penman R. Facework and politeness: multiple goals in court-room discourse / R. Penman // Journal of Language and Social Psychology. – 1990. – № 9. – P. 15–38. 9. Schmelz M.P. Psychologie der Höflichkeit. Analyse des höflichen Aufforderns im betrieblichen Kontext am Beispiel von Arbeitsanweisungen / M.P. Schmelz. – Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien : Lang, 1994. – 225 S. 10. Schwitalla J. Beziehungsdynamik / J. Schwitalla // Gesprächsrhetorik. Rhetorische Verfahren im Gesprächsprozeß. Hrsg. von W. Kallmeyer. – Tübingen : Narr, 1996. – S. 279–349. 11. Wagner F. Implizite sprachliche Diskriminierung als Sprechakt. Lexikalische Indikatoren impliziter Diskriminierung in Medientexten / F. Wagner. – Tübingen : Narr, 2001. – 180 S. 12. Wolff I. Umgangsformen heute / I. Wolff. – Niedernhausen : Falken, 2002. – 192 S.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

ИЛЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛА

1. Verhandlungen des Deutschen Bundestages, 13. Wahlperiode, Stenographische Berichte, Bd. 191–193, Bonn 1998, S. 19349–23176. 2. Stenographisches Protokoll der 132. Sitzung des Nationalrates am 16., 17. und 18. November 2011 (132/NRSITZ) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXIV/NRSITZ/NRSITZ_00132/index.shtml.

УДК 811.133.1

РОЛЬОВА ПОЛІФОНІЯ ПРИ ТЕМА-РЕМАТИЧНІЙ ІЗОТОПІЇ**(на матеріалі сучасної французької мови)***А.В. Лепетюха, канд. філол. наук (Харків)*

У цій статті визначаються особливості поліфонічної структури та її роль в організації аргументативних та референційних зв'язків у монологічних і дія(полі)логічних надфразових єдностях з різними типами тема-рематичної ізотопії.

Ключові слова: автодієгетичний, акторіалізація, аргументативний акт, аргументація, гетеродієгетичний, гомодієгетичний, дієгезис, екстрадієгетичний, інтрадієгетичний, референційний акт, референція, рольова поліфонія.

Лепетюха А.В. Ролевая полифония при тема-рематиической изотопии (на материале современного французского языка). В этой статье определяются особенности полифонической структуры и её роль в организации аргументативных и референциальных связей в монологических и диа(поли)логических сверхфразовых единствах с разными типами тема-рематиической изотопии.

Ключевые слова: автодиегетический, акториализация, аргументативный акт, аргументация, гетеродиегетический, гомодиегетический, диегезис, интрадиегетический, референциальный акт, референция, ролевая полифония, экстрадиегетический.

Lepetiukha A.V. The role polyphonie in the theme and rheme isotopie (on the material of the modern French language). This paper is dedicated to the studies of particularities of the polyphonic structure and of his role in the organization of argumentative and referential rapports in monological and dialogical superphrastic unities with different types of the theme and rheme isotopie.

Key words: act of argumentation, actorialisation, argumentation, autodiegetic, diegese, extradiegetic, heterodiegetic, homodiegetic, intradiegetic, reference, referential act, role polyphonie.

Явище рольової поліфонії дуже тісно пов'язане з теорією аргументації та референції. Вона притаманна як простим висловленням, так і транспредикативним утворенням (комплексним висловленням, надфразовим єдностям (НФЄ)) при тема-рематичній ізотопії.

Об'єктом цього дослідження є монологічні і дія(полі)логічні надфразові єдності з різними інтерфрастичними аргументативно-поліфонічними відношеннями.

Аргументативно-поліфонічні структури монологічних і дія(полі)логічних надфразових єдностей становлять предмет нашого аналізу.

Метою статті є визначення ролі різних типів поліфонічних структур в організації аргументативних та референційних зв'язків у монологічних і дія(полі)логічних надфразових єдностях з різними ви-

дами тема-рематичної ізотопії. Актуальність визначається новим, інтегративним підходом до вивчення аргументативних та референційних відношень між висловленнями при рольовій поліфонії у монологічних та дія(полі)логічних надфразових єдностях.

Матеріалом цієї статті слугують 5 прикладів монологічних і діалогічних надфразових єдностей сучасного франкомовного художнього дискурсу.

Французький вчений О. Дюкро [5, с. 9] формулює гіпотезу, що цілі висловлення або їхні фрагменти створюють мовленнєві повідомлення, які мовець відводить особі, що висловлює думку (оповідачеві). Ця гіпотеза послужила основою теорії рольової поліфонії – засобу організації мовленнєвого повідомлення, при якому мовець дає можливість “лунаги” в ньому голосам інших людей, при цьому частково

або повністю знімаючи з себе відповідальність за них. На думку О. Дюкро [5, с. 26], мовець поділяється на того, хто здійснює акт комунікації, бере на себе відповідальність за цей акт (*le locuteur*), та мовця в самому собі, тобто особу, яка виконує роль “виробника” висловлення, індивіда, фізична та ментальна робота якого дозволила продукування цього висловлення (*l’auteur*). Безпосередні оповідачі (*les énonciateurs*) – це особи (голоси), що здійснюють ілюктивні акти [5, с. 27].

Рольова поліфонія реалізується в узагальнюючій текстуальній категорії “дієгезису” (сюжет розповіді) (Ж. Женетт [6, с. 71]). При цьому інтерпретація дискурсивного фрагмента (у нашому випадку НФЄ) залежить від референційних відношень між його складовими частинами, а також від присутності, відсутності або ототожнення оповідача з персонажем. Якщо оповідач не бере участі в історії, яку він розповідає, то його розповідь характеризується як різнорідна (гетеродієгетична). Розповідь, у якій оповідач фігурує серед протагоністів, є однорідною (гомодієгетичною). Коли оповідач є дійсним героєм сюжету та “je”-оповідач розповідає про самого себе, він ототожнює себе з персонажем (автодієгетична розповідь) [6, с. 71].

Таким чином, по відношенню до персонажів, оповідач може зайняти дві позиції:

1) частково або повністю ототожнюватися з персонажами і бути відповідальним за ілюктивний акт;

2) віддалятися від персонажів та ідентифікувати їх з особою, що відрізняється від нього, яка або може бути визначена або ні [2, с. 113].

Отже, мовець через продукування висловлення здатний здійснювати мовленнєві акти двома шляхами: ідентифікувати оповідача з тим чи іншим “голосом” або надавати право голосу іншим, змушуючи розмовляти персонажів і надаючи їм деякої реальності. При цьому оповідач може діяти “поза” сюжетом згідно з комунікативною стратегією мовця або разом із персонажами здійснювати ілюктивні акти “всередині сюжету”. За термінологією Ж. Женетта [6, с. 71], ідеться про екстрадієгетичний й інтрадієгетичний плани розповіді:

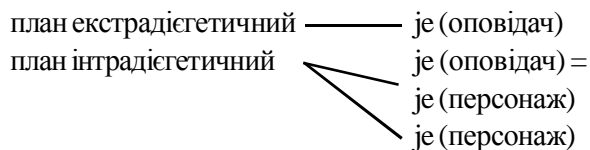

Схема 1

Французький лінгвіст Ж. Курбес [4, с. 191], у своїй теорії акторіалізації, тобто присутності одного чи більше індивідуального або колективного актанта у висловленні чи НФЄ, розрізняє актантів на рівні висловлення як процесу і висловлення як результату. Ідеться про енонсиативну (процесуальну) та енонсивну (що стосується результату) акторіалізацію. Окрім того, вчений відзначає особливу роль темпорального та просторового факторів у формуванні висловлення. Ж. Курбес [4, с. 192] виділяє енонсивну й енонсиативну темпоралізацію та спасіалізацію. Відповідно до цього розмежування пропонується така схема висловлення:

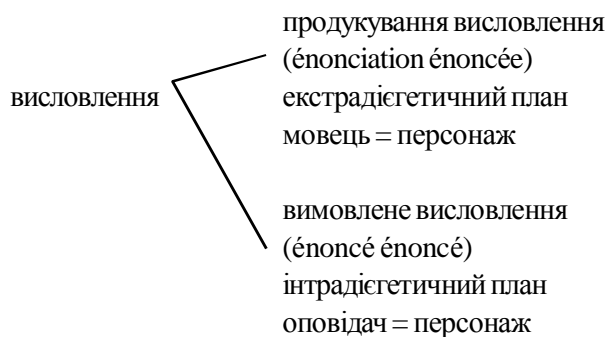

Схема 2

Таким чином, мовець, який здійснює ілюктивний акт, може ототожнюватися з оповідачем, що діє в екстрадієгетичному плані розповіді, або темпорально і просторово віддалятися від оповідача, який частково або повністю ідентифікує себе з інтрадієгетичним персонажем.

Оскільки рольова поліфонія вузько пов'язана із семантико-прагматичними факторами породження висловлення, то на рівні актуального членування простого висловлення, а також комплексного висловлення і НФЄ при тема-рематичній ізотопії очевидний зв'язок аргументації й поліфонії.

В науковій літературі відзначається, що термін «аргументація» може інтерпретуватися по-різному. При аналізі висловлення розрізняють аргументацію та акт аргументації – явище більш абстрактне, ніж власне аргументація [2, с. 168]. Аргументативний акт, тобто мовленнєвий акт з аргументативною спрямованістю, може реалізовуватися поза аргументацією, але він проявляється крізь неї в тій мірі, в якій він її зумовлює. Це дає підстави вважати, що аргументативний акт належить до процесу породження висловлення, тоді як аргументація міститься у висловленні як результаті. Отже, співвідношення референція – референційний акт [3, с. 68] зворотно пропорційне співвідношенню аргументація – акт аргументації, оскільки референційний акт належить до висловлення, а референція – до висловлювання [1, с. 9].

Схематично кореляцію між аргументацією й референцією у дискурсивних одиницях при темарематичній ізотопії можна позначити так:

énonciation (процес)	énoncé (результат)
аргументативний акт	аргументація
референція	референційний акт

Схема 3

З погляду рольової поліфонії, маємо такі відношення між актантами розповіді, аргументацією й референцією:

екстрадієгетичний план розповіді	інтрадієгетичний план розповіді
мовець=оповідач	персонаж
аргументативний акт	аргументація
референція	референційний акт

Схема 4

екстрадієгетичний план розповіді	інтрадієгетичний план розповіді
мовець	оповідач = персонаж
аргументативний акт	аргументація
референція	референційний акт

Схема 5

екстрадієгетичний план розповіді	інтрадієгетичний план розповіді
мовець = оповідач	оповідач = 1 персонаж
аргументативний акт	аргументація
референція	референційний акт

Схема 6

Із схеми (3) видно, що мовець ототожнює себе з оповідачем, коли той діє в екстрадієгетичному плані розповіді, та здійснює аргументативний акт, надаючи можливості адресату ідентифікувати референт, тоді як персонаж є відповідальним за аргументацію та за розпізнавання інтенції мовця, тобто за успіх або провал референційного акту. Якщо оповідач цілком ототожнює себе з персонажем (Схема 4), він несе відповідальність за успіх референційного акту. Якщо він є одним із протагоністів (Схема 5), то він частково відповідає за аргументацію та за розпізнавання інтенції мовця.

Згідно з теорією рольової поліфонії в ізотопічних дискурсивних одиницях простежується певна ієрархічна аргументативно-поліфонічна структура, що залежить від багатьох прагматичних факторів, у першу чергу, від інтенції оповідача, від його прагнення ототожнити себе з персонажем чи віддалитися від нього. Чим більше «голосів» лунає в дискурсивному фрагменті, тим більше розгалужена аргументативно-поліфонічна структура і темарематична організація повідомлення.

Проілюструємо сказане вище конкретними прикладами монологічних і дія(полі)логічних надфразових єдностей з різними типами темарематичної ізотопії:

(1) *J'ai beaucoup aimé le Sahara. J'ai passé des nuits en dissidence. Je me suis réveillé dans cette étendue blonde où le vent a marqué sa houle comme sur la mer. J'y ai attendu des secours en dormant sous mon aile, mais ce n'était point comparable* (À. de Saint-Exupéry).

Схематично аргументативно-поліфонічні відношення цієї автодієгетичної НФС виглядають таким чином:

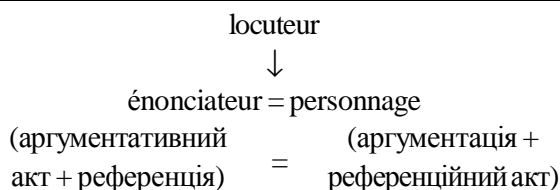

Рис. 1. Поліфонічна структура автодієгетичної НФС з тема-рематиною ізотопією з постійною темою

«Je»-оповідач ідентифікує себе з «je»-персонажем, тому він цілком відповідальний за ідентифікацію референта + референційний акт та за аргументативний акт + аргументацію.

Розглянемо монологічну надфразову єдність з тема-рематиною ізотопією з похідними темами: (2) *Pour la réalisation d'une petite fête d'artistes, entre peintres et modèles, il voulut l'autorisation de tourner dans un jardin princier, veuf de ses maîtres et rigoureusement fermé aux visiteurs. J'y entrai, un jour d'avril, en dépit d'un gardien hostile tout en vieux buis, qui tenait la porte mi-ouverte et parlementait. Mais déjà s'élançait à ma rencontre un parfum délicieux* (Colette).

Поліфонічна структура вищенаведеної гомодієгетичної надфразової єдності має такий вигляд:

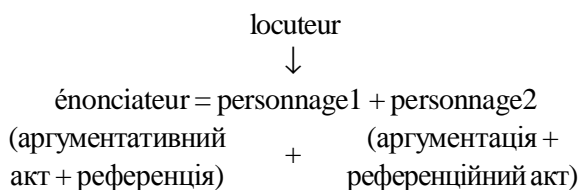

Рис. 2. Поліфонічна структура гомодієгетичної НФС з тема-рематиною ізотопією з похідними темами

Оповідач (*je*) частково ідентифікує себе з персонажами, а саме – діє поза висловленням та частково всередині висловлення, тому він поділяє з ними відповідальність за розпізнавання інтенції мовця, тобто за успіх референційного акту.

Наведемо приклад дескриптивної гетеродієгетичної НФС:

(3) *Le printemps du Sud montait des forêts et des eaux. Les poissons sautaient. Un renard mâle appelait d'une petite voix plaintive. Des tourterelles grises volaient contre le soleil.*

(J. Giono).

Зобразимо аргументативно-поліфонічну структуру цього дискурсивного відрізка:

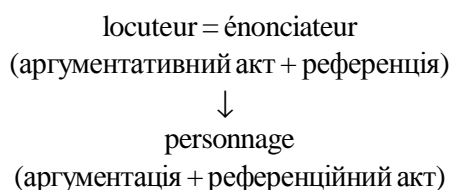

Рис. 3. Поліфонічна структура гетеродієгетичної НФС з тема-рематиною ізотопією з похідними темами

Дуже цікавим є той факт, що аргументативно-поліфонічна структура вищенаведеного прикладу має такий вигляд тільки у випадку, коли ця НФС є гетеродієгетичною, тобто, коли екстрадієгетичний оповідач цілком перекладає на інтрадієгетичного імпліцитного персонажа відповідальність за успіх референційного акту. Якщо ж оповідач ідентифікує себе з одним з персонажів або є єдиним персонажем (*je dis que...*, *je vois que*), схема аргументативно-поліфонічних відношень поданої надфразової єдності аналогічна до схем рис. 1 або 2.

Особливості аргументативно-поліфонічної структури дискурсивного фрагмента найбільш яскраво виявляються в дія(полі)логічних НФС, оскільки такі конструкції передбачають наявність двох чи більше комунікантів, які здійснюють мовленнєвий акт.

Розглянемо такий приклад:

(4) – *C'est vrai, Robert, qu'il y a de l'huile sur la chaussée en plusieurs endroits? – demandai-je. – Elle commence à sécher. – C'est bien, mais s'il pleut...* (B. Clavel)

Аргументативно-поліфонічні відношення поданої надфразової єдності мають такий вигляд:

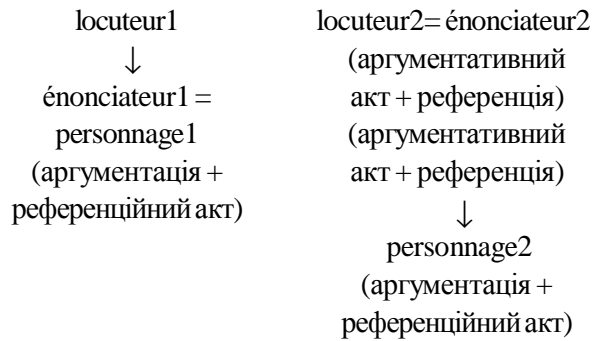

Рис. 4. Поліфонічна структура гомодієгетичної діалогічної НФС з лінійною тема-рематичною ізотопією

Один із оповідачів (*je*) цілком ідентифікує себе з персонажем. Тому оповідачі несуть часткову відповідальність за аргументативний акт та за успіх референційного акту.

- (5) – *Il y pensera, à mes réglisses et à mon rouleau?*
 – *Peut-être, mon enfant, peut-être.*
 – *Mais puisqu'il a perdu, il me les doit?*
 – *Oui, il te les doit.*
 – *Il te l'a dit?* (Colette)

Якщо припустити, що в поданому прикладі жоден з оповідачів не ідентифікує себе з персонажем, аргументативно-поліфонічні відношення між репліками цього гетеродієгетичного дискурсивного відрізка такі:

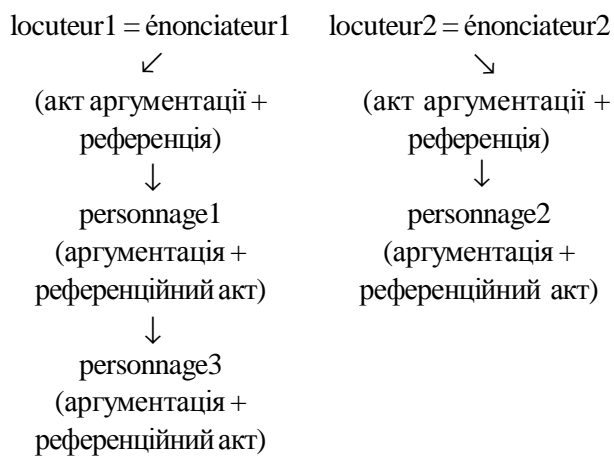

Рис. 5. Поліфонічна структура гетеродієгетичної діалогічної НФС з тема-рематичною ізотопією з похідними темами

Екстрадієгетичні оповідачі цілком знімають з себе відповідальність за аргументацію та успіх референційного акту перекладаючи її на персонажів інтрадієгетичного плану розповіді, один з яких (*il*) діє в інших темпоральній і просторовій площинах.

Отже, аргументативно-поліфонічна структура діа- і полілогічних надфразових єдностей, на відміну від монологічних дискурсивних фрагментів, дуже розгалужена, що пояснюється участю в діалогічній інтеракції кількох мовців з власними комунікативними інтенціями, а також персонажів, віддалених один від одного у часі та у просторі. Діа-, полілогічним дискурсивним одиницям притаманні тільки гетеродієгетичний і гомодієгетичний типи висловлення, автодієгетичних діалогічних надфразових єдностей не існує, оскільки оповідач не може отожднювати себе з усіма персонажами, що діють в інтрадієгетичному плані розповіді.

Різноманітність та складність аргументативно-поліфонічних структур діа(полі)логічних надфразових єдностей відкриває перспективи для їхнього подальшого вивчення у галузі інтегративної прагматики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лепетюха А.В. Тема-рематична ізотопія в монологічних і діалогічних надфразових єдностях (на матеріалі сучасної французької художньої прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови» / А.В. Лепетюха. – Київ, 2010. – 20 с.
2. Anscombe J.-C., L'argumentation dans la langue / J.-C. Anscombe, O. Ducrot. – Bruxelles, 2-ème édition, Liège, 1988. – 184 p.
3. Charolles M. La référence et les expressions référentielles en français / M. Charolles. – Paris, Editions Ophrys, 2002. – 285 p.
4. Courbés J. Analyse sémiotique du discours de l'énoncé à l'énonciation / J. Courbés. – Paris, Hachette, 1991. – 302 p.
5. Ducrot O. Polyphonie / O. Ducrot // Galies. – 1984. – № 4. – P. 3–30.
6. Genette G. Paratexte: Das Buch vom Beiwerk des Buches / G. Genette. – Frankfurt am Main: Campus, 1972. – 402 s.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Clavel B. Victoire au Mans / B. Clavel. – P: Ed. Robert Laffont, S. A., 1986. – 192 p.
2. Colette Gigi / Colette. – P.: Librairie Hachette, 1989. – 192 p.
3. Giono J. Le chant du monde / J. Giono. – P.: Editions Gallimard, 1985. – 288 p.
4. Saint-Exupéry A. Terre des hommes / A. de Saint-Exupéry. – P.: Editions Gallimard, 1984. – 192 p.

УДК 81'37

АСОЦІАТИ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНО РЕАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ *EKEL*

Н.В. Романова, канд. філол. наук (Київ)

У статті наведено аналіз результатів спрямованого асоціативного експерименту щодо категорії фундаментальних негативних емоцій. Висвітлено лінгвістичну й семантичну характеристики одержаних асоціатів слова-стимулу *Ekel*, виявлено дві групи асоціатів за критерієм модальності пережитого й смислу наповнення.

Ключові слова: асоціат, досліджуванні, семантика, слово-стимул.

Романова Н.В. Ассоциаты как способ реализации психологически реального значения *Ekel*. В статье приведён анализ результатов направленного ассоциативного эксперимента категории фундаментальных негативных эмоций. Освещена лингвистическая и семантическая характеристики полученных ассоциатов слова-стимула *Ekel*, выявлены две группы ассоциатов по критерию модальности пережитого и смысла наполнения.

Ключевые слова: ассоциат, испытуемые, семантика, слово-стимул.

Romanova N.V. Associates as a means realization of psychological actual meaning of *Ekel*. The article presents the analysis of the results of intended associative experiment categories of fundamental of negative emotions. The linguistic and semantic characteristics of the associates of the word-stimulus *Ekel* had been clarified, two groups of associates are identified on the criterion of modality of the experience and content meaning.

Key words: an associate, semantics, subjects, the word-stimulus.

У сучасному розвитку семантики мовних одиниць психолінгвістичні явища й механізми їх виникнення й поширення мають важливе значення. Асоціати серед них посідають чільне місце [6, с. 109]. Будучи ментальними структурами репрезентації суб'єктивного й об'єктивного досвідів у мовній свідомості, вони є системою індивідуальних значень, крізь призму якої людина сприймає навколишній світ, себе та інших у ньому [9, с. 246]. Отож можна впевнено стверджувати, що якість психологічно реального значення мовних одиниць великою мірою залежить від характеру історично-культурного розвитку певного етносу, який визначає спосіб його мислення й світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння [1, с. 51–52] та мовної свідомості й компетенції лінгвоспільноти. Саме тому в запропонованій статті асоціатам *Ekel* і їх семантиці приділяється така велика увага.

Актуальність дослідження визначена загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на комплексне вивчення се-

мантики номінативних мовних одиниць у рамках когнітивно-дискурсивної парадигми, що набуває нового змісту на підґрунті діяльнісного стилю мислення, впровадженого в науковий обіг у 70-х роках минулого століття. Під діяльнісним стилем мислення у нашій роботі розуміємо систему мисленевих дій і прийомів, що спрямована не стільки на об'єкт пізнання, скільки на сам суб'єкт „у ситуації спостереження за ним“. Даний стиль мислення бере початок згори, від духовного, він дає змогу відповісти на питання, „що є рушійною силою прагнення людини до лінгвальної експлікації свого досвіду“ [5, с. 10]. У цьому контексті асоціати постають як посередники між внутрішнім (духовним) світом досліджуваних і словом-стимулом, що репрезентує осмислену й пережиту об'єктивну реальність. Хоч би якими вишуканими й неадекватними були асоціати, у них завжди є щось від витоків, прообразів, прототипів, архетипів, першоклітин, які забезпечують їх існування як певної типологічної цілісності й просторово-часової стабіль-

ності. Першоклітинне виявляється, передусім, у тому, що слово-стимул, піднесене в ранг своєрідного взірця, повторюються через асоціати як концентроване вираження емоційно-психічної енергії, актуалізованої об'єктом САЕ. Першоклітинне ніколи не вичерпує свого змісту, воно лише сповнюється новим смислом у перебігу історії і може виходити за межі будь-яких етичних і естетичних оцінок. Тут ідеться не про абсолютизацію духовних меж між одержаними асоціатами, а про їх спадковість як фундаментальний закон розвитку семантики мовних одиниць.

Метою наукового розшуку є виявлення психологічно реального значення поняття *Ekel* „огида, відроза“ в німецькомовній культурі. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: 1) проаналізувати лінгвістичні особливості одержаних асоціатів *Ekel*; 2) встановити психологічно реальне значення досліджуваного слова-стимулу.

Звичайно, розв'язання окреслених вище завдань передбачає врахування того важливого факту, що німецькомовне визначення поняття *Ekel* варіює від автора до автора. Так, у *Wahrig* воно розуміється, по-перше, як емоційний концепт „огида, відроза“ і, по-друге, як слово, що бере участь у словотвірному процесі [16, с. 294]. *Langenscheidt* тлумачить *Ekel* як енергетично-психічний концепт, який обіймає неприязне ставлення індивіда до когось, чогось. При цьому акцентується прояв психічних реакцій [15, с. 323]. *Duden* надає поняттю *Ekel* суто генералізованого значення, майже позбавленого науковості, підкреслює насамперед його функціональне навантаження: а) номінативна функція, що ґрунтується на ролі деяких аналізаторів у пізнавальних психічних процесах, зокрема нюх, смак або вигляд; б) комунікативна функція, де формуються парадигматичні й синтагматичні зв'язки лексеми – синонімічний ряд „*Abneigung, Abscheu, Antipathie* (bildungsspr.), *Aversion* (geh.), *Gräuel, Widerwille*“. Цей процес супроводжується певним „шліфуванням“, що виявляється у стилістичних помітках, пов'язаних із двома різновидами контекстів – „bildungsspr.“ („літературним“) і „geh.“

(„урочистим“) [13, с. 320]. Як бачимо, природа *Ekel* є когнітивно-афектно-прикладною, для пізнання якої потрібен асоціативний контекст, і що просторішим він буде, то різнобічнішим буде асоціативне поле. А це означає, що крім максимального інтелектуального „вживання“ в об'єкт має бути і така ж максимальна за інтенсивністю оцінка значущих для досліджуваного ознак об'єкта неприязності. Через переживання „загального, об'єктивного“ смислу *Ekel* як „індивідуального, власного“ – психологічно реального значення слова-стимулу буде сприйматись значно ширше від лексикографічного чи текстуального значення, але вужче від концептуального відповідно [11, с. 77–78].

Розглянемо семантику одержаних асоціатів *Ekel* більш детально.

У перебігу спрямованого асоціативного експерименту (САЕ) досліджуваним – носіям німецькомовної культури (79 осіб: 59 жінок і 20 чоловіків у віці від 15 до 69 років) – було пред'явлено подразники у вигляді 25 слів-стимулів (всього – п'ять кластерів), щоб викликати асоціації, пов'язані з категорією „Емоції“. На кожне написане слово-стимул досліджувані повинні були дати те слово-асоціацію, що перша спала їм на думку.

Форма проведення САЕ – письмова. Термін проведення САЕ – лютий-березень 2012 р.

Позицію слова-стимулу *Ekel* у вихідному списку (імпліцитного) кластера III „Фундаментальні негативні емоції“ можна охарактеризувати як сильну. Головний ефект цієї позиції вбачається в реалізації власне категорії емоцій, актуалізації її асоціативних зв'язків гіпо-гіперонімічного характеру.

Нами зареєстровано 77 чи 97,47% асоціатів і 3 чи 3,8% ігнорування. Ігнорування може свідчити про відсутність знань про предмет дослідження чи упереджене ставлення, „антипатію“ досліджуваного до САЕ загалом, чи слова-стимулу зокрема, специфіку „генетичної“ і / чи „культурної“ пам'яті, в якій стерлися чи забулися певні коди, пов'язані із первісним поняттям *Ekel*. Дозволимо собі нагадати, що хронологічно лексема *Ekel* в німецькій мові з'явилась порівняно недавно – в XVI ст., її етимологія залишається незрозумілою,

хоч і апелює до германського **aiw-* зі значенням „Schande“ („ганьба, сором“) [14, с. 214]. Виходячи із одержаних результатів САЕ, ми не можемо не визнати, що прямий спадкоємний зв'язок між *ганьбою*, *соромом* і *огидою*, *відразою* все ж існує, хоч і тримається на тонесенькій ниточці. Цією провідною ниточкою, що впевнено веде крізь безкраї простори минулого та є ланцюгом, що єднає кожне наступне покоління німецького етносу з емоційним аспектом його минулого, є асоціат *Schutz* „захист, охорона“. Доведено, що *сором*, як емоційний стан, „мотивує бажання сховатися, зникнути“ [3, с. 125]. На тлі сказаного асоціат *Schutz* є головним інформаційним елементом емоційного досвіду давніх германців. Без нього, мабуть, не може бути спадкоємності в часі й відтак ані минулого, ані теперішнього, ані майбутнього. Він називає, передає і зберігає, вказує, де саме перебуває той „семантичний портал“ між емоційним і емоційно-оціночним і чого він вартий. Отже, асоціат *Schutz*, теоретично розглянутий у динаміці, постає як історія емоційного досвіду в його нерозривному триванні, в статичі ж може бути осмислений як цінність. Тому звернення до асоціатів *Ekel* з приводу психологічно реального значення передбачає водночас і можливість виявлення аксіологічних зв'язків у емоційному досвіді як досвіді цінностей.

Аналіз одержаних асоціативних реакцій здійснюють, як правило, за трьома напрямками: лінгвістичним, психолінгвістичним і психологічним [4, с. 93]. У зв'язку з обсягом статті пропонуємо лише перший із наведених напрямів – лінгвістичний.

На формально-граматичному рівні одержані асоціати демонструють чотири різновиди реакцій:

1) реакція-словоформа (73 чи 92,41%): *Ablehnung*, *Abscheu* (4), *Angeberei*, *Blut*, *Chaos*, *Dreck* (6), *Eimer*, *Erbrechen* (2), *Essen*, *Gefühl*, *Gelb*, *Gerücht*, *Gestank* (2), *Haus*, *Hexenanalog*, *Innereien*, *Kakerlaken*, *Kotze* (4), *Kotzen* (4), *Krankheit* (2), *Küche*, *Lügen*, *Maden*, *Nähe*, *Operationen*, *Rosenkohl*, *Scheu*, *Schlange*, *Schleim* (2), *Schmutz* (3), *Spinne* (4), *Spinnen* (5), *Übel*, *Übelkeit*, *Überdruss*, *Unbehagen*, *Ungeziefer*, *Unwissen*, *Verachtung*, *Verdorbenes*, *Widerwille*,

Wurm, *Würmer*, *Wut*, *Zierde*, *Zitrone*;

2) реакція-словосполучення (2 чи 2,53%): *sich übergeben*, *unbekannt*;

3) реакція-речення (1 чи 1,27%): *Miene ziehen*;

4) реакція-ланцюг синонімічних слів (1 чи 1,27%): *unreif*, *herdlich*. Припускаємо, що лексема *herdlich* є okazіоналізмом, утвореним на основі англ. *hard* зі значенням „1) твердий“ і прикметникового суфікса *-lich* із якісним значенням [2, с. 39]. Ознаками наведеного okazіоналізму можна вважати: словотворчу похідність, ненормативність, експресивність, індивідуальну приналежність [7, с. 8]. Лексичний новотвір указує імпліцитно на реалізацію нереалізованих можливостей німецької мови та втілює комунікативну інтенцію досліджуваного, налаштованого на „винахідництво“ й „креатив“.

Основними граматичними характеристиками наведених асоціатів можна вважати:

1) функціональне навантаження мовних одиниць – слово (76 чи 96,2%) й усталене словосполучення (1 чи 1,27%);

2) гомогенний характер лексико-граматичного класу слів – повнозначні частини мови: іменники (72 чи 91,14%), прикметники (3 чи 3,8%), дієслова (1 чи 1,27%); така перевага іменників свідчить про понятійне сприйняття світу, предметність не лише асоціатів, але й лексику досліджуваних;

3) особливість форми викладення – іменники подаються без артикля (73 чи 92,41%), тобто акцентується значення, а не граматичні категорії; прикметники – в позитивній формі, за категорією – відносні (3 чи 3,8%); дієслова постають як повнозначні мовні одиниці (1 чи 1,27%) та компоненти усталеного словосполучення (1,27%);

4) категорію числа – одина (Wut) (72 чи 91,14%), множина (Innereien) (4 чи 5,06%), синкретизм чи невизначеність числа імені, яке мислиться як цілісність всього предмету – конверсив чи збірна множинність відповідно (Lügen) (1,27%); подібне розуміння граматичного числа мало місце на початку зародження цієї категорії [10, с. 76–77];

5) тип словотворення: 1) прості (32 чи 40,51%), 2) похідні (42 чи 53,16%), 3) складні (2 чи 2,53%); перевага похідних слів відображає стан розвитку

мови в цілому й усталеність індивідуального вокабуляру досліджуваних зокрема;

б) спосіб словотворення: 1) суфіксальний (*Übelheit*) (17 чи 21,52%), 2) префіксальний (*Gefühl*) (15 чи 18,99%), 3) конверсивний (*Essen*) (10 чи 12,66%), 4) словоскладання (*Hexe+n+analog*) (3 чи 3,8%); домінування суфіксального способу словотворення є показником лексичного узагальнення, вектором преференції класу понять [8, с. 74];

7) походження мовних одиниць – 1) питомі (72 чи 91,14%), 2) запозиченні (5 чи 6,33%): гр. *Chaos*, *Eimer* (2,53%), лат. *Kakerlaken*, *Operationen* (2,53%), італ. *Zitrone* (1,27%), 3) комбіновані – перший компонент складного слова є запозиченням із латини, а другий компонент – питомим: *Rosenkohl* (1,27%).

Найпоширенішою реакцією є реакція-словоформа, що може свідчити про той факт, що слова існують у фонді мовної пам'яті як віртуальні, номінативні мовні одиниці, що активізують конкретні (21 чи 26,58%), абстрактні (49 чи 62,03%) й збірні поняття (3 чи 3,8%), категорії „нечистоти“ (*Dreck* (6), *Erbrechen* (2), *Kotze* (4), *Kotzen* (4), *Schmutz* (3)) (19 чи 24,05%), „комахи“ (*Kakerlaken*, *Spinne* (4)) (5 чи 6,33%), „черви“ (*Maden*, *Wurm*, *Würmer*) (3 чи 3,8%), „оцінка“ (*Übel*, *Übelkeit*, *Verdorbenes*) (3 чи 3,8%), „простір“ (*Nähe*) (1,27%), уявлення: а) за аналогом (*Hexenanalog*), б) без аналогу (*unbekannt*) (2 чи 2,53%). Отже, поняття (конкретні, абстрактні, збірні), категорії та уява є мірою асоціатів *Ekel*. Їх співвідношення є прямо пропорційним: що більше понять, то менше категорій, що більше категорій, то менше уявлень. Безумовної протилежності між ними не існує. За своєю суттю поняття – це збереження істотних ознак об'єктів, категорія – це збереження певного інваріанта ознак об'єктів, уява – це відтворення збережених істотних ознак і інваріантної ознаки об'єктів і витвір нового образу об'єктів, проте таке збереження, відтворення і творення – акт розуму.

У семантичній структурі одержаних асоціатів виділяються два різновиди сем: 1) негативні (36 чи 45,57%) й 2) нейтральні (41 чи 51,9%). Домінування у семантичній структурі асоціатів саме

нейтральних сем може вказувати на значущість і місце нейтральних емоцій у житті досліджуваних, осмислення нейтральних функціональних характеристик об'єкта розуміння (*Ekel*), зсув у способі інтерпретації дійсності, тенденцію до переоцінки цінностей, що здійснилася на початку ХХІ ст. й в емоційній сфері етносу, й у вербальному її осмисленні, а також мінливість інтересів, умотивованих бездуховною дійсністю, чи кризу прояву негативних емоцій.

Узагальнено, значення асоціатів слова-стимулу *Ekel* актуалізується досліджуваними як (негативні) продукти діяльності організму, які свідчать про перевищення норми фізіологічних індивідуальних потреб чи неякісне харчування й напої (*Erbrechen* (2), *Kotze* (4), *Kotzen* (4)), або про здорове функціонування системи травлення (*Dreck* (6)) (16 чи 20,25%); фауна, зовнішній вигляд деяких представників якої може викликати глибоку неприязнь: а) павук (*Spinne* (4)), б) змія (*Schlange*), в) черви як поодинокі екземпляри (*Wurm*), так і в сукупності (*Maden*, *Würmer*), г) таргани (*Kakerlaken*), г) комахи в цілому (*Ungeziefer*) (10 чи 12,66%); девіантна мовленева поведінка (*Ablehnung*, *Angeberei*, *Gerücht*, *Lügen*, *Spinnen* (5)) (9 чи 11,39%); субстанція організму: а) живильна (*Blut*), б) захисна (*Schleim* (2)), в) космічна (*Chaos*), г) елементно-структурна, вологість і щільність якої суттєво відрізняється від їхнього природного (вихідного) стану (*Schmutz* (3)) (7 чи 8,86%); негативний афективний стан (*Abscheu* (4), *Verachtung*, *Widerwille*) (6 чи 7,59%); дисгармонійний фізіологічний стан організму, органи або частини якого функціонують неправильно або час, коли людина фізично й/чи душевно страждає (*Krankheit* (2), *Übel*, *Übelkeit*) (4 чи 5,06%); оцінка (*Übel*, *Übelkeit*, *Verdorbenes*, *Zierde*) (4 чи 5,06%); властивість предметів, речовин діяти на органи нюху (*Gestank* (2)) (2 чи 2,53%); функціональні аспекти будівлі, де мешкають або готують їжу (*Haus*, *Küche*) (2 чи 2,53%); ознака якості (до)зрілості об'єкта (*unreif*, *herdlich*) (2 чи 2,53%); овочі й фрукти, чий розмір є дуже маленьким (*Rosenkohl*, *Zitrone*) і дуже кислим на смак (*Zitrone*), гадаємо, справа тут не скільки в смако-

вих якостях самих плодів, скільки в їх асоціації досліджуваними (2 чи 2,53%); невизначене чи дифузне почуття (*Gefühl, Unbehagen*) (2 чи 2,53%); вмістилище певної форми і розмірів для рідини, продуктів харчування чи нечистот, що легко транспортується дорослою людиною за межі „свого“ простору (*Eimer*) (1,27%); інтелектуальний рівень розвитку (*Unwissen*) (1,27%); ознака чогось, когось пізнаного чи визнаного соціумом у розрізі існуючих норм і традицій (*unbekannt*) (1,27%); колір інтелекту (*Gelb*) [12, с.159] (1,27%); фізіогноміка, що вказує на незадоволення (емоціогенною) ситуацією (*Miene ziehen*) (1,27%); інтенсивність вияву емоційного стану гніву (*Wut*) (1,27%); одноманітність діяльності (*Überdruss*) (1,27%); фізіологічна дія щодо очищення власного організму (*sich übergeben*) (1,27%); сукупність хірургічного втручання з лікувальною метою (*Operationen*) (1,27%); нутроці тварин, які можна їсти – серце, печінка, шлунок (*Innereien*) (1,27%); параметри простору міжособистісної взаємодії чи проживання, локалізації людей щодо одне одного (*Nähe*) (1,27%); риси характеру, що вказують на уникнення контактів із іншими людьми чи предметами (*Scheu*) (1,27%); харчування як процес (*Essen*) (1,27%); вік і зовнішній вигляд літньої неохайної людини (*Hexenanalog*) (1,27%); волевиявлення (*Ablehnung*) (1,27%).

Різноманіття семантики розглянутих асоціатів Ekel засвідчує „енциклопедичну“ множинність знань про пізнавальні психічні процеси, вказує на „багатоканальну семантичну мережу“ зв'язків *огиди, відрази* із значущими для досліджуваних предметами та явищами дійсності, динаміку в словесному відтворенні концептосфери поняття „Ekel“, що формально простежується в трьох лексико-семантичних гілках зі своїми семантичними мікрополями: субстантивній, ад'єктивній і вербальній, чий кількісний обсяг є досить контрастним: від 1 (вербальна гілка) через 3 (ад'єктивна гілка) до 73 асоціатів (субстантивна гілка). Їх якісний склад можна охарактеризувати як стереотипно-перехідний, зорієнтований на трансформацію й мо-

дифікацію значення об'єкта CAE. Одержані асоціати Ekel ведуть до розуміння того, що певна універсальна система емоційних і культурних національних цінностей і пріоритетів справді існує й що форми її лінгвістичного здійснення залежать від історичних умов, духу доби, типу особи як реального носія мовної свідомості й культури, мотивації й моменту мовлення.

Стереотипами асоціатів Ekel є *Dreck* (6), *Spinnen* (5), *Abscheu* (4), *Kotze* (4), *Kotzen* (4), *Spinne* (4), *Schmutz* (3) – всього 26 реакцій, різних – 51. Домінування серед асоціатів *Dreck* (6) релевантне не стільки емоційному досвіду і знанням досліджуваних, скільки їх афективному й модальному ставленню до осмислюваного й пережитого, естетичного й етичного. Усвідомити *огиду, відразу* як бруд, нечистоту – означає усвідомити її інтегральну позачасову естетичну норму й критерії. Звільнитися від *огиди, відрази* людина ніколи не зможе, бо так зване звільнення – це насправді перехід до іншої естетичної норми й критеріїв. З деяким застереженням можна твердити, що *огиди, відрази* – це один із багатьох „способів існування“ цивілізованої людини в багатомірному навколишньому світі. Отже, жити в світі, позбавленому естетичної норми і критеріїв означає втратити розум (*Spinnen* (5)), стикатися зі сміттям, брудом (*Schmutz* (3)) на кожному кроці (*Abscheu* (4), *Kotze* (4), *Kotzen* (4)). Як правило, про негативні зміни в оточуючому середовищі сигналізують павуки (*Spinne* (4)) – чутливі інтегральні показники антропогенного впливу на екосистеми. Варто лише павукам зникнути, як буде порушено екологічний ланцюг і зруйновано естетичні норми й критерії. Тому людина має збагнути просту істину – *огиди, відрази* є своєрідним механізмом пристосування до санітарно безпечних умов існування на планеті Земля.

Таким чином, вивчення асоціатів емотивно-асоціативної лексики сприяє глибшому розумінню емоційного досвіду, культури й екології етносу. Тому важливим є подальше дослідження асоціативного й інших трендів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Засєкіна Л.В. Психолінгвістична діагностика : навч. посібник / Л.В. Засєкіна, С.В. Засєкін. – Луцьк : Вежа, 2008. – 188 с. 2. Зиндер Л.Р. Историческая морфология немецкого языка : пособие [для студ. пед. интов] / Л.Р. Зиндер, Т.В. Строева. – Л. : Просвещение, 1968. – 263, [1] с. 3. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Кириленко Т.С. – К. : Либідь, 2007. – 256 с. 4. Мартинович Г.А. Опыт комплексного исследования данных ассоциативного эксперимента / Г.А. Мартинович // Вопросы психологии. – 1993. – № 2. – С. 93–99. 5. Мартинюк А.П. Регулятивна функція мови крізь призму інтегративних тенденцій у мовознавстві / А.П. Мартинюк // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2008. – № 805. – С. 10–15. 6. Миронова Н.И. Ассоциативный эксперимент: методы анализа данных и анализ на основе универсальной схемы / Н.И. Миронова // Вопросы психолінгвістики. – 2011. – № 2(14). – С. 108–119. 7. Пулина Е.А. Окказиональное слово в художественном тексте: способы образования и межязыковой трансляции (на материале романа Дж. Джойса „Улисс“ и его переводов на русский и немецкий языки) : автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 „Теория языка“ / Е.А. Пулина. – Пермь, 2008. – 24 с. 8. Степанова М.Д. Словообразование современного немецкого языка / Степанова М.Д. – М. : ЛНІЯ, 1953. – 375 с. 9. Стернин И.А. Языковое, коммуникативное и когнитивное сознание: проблема разграничения / И.А. Стернин // Языковое сознание: устоявшееся и спорное: XIV Междунар. симпозиум по психолінгвістике и теории коммуникации. Тезисы докладов, 29–31 мая 2003 г., Москва / гл. ред. Е.Ф. Тарасов. – М., 2003. – С. 264–265. 10. Таранець В.Г. Генезис граматичної категорії числа в індоєвропейських мовах / В.Г. Таранець // Діахронія мови : збірка статей / за загал. ред. Л.М. Голубенко. – Одеса : Друк. дім, 2008. – С. 73–87. 11. Терехова Д.І. Психолінгвістичний аспект зіставного вивчення лексичної семантики / Д.І. Терехова // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. статей / відп. ред. О.О. Тараненко. – К. : ВЦ КНІУ, 2007. – Вип. 8. – С. 74–79. 12. Шереметева Г. Магическая сила цвета. Семь цветов здоровья: практ. пособие по цветотерапии / Галина Шереметева. – 2-е изд. – М. : Амрита-Русь, 2008. – 336 с. 13. Duden Das Bedeutungswörterbuch / [Hrsg. von der Dudenredaktion]; – 4., neu bearb. u. erw. Aufl. – Mannheim : Dudenverl., 2010. – Bd. 10. – 1151 S. 14. Kluge Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / Friedrich Kluge. – Berlin : Walter de Gruyter, 1999. – 921 S. 15. Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache / [Hrsg. Götz D., Haensch G., Wellmann H.]. – Berlin : L., 2008. – 1307 S. 16. Wahrig Wörterbuch der deutschen Sprache / [Hrsg. u. neu bearb. von R. Wahrig-Burfeind]. – München : dtv, 2007. – 1151 S.

УДК 811.111-112:81'371

ІДІОСТИЛЬ І КОНЦЕПТУАЛЬНА ІДІОСФЕРА АВТОРА У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Л.Я. Брославська, І.С. Шевченко, докт. філол. наук (Харків)

Брославська Л.Я., Шевченко І.С. Ідіостиль і концептуальна ідіосфера автора у художньому дискурсі. У статті уточнюються поняття картини світу та ідіосфери, ідіодискурсу, ідіостилю, індивідуально авторського художнього концепту, розглядається їх співвідношення у переломленні через особливості авторської концептуалізації дійсності й домінуючі концепти в ідіодискурсі Е. Гемінгвея.

Ключові слова: ідіодискурс, ідіостиль, індивідуально авторський художній концепт, концептуальна ідіосфера, Е. Гемінгвей.

Брославская Л.Я., Шевченко И.С. Идиостиль и концептуальная идиосфера автора в художественном дискурсе. В статье уточняются понятия картины мира и идиосферы, идиодискурса, идиостиля, индивидуального авторского художественного концепта, рассматривается их соотношение в преломлении через особенности авторской концептуализации действительности и доминантные концепты в идиодискурсе Э. Хемингуэя.

Ключевые слова: идиодискурс, идиостиль, индивидуально авторский художественный концепт, концептуальная идиосфера, Э. Хемингуэй.

Broslavskaya L.Y., Shevchenko, I.S. Idiostyle and Conceptual Idiosphere of the Author of Fiction Discourse. The paper clarifies the concepts of world view and idiosphere, idiodiscourse, idiostyle, individual author's artistic concept and considers their relationship as connected with particular author's conceptualization of reality and the dominant concepts in Hemingway's idiodiscourse.

Key words: idiodiscourse, idiostyle, individual artistic concept, conceptual idiosphere, Ernest Hemingway.

Серед багатьох відомих підходів до вивчення ідіостилю письменника сучасний напрям лінгвістичних студій акцентує розуміння мовної діяльності як одного із модусів когніції, що становить вершину айсберга, в основі якого лежать когнітивні здібності особистості [10, с. 306]. Дослідження втілення у художньому дискурсі концептуальної картини світу творчої особистості автора, його ідіодискурсу наразі стає все більш актуальним [3; 4; 8].

Об'єктом дослідження нашої статті обрані ідіостиль та концептуальна ідіосфера письменника, а предметом – поняття картини світу та ідіосфери, ідіодискурсу, ідіостилю, індивідуально-авторського художнього концепту та їх співвідношення у переломленні через особливості авторської концептуалізації дійсності Е. Гемінгвея.

Метою роботи є встановлення та уточнення теоретичних засад вивчення когнітивних (концептуальних) характеристик ідіосфери й ідіостилю як індивідуалізації дискурсу.

В останнє десятиріччя чимало розвідок спрямовані на вивчення певного концепту в національній мовній картині світу та співставлення з його втіленням у творчості того чи іншого автора (наприклад, С.О. Анохіна, Є.В. Барінова та ін. [1; 2]). На наш погляд, у цьому випадку йдеться не стільки про творчість, скільки про дискурс, точніше – ідіодискурс як прояв особистості письменника, де дискурс – “мовне вираження (корелят) певної соціальної практики, впорядковане та систематизоване <...> використання мови, за яким стоїть соціально, ідеологічно й історично зумовлена ментальність” [27, с. 149], а отже і концептосистема, що склалась

у автора дискурсу. Пор.: за твердженням О.С. Кубрякової, дискурс – це насамперед когнітивне явище, яке має справу з передачею або запитом знань, з їх переробкою або ж оперуванням знаннями в певних цілях [17, с. 10], воно акцентує інтерпретаційну діяльність автора і її механізми.

Дискурс, на думку В.І. Карасика, являє собою явище проміжного порядку між мовою, спілкуванням, мовною поведінкою, з одного боку, і фіксованим текстом, що залишається в “сухому залишку” спілкування, з іншого боку [14, с. 279]. У свою чергу, текст – це: 1) результат, а не процес [28]; він зазвичай зафіксований у письмовій формі; 2) це інтенціональне створіння автора, звернене до адресата [14, с. 273]. За В.Є. Чернявською, “під дискурсом слід розуміти текст(и) у нерозривному зв’язку з ситуативним контекстом”, “дискурс характеризує комунікативний процес, що приводить до формування певної формальної структури – тексту” [27, с. 147].

Говорячи про конкретні прояви дискурсу митця, ми фактично маємо на увазі його **ідіодискурс** на відміну від тексту. Так, ідіодискурс Е. Гемінґвея визначається багатим підтекстом [11] як засобом особливо впливу на читача у відповідності до його літературної “теорії айсберга”.

Сукупність мовно-когнітивних механізмів створення текстового простору певним автором, що відрізняє його дискурс від інших – це у широкому розумінні ідіостиль. Ідіостиль, на нашу думку, є складним, багатовимірним та багаторівневим проявом особистості автора художнього тексту. Існує ряд підходів його вивчення.

Ідіостиль письменника досить часто розглядається у когнітивній лінгвістиці [31]. За Н.С. Болотновою, ідіостиль – система асоціативно-смилових полів, які характеризують когнітивний рівень мовної особистості [5]. З-поміж багатьох існуючих трактувань ідіостилі завданням когнітивного вивчення дискурсу певного автора відповідає розгляд ідіостилі крізь систему концептуальних моделей в напрямку від когнітивних феноменів до їхньої мовної реалізації. Так, у трактуванні І.А. Тарасової ідіостиль як “спосіб думати і гово-

рити про світ в нерозривній єдності” корелює з розумінням ідіостилі як сукупності мовних і ментальних структур художнього світу автора [25, с. 9], єдності концептів і когнітивних структур та їхнього мовного втілення [25, с. 22]. В.О. Самохіна наголошує на необхідності врахування “соціально-історичних, національних, індивідуально-психологічних і морально-етичних норм, особливостей людини, її світосприйняття, знань про світ (концептуальна картина світу й тезаурус)...” [21, с. 15] у дослідженні ідіостилі.

Особливо інтенсивно упродовж ряду років у стилістиці художньої мови проводилося дослідження ідіостилі з орієнтацією на окремі елементи художньої системи письменника, перш за все на розгляд мовних засобів (частіше лексичних) з послідовним “укрупненням” одиниць аналізу та поступовим посиленням уваги до змістових форм та структури. Як узагальнює Н.С. Болотова, для цього періоду вивчення ідіостилі характерно: 1) увага до образної трансформації слів, 2) до естетичної модифікації виразних засобів в ідіостилі письменника (Т.Г. Винокур, Л.О. Ставицька та інші), 3) до динаміки мовних форм (В.В. Виноградов, Є.О. Гончарова, А.І. Домашнев, І.П. Шишкіна та ін), 4) до композиційних прийомів і структури; 5) до універсальних змістів, що по-різному реалізуються у творчості різних авторів; 6) до слововживання і словотворчості; 7) до вивчення внутрішньо зумовленої системи засобів словесного вираження [4, с. 7].

Другий напрям у дослідженні ідіостилі фокусується на аналізі різних структурних і змістових форм організації мовного матеріалу (передусім лексичного) у замкнутому цілому та виявленні характеру їх співвіднесеності на рівні стилістичного узусу або ідіостилі. Для цього напрямку також характерний лексикоцентризм та орієнтація на виявлення загальних закономірностей у слововживанні одного або кількох письменників [4, с. 7].

Інші підходи трактують індивідуальний стиль як сукупність мовно-виражальних засобів, що виконують естетичну функцію та вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших [20, с.604], як феномен, що належить до царини естетики

[23, с. 61], та як єдність змістових і формальних лінгвальних характеристик, притаманних творам певного письменника, яка створює унікальний, втілений у цих творах авторський спосіб мовної реалізації [13].

Досліджуючи зв'язок між автором і структурою створюваного ним тексту як словесно-художнього цілого, В.В. Виноградов доходить висновку про те, що стиль письменника створює та відтворює індивідуально-виразні якості та співвідношення речей-образів, типові для творчої системи саме цього митця [7, с. 128, 211]. Поряд із цим особистість письменника відображається у неповторності й оригінальності асоціацій, вербально матеріалізованих у лексичній структурі тексту. Асоціативні перегукування та паралелі, найбільш характерні для автора типи асоціацій, пронизують усю його творчість, стають важливою ознакою ідіостилю, відображуючи сприйняття навколишнього світу письменником.

Третій напрям формується під впливом когнітивної лінгвістики на основі моделювання “можливих світів” різних авторів. При цьому виявляються “домінантний особистісний зміст” (В.А. Піщальникова [20] та інші, вивчаються окремі концепти та форми їх репрезентації (С.О. Анохіна, Є.В. Барінова та інші [1; 2]), система концептів-домінант (О. Дойчик [12] та інші), семантичні, асоціативні та лінгвокультурологічні поля [4, с. 8].

Саме цей підхід покладено в основу когнітивно спрямованого дослідження ідіостилю Е. Гемінгвея. Визначення індивідуального стилю як іманентного (властивого його внутрішній природі) прояву істотних ознак особистості автора у конкретному художньому творі потребує звернення до мистецької документалізації когнітивної картини світу певного автора, що залежить від його схильності до ірраціонального чи раціонального мислення, до мімітичних принципів (принципів уподібнення) чи розкутого образотворення, його естетичного смаку тощо, які в сукупності формують неповторне явище [18, с. 312].

Кожному письменнику притаманна тонка мовна індивідуальність, свій неповторний ідіостиль.

Складовою ідіостилю є **ідіолект** письменника. За О.О. Селівановою ідіолект є індивідуальним різновидом мови, що реалізується в сукупності різних ознак мовлення окремого носія мови, а в письмовому мовленні виявляє риси ідіостилю [22, с. 167]. Поняття ідіолекту та ідіостилю співвідносяться як норма й узус національної мови, з одного боку, та індивідуальна манера мовлення, з іншого, тобто ідіостиль постає як індивідуально-творче використання національної мови [24, с. 107], що, фактично, закорінене в ідеях В. В. Виноградова про те, що ідіостиль відтворюється засобами ідіолекту, який є сукупністю мовних засобів індивідуального мовлення [7]. О. О. Селіванова деталізує: ідіолект – індивідуальний різновид мови, що реалізується в сукупності різних ознак мовлення окремого носія мови, а в письмовому мовленні виявляє риси ідіостилю [22, с. 167]. Так, ідіолект Е. Гемінгвея характеризується простою граматиною та розмовною мовою. Основною домінантною ознакою стилю письменника є низька кількість вжитих прикметників і короткі, ритмічні речення, що концентруються безпосередньо на дії, а не на її відображенні [30].

Ідіостиль, на думку М.М. Кожиної та інших, включає всі мовні та позамовні стилетвірні та текстотвірні фактори, що складають художній текст, перші – основа, а другі – передумова його створення. Вираження ідіостилю відбувається за допомогою позамовних і внутрішньомовних засобів, в які входить система поза- і внутрішньотекстових референтних відносин [16, с. 121]. Так, система тропів Е. Гемінгвея включає “вербалізовані жести” – кінетичні дієслова, а також специфічні прийоми динамізації зображуваних подій, що створюють “кінематографічний ефект” його ідіостилю [11, с. 116].

Уточненням поняття ідіостилю в когнітивному напрямку є запропоноване Р. Фаулером поняття “**когнітивний стиль**” (mind style) – специфічна мовна репрезентація індивідуальної ментальної сутності автора, оповідача та персонажів, які корелюють з поняттями картина світу (world view), це відображення характерного способу засвоєння та розуміння світу, яке автор утілює у тексті [29,

с. 103]. Е. Семіно акцентує у понятті когнітивного стилю відповідність індивідуальним якостям картини світу певної особистості: характерні когнітивні звички, можливості та обмеження, цінності та вірування, які виникають як результат індивідуальних когнітивних особливостей [32, с. 97]. Таким чином, когнітивний стиль – типові когнітивні операції автора, спосіб індивідуальної концептуалізації дійсності [12, с. 24]. Важливо, що поняття когнітивний стиль (скажимо, поета) відрізняється від його літературного стилю, бо концентрується на особливостях поетичного мислення, яке “може бути визначено шляхом аналізу його виражальних мовних засобів у когнітивному аспекті” [3, с. 73].

Мовна особистість автора, проявом якої є ідіостиль, згідно з Ю.М. Карауловим, представлена вербальною і невербальною частинами, де перша розкривається через сферу мовної свідомості, а друга – через одиниці “проміжної мови” – мови почуттів, образів, уявлень про рух і схем дій, що супроводжують увесь дискурс автора [15, с.91-93] (пор.: це прояв рефлексії автора над мовою, що є сукупністю глибинних констант, домінант художньої особистості [9, с. 10]).

Особистісне сприйняття свідомістю автора явищ зовнішнього світу неминуче носить характер індивідуального знакового закріплення денотативних сутностей. Це є своєрідною трансформацією авторської концептуальної картини світу, яка є ментальним підґрунтям ідіостилу автора. На думку Н.С. Болотнової, асоціативна структура художнього тексту, сформована на номінантно-референтній основі, дозволяє судити про **концептуальну картину світу автора** [6, с. 38]. Сукупність взаємно пов’язаних концептуальних сфер, що відображають знання індивіда про певні фрагменти світу, центром якого він є, зумовлюють структуру його концептуальної картини світу [19].

Як відомо, концептуальна картина світу різноманітніша за мовну, бо не все сприйняте і пізнане людиною має вербальну форму та відображається за допомогою мови. Реалізація ж у творах письменника значущих для особистості ключових концептів дозволяє досліднику за допомогою ретель-

ного аналізу самої словесної тканини літературного твору відтворити та описати фрагменти концептуальної картини світу автора.

На нашу думку, концептуальна картина світу є радше приналежністю всього народу (саме в такому сенсі це поняття вживає Д.С. Лихачьов), тоді як стосовно конкретної особистості більш влучним є термін **концептуальна ідіосфера**: в ній зберігаються як концепти, спільні для картини світу народу, так і специфічні індивідуально-авторські концепти. За Р. Павільонісом, система концептів або “система вірувань” відповідає життєвому досвіду автора [33].

У більшості робіт, які розкривають когнітивний аспект ідіостилу, центральною категорією дослідження є **індивідуально-авторський концепт**. Ось чому актуальним є завдання створення типології концептів авторської свідомості, виявлення форм їх ментального подання, розгляду їх співвідношення з типами ментальних репрезентацій, з одного боку, і з більш великими одиницями, когнітивними структурами, з іншого [24, с. 164].

За нашими даними аналізу ідіодискурсу Е. Гемінгвея в його концептуальній ідіосфері виокремлюються домінантні концепти, одним із яких є концепт ВІЙНА. Він вербалізується лексемою *war* та її синонімами *attack*, *battle*, *conflict*, *fight*, *hostilities*, і набуває різних значень на фоні відповідних доменів. Цей факт значною мірою впливає на формування ідіостилу письменника, бо саме ментальні сутності визначають специфіку авторського стилю [24, с. 164]. ВІЙНА як одна з концептуальних домінант ідіосфери письменника входить як складова до багатьох метафоричних і метонімічних моделей його ідіодискурсу, зумовлюючи багатий життєвий досвід автора.

Підсумовуючи, слід зазначити, що проведене уточнення теоретичних засад вивчення когнітивних (концептуальних) характеристик ідіосфери й ідіостилу і відповідних понять дозволяє намітити програму аналізу когнітивної ідіосфери автора твору як послідовне вирішення низки завдань: із залученням даних аналізу ідіолекту й ідіодискурсу письменника встановлення домінантних (авторських)

художніх концептів у складі його концептуальної ідіосфери та визначення специфіки конфігурації таких концептів по відношенню до відповідних концептів загальнонаціональної картини світу; за даними ідіодискурсу автора виокремлення провідних рис його ідіостилю (когнітивного стилю) (механізмів концептуальної метафори й метонімії тощо) як єдності мовних, стилістичних і ментальних домінант.

Для когнітивної ідіосфери Е. Гемінгвея одним із домінантних концептів є ВІЙНА, що зумовлює особливості його ідіостилю, в якому превалювання концептуальних аналогів ВІЙНИ створює неповторний динамічний яскраво маскуліний ідіодискурс.

Перспективою дослідження є застосування отриманих теоретичних положень до розгляду ідіодискурсу Е. Гемінгвея та встановлення домінант його когнітивної ідіосфери й ідіостилю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анохина С.А. Концепт “Развитие” в русской языковой картине мира и особенности его вербализации в творчестве В.Г. Распутина 1994 – 2003 гг. : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 “Русский язык” / С.А. Анохина. – Челябинск, 2004. – 20 с.
2. Барина Е.В. “Русские” концепты в творчестве Томаса Манна 1890–1920-х гг. : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.01.03 “Литература народов стран зарубежья (германская литература)” / Е.В. Барина. – Нижний Новгород, 2007. – 58 с.
3. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.04 / Л. І. Белехова. – Київ, 2002. – 461 с.
4. Болотнова Н.С. Изучение идиостиля в современной коммуникативной стилистике художественного текста / Н.С. Болотнова // Материалы II Международного конгресса русистов-исследователей “Русский язык: исторические судьбы и современность”. – МГУ, 2004. – С. 7.
5. Болотнова Н.С. Филологический анализ текста : [учебное пособие] / Н.С. Болотнова. – М. : Наука, 2007. – 520 с.
6. Болотнова Н.С. Коммуникативная стилистика художественного текста : лексическая структура и идиостиль / Н.С. Болотнова, И.И. Бабенко, А.А. Васильева. – Томск, 2001. – 331 с.
7. Виноградов В.В. О теории художественной речи / В.В. Виноградов. – М. : Высшая школа, 1971. – 240 с.
8. Воробйова О.П. Когнітивна поетика: здобутки і перспективи / О.П. Воробйова // Вісник Харків. нац. ун-ту імені П.Н. Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 18–22.
9. Грамматика идиостиля. В. Хлебников / Отв. ред. А.Д. Григорьева. – М. : Наука, 1983. – 225 с.
10. Демьянков В.З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века / В.З. Демьянков // Язык и наука конца XX века. – М.: Институт языкознания РАН, 1995. – С. 239–320.
11. Довганчина Р.Г. Відтворення ідіостилю Ернеста Гемінгвея в українських та російських перекладах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Довганчина Руслана Григорівна. – Київ, 2011. – 221 с.
12. Дойчик О.Я. Ідіостиль Джуліана Барнса у лінгвоконцептуальному вимірі : автореф. дис...на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Оксана Ярославівна Дойчик. – Х., 2012. – 20 с.
13. Идиостиль (индивидуальный стиль) // Универсальная научно-популярная онлайн-энциклопедия Кругосвет [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/IDIOSTIL_INDIVIDUALNI_STIL.html?page=0,0
14. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
15. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М.: Изд-во ЛКИ, 2010. – 264 с.
16. Кожина М.Н. Стилистика русского языка : учеб. пособие / Кожина М.Н., Дулаева Л.Р., Салимовский В.А. – М.: Флинта ; Наука, 2008. – 464 с.
17. Кубрякова Е.С. Об исследовании дискурса в современной лингвистике / Е.С. Кубрякова // Филология и культура : Материалы II-й Междунар. науч. конф., 16–18 мая 2001 г. : В 3 ч. Ч. I. – Тамбов, 2001. – С. 10.
18. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалівтаїн та ін. – К. : ВІД “Академія”, 1997. – 752 с.
19. Ніконова В.Г. Концептуальне поле “світ людини” у трагедіях Шекспіра. – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://shakespeare.zp.ua/texts.item.104/>
20. Пищальникова В.А. Проблема идиостиля. Психолінгвістический аспект / В.А. Пищальникова. – Барнаул, 1992. – 73 с.
21. Самохіна В.А. Современная англоязычная шутка : монографія / В.А. Самохіна. – Х. : ХНУ, 2008. – 356 с.
22. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К., 2006. – 672 с.
23. Ставицька Л.О. Про характер взаємодії категорії індивідуально-поетичного стилю і літературної мови / Л.О. Ставицька // Мовознавство. – 1986. – № 4. – С.61–64.
24. Тарасова И.А. Категории когнитивной лингвистики в исследовании идиостиля / И.А. Тарасова //

- Весник СамГУ. – № 1. Серія Языкознание, 2004. – С. 164-169.
25. Тарасова И.А. Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте (на материале поэзии Г. Иванова и И. Аненского) : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.01 / И.А.Тарасова. – Саратов, 2004. – 484 с.
26. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін. – К. : Укр. енциклопедія, 2000. – 752 с.
27. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность / В.Е. Чернявская. – М. : Либроком, 2009. – 248 с.
28. Шевченко І.С. Дискурс і когнітивно-комунікативна парадигма лінгвістики / І.С. Шевченко // Мова. Людина Світ. До 70-річчя проф. М. Кочергана : зб.наук. статей ; Відп. ред. Тараненко У.О. – К. : Вид.центр КНЛУ, 2006. – С. 148-156.
29. Fowler R. Linguistics and the Novel / R. Fowler. – London : Methuen, 1977. – 145 p.
30. Hemingway's Writing Style // THE BIG READ National Endowment for the Arts [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.neabigread.org/books/farewelltoarms/teachers/hemingway_handout03.pdf 31. Semino E.A Cognitive Stylistic Approach to Mind Style in Narrative Fiction / Elena Semino // Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text Analysis / [ed. by Elena Semino and Jonathan Culpeper]. – Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company. – 2002. – P. 95–122.
32. Semino E. Mind Style 25 years on / Elena Semino // Style. – 2007. – № 41 / 2. – P. 153-203. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lancaster.academia.edu/ElenaSemino/Papers/552545/Mind_Style_25_years_on 33. Pavilionis R. Meaning and Conceptual Systems / Pavilionis, Rolandas [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leninist.biz/en/1990/MCS295/5.6-Belief.and.the.Individual.Conceptual.System>

УДК 81'276.1=111

ЕТИКЕТНІ ФОРМУЛИ ВВІЧЛИВОСТІ У ДИСКУРСІ СІБЛІНГІВ*О.Г. Зверева (Харків)*

У статті окреслено функціонування етикетних формул ввічливості у дискурсі сиблінгів у залежності від статусно-вікових характеристик та типу комунікативного оточення. Комунікація сиблінгів розглядається як комунікація гомогенних дискурсивних особистостей, для яких характерні переходи з ядерної у маргінальну зону комунікативного оточення та навпаки. Стаття обґрунтовує зв'язок між зоною комунікативного оточення, до якої належать сиблінгі, та обраними стратегіями ввічливості.

Ключові слова: дискурс сиблінгів, дискурсивна особистість, етикетні формули ввічливості, комунікативне оточення, негативна ввічливість, сімейний дискурс.

Зверева О.Г. Этикетные формулы вежливости в дискурсе сиблингов. В статье описано функционирование этикетных формул вежливости в дискурсе сиблингов в зависимости от статусно-возрастных характеристик, а также типа коммуникативного окружения. Коммуникация сиблингов рассматривается как коммуникация гомогенных дискурсивных личностей, для которых характерны переходы из ядерной зоны коммуникативного окружения в маргинальную и наоборот. Статья обосновывает связь между зоной коммуникативного окружения, к которой принадлежат сиблинги, и выбранными стратегиями вежливости.

Ключевые слова: дискурс сиблингов, дискурсивная личность, коммуникативное окружение, негативная вежливость, семейный дискурс, этикетные формулы вежливости.

Zvyeryeva O.G. Etiquette politeness forms in the siblings' discourse. The given article investigates the functioning of etiquette politeness forms in siblings' discourse depending on their status and age factors as well as of the type of the corresponding communicative surroundings. Siblings' communication is viewed as communication between discursive personalities with the peculiar feature of moving from the nuclear zone of communicative surroundings to the marginal one and vice versa. The article reasons the connection between the zone of the communicative surroundings of the siblings and the chosen politeness strategies.

Keywords: communicative surroundings, discursive personality, etiquette politeness forms, family discourse, negative politeness, sibling's discourse.

Антропоцентричність сучасної лінгвістики ставить людину, її комунікацію в усьому її різноманітті у центр уваги мовознавчих студій. Такий фокус досліджень породив кілька взаємопов'язаних течій у межах дискурсивно-комунікативної парадигми, що вивчає залежність комунікації від гендерних, вікових, соціальних та рольових характеристик комунікантів та "пов'язує мовні засоби з ситуацією, станом і намірами мовця, зі спрямованістю мовленнєвого акту, з правилами ввічливості, з правилами співпраці, з паралінгвістичними засобами, такими як жести і міміка" [1, с. 11].

Однім із таких напрямів лінгвістичних досліджень є вивчення сімейного дискурсу як комунікації малих груп. Сучасними мовознавцями було прове-

дено низку досліджень з особливостей матримонального та маритального дискурсу [2; 3; 8; 10; 14] та парентального дискурсу [7; 11; 16; 18]. У той же час, мовленнєві властивості дискурсу сиблінгів, тобто дискурсу братів та сестер, ще потребують комплексного вивчення.

Актуальність статті обумовлена загальною орієнтацією сучасної лінгвістики на антропоцентричність та функціональність. На цьому тлі актуальним є вивчення етикетизації мовлення сиблінгів у залежності від їхньої належності до ядерної чи маргінальної зони комунікативного оточення один одного [11].

Об'єктом дослідження є дискурс сиблінгів як діалогічна взаємодія дискурсивних особистос-

тей. Предметом аналізу є функціонування етикетних формул ввічливості, вживаних сіблінгами у залежності від їхнього статусу, віку, а також ступені близькості їхніх стосунків та інтенсивності комунікації.

Метою дослідження є виявлення особливостей вживання етикетних формул ввічливості у дискурсі сіблінгів у залежності від статусно-вікових характеристик та зони комунікативного оточення.

Проблематика ввічливості як комплексу стратегій, що вживаються комунікантами для підтримання гармонічних відносин, вже давно стала невід'ємною складовою прагматичних досліджень. Згідно дослідженню П. Браун та С. Левінсона, стратегії ввічливості реалізуються у чотирьох макростратегіях: 1) прямій передачі змісту; 2) стратегіях позитивної ввічливості; 3) стратегіях негативної ввічливості та 4) стратегіях непрямой ввічливості [17, с. 68-71].

П. Браун та С. Левінсон у своєму дослідженні робили акцент на понятті Face Threatening Acts, та кожне висловлення за їхньою концепцією вважалось потенційною загрозою обличчю адресата [17]. Така концепція знайшла критику з боку французької дослідниці К. Кербрат-Орекионі [19, с. 74], яка запропонувала протилежне поняття Face-Flattening Act (мовленнєвий акт, що лестить обличчю), тобто не тільки не загрожує обличчю адресата, але й сприяє його звеличуванню. Це уточнення теорії П. Браун та С. Левінсона сприяє аналізу комунікації між учасниками, які намагаються підвищити комунікативний статус опонента.

Проводячи подальший аналіз стратегій ввічливості, В.І. Карасик пов'язує норми ввічливості зі співвідношенням інформації, що надається, та тієї, що припускається, підрозділяючи її на обов'язкову, тобто етикетні формули; необов'язкову, чи додаткові етикетні формули, що пом'якшують категоричність; ту, про яку слід мовчати (теми-табу); та ту, про яку бажано мовчати, чи інформацію, що не відноситься до теми бесіди [5].

Російська дослідниця Т.В. Ларіна пропонує розгалужувати формальний, нейтральний та неформальний рівні ввічливості за стилістичною ознакою,

що дає можливість аналізувати побутовий дискурс сіблінгів з урахуванням стилістичних особливостей комунікації у родині [9, с. 89].

Таким чином, існують відносно жорсткі та відносно вільні формули ввічливості, вживання яких відрізняється у залежності від ступені офіційності та ритуалізації дискурсу. Так, негативна ввічливість вживається тим частіше, чим більш офіційною є комунікація [13]. Навпаки, для сімейного дискурсу припустимими є прямі директиви та прохання [15, с. 80], які є небажаними у діловому дискурсі.

Розгляд дискурсу сіблінгів як комунікації дискурсивних особистостей, що складаються з мовних особистостей, які, поряд з мовним кодом, здатні до використання та трактування інших семіотичних кодів залежно від типу дискурсивних відношень, дозволяє пояснити зміни у виборі стратегій ввічливості та етикетизацію їхнього спілкування протягом життя [12, с. 283].

Стереотипно сіблінги, як й усі члени родини, входять до ядерної зони комунікативного оточення, тобто до постійних комунікативних партнерів дискурсивної особистості [12, с. 284]. На вербально-семантичному рівні, який припускає доступ до одного й того ж семіотичного коду з однаковою перцептивною спроможністю учасників комунікації [6], сіблінги створюють власну субмову з нетиповою номінацією певних понять та скороченим, часто до невербальної складової, кодом, незрозумілим іншим членам родини. Така субмова сприяє ефективному вживанню стратегій позитивної ввічливості, чи ввічливості солідарності, що полягають у створенні внутрішньогрупової ідентичності через відсилання до спільних знань, вживання еліптичних конструкцій, алюзій, а також особових займенників третьої особи чи прізвиськ на позначення третіх осіб:

1) *Joseph eyes him, seems heartened by the sight of his brother. But he is out of it, emotionally bludgeoned:*

JOSEPH GRUSINSKY "...I'll catch `em, Bobby. Don't worry..."

Bobby walks over to Joseph, stands close to him.

Searches for words. Before he can speak:

JOSEPH GRUSINSKY *"They're gonna need us to identify the body."*

Then, as emotional as we've yet seen him, Bobby strains to get the sentences out of his mouth:

BOBBY GREEN *"I don't know if I can do that. I MEAN—I saw him die..." [5].*

Два брата обговорюють смерть батька від рук банди злочинців. Старший брат, поліцейський, обіцяє спіймати злочинців. При цьому він намагається уникнути деталей, та описує злочинців як "їх", а батька як "тіло". Молодший брат приймає бажання не описувати ситуацію прямо, та теж замінює іменник "батько" на займенник "він". Таким чином, брати створюють табуйовану тему і намагаються уникати прямого посилання на неї у розмові, щоб не бентежити один одного.

Проте, поряд із позитивною ввічливістю у дискурсі сіблінгів вживаними є й стратегії негативної ввічливості, які знаходять прояв на лексичному й синтаксичному рівні у формі етикетних формул. Ці формули виконують низку функцій у залежності від статусно-вікових характеристик сіблінгів, а також самоідентифікації як осіб, що належать до ядерної чи маргінальної зони комунікативного оточення.

Так, у дитинстві, коли різниця у статусах сіблінгів, як правило, залежить від віку, старший сіблінг вживає етикетні формули ввічливості для інтенсифікації свого висловлення та привертання уваги молодшого:

2) *Upstairs, when Tony was in bed, Maryann went and sat on his mattress and tried to get him to speak to her. "Tony – turn over and look at me." He didn't move. "Tony – please. I'm sorry I went away without saying goodbye and that, but..." She couldn't tell him where she'd been or that she was going back [8, c. 185].*

Коли пряме прохання поговорити з нею не знаходить відклику, старша сестра вживає клишовані етикетні фрази для надання більшої ваги своїм словам та підкреслення розуміння своєї провини.

У мовленні молодших сіблінгів етикетизація виконує дві основні функції:

1. Етикетні формули є частиною соціалізації,

яка має місце під час спілкування зі старшими сіблінгами:

3) *"Do you want a cuddle?" "Yes please." Lizzie put her arms around the little boy and held him close [4, c. 47].*

Молодший брат вживає клишовану та перебільшену форму подяки, доказуючи сестрі, що він є ввічливим хлопчиком та заслуговує на ласку.

2. Етикетні фрази використовуються як визнання авторитету та домінації старшого сіблінгу. У цій функції етикетні формули вживаються на синтаксичному рівні й знаходять відображення у використанні модальних дієслів у негативній формі та питальних реченнях для висловлення прохань та пропозицій:

4) *"Could... could you give me a drink of water, Tom?" "Aye," Tom agreed sympathetically. "I'll tell Mummy too, shall I?" Aggie shuddered. "Aye, Tom, if you will" [2, c. 49].*

Старша сестра підкреслює важливість її прохання за допомогою подвійного вживання модального дієслова "could". Її молодший брат, побачивши стан сестри, пропонує позвати мати. Проте, оскільки він знає про небажання сестри розмовляти з матір'ю та визнаючи її авторитет у родині й право приймати рішення, пом'якшує свою пропозицію розділовими питальним реченням.

У ході дорослішання сіблінги починають поступово віддалятися та виходити з ядерної зони до маргінальної. Це пов'язане з набуттям власного життєвого досвіду та освідомленням себе як окремої особи, а не члену родини. У комунікації сіблінгів цей процес втілюється в етикетизації мовлення та вживанні формул негативної ввічливості замість позитивної:

5) *In a soft, hesitant voice, she [Maryann] said, "You don't look well. What's up with yer?" "I dunno what's 'appened to yer" – a sob caught in Maryann's throat – "but you ain't like my sister any more. Yer 'orrible, I 'ate yer..." "Oh, who cares." Sal lay down, indifferent. "Just sod off, will yer?" [8, c. 75].*

Інтерес до справ співрозмовника та тривога за нього як стратегія позитивної ввічливості, при-

таманна ядерній зоні комунікативного оточення, применшується молодшою сестрою на невербальному рівні через невпевненість щодо доречності питання та визнання особистого простору сестри. У той же час, старша сестра вживає синтаксичний маркер ввічливості у формі розділового питання для підкреслення відсторонення від сестри та бажання побути на самоті.

Починаючи з підліткового віку та у дорослому житті різниця у віці перестає бути провідним фактором, що впливає на перебіг комунікації. У віковій сфері відбувається симетризація відносин, при яких сіблінги виступають або як рівноправні партнери у комунікації, або як співрозмовники, чия позиція зумовлюється соціальним статусом. Роль етикетних формул ввічливості як стратегій дистанціювання підвищується у разі приналежності сіблінгів до маргінальної зони оточення, коли ці формули допомагають зберегти обличчя та маркують вже статусну дистанцію:

6) *But Byron doesn't nibble. Not even close. "Do you know your way out of here?" he asks. "I think so," I say, slipping my feet into my shoes. Byron hands me the Tupperware. "Thanks for the treats." "You're welcome. I thought maybe it would . . ." I trail off [6, c. 26].*

Висловлення прохання піти геть за допомогою натяку, а також клишована форма подяки дозволяють старшому братові зберегти обличчя сестри та залишити комунікативну відстань достатньо великою. Молодша сестра, бажаючи зменшити цю відстань, вживає синтаксичні маркери хезитації "I thought", "maybe", "would", проте побачивши небажання брата змінювати їхню комунікативну зону, замовкає.

Рівноправна комунікація також дозволяє вживання молодшим сіблінгом етикетних формул ввічливості у непрямому, а саме іронічному значенні, тим самим натякаючи на різницю у статусі у минулому та підкреслюючи її теперішню відсутність:

7) *"Please don't be angry," said Alexander. "All right," I said. "But go." Alexander dropped his hands and bowed to me in a way that was half ironical, half submissive. [7, c. 104].*

Молодший брат вживає етикетний жест для вираження згоди зі старшим та збереження власного обличчя і дистанції між братами.

У разі бажання перейти з маргінальної зони комунікативного оточення до ядерної цей намір може бути висловлений обома учасниками комунікації, проте рішення щодо переходу приймається сіблінгом з вищим комунікативним статусом. Етикетні формули при цьому вживаються для маркування готовності до переходу та у той же час визнання права за другим комунікантом залишитись у маргінальній зоні:

8) *Maggie's eyes met hers tentatively. "I used to feel closer to you than the others. We used to be best friends as well as sisters." "Couldn't we be again?" Hattie asked. "Let's put these last years behind us." "We must! Of course we must. I'm sorry, I haven't been myself. I've had the most awful anger about... Well, you know, Tom and everything" [1, c. 423].*

Якщо молодша сестра виражає бажання бути ближчою до старшої на невербальному рівні та за допомогою натяку, старша висловлює пропозицію перейти до близького спілкування експліцитно за допомогою модального дієслова у негативній формі.

У той же час, сіблінги можуть залишатися у ядерній зоні комунікативного оточення протягом усього життя, наприклад, проживаючи разом чи маючи спільну справу. У цьому випадку статусно-рольова нерівність зберігається з дитинства, і етикетні формули вживаються, як правило, молодшим сіблінгом для підкреслення вищого статусу старшого:

9) *Carol stood up suddenly, pushing back the tumbled chestnut hair from her forehead. "Ray," she said. "You don't think it's really wrong, do you?" He answered in that same would-be dispassionate tone: "No. I think it's just like killing a mad dog-something that's doing harm in the world and must be stopped. This is the only way of stopping it" [3, c. 5].*

Вираження хезитації за допомогою розділового питання з боку молодшої сестри підкреслює важ-

лівість для неї думки брата та її нижче положення у родині.

Таким чином, етикетні формули негативної ввічливості служать маркерами різниці у статусному та комунікативному статусі сиблінгів, а також вживаються для вираження переходу від ядерної зони комунікативного оточення до маргінальної і залишення комунікантів на значній комунікативній відстані.

Перспективи нашого дослідження вбачаємо у подальшому уточненні механізму переходу між зонами комунікативного оточення, а також впливу гендерних характеристик на вживання етикетних формул ввічливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике : учебное пособие / И.В. Арнольд. – М.: Высш. шк., 1991. – 140 с. 2. Бровкіна О.В. Манипуляції як вид імпліцитного впливу в дискурсі родинного спілкування / О.В. Бровкіна // Науковий вісник Волинського національного ун-ту імені Лесі Українки. – 2011. – № 4. – С. 132-137. 3. Зимич Е.В. Структурно-семантические и прагматические особенности маритального диалогического дискурса : дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Е.В. Зимич // Харьков, 2011. – 223 с. 4. Карасик В.И. Модельная личность как лингвокультурный концепт / В.И. Карасик // Филология и культура: Материалы 3-й Международ. науч. конф. Ч. 2. Тамбов, 2001. – С. 98-101. 5. Карасик В.И. Язык социального статуса / В.И. Карасик. – М.: Институт языкознания АН СССР. – 1992. – 330 с. 6. Караулов Ю.Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения. [Печатается по вступительной статье в сб. Язык и личность.] / Ю.Н. Караулов. – М., 1989. – С. 3-8. 7. Козлова В.В. Вербальні маркери статусної асиметрії в англомовному парентальному діалогічному дискурсі / В.В. Козлова // Методологічні проблеми сучасного перекладу : матеріали VIII Міжнародної науково-методичної конференції, 23-25 січня 2009 року / Ред.кол.: С.О. Швачко, І.К. Кобякова, С.В. Баранова, О.М. Медвідь. – Суми : СумДУ, 2009. – С. 63-64. 8. Колоян Д.Л. Ухаживание как тип коммуникативного поведения : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Д.Л. Колоян. – Волгоград, 2006. – 19 с.

9. Ларина Т.В. Категория вежливости в английской и русской коммуникативных культурах / Т.В. Ларина. – М.: Изд-во РУДН, 2003. – 315 с. 10. Семенов А.А. Гендерні та вікові особливості кооперативної мовленнєвої поведінки в сімейному дискурсі (на матеріалі сучасної англійської мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / А.А. Семенов. – Донецьк, 2007. – 20 с. 11. Солошук Л.В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англомовному дискурсі / [монографія] Л. В. Солошук. – Харків : Константа, 2006. – 300 с. 12. Солошук Л.В. Принцип ідентифікаційної взаємодії вербальних та невербальних компонентів комунікації в англомовному діалогічному дискурсі / Л.В. Солошук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – № 24. – С. 282-286. 13. Тюрина С.Ю. Принцип вежливости в теории и практике межкультурной коммуникации / С.Ю. Тюрина // Inter-cultur@Internet. – 2006. – Вып. 5 [Электронный ресурс]. – URL : http://www.vfnglu.wladimir.ru/Rus/NetMag/v5/v5_ar05.htm (07.10.11). 14. Якуба В.В. Мовні засоби відображення ситуації зміна матримоніального стану в англійській художній прозі ХХ століття (лінгвокогнітивний та комунікативно-прагматичний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / В.В. Якуба. – К., 2006. – 19 с. 15. Agha A. Language and Social Relations / A. Agha. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – 446 p. 16. Blain J. Discourses of Agency and Domestic Labour: Family Discourse and Gendered Practice in Dual-Earner Families / J. Blain // Journal of Family Issues. – 1994. – № 4, Vol. 15. – P. 515-549. 17. Brown P. Politeness: Some universals in language usage / P. Brown, S.C. Levinson – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 352 p. 18. Choinard M. Adult reformulations of child errors as negative evidence / M. Choinard, E. Clark // Journal of Child Language. – 2003. – Vol. 30. – P. 143-157. 19. Kerbrat-Orecchioni C. Les actes de langage dans le discours. Theorie et fonctionnement / C. Kerbrat-Orecchioni. – Paris: Nathan, 2001. – 201 p.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Baker A. Mersey Maids / A. Baker. – London: Headline Book Publishing, 1998. – 438 p. – (Першотвір). 2. Bennett A. A Daughter’s Secret / A. Bennett. London: HarperCollins Publishers, 2008. – 599 p. – (Першотвір). 3. Christie A. Appointment with Death / Christie A. – London: Berkley. – 2001. – 224 p. – (Першотвір).

4. Eaton P. *Silver Joey* / P. Eaton. – London: Time Warner Books, 1999. – 538 p. – (Першотвір) 5. Gray J. *We Own the Night* / J. Gray [Electronic resource]. – 2007. – Режим доступу: <http://www.imsdb.com/scripts/We-Own-the-Night.html> – Заголовок з екрану. – (Першотвір). 6. Mackler C. *The Earth, My Butt & Other Big Round Things* / C. Mackler. – Somerville: Candlewick Press. – 2005. – 256 p. – (Першотвір). 7. Murdoch I. *A Severed Head* / I. Murdoch. – UK: Triad/Panther Books. – 1978. – 207 p. – (Першотвір). 8. Murray A. *The Narrowboat Girl* / A. Murray – London: PAN BOOKS, 2001. – 458 p. – (Першотвір).

УДК 811.111'42

ТАКТИКИ ІНІЦІАЦІЇ ГОВОРІННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ЕЛЕКТОРАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі передвиборчих теледебатів)

М.Л. Ільченко (Харків)

Статтю присвячено аналізу тактик ініціації говоріння в англomовному електоральному дискурсі у жанрі передвиборчих теледебатів. Ці тактики спрямовані на зайняття комунікантами домінантної позиції в інтеракції, яка забезпечує реалізацією базових стратегій електорального дискурсу: (само)презентації та дискредитації опонента.

Ключові слова: електоральний дискурс, передвиборчі теледебати, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, домінантна позиція в інтеракції.

Ильченко М.Л. Тактики инициации говорения в англоязычном электоральном дискурсе. Статья посвящена анализу тактик инициации говорения в англоязычном электоральном дискурсе в жанре предвыборных теледебатов. Эти тактики направлены на занятие комунікантами доминантной позиции в интеракции, которая обеспечивает реализацию базовых стратегий электорального дискурса: (само)презентации и дискредитации оппонента.

Ключевые слова: электоральный дискурс, предвыборные теледебаты, коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика, доминантная позиция в интеракции.

Pchenko M. L. Talk initiating tactics in English electoral discourse. The paper presents the analysis of talk initiating tactics in English electoral discourse in the genre of electoral teledebates. The above tactics help the speakers take the dominant position in the interaction which provides the implementation of the basic strategies of electoral discourse: (self)presentation and opponent discrediting.

Key words: electoral discourse, electoral teledebates, communicative strategy, communicative tactic, dominant position in the interaction.

Мета статті полягає у встановленні та описі тактик ініціації говоріння у передвиборчих теледебатах як жанрі електорального дискурсу.

Актуальність теми обумовлена значущістю передвиборчих дебатів у спричиненні регулятивного впливу на електорат в англomовних соціумах і необхідністю вивчення комунікативних стратегій і тактик, спрямованих на спричинення такого впливу.

Об'єктом статті є комунікативні стратегії електорального дискурсу передвиборчих дебатів, а предметом – тактики ініціації говоріння, що забезпечують домінування в інтеракції.

Матеріалом слугують транскрипти передвиборчих теледебатів кандидатів на посаду віце-пре-

зидента (Сара Пейлін і Джо Байден) та кандидатів у президенти США від 2012 р. (Мішель Бахман та Тім Поленті). Загальний обсяг транскриптів 2,5 друкованих листа.

Передвиборчі теледебати є жанром електорального дискурсу, що становить собою чітко структурований і організований формат публічної комунікативної взаємодії між, як правило, двома (рідше – трьома або більше) комунікантами, що є особами або представляють осіб, які балотуються на певну виборчу посаду (сенатора, президента тощо). Цей жанр електорального дискурсу характеризується *комунікативним суперництвом* [2, с. 18] або *агональністю* – модусом спілкування, де кожен з комунікантів за допомогою пев-

них комунікативних стратегій і тактик прагне досягти переваги над опонентом – переконати електорат у тому, що саме він / вона є ідеальним кандидатом на відповідний пост [10, с. 145–148; 12, с. 121].

Комунікативну стратегію тлумачимо як “планування процесу мовленнєвої комунікації залежно від конкретних умов спілкування та особистостей комунікантів”, “комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети” [6, с. 54; 9, с. 88]. **Комунікативна тактика** є втіленням комунікативних намірів учасників у кожен конкретний момент їхнього мовлення. Тактика може співвідноситися із стратегією як варіант з інваріантом [6, с. 110; 9, с. 89].

Глобальною комунікативною метою учасників передвиборчих теледебатів є здійснення комунікативного (як вербального, так і невербального) впливу на електорат – громадян, яким надано право брати участь у виборах певного органу, політичної партії чи конкретної особи і які беруть опосередковану участь в електоральному дискурсі як третя сторона, власне для якої організують проведення дебатів між виборчими кандидатами. Ця мета реалізується у двох взаємопов’язаних глобальних комунікативних стратегіях домінування: **стратегії позитивної самопрезентації**, що реалізується на підставі максимізації власного комунікативного впливу, та **комплементарній стосовно неї стратегії дискредитації опонента**, що полягає у мінімізації комунікативного впливу опонента. Максимізацію та мінімізацію розуміємо як результат / успішність комунікативної діяльності виборчих кандидатів, тоді як їх комунікативна взаємодія завжди спрямована на взаємну нейтралізацію впливу опонента.

Зазначені стратегії реалізуються **змістовими і формальними** тактиками домінування [7, с. 10] в залежності від того, використовуються вони для встановлення контролю над формальним (процедурним / організаційним) аспектом дебатів чи змістовим аспектом.

Тактики формального домінування також називають етикетними тактиками або тактиками домінування в інтеракції [Villaume and Cegala 1988 цит.

за 1, с. 208]. Мета цих тактик полягає у захопленні й утримуванні ініціативи говоріння учасниками дебатів. Успішна реалізація тактик формального домінування створює підґрунтя для втілення змістового домінування й досягнення основної мети передвиборчих дебатів – спричинення регулятивного впливу на електорат.

Змістове домінування пов’язане з так званим вбудовуванням власних пропозицій [11, с. 29–41]. Пропозиція розуміється як особлива форма репрезентації знань, базова когнітивна одиниця структуривання інформації у складі когнітивних схем, фреймів, сценаріїв і ситуаційних моделей [3, с. 137–140]. Будь який зміст можна звести до пропозиції. За допомогою вбудовування пропозицій опоненти і реалізують стратегії самопрезентації й дискредитації опонента.

У структурно-організаційному плані жанр передвиборчих дебатів реалізується у формі діалогу або полілогу, учасниками якого є, як правило, двоє (рідше троє і більше) опонентів та модератор, який слідкує за дотриманням формату інтеракції.

Одиницею аналізу передвиборчих дебатів є **комунікативний обмін** (exchange [14; 23]; interchange [25, с. 131–132; 19, с. 35]); elementary interaction [24, с. 30; 17, с. 23ff] adjacency pair [22, с. 295]), тобто фрагмент інтеракції, внутрішньо зв’язаний однією темою і певною послідовністю говоріння, які задаються модератором.

Комунікативний обмін складається з **комунікативних ходів**, тобто комунікативних дій (вербальних або невербальних), які є інструментами реалізації тієї чи іншої тактики у комунікативній взаємодії і які розвивають комунікативну взаємодію, просувають її до досягнення комунікативної мети [14, с. 69; 15, с. 6; 18, с. 31; 24, с. 36]. Вербальний комунікативний хід не завжди збігається з висловленням. Він може складатися із одного або кількох висловлень, обумовлених позицією комуніканта відносно попередніх і наступних висловлень [6, с. 183–184; 9, с. 193]. Передавання комунікативного ходу може супроводжуватися вербальними сигналами метакомунікативного призначення або не супроводжуватися. У другому випадку має

місце порушення етикетного дотримувannya регламенту теледебатів.

У відповідності з місцем того чи іншого комунікативного ходу стосовно інших ходів у процесі комунікативної взаємодії виділяються **ініціальні** (initiating move) та **респонсивні** (responding move) комунікативні ходи [26, с. 21–23]. Ініціальні ходи задають тему комунікативного обміну й визначають перспективу розвитку інтеракції, задаючи певні очікування щодо наступного, респонсивного ходу [9, с. 194], обмежуючи можливість вибору з певних ймовірних варіантів відповіді. Функцію комунікантів, що реалізують ініціальні ходи у передвибірчих теледебатах, виконують модератори, які, відтак, задають системну організацію діалогу, проектуючи респонсивні ходи-відповіді комунікантів-опонентів. Респонсивні ходи, відповідно, відображають вербальні / невербальні реакції учасників теледебатів на ходи модератора.

Специфіка жанру передвибірчих теледебатів зумовлює виділення і **пост-респонсивних** (follow-up move) комунікативних ходів, що відображають реакцію опонентів на попередні респонсивні ходи один одного [23, с. 21–23] і ґрунтуються на одному з правил ведення передвибірчих теледебатів – можливості прокоментувати відповідь опонента у рамках відведеного для цього часу.

Ініціальний хід модератора може визначати послідовність говоріння опонентів у комунікативному обміні, якщо він адресований одному з них, або залишати за опонентами право самовизначитися з ініціативою говоріння, якщо він звернений одразу до обох опонентів. В останньому випадку комунікант-1, який здійснює випереджальний респонсивний хід, реалізує **тактику ініціації говоріння у респонсивному ході**, метою якої є захоплення ініціативи говоріння та, відповідно, спрямування / програмування пост-респонсивного ходу комуніканта-2. Втілення цієї тактики надає можливість комуніканту-1 заволодіти **домінантною позицією**, тобто набути статусу авторитетного і впливового учасника комунікативної взаємодії у певному комунікативному обміні [19, с. 415–42; 20, с. 175–188]. У кожен момент інтеракції один

із співбесідників займає домінуючу позицію, а інший – підпорядковану. Домінуюча позиція комуніканта надає йому можливість реалізувати як формальне, так і змістове домінування й у такий спосіб втілити мету стратегій самопрезентації й дискредитації опонента.

Наприклад, на теледебатах між губернаторкою-республіканкою штату Аляска, Сарою Пейлін, та сенатором-демократом від штату Делавер, Джо Байденом, модератор Гвен Айфіл ставить питання одразу обом комунікантам про можливість співпраці з ворогами США:

(1) *IFILL: Governor and senator, I want you both to respond to this. Secretaries of state Baker, Kissinger, Powell, they have all advocated some level of engagement with enemies. Do you think these former secretaries of state are wrong on that?*

– *PALIN: No and Dr. Henry Kissinger especially. I had a good conversation with him recently. And he shared with me his passion for diplomacy. And that's what John McCain and I would engage in also. But again, with some of these dictators who hate America and hate what we stand for, with our freedoms, our democracy, our tolerance, our respect for women's rights, those who would try to destroy what we stand for cannot be met with just sitting down on a presidential level as Barack Obama had said he would be willing to do. That is beyond bad judgment. That is dangerous* (Debate transcript (Sarah Palin – Joe Biden) – Oct 2, 2008).

Губернаторка Сара Пейлін захоплює ініціативу говоріння, першою відповідаючи на запитання модератора. Успішна реалізація формальної тактики захоплення ініціативи говоріння дозволяє їй здійснити змістовий регулятивний вплив на свідомість електорату, позитивно представивши свою кандидатуру та кандидатуру Джона Маккейна й водночас дискредитувавши свого опонента Барака Обаму. Для реалізації змістового впливу Сара Пейлін вбудовує дві базові пропозиції: 1) Губернаторка Пейлін і її лідер, сенатор Джон Маккейн, є захисники дипломатії, але не дотримуватимуться демократич-

них принципів при взаємодії з диктаторами, що становлять загрозу США; 2) Барак Обама є прихильник кооперації з диктаторами-ворогами, тобто він неадекватно оцінює ситуацію та піддає країну загрозі. Формальне домінування взаємодіє із змістовим. Захоплення ініціативи говоріння дозволяє губернаторці запрограмувати респонсивний хід опонента, Джо Байдена й змусити його зайняти підпорядковану позицію й виправдовуватися за свого лідера, Барака Обаму, перед електоратом з метою нейтралізації негативного комунікативного впливу Сари Пейлін.

Підпорядкована позиція є неприйнятною для учасника дебатів з огляду на агональний характер цього жанру електорального дискурсу. Відтак, у підпорядкованій позиції комуніканти, як правило, вдаються до **тактики ініціації говоріння у пост-респонсивному ході**. Ця тактика зумовлюється необхідністю комуніканта-2 прокоментувати пропозиції комуніканта-1, зроблені у випереджальному респонсивному ході, з метою нейтралізувати стратегію дискредитації й мінімізувати його негативний вплив й/або надати свій варіант відповіді на запитання модератора з метою будовування власних пропозицій у свідомість електорату.

Відмінною рисою тактики ініціації говоріння є обов'язкова наявність у пост-респонсивному ході комуніканта-2 висловлень-регуляторів [1, с. 219] – вербальних маркерів метакомунікативного характеру – звернених до модератора висловлень, що експліцитно виражають прохання надати можливість заволодіти ініціативою говоріння. Такі репліки-регулятори втілюються: 1) висловленнями-конвенціональними проханнями надати дозвіл у формі запитання з модальним дієсловом *can* (*Can I respond?*, *Can I clarify this?*, *Can add something?*, *Can I have a follow-up?*); 2) висловленнями-деклараціями наміру заволодіти ініціативою говоріння у формі стверджувального речення з модальним дієсловом із значенням необхідності (*I have to respond*; *I need to respond to that*; *I have to object*) або дієсловом із значенням бажання (*I want to have a follow-up*); 3) висловленнями, спрямованими

на привертання уваги, у формі еліптичних речень (*A second*; *Just a moment*; *Very quickly on this*). Пост-респонсивні ходи можуть починатися дискурсивними частками *but*, *well*, що сигналізують про намір комуніканта взяти ініціативу говоріння з метою висловити незгоду або спростування пропозицій опонента.

Наприклад, модератор Гвен Айфіл ставить запитання спочатку сенатору Джо Байдену, а потім і губернаторці Сари Пейлін про відмінності їх політики від політики Обами та Маккейна, кандидатів у президенти, яких вони представляють на теледебатах:

(2) *IFILL: How would a Biden administration be different from an Obama administration if that were to happen?*

– *BIDEN: God forbid that would ever happen, it would be a national tragedy of historic proportions if it were to happen. But if it did, I would carry out Barack Obama's policy [...].*

– *IFILL: Governor.*

– *PALIN: [...] A team of mavericks, of course we're not going to agree on 100 percent of everything. ...I will keep pushing him on ANWR... What I would do also, if that were to ever happen, though, is to continue the good work he is so committed to of putting government back on the side of the people and get rid of the greed and corruption on Wall Street and in Washington.*

– *BIDEN: Can I respond? Look, all you have to do is go down Union Street with me in Wilmington or go to Katie's Restaurant or walk into Home Depot with me where I spend a lot of time and you ask anybody in there whether or not the economic and foreign policy of this administration has made them better off in the last eight years. And then ask them whether there's a single major initiative that John McCain differs with the president on. On taxes, on Iraq, on Afghanistan, on the whole question of how to help education, on the dealing with health care... The wealthy have done very well. Corporate America has been rewarded. It's time*

we change it. Barack Obama will change it (Debate transcript (Sarah Palin – Joe Biden) – October 2, 2008).

Спершу за регламентом відповідає сенатор Байден та намагається вбудувати пропозицію, що лише політика Обама може забезпечити процвітання Америки. Потім відповідає губернаторка Пейлін, намагаючись вбудувати такі пропозиції: 1) Маккейн є борцем із корупцією на Уол-Стріт та у Вашингтоні і захисником простих дюдей; 2) цим Маккейн відрізняється від Барака Обама як захисника “за-корумпованої” влади.

Обидва комуніканти надають відповідь на запитання модератора по черзі, що дозволяє модератору перейти до наступного запитання. Проте, дискредитація Обама з боку Пейлін змушує Байдена утримувати тему обговорення і прагнути повторно заволідати ініціативою говоріння у пост-респонсивному ході, щоб отримати домінуючу позицію у інтеракції. Для отримання дозволу на говоріння Байден вживає метакомунікативний маркер *Can I respond?* і, не отримавши заперечення модератора, у своєму комунікативному ході дискредитує Маккейна, прирівнюючи його політику до політики Джорджа Буша. На завершення Байден вбудовує пропозиції: 1) Барак Обама є борцем із корупцією; 2) Барак Обама є провісником змін у країні. Відтак, повторна ініціація говоріння у пост-респонсивному ході дозволяє Байдену нейтралізувати вплив Пейлін й отримати домінуючу позицію у комунікативній взаємодії.

Наступний приклад демонструє, як представниця Республіканської партії, член Палати представників від штату Мінесота, Мішель Бахман, та представник Республіканської партії, губернатор штату Мінесота, Тім Поленті, намагаються мінімізувати негативний вплив один одного, вдаючись до тактики ініціації говоріння у пост-респонсивному ході:

- (3) *YORK: All right. Thank you. We're going to go to Senator Santorum. YORK: Ok, yes you can.*
 – *BACHMANN: In the – this is exactly what I'm trying to illustrate. We need to have a president of the United States who stands firm on their*

convictions. This is what I have demonstrated for everyday that I have been in congress. I have a consistent record of standing on my convictions. I didn't cut deals with special interests where you put the pro-life issues together with tax increase issues. That's a fundamental. It's a nonnegotiable. And when we come to a nonnegotiable, we must stand. And I stand.

(APPLAUSE)

- *YORK: Governor we're going to come back around.*
 – *PAWLENTY: **Just very quickly.** Her answer is illogical. Her answer is illogical. If there were two bad things in the bill – a tax increase and we're hypothetically stripping away pro-life protections, which we weren't, then it is a double reason to vote against it. She voted for it.*
 – *YORK: OK. We have other people here.*
 – *BACHMANN: **I need to respond to that, because – I need to respond to that.***
 – *YORK: I understand. I understand. You have the next question. (addresses Senator Santorum) You have the next question, senator. I promise.*
 – *BACHMANN: **This is what I want to say.** If a person – if a member casts a vote one way, they would be increasing the cigarette tax. If they cast a vote another way, they would not be voting for the pro-life protection. It was a choice. The governor put us in that box and I chose to protect human life* (Debate transcript (Michele Bachmann – Tim Pawlenty and others) – Aug 12, 2011).

Наведений фрагмент розпочинається комунікативним ходом модератора Йорка, який має стати ініціальним ходом нового комунікативного обміну – обговорення нової теми із сенатором Ріком Санторумом. Проте, один із учасників дебатів, Мішель Бахман, яка опинилася у підпорядкованій позиції, вдається до тактики ініціації говоріння у пост-респонсивному ході за допомогою невербального метакомунікативного сигналу і отримує дозвіл модератора. Мішель Бахман прагне повернути собі домінуючу позицію шляхом вбудовування таких пропозицій: 1) Президент США має суворо дотриму-

ватись своїх переконань; 2) вона дотримується своїх переконань щодня протягом свого перебування у конгресі, як наприклад, у голосуванні за підвищення податків на тютюн і легалізацію абортів. Від електорату очікується висновок (інференція – когнітивна операція, у ході якої інтерпретатор дискурсу робить умовивід / будує висновок на основі отриманого повідомлення [4, с. 411; 6, с. 126]), що Бахман буде президентом з твердими переконаннями, яким вона не зрадить.

Тепер у підпорядкованій позиції опиняється опонент М. Бахман, Т. Поленті. Він також вдається до невербального метакомунікативного пост-респонсивного ходу для отримання ініціативи говоріння, і не отримавши дозволу модератора, використовує вербальний метакомунікативний хід-попередження *Just very quickly*, і захоплює ініціативу, порушуючи при цьому правила ведення дебатів. Т. Поленті дискредитує М. Бахман, кваліфікуючи її відповідь як нелогічну через те, що вона у рамках одного законопроекту намагається пов'язати дві теми – податки на тютюн та легалізацію абортів, за які вона, тим не менш, проголосувала.

Модератор прагне розпочати нову тему, проте М. Бахман, опинившись у підпорядкованій позиції, знову декларує необхідність отримати ініціативу говоріння за допомогою висловлення-регулятора *I need to respond to that, because – I need to respond to that*. І хоча М. Бахман не отримує дозволу модератора, який прохає її почекати, вона ще раз декларує захоплення ініціативи говоріння за допомогою метависловлення-привертання уваги *This is what I want to say* й використовує цю ініціативу для пояснення, що: 1) її рішення щодо голосування за обидва проекти одразу було єдино вірним; 2) на відміну від свого опонента вона обрала захист людського життя. Відтак, вона відновлює свій позитивний імідж й дискредитує опонента й тим самим реалізує основну мету комунікації в передвиборчих дебатах.

Таким чином, тактики ініціативі говоріння у респонсивному та пост-респонсивному ходах забезпечують учасникам передвиборчих дебатів домінуючу позицію в інтеракції, що сприяє ефективній

реалізації стратегій позитивної (само)презентації і дискредитації опонентів шляхом вбудовування у свідомість електорату відповідних пропозицій.

Перспективу дослідження вбачаємо у дослідженні взаємодії вербальних і невербальних засобів втілення стратегій і тактик домінування учасниками передвиборчих дебатів, а також з'ясуванні гендерних особливостей втілення цих стратегій і тактик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О.С. Иссерс. – [изд. 5-е]. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 288 с.
2. Ишмуратов А.Т. Конфликт и згода. Основы когнитивной теории конфликтов / А.Т. Ишмуратов. – К. : Наукова думка, 1996. – 192 с.
3. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина ; под общей редакцией Е.С. Кубряковой. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1996. – 245 с.
4. Кубрякова Е.С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е.С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
5. Кучинский Г.М. Психологический анализ содержания диалога при совместном решении мыслительной задачи / Г.М. Кучинский // Психологические исследования общения. – М., 1985. – С. 252–264.
6. Макаров М.Л. Основы теории дискурса : [монография] / М.Л. Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 280 с.
7. Піщікова К.В. Стратегії домінування в аргументативному дискурсі: гендерний аналіз (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / К.В. Піщікова. – Харків, 2003. – 19 с.
8. Сусов И.П. Коммуникативно-прагматическая лингвистика и ее единицы / И.П. Сусов // Прагматика и семантика синтаксических единиц. – Калинин, 1984. – С. 3–12.
9. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англійському дискурсі : [монографія] / І.Є. Фролова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – 344 с.
10. Шейгал Е.И. Агональность в коммуникации: структура понятия / Е.И. Шейгал, В.В. Дешевова // Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение. – 2009. – Вып. 36, № 34 (172). – С. 145–148.
11. Шейгал Е.И. Предвыборные теледебаты как жанр стратегической коммуникации / Е.И. Шейгал, Ю.М. Иванова // RESPECTUS

- PHILOLOGICUS. Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis facultetas. – 2004. – № 5 (10). – С. 29–41. 12. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса : [монография] / Е.И. Шейгал. – М.; Волгоград : Перемена, 2000. – 324 с. 13. Coulthard M. An Introduction to Discourse Analysis / M. Coulthard. – [2nd ed.]. – London, 1985. – 269 p. 14. Coulthard M. An Introduction to Discourse Analysis / M. Coulthard. – London, 1977. – P. 69. 15. Edmondson W. Spoken Discourse: A Model for Analysis / W. Edmondson. – London, 1981. – P. 6. 16. Goffman E. Forms of Talk / E. Goffman. – Oxford : OUP, 1981. – 250 p. 17. Ninio A. Pragmatic Development / A. Ninio, C.E. Snow. – Cambridge, MA, 1996. 18. Owen M. Apologies and Remedial Interchanges: A Study of Language Use in Social Interaction / M. Owen. – New York; Amsterdam, 1983. – 240 p. 19. Per L. Interactional dominance in dyadic communication: a presentation of initiative-response analysis / L. Per, T. Luckmann // *Linguistics* 26. – 1988. – P. 415–42. 20. Rogers L.E. Methods for Analyzing Marital Conflict Discourse: Implications of a Systems Approach / L.E. Rogers, F.E. Millar, J.B. Baevals // *Family Process*. – 1985. – Vol. 24. – Issue 2. – P. 175–188. 21. Sacks H. Lectures on Conversation / H. Sacks. – [2nd ed.]. – [2 vols.]. – Cambridge, MA, 1995. 22. Schegloff E.A. Opening up closings / E.A. Schegloff, H. Sacks. // *Semiotica*. – 1973. – № 8. – P. 361–382. 23. Sinclair J. Towards an Analysis of Discourse: The English Used by Teachers and Pupils Text / J. Sinclair, M. Coulthard. – Oxford : OUP, 1975. – P. 312. 24. Stenström A.-B. An Introduction to Spoken Interaction / A.-B. Stenström. – London, 1994. – 250 p. 25. Stubbs M. Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language / M. Stubbs. – Oxford : OUP, 1983. – 272 p. 26. Watson G. Text in Context: Contributions to Ethnomethodology / G. Watson, R. M. Seiler (eds.). – Newbury Park, 1992. – P. 21–23.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Debate transcript (Sarah Palin – Joe Biden) – October 2, 2008.
2. Debate transcript (Michele Bachmann – Tim Pawlenty and others) – August 12, 2011.

УДК 811.111'42

КРИТЕРИИ КЛАССИФИКАЦИИ КИНОДИСКУРСА

И.Н. Лавриненко, канд. филол. наук (Харьков)

В статье рассматриваются критерии классификации кинодискурса как поликодового когнитивно-коммуникативного образования анализируемого с позиции семиологии. Рассматривается отличие кинодискурса от устного дискурса. Предлагается трактовка поликодовости кинодискурса, классификация кинодискурса на вербальном и невербальном уровнях. Рассматривается художественный и документальный кинодискурс, а также жанры кинодискурса.

Ключевые слова: кинодискурс, поликодовость, кооперативный кинодискурс, конфликтный кинодискурс, жанр.

Лавріненко І.М. Критерії класифікації кінодискурсу. У статті розглянуто критерії класифікації кінодискурсу як полікодового когнітивно-комунікативного утворення аналізованого із засад семіології. Розглянуто відмінність кінодискурсу від усного дискурсу. Запропоновано трактовку полікодовості кінодискурсу, класифікацію кінодискурсу на вербальному і невербальному рівнях. Розглянуто художній і документальний кінодискурс, а також жанри кінодискурсу.

Ключові слова: кінодискурс, полікодовість, кооперативний дискурс, конфліктний дискурс, жанр.

Lavrinenko I.M. Criteria of cinematic discourse classification. The article considers criteria of classification of cinematic discourse as multicode cognitive and communicative object analyzed from the point of view of semiology. Difference of the cinematic discourse and oral discourse has been considered. Interpretation of multicode cinematic discourse as well as classification of discourse at the verbal and nonverbal levels has been studied. Feature and documentary films and their genres have been outlined.

Key words: cinematic discourse, multicode, cooperative discourse, conflict discourse, genre.

Объектом нашего исследования является кинодискурс – поликодовое когнитивно-коммуникативное образование, сочетание различных семиотических единиц в их неразрывном единстве, которое характеризуется связностью, цельностью, завершенностью, адресатностью. Кинодискурс выражается при помощи вербальных, невербальных (в том числе кинематографических) знаков в соответствии с замыслом коллективного автора и структурируется средствами МКР; он зафиксирован на материальном носителе и предназначен для воспроизведения на экране и аудиовизуального восприятия зрителями [10]. Целью исследования является вычленение и описание основных критериев классификации кинодискурса. Актуальность данного исследования определяется необходимостью уточнения критериев классификации кинодискурса. В качестве материала ис-

следования выбрано диалогическое взаимодействие коммуникантов, представленное в современных англоязычных фильмах.

Семиотически неоднородные явления синтетической природы трактуются в науке как креолизованные, гетерогенные, полимодальные, видеовербальные, поликодовые. Так, креолизованными называют тексты, фактура которых состоит из двух негомогенных частей (вербальной и невербальной) [17, с. 180–181]; гетерогенные тексты сочетают семиотически разнородные составляющие (изображение и слова) [15]; полимодальные (multimodal) тексты – не только включают гетерогенные составляющие, но воспринимаются благодаря одновременной работе двух или нескольких перцептивных (сенсорных) модальностей [15]. При этом “особенности сложных текстов, включающих гетерогенные составляющие, позволяют определить

в качестве их ключевых свойств поликодовость как сопряжение в едином пространстве разных по своей семиотической природе произведений и полимодальность как использование разных сенсорных модальностей восприятия индивида” [15, с. 22–23]. Термин “поликодовый текст” вслед за В.Е. Чернявской, И.С. Шевченко и др., понимаем как текст сложной семиотической природы, представляющий сочетание вербального текста в устной или письменной форме, изображения, а также знаков иной природы [16]. Поликодовые тексты различаются по количеству взаимодействующих знаковых систем. Среди наиболее сложных Р.О. Якобсон назвал мюзиклы, особенно кинематографические, – “очень сложные синкретические представления, сочетающие целый ряд аудиальных и визуальных семиотических средств” [23, с. 321].

Место кинодискурса среди иных типов дискурса определяется тем, какие критерии взяты за основу. С позиций социолингвистики в качестве критериев классификации выступают типовые участники дискурса, с позиций прагмалингвистики – типы коммуникативной тональности, с позиций лингвосемантики – темы общения [8, с. 336]. Среди основных критериев выделения типов дискурса перечисляют формальные, функциональные, содержательные критерии, связанные с категориями дискурса (адресатностью, ситуативностью, информативностью, интенциональностью, стратегиями и тактиками, когезией, когерентностью, интертекстуальностью и интердискурсивностью) [22]. По нашим данным, для дискурса кино релевантны следующие характеристики:

1) Устный / письменный дискурс выделяемый по критерию формы (канал передачи информации). В ситуациях устного дискурса, характерных для кино, имеет место явление фрагментации: речь порождается “голчками”, интонационными единицами, отделенными друг от друга паузами, имеющими относительно завершенный интонационный контур и совпадающими с простыми предикациями или клаузами. В устном дискурсе, как отмечает Н.В. Петлюченко, адресат и адресант вовлечены в ситуацию, которая характеризуется исполь-

зованием местоимений 1 и 2 лица, указаниями на мыслительные процессы и эмоции коммуникантов, использовании просодии, жестов и прочих невербальных средств [12, с. 91–92]. Устный дискурс сопровождается грамматическими ошибками, обрывами и повторными началами высказываний, запинками, паузами на обдумывание и т.п. [19, с. 74], он спонтанный и естественный [24].

Кинодискурс отличается от устного дискурса наличием автора, причем художник не просто копирует действительность, а осмысливает ее в образной форме, создавая экранный образ того или иного явления или индивидуума [4]. От письменного дискурса кинодискурс отличается наличием звукоряда. Дискурс кино есть динамическая система звукозрительных образов или пластических форм, которая существует в экранных условиях пространственно-временных измерений и аудиовизуальными средствами передает последовательность развития мысли художника о мире и о себе [18, с. 17].

2) Монологическое / диалогическое общение, различаемое по виду коммуникации. Обе эти разновидности представлены в дискурсе кино.

3) Институциональный и персональный (бытовой и бытийный) дискурс, выделяемый по критерию адресата. Первый – статусно-ориентированный дискурс – представляет собой речевое взаимодействие представителей социальных групп или институтов друг с другом, с людьми, реализующими свои статусно-ролевые возможности в рамках сложившихся общественных институтов [7]. Бытовое общение представляет собой “генетически исходный тип дискурса” [9, с. 199], его специфика состоит в стремлении максимально сжать передаваемую информацию, коммуникативная ситуация самоочевидна, и поэтому актуальной является лишь многообразная оценочно-модальная эмоциональная квалификация происходящего [там же, с. 193]. Бытийный дискурс предназначен для нахождения и переживания существенных смыслов, художественного и философского постижения мира [там же, с. 193], что характерно для игрового кино. Общение киногероев моделирует инсти-

туциональный и бытовой дискурсы, и вместе с тем кинофильм в целом представляет собой бытийный дискурс.

4) По целям и коммуникативным принципам выделяют кооперативный и конфликтный дискурс. В кооперативных ситуациях коммуникации говорящий пытается “трансформировать наличное “состояние мира” реципиента, склонить слушающего совершить / не совершить какой-либо невербальный или вербальный акт” [5, с. 31], при этом слушателю принадлежит важнейшая роль в создании кооперативной коммуникации. Отсутствие адекватной реакции слушающего на речь и поступки говорящего может приводить к коммуникативной дисгармонии, непониманию, эмоциональному разладу собеседников [13].

Конфликтный (конфронтативный, конфронтационный) дискурс понимается как речевое взаимодействие коммуникантов, иллюкутивная доминанта которого представляет собой противостояние или столкновение коммуникативных целей участников целенаправленной речевой деятельности, перлокуция которой характеризуется наличием отрицательных эмоций благодаря вербальному и невербальному воздействию коммуникантов друг на друга [2].

В нашем корпусе примеров зарегистрированы фрагменты кооперативного кинодискурса, выделенные по критерию ориентации коммуникантов на неконфликтное, гармоническое взаимодействие, позволяющее “сохранить лицо” [21] всех участников, и конфликтного кинодискурса, выделяемого по критерию биполярности (наличия реального или воображаемого противоречия), наличия субъектов, их активного взаимодействия, низкой оценки гармоничности межличностных отношений и их дисгармонизация как результат активности субъектов [1; 20].

5) По характеру информативной составляющей выделяют преимущественно информативное и фатическое (метакоммуникативное) общение [3], что прослеживается в различных ситуациях кинодискурса (выяснение отношений, сообщение новостей vs флирт и т.п.).

В соответствии с лингвосомиотической классификацией кинотекстов, основанной на типе преобладающих в кинотексте изобразительных знаков и доминирующем стиле [14, с. 34–39], дифференциация кинотекстов определяется на невербальном уровне доминированием индексальных или иконических знаков, а на вербальном уровне – речевым стилем.

Киноведы выделяют художественный (игровой) и документальный (неигровой) кинотекст. К документальному кино относятся съемки подлинных событий и лиц и научное кино (научно-популярное, учебное, научно-исследовательское, научно-производственное). Художественным признается кинотекст, в котором доминируют иконические знаки и стилизованная разговорная речь, объединенные эстетической функцией. В основном художественный кинотекст использует разговорный стиль, а также внелитературные языковые средства (просторечие, жаргоны, диалекты); устная живая речь особым образом отобрана и обработана в ходе создания сценария [6]. Диалогическая форма обмена, характерная для дискурса кино, способствует протеканию речевой деятельности автоматически, вне обдумывания и отбора, это “опривыченная” операция [11, с. 192]. Тем самым устный дискурс, представленный в художественных фильмах, достоверно отображает “живую речь” и служит релевантным источником для анализа МКР.

Однотипные кинотексты, распознаваемые по структуре, классифицируются по жанрам, которые служат сигналом, направляющим зрительские ожидания в определенную сторону [14, с. 39]. Признаком жанра – исторически сложившегося типа произведения, имеющего общие характеристики и закономерности, служат (1) функциональная направленность, (2) степень обобщенности повествования, (3) оценка события, или эмоционально-аксиологическая направленность, (4) характер использования изобразительно – выразительных средств и степень их соотношения [4; 5]. Жанр кино может повлиять на кассовый и зрительский успех.

Суммируя вышесказанное, можно прийти к выводу, что кинодискурс классифицируется по фор-

мальным, функциональным, содержательным критериям. Исходя из лингвосомиотической классификации кинотекстов [14], дифференциация кинотекстов определяются на невербальном уровне доминированием индексальных или иконических знаков, а на вербальном уровне – речевым стилем. Также выделяют художественный (игровой) и документальный (неигровой) кинотекст и классифицируют кинодискурс по жанрам. Перспективны м представляется дальнейшее упорядочивание и уточнение критериев классификации кинодискурса.

ЛИТЕРАТУРА

1. Анцупов А.Я. Конфликтология : [учебник для вузов] / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – [3 изд.]. – СПб.; М.; Минск; Питер, 2008. – 490 с.
2. Белоус Н.А. Прагматическая реализация коммуникативных стратегий в конфликтном дискурсе [Электронный ресурс] // Н.А. Белоус // Мир лингвистики и коммуникации : электрон. науч. журн. – 2006. – № 4. Режим доступа к журналу : http://tverlingua.by.ru/archive/005/5_3_1.htm
3. Булыгина Т.В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т.В. Булыгина, А.Д. Шмелев. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1997. – 574 с.
4. Горюнова Н.Л. Художественно-выразительные средства экрана. Ч. I. Пластическая выразительность кадра / Н.Л. Горюнова. – М. : Изд-во Ин-та повышения квалификации работников телевидения и радиовещания, 2000. – 41 с.
5. Григорьева В.С. Элементы теории и практики делового дискурса на материале немецкого и русского языков : учеб. пособие / В.С. Григорьева, М.К. Любимова. – Тамбов : Изд-во ТГТУ, 2006. – 80 с.
6. Зарецкая А.Н. Особенности реализации подтекста в кинодискурсе / А.Н. Зарецкая // Вестник Челябин. гос. ун-та. – 2008. – № 16 (117) – С. 70–74.
7. Карасик В.И. О категориях дискурса / В.И. Карасик // Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты : сб. науч. трудов. – Волгоград – Саратов : Перемена, 1998 – С. 185–197.
8. Карасик В.И. Языковые ключи / В.И. Карасик. – Волгоград : Парадигма, 2007. – 520 с.
9. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002 (2004). – 477 с.
10. Лавриненко И.Н. Стратегии и тактики мены коммуникативных ролей в современном англоязычном кинодискурсе : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Филология” / И.Н. Лавриненко. – Харьков, 2011. – 20 с.
11. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.М. Макаров. – М. : ИТДГК “Гнозис”, 2003. – 280 с.
12. Петлюченко Н.В. Харизматика: мовна особистість і дискурс : монографія / Н.В. Петлюченко. – Одеса : Астропринт, 2009. – 464 с.
13. Плотникова А.В. Дискурсивный диалогический повтор как средство реализации коммуникативных тактик слушающего / А.В. Плотникова // Язык. Текст. Дискурс : Межвузовский научный альманах [под ред. Г.Н. Манаенко]. Вып. 3. – Ставрополь : Изд-во ПГЛУ, 2005. – С. 13–40.
14. Слышкин Г.Г. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа) / Г.Г. Слышкин, М.А. Ефремова. – М. : Водолей Publishers, 2004. – 153 с.
15. Сонин А.Г. Моделирование механизмов понимания поликодовых текстов : дис. на соискание учен. степени доктора филол. наук : 10.02.19 / А.Г. Сонин. – М., 2006. – 310 с.
16. Сонин А.Г. Экспериментальное исследование поликодовых текстов: основные направления / А.Г. Сонин // Вопросы языкознания. – М., 2005. – № 6. – С. 115–123.
17. Сорокин Ю.А. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция / Ю.А. Сорокин, Е.Ф. Тарасов // Оптимизация речевого воздействия. – М. : Наука, 1990. – 227 с.
18. Усов Ю.Н. Основы экранной культуры / Ю.Н. Усов. – М. : Новая школа, 1993. – 90 с.
19. Филиппов К.А. Лингвистика текста : курс лекций / К.А. Филиппов. – СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 2003. – 336 с.
20. Фролова І.Є. Особливості структурно-інтеракційного аспекту реалізації стратегії конфронтаційності в англomовному дискурсі / І.Є. Фролова // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2009 – № 837. – С. 67–73.
21. Фролова І.Є. Співвідношення понять “конфлікт” і “конфронтаційність” / І.Є. Фролова // Сучасна англiстика: когніція, комунікація, текст : матеріали II всеукр. наук. форуму. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2007. – С. 47–48.
22. Шевченко І.С. Проблеми типології дискурсу / І.С. Шевченко, О.І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків : Константа, 2005. – С. 233–236.
23. Якобсон Р.О. Язык в отношении к другим системам коммуникации / Р.О. Якобсон // Избранные работы. – М. : Прогресс, 1985. – С. 321–334.
24. Brinker K. Linguistische Gesprächsanalyse. 2., durchg. und erg. Aufl / K. Brinker, S.F. Sager. – Berlin, 1996. – 184 S.

КОГНИТИВНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 811.111:81'37:159.955

**ФРАКТАЛЬНАЯ СЕМИОТИКА ЯЗЫКА ЭМОЦИЙ:
ЛИНГВОКОГНИТИВНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ**
Ю.Ю. Шамаева, канд. филол. наук (Харьков)

Данная статья посвящена изучению особенностей фрактальности семиотики языка эмоций как системы вербально репрезентированных эмоциональных концептов и категорий. В результате рассмотрения коммуникации эмоциональных смыслов как естественной рекурсивной коллизии между их фрактальным становлением и линейным бытием познающих систем выделяются два основных типа концептов эмоций – операционально замкнутые и ситуативно-динамические – в зависимости от целей, объекта и результатов концептуализации эмоций как когнитивного процесса.

Ключевые слова: концепт, семиотика, фрактал, эмоция, язык эмоций.

Шамаєва Ю.Ю. Фрактальна семіотика мови емоцій: лінгвокогнітивний вимір. Стаття присвячена вивченню особливостей фрактальності семіотики мови емоцій як системи вербально репрезентованих емоційних концептів та категорій. В результаті розгляду комунікації емоційних смислів як природної рекурсивної колізії між їхнім фрактальним становленням та лінійним буттям систем, що пізнають, виділяються два основних типи концептів емоцій – операційно-замкнені та ситуативно-динамічні – у залежності від цілей, об'єкту та результатів концептуалізації емоцій як когнітивного процесу.

Ключові слова: емоція, концепт, мова емоцій, семіотика, фрактал.

Shamayeva Yu.Yu. Fractal semiotics of the language of emotions: a linguo-cognitive dimension. The article focuses on researching the peculiarities of the fractal semiotics of the language of emotions as a system of verbally represented emotional concepts and categories. As a result of studying the communication of emotional senses as a natural recursive collision between their fractal evolution and the linear existence of perceiving systems there have been revealed two major types of emotional concepts – operationally closed loop and situationally dynamic ones – according to the aims, the object and the results of conceptualizing emotions as a cognitive process.

Key words: concept, emotion, fractal, language of emotions, semiotics.

Целью данной статьи является выявление специфики фрактальности семиотики языка эмоций как системы оязыковленных концептов и категорий эмоций. Достижение данной цели предполагает выполнение следующих задач: обоснование статуса языка эмоций как семиодинамической системы с выявлением функциональных особенностей её фракталов как способов рекурсивной организации вербальных знаков-репрезентантов концептов и категорий эмоций, формирующих этап эволюции семиозиса эмоций как экспериенцера, так и потенциального реципиента коммуни-

цируемой эмоции; в гносеологическом плане эксплицировать обусловленное фрактальностью эмоционального семиозиса различение операционально-замкнутых и ситуативно-динамических эмоциональных концептов как результатов познавательного процесса концептуализации эмоций.

Объект исследования составляет язык эмоций как совокупность вербально объективированных концептов эмоций (каждый из которых является амальгамированным эмоционально-чувственным событийным (ЭЧСК) [25, с. 110], поскольку ментально репрезентирует “сеть взаимосвязанных

мыслей, воспоминаний, чувств и экспрессивно-моторных когнитивно обусловленных реакций” [23, с. 44], фиксируя результаты импресии, ретенции, актуализации и протенции [1, с. 31]), и образованных на их основе категорий. Предмет работы – психосемиотическое своеобразие языка эмоций как семиотического пространства, компоненты которого ориентированы на обслуживание сферы коммуникации эмоций, интерпретированных той или иной лингвокультурой, обуславливающее целесобразность его рассмотрения с точки зрения концепции фрактала, а также обусловленные им структурно-содержательные отличия ЭЧСК как его интегративных составляющих.

Важнейшая роль эмоций в поведении человека обусловила большое непреходящее внимание научного сообщества к центральной проблеме “эмоции и мозг”, что достаточно ярко иллюстрируется тем, что за последние 5 лет опубликовано более 850 только обзоров и мета-анализов по этой проблеме (по данным поисковой системы PubMed (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi?db=PubMed>)), а общее количество научных публикаций на эту тему превысило 6000. Эти цифры отражают как актуальность и многоаспектность проблемы, лингвокогнитивному изучению которой посвящена наша работа, так и широкий спектр существующих теоретико-методологических установок исследований и интерпретаций получаемых результатов. В настоящее время проблема изучения эмоций – самого решающего психологического фактора биологического и социологизированного индивида [19; 28; 30], основы эмоционально-интеллектуального продуктивного [20], энергетически комфортного [2] существования человека, способов их концептуализации и оязыкования является междисциплинарным исследовательским мейнстрим-фокусом как ряда парадигм современной антропоцентрической лингвистики: когнитивно-дискурсивной, коммуникативной, эмотиологической, лингвокультурологической, психолингвистической и пр., так и других наук, в частности, физиологии, психологии, философии, социологии, культурологи, политологии, ведь “в начале

было не Слово, в начале была Эмоция, поскольку в основе первичных и вторичных номинаций всегда, с самого начала лежали эмоции человека, еще не Homo loquens, но уже Homo sentiens” [27, с. 10].

Своевременность нашего исследования также обусловлена его семиотической направленностью, поскольку “общая семиотическая теория единого информационного мира еще даже не начала создаваться” [22, с. 6], а представляющая сегодня в теории и практике коммуникации огромный интерес проблема кодирования как конвертирования одной сигнальной системы в другую с помощью внутреннего кода (“языка мысли”) или внешнего кода (существующего в вербальной и невербальной формах) так и не получила еще комплексное описание и последовательный анализ в современной коммуникативистике [13].

Основным средством познания эмоций представляется язык как “полифункциональная знаковая система, ... способная манифестировать любой участок человеческого опыта” [10, с. 178], включая эмоции. Обладая импонентным свойством эмоциональной дейктики, когнитивная функционально-семиотическая система репрезентации опытных знаний эмоций и об эмоциях посредством языка обеспечивает осуществление процессов, направленных на получение и обработку, хранение и использование, организацию и накопление разномодальных структур знания, включая эмоциональные. При этом сам “язык принадлежит телесному и эмоциональному коду культуры, благодаря олицетворению включаясь в антропоморфную метафору, уподобляющую его человеку” [14, с. 251].

Понимая эмоции как “отражения в мозге субъекта его оценочных отношений к значимым для него объектам”, с необходимостью включающие в себя “психическое отражение объекта эмоций (когнитивный компонент) и психическое состояние субъекта-носителя эмоций” [7, с. 48–49], представляется, что в функционировании второго компонента (“психомосатического” по терминологии Л.М. Веккера) важнейшую роль играет иерархическая система потребностей субъекта. В функционировании когнитивного компонента столь же

важную роль играет оценка (appraisal) объекта эмоций как способствующего или препятствующего удовлетворению потребностей субъекта, желаемого или избегаемого (appraisal – withdrawal), способствуя формированию когнитивной компетенции как “способности (членов) социума различать ценностные понятия, лежащие в основе его бытия (базовые концепты/константы), а также способность свободно оперировать ими в процессе коммуникации” [16, с. 65]. Все это находит свое воплощение в языке эмоций, связанном с действительностью “открытой лимбической системы эмоциональных центров как межличностной когнитивно-лимбической регуляции” [5, с. 22] через знаковую соотнесенность, “не отражая её, а отображая знаковым способом как семиотический инструмент, с помощью которого происходит концептуализация мира (эмоций) человеком по своему подобию” [17, с. 6].

В культуре многих народов можно встретить идею самоподобия – повторяющуюся на разных уровнях смысловую или визуальную структуру некоторого образа (литературного, орнаментального, архитектурного, фольклорного с бесконечно повторяющимися элементами (например, “У попа была собака...”), текстового с наращиваниями (“Дом, который построил Джек”) и т.п. Недавно некоторые аспекты этой идеи самоподобия получили точное математическое выражение в понятии фрактала (от лат. *fractus* – дробленный), сегодня известного не только математикам и программистам, но и картографам, профессиональным фотографам, музыкантам, лингвистам. Термин “фрактал” использовался еще геометрами XIX века, согласно которым самоподобие фракталов означает, что, взяв одну часть изображения фрактала, можно в ней обнаружить ту же самую структуру, что и в основном изображении, но официально в метаязык науки термин был введен американским математиком Бенуа Мандельбротом в 1975 году, а после выхода в 1977 году его книги “Фрактальная геометрия природы” стал широко известен еще и в контексте теорий безмасштабных сетей и “тесного мира” в искусстве и литературе [8].

Сама природа семиотического феномена языка эмоций как языка “генетических программ поведения, обладающих энергетическими свойствами – способностью воспроизведения, трансформации, динамикой, интенсивностью, побуждающим влиянием” [2, с. 35] обуславливает целесообразность его изучения в русле именно фрактальной парадигмы в семиотике, основоположником которой является Ю.С. Степанов, в своей работе “Язык и метод” одним из первых обративший внимание на возможность осмысления семиотики и языка с точки зрения представлений концепции фрактала [21] и эволюционных рядов [21; 22]. Фрактал как первоструктура коммуникации (Я.И. Свирский, Ж. Делез, Ф. Варела) представляется эффективной схемой, которая позволяет очертить пока предварительный контур понимания динамической рекурсии взаимосопряжения эмоциональной, когнитивной и языковой трансформации организма и среды в языке эмоций как системе концептов и категорий эмоций, репрезентированных вербальными знаками. Фрактал сложно локализовать единым, логичным образом, и в этом его сходство с творениями природы [26], но с его помощью можно лучше понимать мир, формируя фрактальную перцепцию, фрактальную настройку на определенное считывание семиотически неоднородного мира эмоций, конденсирующего информацию и имеющего память [15].

Эмоции и эмоциональные состояния как объект означивания складываются из нескольких основных компонент: совокупное значение текущих потребностей, соотношение необходимого и возможного, мотивация при принятии поведенческого решения и, в результате, строящаяся в мозгу человека эмоционально-информационная реактивная модель, содержащая семантическую информацию о проблемной среде, где решается задача удержания регулируемых переменных – “первичных психо-физиологических потребностей экспериенцера внутри области допустимых значений с добавлением вторичных потребностей, определяемых общественным способом существования и развитыми социальными отношениями лингвокультуры”

[26, с. 131]. Вследствие этого порождаемый экспериенцером и/либо воспринимаемый адресатом язык эмоций (коммуникативные ситуации, поля вербализации) с присущей ему семиотикой сам становится фрагментом внешней среды, в которой сохраняется идентичность и адаптация языковой личности *Homo sentiens*.

В этой связи можно говорить об интересности эмоционального лингвокогнитивного восприятия по аналогии с интересностью познания, ведь “наряду с высшими метакогнитивными механизмами “Я знаю, что ты знаешь, что я знаю...” существуют более примитивные/базовые виды взаимной настройки имитационного типа. Они могут опираться на врожденные механизмы, часть из которых известна как фрактальная система “зеркальных эмоционейронов” [4, с. 348]. Таким образом, в контексте нашего исследования вербальный знак как репрезентант концепта или категории эмоции как “функциональной единицы лингвокультурного сознания, особым образом закодированной структуры репрезентации (эмоциональных) знаний в языке, имеющей определенное содержание и использующейся для кумуляции и трансмиссии (эмоциональной) информации” [18, с. 44] оказывается показателем выживания индивида в виде постоянно переопределяемой границы организма и среды, что и представляется одной из специфических черт фрактальной семиотики языка эмоций. Исходя из положения о том, что “знаковость сущности есть функция, аргументом которой является опыт” (цит. А.В. Кравченко по Е.И. Шейгал [29, с. 97]), знак-вербализатор эмоции порождается когницией познающего организма экспериенцера, становится частью внешней среды и начинает использоваться этим же организмом в “бесконечно закольцованном процес се обмена” (термин Ю.С. Степанова), будучи показателем самовоспроизводства собственных границ.

Еще одна особенность языка эмоций с точки зрения его фрактальной семиотики предопределяется тем, что оязыковленные концепты и/или категории эмоций оказываются включенными как минимум в две семиотические системы: систему

естественного языка и в систему психо-эмоционального кода, в которой они приобретают особые смыслы, связанные с языковыми, но значительно отличающиеся от них. При этом “означающее первой системы зачастую становится означающим во второй” [6, с. 36]. Иначе говоря, эмоционально-когнитивная система экспериенцера работает одновременно с разными стимулами, разными системами отсчета, воздействующими параллельно и непрерывно.

По Луману окружающий мир приобретает влияние на систему в результате преобразования её аналоговых отношений в дигитально-знаковые (дискретно-вербализованные в нашем понимании). В этой связи возникает еще одна особенность фрактальности знаков языка эмоций как результатов преобразования аналоговых отношений в лингвокогнитивные, которые осуществляет система через свои внутренние операционально замкнутые структурные сопряжения с другими системами [31]. Если совмещать эти представления с образами фрактальной машины и семиотических рядов, то коммуникация эмоций становится рекурсивным связыванием состояния наблюдателя с вербальными знаками и концептами эмоций в единое целое. При этом фракталы семиотики языка эмоций возникают в постоянных разрывах целостности операциональных замкнутостей на так называемых микроуровнях экспериенцеров и адресатов, а эволюция как макропроцесс – в обязательной коррекции этих разрывов. Так эксплицируется еще одно измерение своеобразия фрактальности семиотики языка эмоций – совмещение дискретности на микроуровне с необратимыми эволюционными тенденциями, составляющими внутренний, самоорганизующийся процесс в сложной системе эмоции, когниции и языка.

Уникальность фрактальной семиотики языка эмоций также становится яснее при обращении к концепции референции как способности организма обозначить мир и себя знаками, необходимыми, но недостаточными компонентами которой являются процессы узнавания и понимания, происходящие с субъектом-наблюдателем [24]. С этой

точки зрения референция может быть как внешней (ино-референция), так и внутренней (самореференция) [12]. Ино-референция – это производство знаков в процессе познания мира, считаемого наблюдателем/экспериментером внешним. Самореференция – это производство знаков в процессе познания мира, считаемого наблюдателем/экспериментером внутренним, включая узнавание и понимание себя (собственной идентичности, структуры, статусности, аффектов). Интерпретируя процессы самовоспроизводства границ – себя и мира – семиотически, можно прийти к выводу о том, что наблюдатель/экспериментер судит о внешнем исключительно по дифференциации между самореференциями и инореференциями, связанными с изменениями и гармонизацией своего собственного психо-эмоционального и физиологического состояния. Иными словами, языковая личность непрерывно и рекурсивно функционирует семиотически, циклично именуя или символизируя внешнее и внутреннее.

Отсюда и возникает понимание знака языка эмоции как, с одной стороны, активатора внутреннего согласования состояния познающей системы, реализующей определенный тип отношений, а с другой – как фиксатора определенного состояния структурно-содержательной сопряженности системы с другой системой. Следовательно, генетическая специфика фрактальности рассматриваемого вида знаков заключается не в их внешней либо внутренней референции, а в их направленности на переопределение границ внешнего и внутреннего, рекурсивно осуществляемое экспериментером в актах референции. Отсюда, фрактальный взгляд на семиозис эмоционального опыта и коммуникацию эмоций предполагает, что коммуникация эмоций как языковая репрезентация соответствующих ЭЧСК и образуемых на их основе категорий является естественным рекурсивным процессом, своего рода семиодинамической коллизией между фрактальным становлением эмоциональных смыслов и линейной онтологией лингвокогнитивных систем.

Репрезентация, вслед за Е.С. Кубряковой, трактуется нами и как процесс представления мира

в сознании, и как его результат – единица такого представления, стоящая вместо чего-то в реальном/вымышленном мире и замещающая это нечто в процессах мышления. Это “указывает на знаковый или символический характер репрезентации и связывает исследование репрезентации с семиотикой” [9, с. 57], заставляя предположить важность для данной единицы не только её содержания, но и способа её представления в психике индивида. В языке эмоций фрактальный подход к изучению рекурсивно организованных вербальных знаков-репрезентантов концептов и категорий эмоций позволяет ясно увидеть в их свойствах материальность и интерпретируемость, выводя на передний план как понятие “интерпретанты” (третьего члена семиотической диады “означающее – означаемое” по Ч. Пирсу), так и социального интерпретатора, т.е. человека, генерирующего новые эмоциональные знания/опыт.

С экспериментальной точки зрения, познание с необходимостью предполагает членение мира на конкретные объекты, выделение разнообразных характеристик, свойств и закономерностей, а также определение границ самого себя с осознанием своего собственного места и своей роли как субъекта и объекта познания в общем миропорядке. Концепты и являются теми единицами знания, в которых репрезентируются осмысленные результаты концептуализации как одного из познавательных процессов. При этом “языковые знаки участвуют в формировании концептов как структур знания, вызывая состояния нейронной активности – репрезентации взаимодействий с постоянно изменяющейся средой, с которой организм находится в постоянном структурном сцеплении” [11, с. 43], то есть фрактальный семиозис языка эмоций активно участвует в структурно-содержательной динамике экспериментера как живой системы [32]. В этом контексте ЭЧСК являются “единицами концептуального содержания, выделяемые человеком в процессе познания с целью последующей их передачи в языковой форме или дальнейшего накопления, что предполагает их определенный формат, а также структурную организацию в процессе хранения” [3, с. 24].

Концептуализация как фрактальный познавательный процесс преследует две основные цели, которые определяют два разных направления изучения её результатов и их разную ориентированность на особенности объекта исследования (эмоции, в нашем случае). Во-первых, это – накопление знаний о мире, его объектах, событиях, характеристиках, а также о самом экспериенцере за счет выявления новых концептуальных черт как дополнительных единиц знания. Во-вторых, это – выделение единиц нового/известного знания посредством языка для их дальнейшей коммуникации адресату в процессе вербального общения. В первом случае в фокусе исследования оказывается совокупность разноуровневых языковых единиц, передающих сходное концептуальное содержание эмоций либо репрезентирующих разные характеристики одного и того же ЭЧСК как элемента концептуальной системы экспериенцера как социума, углубляя общие знания о мире в памяти каждого конкретного индивида. Во втором случае объектом исследования являются отдельные языковые знаки/единицы, репрезентирующие тот или иной ЭЧСК в конкретном измерении его содержания как определенный эмоциональный смысл (единица индивидуального знания). Это обуславливает разную природу ЭЧСК, их разные структуру и содержание, что непосредственно связано с их коллективным либо индивидуальным статусом, то есть с фрактальностью их внешней либо внутренней референций.

Рассуждая таким образом, представляется, что концептуализация эмоций как познавательный процесс, осуществляемый средствами фрактальной семиотики языка эмоций в зависимости от его целей, объекта и результатов может в гносеологическом плане пониматься в статике и динамике [3; 9; 11; 17]. Статический аспект концептуализации эмоций в смысле стабильности самих концептов эмоций подразумевает выявление знаков-единиц знания как базовых элементов концептуальной системы во всей полноте их содержания, формируемого под влиянием многих факторов, включая исторический, социальный, образовательный,

национальный и т.д. По сути, концепты такого рода, которые мы называем операционально-замкнутыми (подобно “тематическим концептам” в терминологии Н.Н. Болдырева) являются результатом количественной и качественной аккумуляции знаний и опыта эмоций в процессе множества концептуализаций эмоций – всей эмоционально-когнитивной деятельности человека как социума. Именно относительно таких единиц допустимо говорить о различных уровнях/слоях концептуального содержания как различном объеме знания [3; 13; 22; 32]. Операционально-замкнутые ЭЧСК служат основой формирования категорий как концептуальных объединений объектов, предполагая фрактальное разнообразие семиотической репрезентации. При этом не совсем корректно делать выводы о лингвокогнитивных механизмах их формирования [3; 11; 24], потому что их содержание эволюционирует во времени в результате интерпретирующей деятельности Homo sentiens, а термин “механизм” преимущественно характеризует процессы репрезентации концептуального содержания и образования/коммуницирования конкретных эмоций либо эмоциональных смыслов. В то же время композиционность представляется важной для выявления структурно-содержательной специфики таких концептов, их межконцептуальных и деривационных отношений.

Динамический аспект концептуализации эмоций в смысле концептуальной интеракции коммуникантов связан с выделением и репрезентацией объектов, стимулов, событий и их специфических свойств как единиц эмоционального знания непосредственно в процессе общения с целью передачи знания/эмоций, обмена (эмоциональной) информацией или ориентации в мире [4; 7]. В этом случае результатом когниции становятся ЭЧСК как гештальтные “единицы оперативной онтологии мира, конкретные (эмоциональные) смыслы, которые формируются и передаются в процессе общения” [3, с. 27], в свете фрактальной семиотики определяемые нами как ситуативно-динамические (подобно “операционным концептам” в терминологии Н.Н. Болдырева). Такие концепты являются ре-

зультатом действия разнообразных когнитивных (профилирование, (ре)перспективизация, сравнение, концептуальная метафора и метонимия и др.) и языковых (номинация, словообразование, языковая метафора и метонимия, синтаксические структуры и т.д.) механизмов обработки полученной или уже имеющейся эмоциональной информации. Соответственно, поскольку такие концепты передают различные способы конфигурирования накопленного опыта и оперирования этими когнитивными схемами, исследование этих концептов представляется целесообразным направить на выявление как их содержания, так и соответствующих когнитивных схем. При этом в современных работах психологов [4; 8; 23] динамичность понимается как способность и к образованию категорий, и к бесконечным репрезентациям.

Таким образом, специфика фрактальности семиотики языка эмоций как системы оязыковленных концептов и категорий эмоций заключается в процессуальной природе вербальных знаков эмоций, которые предстают, с одной стороны, как своеобразные фильтры биологической системы экспериенсера, а с другой – как результат распознавания организмом себя и внешнего окружения. С этой точки зрения результаты эмоционального семиозиса неотделимы от языковой личности как точки референции границ внешнего и внутреннего, при этом структура самореференций и инореференций может быть описана через базовые категории фрактальной концепции – обратную связь и масштабный переход. Отсюда – обусловленное фрактальностью семиотики языка эмоций различие операционально-замкнутых (единиц знания мира) и ситуативно-динамичных (единиц знания о мире) ЭЧСК как результатов познавательного процесса концептуализации эмоций. При этом концепты первого типа являются скорее теоретико-гносеологическими конструктами эмоционального сознания, полученными в результате вторичного осмысления опытного знания эмоций, и требующими в силу этого реконструкции их содержания. Другие – ситуативно-динамичные – представляются онтологически ориентированными, первичными едини-

цами концептуальной системы эмоций, принадлежащими обыденному сознанию, которые всегда контекстуально-ситуативно обусловлены и по этой причине могут изучаться как отдельные рекурсивные смыслы. Вышеизложенное обуславливает важность разработки адекватного теоретико-методологического инструментария выбора и исследования сущности единиц анализа ЭЧСК, объективированных средствами языка, как объекта фрактально-семиотического лингвокогнитивного исследования, что и составляет перспективу нашей дальнейшей работы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алмаев Н.А. Психологическая теория значения в исследовании языка / Н.А. Алмаев // Когнитивные исследования : сб. науч. тр. – М. : Ин-т психологии РАН, 2006. – Вып. 1. – С. 28–45.
2. Бойко В.В. Психоэнергетика / В.В. Бойко. – СПб. : Питер, 2008. – 416 с.
3. Болдырев Н.Н. О метаязыке когнитивной лингвистики: концепт как единица знания / Н.Н. Болдырев // Когнитивные исследования языка. Взаимодействие когнитивных и языковых структур. – М. : Ин-т языкознания РАН; Тамбов : Изд. дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2011. – Вып. IX. – С. 23–32.
4. Величковский Б.М. Когнитивная наука: Основы психологии познания: в 2 т. – Т. 2 / Б.М. Величковский. – М. : Смысл: Изд. центр “Академия”, 2006. – 432 с.
5. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Гоулман Д., Бояцис Р., Макки Э.; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 301 с.
6. Гудков Д.Б. Телесный код русской культуры: материалы к словарю / Д.Б. Гудков, М.Л. Ковшова. – М. : Гнозис, 2007. – 288 с.
7. Данько С.Г. Состояния коры мозга человека при внутренней индукции эмоций / С.Г. Данько // Когнитивные исследования : сб. науч. тр. – М. : Ин-т психологии РАН, 2008. – Вып. 2. – С. 48–72.
8. Евин И.А. Искусство и синергетика / И.А. Евин. – М. : ЛИБРОКОМ, 2009. – 208 с.
9. Заботкина В.И. Семиотические аспекты представления знаний в семантической структуре слова / В.И. Заботкина. // Когнитивные исследования языка. Проблемы репрезентации в языке. – М. : Ин-т языкознания РАН; Тамбов: Изд. дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2009. – Вып. II. – С. 56–65.
10. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: підручник / М.П. Кочерган. – Київ : ВЦ “Академія”, 2010. – 464 с.
11. Кравченко А.В. Языковой семиозис и пре-

- делы человеческого познания / А.В.Кравченко // Когнитивные исследования языка. Типы знаний и проблема их классификации. – М. : Ин-т языкознания РАН; Тамбов: Изд. дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2008. – Вып. III. – С. 37–45. 12. Красных В.В. Основы психолингвистики / В.В. Красных. – М. : Гнозис, 2012. – 333 с. 13. Леонтович О.А. Методы коммуникативных исследований / О.А. Леонтович. – М. : Гнозис, 2011. – 224 с. 14. Маслова В.А. Homo lingualis в культуре / В.А. Маслова. – М. : Гнозис, 2007. – 320 с. 15. Никитина Е.С. Психосемиотика как методологический подход / Е.С. Никитина // Язык и сознание: психолингвистические аспекты. – М.-Калуга : Эйдос, 2009. – С. 52–61. 16. Олянич А.В. Презентационная теория дискурса / А.В. Олянич. – М. : Гнозис, 2007. – 407 с. 17. Пименова М.В. Языковая картина мира / М.В. Пименова. – СПб. : СПбГУ, 2011. – 106 с. 18. Привалова И.В. Интеркультура и вербальный знак (лингвокогнитивные основы межкультурной коммуникации) / И.В. Привалова. – М. : Гнозис, 2005. – 472 с. 19. Рубинштейн С.Л. Эмоции / С.Л. Рубинштейн // Психология эмоций. – СПб. : Питер, 2004. – С. 244–256. 20. Стейн С. Преимущества EQ: Эмоциональный интеллект и Ваши успехи / С. Стейн, Г. Бук. – Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. – 384 с. 21. Степанов Ю.С. Язык и метод / Ю.С. Степанов // К современной философии языка. – М. : Языки русской культуры, 1998. – С. 115–117. 22. Степанов Ю.С. Семиотика: Антология. / Ю.С. Степанов. – М. : Академический проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2001. – 702 с. 23. Урнов М.Ю. Эмоции в политическом поведении / М.Ю. Урнов. – М. : Аспект Пресс, 2008. – 240 с. 24. Уфимцева Н.В. Языковое сознание: динамика и вариативность / Н.В. Уфимцева. – М., Калуга : Ин-т языкознания РАН, 2011. – 252 с. 25. Шамаева Ю.Ю. Концептуальная основа языка эмоций как знания матричного формата / Ю.Ю. Шамаева // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія “Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов”. – 2011. – № 954. – С. 107–114. 26. Шамис А.Л. Пути моделирования мышления: Активные синергические нейронные сети, мышление и творчество, формальные модели поведения и “распознавания с пониманием” / А.Л. Шамис. – М. : КомКнига, 2006. – 336 с. 27. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций / В.И. Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с. 28. Шаховский В.И. Эмоции: Долингвистика, лингвистика, лингвокультурология / В.И. Шаховский. – М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2010. – 128 с. 29. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса / Е.И. Шейгал. – М. : ИТДГК “Гнозис”, 2004. – 326 с. 30. Block Ch. Emotions and discourse / Ch. Block. // Text. – NY : Mouton de Greuyter, 2006. – Vol. 16, # 3. – P. 323–341. 31. Fontanille J. La sémiotique des passions a l’intersection des sciences humaines / J. Fontanille // La sémiotique contemporaine et les sciences humaines. – Moscou : Langues des cultures slaves – 2010. – P. 127–145. 32. Ross D. H sapiens as ecologically special : what does language contribute ? / D. Ross // Language sciences. – 2007. – # 29 (5). – P. 710–731.

УДК 811.133.1:81'276

КОНЦЕПТ ЗЛО, ВТІЛЕНИЙ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ПАРЕМІОЛОГІЇ

В.Я. Жалай, канд. філол. наук (Київ)

У статті розглядається історична динаміка змісту концепту ЗЛО, що відбувається у семантиці різнорівневих лексико-семантичних засобів його мовного втілення. Особливу увагу приділено актуалізації цього концепта в французьких паремійних одиницях прислівного типу.

Ключові слова: концепт ЗЛО, паремійна одиниця прислівного типу, лексико-семантичні засоби.

Жалай В.Я. Концепт ЗЛО, воплощенный во французской паремииологии. В статье рассматривается историческая динамика содержания концепта ЗЛО, происходящего в семантике разноуровневых лексико-семантических средств его языкового воплощения. Особое внимание обращается на актуализацию этого концепта во французских паремийных единицах пословичного типа.

Ключевые слова: концепт ЗЛО, паремийная единица пословичного типа, лексико-семантические средства.

Zhalai V.Ya. The concept of EVIL in French paroemiology. This paper addresses the evolution of semantic content of the concept of "EVIL". The article deals with multi-level linguistic nomination devices of the concept under study. Verbalizing this concept by means of proverbial paroemic units is especially emphasized.

Key words: evil, concept, paroemia, proverbial paroemic unit.

Стаття є продовженням вивчення проблематики, що пов'язана з дослідженням основних лінгвокогнітивних концептів та різноманітних засобів їх втілення (лексичних, фразеологічних, паремійних) у сучасній французькій мові [9–14]. Отже, її мета – розкрити еволюцію змісту концепту ЗЛО та засоби його втілення у французькій мові.

Актуальність роботи зумовлюється невичерпаністю дослідження цієї надзвичайно важливої проблематики та споконвічним інтересом до пізнання проявів добра і зла гуманітарними науками, у тому числі, й мовознавством, де залишається ще ціла низка нез'ясованих проблем, які потребують нагального розв'язання.

Об'єктом дослідження є концепт ЗЛО, а предметом – різнорівневі засоби втілення цього концепту у сучасній французькій мові.

Матеріалом послужили лексичні, фразеологічні та паремійні одиниці французької мови.

Концепт ЗЛО як антипод концепту ДОБРО стоюється незадовільного фізичного та морального стану людини (хвороби, потворність, каліцтво,

інвалідність, поганий настрій, песимізм тощо), її негативних морально-духовних якостей (боягузтво, злість, недбалість, неакуратність, непорядність, нечесність, злочинність, зрадливість, лицемірство, грубість, скупість, несправедливість тощо), негативних почуттів до ближнього (ненависть, недружнє ставлення, антипатія, недоброчливість, ворожість, егоїзм, мізантропія тощо), людського матеріального неблагополуччя (бідність, відсутність вигоди, збитки, нездоровий інтерес, байдужість тощо), негативних відчуттів та станів людини (депресія, розчарування, душевний біль, невдоволення, нещастя, невезіння, невдача, крах, провал тощо), негативні та несприятливі природні та суспільні явища (погана погода, несприятливі погодні умови, природні катаклізми, війна, геноцид, неспокій тощо), а також дії та вчинки, які шкодять окремій людині, певній людській спільноті чи людству взагалі й порушують прийняті норми, правила та закони, що діють у даному суспільстві або ж то поширюються на весь рід людський взагалі.

Зло визначаємо як повну протилежність добра, тобто всю сукупність негативних фізичних, матеріальних, духовних та моральних факторів, цінностей, якостей, мотивів тощо, а також увесь комплекс дій, вчинків, способів здійснення намірів і т.д., які призводять до глобального негативного результату, завдають шкоди, порушуючи певні людські норми, правила і закони.

Основною лексичною одиницею, що лексикалізує у французькій мові концепт ЗЛО, є іменник *le mal*. Воно почало вживатися з X ст., маючи загальне значення “*те, що спричиняє біль, негаразди, труднощі, нещастя; те, що є поганим, шкідливим, важким для когось*”. У цьому випадку згадане слово виступає синонімом *dommage, perte, préjudice, tort, cruauté, méchanceté, perversité, nuisance*. Крім цього, в інших контекстах воно може бути синонімом *affliction, désolation, épreuve, malheur, peine, violence, calamité, plaie, inconvenient*.

Наприкінці XI ст. це слово дещо розширило свою семантику і, вживаючись переважно в однині, набуло значення “*шкода, що була заподіяна комусь*”. З початку XII ст. воно набуло ще значення “*фізичний біль, страждання від фізичного болю*”. Тут доречно буде згадати і про декілька виразів, що утворюються з допомогою *mal*: *faire du mal à qqn, faire mal, avoir mal, donner mal, mal de, etc.* Перший вираз вживається у значеннях “*робити комусь боляче, спричиняти комусь біль, приносити комусь страждання тощо*”. Другий вираз, що значить “*змушувати когось страждати*”, може мати два відтінки. З одного боку, причиною болю чи страждання може бути зовнішній фактор (наприклад, хтось), а з другого, це може бути внутрішній чинник (наприклад, якийсь хворий орган людини). Згаданий вираз, що вживається у переносному значенні, реалізуючи у розмовній мові синтаксичну модель *cela fait mal (au ventre, au cœur) à qqn + de + infinitif d'un verbe de perception*, виступає синонімом виразів *cela me (te, lui, nous, vous, leur) donne du chagrin, cela m'(t', lui, nous, vous, leur) inspire de la pitié, du regret,*

du dépit, du dégoût. Еліптичний вираз *cela me (te, lui, nous, vous, leur) ferait mal* буде синонімом виразів *je (tu, il, elle, nous, vous, ils, elles) ne supporterais pas cela, c'est impossible, jamais de la vie*. Крім цього, цей вираз може мати зворотню форму: *se faire mal*.

З XII ст. слово *mal* використовується також у значенні “*хвороба, захворювання*”, виступаючи синонімом *maladie*. З кінця XII ст. згадане слово, що виступає у ролі іменника, отримує значення “*душевний біль, душевні страждання, душевні муки*” і є синонімом *douleur, martyre, torture*. Тут доречно буде згадати також вираз *le mal du pays*, який є синонімом *nostalgie* і дуже яскраво й виразно передає почуття туги за рідним краєм і всім, що з ним пов'язано.

З кінця ХУІІ ст. досліджуване слово набуває ще й значення “*труднощі, для подолання яких необхідні величезні зусилля, кропітка праця*”, виступаючи синонімом *difficulté, peine, effort*. Слід також пам'ятати, що іменник *mal* вживається також у значенні “*усе погане, усі вади й недоліки, що бачать у комусь іншому або в чомусь; судження та висновки, що з цього робляться*”.

Ще з XI ст. це слово реалізує значення, яке віддзеркалює один із найсуттєвіших аспектів концепту ЗЛО: “*те, що є протилежністю законів моралі, людських чеснот та добра; те, що є предметом осуду, ганьби і потребує виправлення*”. У цьому випадку досліджуване слово виступає синонімом *imperfection, faute, péché, honte*. Слід згадати і про декілька усталених виразів, що реалізують окремі нюанси цього значення: *penser, songer à mal (= avoir des intentions mauvaises); induire, inciter, encourager, porter qqn au mal, à mal (= pervertir, séduire, corrompre qqn), etc.*

Слід пам'ятати також про прислівник *mal*, який вживається у французькій мові з кінця XI ст. у значенні “*способом, який суперечить чийсь інтересам чи бажанням*”, виступаючи синонімом *malencontreusement*. Крім цього, цей прислівник отримав ще й значення “*недобре, зле, погано, боляче, неприємно тощо*”. Згодом значення досліджуваного слова розширилося і воно стало

позначати “*несприятливо, недобррозичливо, вороже*”, будучи синонімом *défavorablement, avec malveillance, malveillamment, méchamment, en mauvaise part, etc.* У сучасній французькій мові цей прислівник вживається також у значенні “*способом, який суперечить якійсь ідеальній моделі; невміло, незграбно, неправильно, кострубато, неякісно тощо*”, виступаючи синонімом *maladroïtement, malhabilement, négligemment, incorrectement, etc.* Слід також пам’ятати і про інші значення цього слова: “*аномально, ненормально, далеко від нормального*”; “*з неполадками, дефектами; недосконало*”; “*те, що шокує смак чи якісь інші вподобання, є неприйнятним; непристойно, неетично та ін.*”; “*посередньо, недостатньо, недосконало, неповно, мало*”; “*важко, з труднощами, докладаючи зусиль*” тощо. У цьому випадку прислівник *mal* виступатиме синонімом *anormalement, defectueusement, imparfaitement, insuffisamment, incomplètement, peu, médiocrement, péniblement, difficilement, etc.* відповідно. [пор.: 2, с. 281–288; 3, *mal*; 5, *mal*; 6, с. 1091; 7, с. 1332–1333; 8, с. 1512–1513].

Важливою лексичною одиницею, яка бере активну участь у змалюванні картин добра і зла, є слово *mauvais*, яке може виступати як прикметником, так і іменником, реалізуючи загальне значення “*те, що не є добрим; те, що представляє собою якийсь недолік; те, що є недосконалим, недовершеним, неефективним, нечистим, некорисним; те, що є фальшивим, дефективним; те, що є некрасивим, потворним, огидним, невдалим, гидким, бридким, жахливим тощо*”, виступаючи синонімом *inefficace, impropre, inutile, incorrecte, faux, defectueux, imparfait, moche, minable, ringard, tarte, abominable, épouvantable, exécration, horrible, infect, lamentable, ignoble, etc.*

Якщо йдеться про якийсь витвір чи роботу, то прикметник *mauvais* буде позначати її погану, невдалу, жахливу, гидку, бридку, огидну і т.п. якість і на цей раз буде виступати синонімом *defectueux, déplorable, désastreux, détestable, moche, raté, etc.* В естетичному контексті прикметник означає “*який не має жодної цінності, не заслуговує*

на увагу, нікчемний; потворний, негарний”. У плані логічної послідовності суджень, думок, визначень тощо цей прикметник використовується у значенні “*який не відповідає логіці, є фальшивим, неточним, невірним*”. У цьому випадку слово *mauvais* буде синонімом *faux, inexact, incorrect.*

Коли говорять про когнітивні здібності людини, то досліджуване слово використовують у значенні “*несправжній, зіпсований, сумнівний, ненадійний*”. Цим же епітетом наділяють людські органи та організми у поганому, незадовільному стані.

Цей прикметник вживається для характеристики жалюгідних, нещасних, бідолашних і нікчемних людей, коли він виступає синонімом *lamentable, pauvre, misérable, nul, etc.* Його застосовують і при моральному засудженні дій або вчинків когонебудь, а також при характеристиці самих людей, які так чинять. Це слово може також вживатися у значенні “*негативний*”. Говорячи про характер, моральні та душевні якості людини тощо, згаданий прикметник використовують у низці словосполучень. У такому разі він виступатиме синонімом *pénible, douloureux, peu accommodant, détestable, difficile, fichu, odieux, etc.*

Досліджуване слово, як і слово *mal*, може означати також “*те, що суперечить законам моралі і честі, є їх протилежністю*”. У цьому сенсі воно може виступати синонімом *déshonnéte, impur, immorale, déraisonnable.* На нього поширилося також значення “*те, що втілює зло*”: *C’est un mauvais ange, mauvais démon, mauvais esprit, mauvais génie, etc.* Крім цього, стосовно людей згадане слово вживається також у значенні “*той, хто чинить зло, той хто робить або любить робити зло іншому*”, виступаючи синонімом *méchant, cruel, dur, injuste, malfaisant, sadique.* Воно може мати також значення “*ідкий, саркастичний, іронічний, насмішуватий*”, будучи синонімом *mordant, sarcastique, ironique, moqueur.* Вживаючись перед іменником чи після нього, цей прикметник може набувати значення “*який виражає злість, недобррозичливість, заздрість*”. На цей раз він буде синонімом *cruel, coupable, crapuleux, malveillant.*

З другої половини ХУІ ст. іменник *mauvais* набуває значення “*те, що є поганим*”. Цього разу воно виступатиме синонімом *mal, faible, vilain*. Потім деад’єктивний іменник розширює своє значення, означаючи “*те, що погано, невдало вибране; те, що не відповідає даним обставинам; те, що не є властивим для чогось*”.

Крім того, згадане слово отримало значення “*який спричиняє чи може спричинити лихо; який віщує біду, нещастя*”, виступаючи синонімом *néfaste, nuisible, désagréable, défavorable, funeste, sinistre*. Воно також стало вживатися у значенні “*який є причиною неприємностей, негараздів, нещастя тощо*”, будучи синонімом *dangereux, nuisible, pernicieux, catastrophique, désastreux*. Згодом прикметник набув значення “*неприємний на смак, на запах*”, ставши синонімом *imbuvable, immangeable; cochonnerie, drogue, saloperie*. У контексті атмосферних явищ та погодних умов це слово стало вживатися у значеннях його синонімів *atroce, épouvantable, horrible, maudit, laid*, etc. Ще варто згадати про значення *mauvais*, які співзвучні з його синонімами *pénible, pénible à vivre, borgne, mal famé, misérable, difficile*. Досліджуване слово, нарешті, інколи може виступати у ролі прислівника: *sentir mauvais* (= *avoir une odeur désagréable*); *ça sent mauvais* (= *les choses prennent une tournure dangereuse*); *Il fait mauvais oublier ses amis* [пор.: 2, с. 459–460; 3, mauvais; 5, mauvais; 6, с. 1121; 7, 1370; 8, с. 1555–1556].

У статті ми розглянули лише основні лексичні одиниці, що віддзеркалюють сутність концепту ЗЛО. У рамках проведеного дослідження ми проаналізували 765 паремійних одиниць (ПО) прислівного типу зі словом *mal*, 423 ПО зі словом *mauvais*, 90 паремій зі словом *méchant*, 45 одиниць зі словом *pire* та 30 паремій зі словом *pis*. Оскільки слова *bien* і *bon* можуть також служити для змальовування картин зла та виступають у певних контекстах лексикалізаціями концепту ЗЛО, то ми залучили також до аналізу 1591 паремію зі словом *bien*, 1609 ПО зі словом *bon*, 635 одиниць зі словом *mieux* та 130 ПО зі словом *meilleur*. Завдяки

цьому ми отримали наступні результати.

Паремійні одиниці, що містять головне концептуальне слово *mal*, в основному виражаючи основні його значення, є безпосередньо причетними до змальовування відповідних картин ЗЛА та окремих його сценаріїв. До таких паремій ми відносимо у першу чергу такі: *A grand mal commettre et faire, peu de temps est nécessaire.*; *A mal faire, n’y a point d’honneur.*; *A mal ne faut signature.*; *A mal ne songe, à mal ne vient.*; *A tout mal et à toute douleur, il faut la chaleur.*; *Assez dépendre et rien gagner mène à mal le pauvre mercier.*; *Au réveiller sont les douleurs, après mal faire soupirs et pleurs.*; *Ce sont les eaux tranquilles qui font le plus de mal.*; *En chômant l’on apprend à mal faire.*; *L’accoutumance de mal faire, rend l’homme cruel comme une bête.*; *De bien faire le mal en vient.*; *Des coups les plaisanteries viennent à mal.*; *En argent soit le capital de celui qui procure ton mal.*; *Le mal arrive à cheval et se retire à pied.*; *Le mal des personnes, les bêtes ne le ressentent pas.*; *Le mal n’est pas tout d’une rangée.*; *Le mal ne se fait pas prier pour venir.*; etc. [1; 4]. Як бачимо, тут ПО із досліджуваним словом змальовують зло як таке, що не потребує багато часу для свого ствердження і панування, а також як таке, що не рахується з жодним питанням честі й не потребує ніякої реклами. Крім того, процитовані паремії виражають ідеї зла, пов’язані з його матеріальністю (не думай про погане, то воно й не прийде), з невдалим бізнесом, нечесними справами, неприродними явищами, зайвою довірливістю, неправильним сприйняттям оточення, поганими вчинками чи діями тощо. Такі паремії становлять приблизно 40% від загального корпусу досліджуваних ПО із даним словом.

Фізичний чи душевний біль як прояв зла також знайшов відчутне кількісне відображення у французьких пареміях, де слово *mal* вжито у цьому значенні: *La langue va où la dent fait mal.*; *Le mal d’un doigt, au corps se met.*; *Le mal de dents est un mal d’amour ou de rage.*; *Le mal de tête est le mal des beaux esprits.*; *Le mal senti cause souvent la plainte.*; *Le miel est amer à celui qui a mal à la*

bouche.; Le remède est pire que le mal.; Mal aux dents qui enfle, mal de dents guéri.; Mal bien pensé, mal guéri à moitié.; Mal de dent et mal d'enfant sont les plus grands.; Mal de tête est un mal de luxe qui demande à boire, à manger ou à dormir.; Mal sur mal n'est pas santé.; Pour ne pas avoir mal au dos et aux reins et se préserver des coliques durant l'année, il faut se rouler par terre quand on entend pour la première fois chanter le coucou.; etc. [1; 4].

Значна частина паремій прислівного типу, що містять досліджуване слово, яке в цьому випадку виступає у якості прислівника, є також певною мірою причетними до змальовування картин зла. Прикладами таких паремій можуть слугувати такі: *Bonnes raisons mal entendues, sont comme fleurs à porcs étendues.; Brebis mal gardée, du loup est tôt happée.; Ça va mal quand la poule fait le coq.; En vaisseau mal lavé, on ne peut vin garder.; Il ne faut pas se moquer des mal chaussés.; La chose mal mise à point fait les gens larrons.; La femme et la toile mal se choisissent à la chandelle.; Par mal parler viennent procès divers.; Qui trop embrasse, mal étreint.; Roue mal engrainée, est inclinée à la criée.; Tant de villes, tant de guises, tant de femmes mal apprises.; etc. [1; 4].* Такі ПО також досить широко представлені у паремійному фонді французької мови. Наявність слова *mal*, яке характеризує тут спосіб або якість дій, є необхідною для вираження досліджуваного концепту, окремих його сторін або нюансів у рамках усіх досліджуваних ПО, що містять це слово. Воно є маркером негативності дії чи вчинку і таким чином допомагає паремії висловити певну ідею зла або окремої його сторони.

Слово *mauvais*, вживаючись у функції прикметника чи іменника, є також досить важливим для творення ПО. Як ми зазначали вище, таких паремій налічується понад 400. У всіх цих пареміях досліджуване слово реалізує, головним чином, свої основні значення, допомагаючи ПО змальовувати зло або окремі його сторони чи нюанси. Прикладами таких паремій можуть слугувати наступні: *A mauvais chat, mauvais rat.; A mauvais chien, on*

ne peut montrer le loup.; A un mauvais homme, une très mauvaise femme.; C'est un mauvais conseiller que la faim.; Celui qui fait son bois de chauffage en un mauvais endroit, est obligé de le charrier sur ses épaules.; Celui qui vient pauvre, vient mauvais.; Chat miauteur, mauvais chasseur.; D'un mauvais payeur il faut prendre tout ce qu'on en peut avoir.; De mauvais arbre, mauvais fruit.; Femme d'aubergiste qui file, médecin qui se regarde au miroir, notaire qui ne sait pas le quantième des mois, mauvais pour tous les trois.; Il vaut mieux être mauvais que sot.; Jamais mauvais ouvrier n'a eu bon outil.; Le mauvais et pervers, va toujours de travers.; Le mauvais de son malheur, est propre cause et auteur.; etc. [1; 4]. При цьому зазначимо, що лєвова частка паремій з лексичним компонентом *mauvais*, використовують його у якості прикметника. Але як би там не було, з його допомогою ПО змальовують картини зла за участю майже усіх концептуальних значень досліджуваного слова, яке разом із словом *mal* є головною концептуальною лексичною одиницею, що вербалізує концепт ЗЛО у всьому його розмаїтті.

Аналіз паремійних одиниць прислівного типу з ключовими словами, які лексикалізують концепт ЗЛО, показав, що інколи вони вживаються у пареміях, котрі є втіленням концепту ДОБРО або з оптимізмом вказують на кінцеву перемогу і триумф добра: *A qui chante, le mal s'effraye et prend la fuite.; A tout mal il y a remède.; Assez va au moulin qui son âne y envoie, assez va droitement qui du mal fuit la voie.; Avec beaucoup de peine et beaucoup de mal, on arrive à tout.; Belle fille mal nippée trouve vite un foyer.; Ce qu'on ne sait pas, ne fait pas mal.; Celui qui n'a rien fait de mal, n'a pas peur du bourreau.; Chaleur ne fait pas le mal.; De tous les médecins, le temps est le plus fort s'il ne guérit pas le mal, il l'emporte.; Diable cuit n'a rien fait de mal à personne.; L'âne mal tondu, au bout de huit jours s'égalise.; La menthe lave de tout mal.; Une fille qui veut être bonne fille doit être bien vêtue, mal nourrie, se coucher tard, se lever matin, c'est le moyen de se bien porter.; A bon goût et faim, n'y a mauvais pain.; Après le*

mauvais, viendra le beau.; D'un mauvais compte, on revient au bon.; Il n'est nul mauvais amis.; etc. [1; 4].

Говорячи про ДОБРО і ЗЛО, ми неодноразово констатували, що ці дві світоглядні категорії, які є водночас і одними з найголовніших морально-етичних концептів нашої реальності, оскільки постійно перебувають у “стані війни”, непримиренної боротьби за свій вплив з тимчасовими перемогами та поразками, зміною своїх ролей та сутності. Одним словом, не буває добра без зла, так само, як і зла без добра. Усе це знайшло своє відображення у численних французьких пареміях, про що красномовно свідчать такі приклади: *Autant vaut le mal qui ne nuit, que le bien sans aide et profit.; Belle femme, mal de tête.; Bien fera bien trouvera, mal fera mal trouvera.; Bonnes raisons mal entendues, sont comme fleurs à porcs étendues.; C'est une chose fort mal aisée à un homme de bien, de bien vivre au pays des méchants.; Celui qui demeure aux écoutes, entend plus souvent son mal, que son bien.; De bien faire le mal en vient.; De l'extrémité d'un mal sort le commencement d'un bien.; Garçon bien nourri et mal vêtu, fille mal nourrie et bien vêtue.; Il faut mourir pour qu'on dise du bien et se marier pour qu'on dise du mal.; Il faut recevoir le bien avec son mal.; Il n'est mal dont bien ne vienne.; Il n'y a pas de mal sans bien.; Sois à bien faire diligent et soigneux, et à mal faire négligent et songeux.; Un oeuf sans sel ne fait ni bien ni mal.; A mauvais jen, bonne mine.; Bon compagnon, mauvais ménager.; Ce qui est bon pour le foie, est mauvais pour la rate.; etc. [1; 4].*

Проведене дослідження показало, що концепт ЗЛО вербалізується у французькій мові, у першу чергу, за допомогою слів *mal* і *mauvais*, які, реалізуючи свої основні значення, взяли участь в утворенні значної кількості ПО, що змальовують здебільшого картини зла та окремі його сценарії й фрагменти, хоча іноді й представляють добро в цілому або окремі його сторони. Синоніми цих слів відіграють значно скромнішу роль у формуванні досліджуваних паремій. Слова *bien* і *bon*, які є головними засобами лексикалізації концепту ДОБРО,

беруть також участь в утворенні паремій, які є сентенціональними виразниками концепту ЗЛО. Крім того, у паремійному фонді французької мови є чимало одиниць, які висвітлюють взаємини між добром та злом, їх споконвічну боротьбу та відносність.

У цій статті ми згадали про велику кількість проаналізованих ПО, які втілюють як концепт ЗЛО, так і концепт ДОБРО. У перспективі планується розглянути дієслівні засоби втілення досліджуваних концептів, які стосуються дій та вчинків, що сприяють добру чи злу, та викласти детальніше результати проведеного аналізу, який торкається формально-змістової сторони розглядуваних ПО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Base de données des proverbes français du Ministère français de la culture. Source électronique: <http://www.culture.gouv.fr/documentation/proverbe/pres.htm> – 2011.03.10.
2. Dictionnaire culturel en langue française / Sous la direction de Alain Rey; direction éditoriale Danièle Morvan. – Tome III. – Lehm – Réajuster. – P. : Dictionnaires le Robert, 2006. – 2392 p.
3. Dictionnaire de français “Littré” en ligne. Source électronique: <http://littré.reverso.net/dictionnaire-français/> – 2012.02.12.
4. La liste complète des proverbes français // Recueil de proverbes français / http://fr.wikipedia.org/wiki/La_liste_complète_des_proverbes_français – 2009.09.20.
5. Le Grand Robert de la langue française. Windows TM – Le Robert/Segel. 2005/2006.
6. Le Nouveau Littré. Le dictionnaire de référence de la langue française / Direction générale : C. Blum, professeur à la Sorbonne. Direction éditoriale et coordination : C. Moulart-Fremaux. Nouvelle édition. Edition augmentée et mise en jour. – P. : Editions Garnier, 2007. – 2035 p.
7. Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Nouvelle édition du Petit Robert de P. Robert. Texte remanié et amplifié sous la direction de J. Rey-Debove et A. Rey. P. : Dictionnaires Le Robert, 1996. – 2566 p.
8. Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française 2008 / Texte remanié et amplifié sous la direction de Rey-Debove J. et Rey A. – P. : Dictionnaires Le Robert – Segel, 2007. – 2838 p.
9. Жалай В.Я. Французькі прислів'я та приказки і їх українські відповідники та переклади / В.Я. Жалай // Мова і культура (Науковий щорічний журнал). – Вип. 9. – Т. ІУ. Міжкультурна комунікація. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2005. – С. 53–60.
10. Жалай В.Я. Пареміологія і лінгвістика: структурно-граматичний

та лексико-семантичний аспекти (на прикладі французьких паремій-спостережень за природою) / В.Я. Жалай // Мова і культура (Науковий щорічний журнал). – Вип. 9. – Т. 5 (93) Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2007. – С. 161–170. 11. Жалай В.Я. Концептуальні аспекти жанрової ідентифікації французьких паремій / В.Я. Жалай // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. НАН України. Центр наук. досліджень і викладання іноземних мов; редкол.: А.Д. Белова (голов.ред.) та ін. – К. : Логос, 2007. – С. 104–119. 12. Жалай В.Я. Антропоцентричні параметри типології французьких паремій (на матеріалі концептосфери “назви людської істоти”) / В.Я. Жалай // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослі-

дження і перспективи. НАН України. Центр наук. досліджень і викладання іноземних мов; редкол.: А.Д. Белова (голов. ред.) та ін. – К. : Логос, 2008. – С. 91–104. 13. Жалай В.Я. Концепти “le bonheur” і “le malheur” у французьких пареміях прислівного типу / В.Я. Жалай // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. НАН України. Центр наук. досліджень і викладання іноземних мов; редкол.: А.Д. Белова (голов.ред.) та ін. – К. : Логос, 2009. – С. 91–107. 14. Жалай В.Я. Концепт ДОБРО у французьких пареміях (на матеріалі паремійних одиниць прислівного типу) / В.Я. Жалай // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія “Романо-германська філологія. Methodика викладання іноземних мов” – 2011. – № 953 – Вип. 65. – С. 60–71.

УДК 81'33

КОНЦЕПТ “ПРИСТРАСТЬ” У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ФРАНСУА ДЕ ЛАРОШФУКО

Л.В. Шаповалова, канд. пед. наук (Полтава)

У статті на основі лінгвокогнітивного підходу аналізується концепт “Пристрасть” у мовній картині світу відомого французького філософа й письменника Франсуа де Ларошфуко. Даються різні визначення поняття “Пристрасть”. З’ясовується відношення автора до пристрастей. Створюється структура концепту “Пристрасть” у його мовній картині світу: виокремлюється ядро, окреслюються ближня та дальня периферія; робиться висновок про морально-етичні риси французького аристократичного суспільства XVII ст., до якого належав автор та про особливості французького менталітету тієї епохи.

Ключові слова: лінгвокогнітивний підхід, концепт, мовна картина світу, пристрасть, почуття.

Шаповалова Л.В. Концепт “Страсть” в языковой картине мира Франсуа де Ларошфуко. В статье на основе лингвокогнитивного подхода анализируется концепт “Страсть” в языковой картине мира известного французского философа и писателя Франсуа де Ларошфуко. Даются определения понятия “Страсть”. Выявляется отношение автора к страстям. Создается структура концепта “Страсть” в его языковой картине мира, выделяется ядро, очерчивается ближняя и дальняя периферия; делается вывод о морально-этических чертах французского аристократического общества XVII ст., к которому принадлежал автор, об особенностях французского менталитета той эпохи.

Ключевые слова: лингвокогнитивный подход, концепт, языковая картина мира, страсть, чувство.

Shapovalova L.V. Concept PASSION in the linguistic world view of Francois de La Rochefoucauld. The author analyzes the concept PASSION in the linguistic world view of the famous French philosopher and writer Francois de La Rochefoucauld on the basis of the linguo-cognitive approach. The definition of *passions* are suggested. The attitude of Francois de La Rochefoucauld to passion is considered. The structure of the concept PASSION in his linguistic world view is created: its core is distinguished, as well as its close and remote periphery; the moral and ethic features of the French aristocratic society of the 17th century, to which Francois de La Rochefoucauld belonged, are considered.

Key words: linguo-cognitive approach, concept, linguistic world view, passion, feelings.

Концептуалізація світу, яка відображується у книзі Франсуа де Ларошфуко “Максими” не тільки показує, як бачив світ автор, а й дає доступ до концептосфери його сучасників, розкриває пріоритети, які існували у французькому аристократичному суспільстві XVII ст., до якого він належав, дозволяє зрозуміти хід думок, правила поведінки та існування у вищому світі.

У мові фіксуються цінності й ідеали людей, їх думки про світ та своє місце у ньому. Тому відповідні мовні одиниці є ключами для розуміння аспектів культури [4, с.8].

Семантико-когнітивне дослідження концептів концептосфери Франсуа де Ларошфуко дозволить

зрозуміти їх склад та зробити висновки про риси національного характеру французів тієї епохи.

“Лінгвістична концептологія використовує поняття “Концепт” для позначення одиниці національної когнітивної свідомості, одиниці моделювання й опису національної концептосфери. Мета лінгвістичної концептології – виявивши максимально повно набір мовних засобів, які репрезентують (тобто виражають, вербалізують, об’єктивують) концепт, що досліджується, й описавши максимально повно семантику цих одиниць (слів, словосполучень, асоціативних полів, паремій, текстів), використовуючи методику когнітивної інтерпретації результатів лінгвістичного дослідження, змоделювати склад

концепту, який досліджується, як глобальної ментальної (розумової) одиниці в її національній (можливо соціальної, вікової, гендерної, територіальної) своєрідності та визначити місце цього концепту у концептосфері” [5, с.22].

Одним з головних концептів, за кількістю афоризмів у книзі “Максими”, які його об’єктивують, є концепт “Пристрасть” [7, с. 119].

Аналіз концепту “Пристрасть”, концептосфери Ларошфуко, на матеріалі його книги “Максими”, зроблено в руслі лінгвокогнітивного підходу, представленого такими видатними науковцями як О.С. Кубрякова, З.Д. Попова, Й.А. Стернін, В.М. Телія тощо [5, с. 13-14].

Предмет дослідження – мовна картина світу Франсуа де Ларошфуко.

Об’єкт дослідження – концепт “Пристрасть” у мовній картині світу відомого французького філософа і письменника XVII ст. Франсуа де Ларошфуко.

Матеріал дослідження 504 самостійні афоризми з його книги “Максими”.

Мета даної статті – дослідити об’єктивациі концепту “Пристрасть” у мовній картині світу видатного французького письменника й філософа Франсуа де Ларошфуко як одного із факторів для розуміння мотивів поведінки та правил існування у вищому французькому світі у XVII ст. та особливостей французького менталітету.

Завдання:

1. Проаналізувати “Максими” Ларошфуко з метою виокремлення з них афоризмів, що стосуються пристрастей.

2. Сформувати номінативне поле концепту “Пристрасть”, окреслити його ядро, ближню, дальню та крайню периферії.

3. Побудувати структуру концепту “Пристрасть” умовній картині світу Ларошфуко.

4. З’ясувати відношення автора до пристрастей та залежність від пристрастей французького аристократичного суспільства XVII ст.

5. Зробити висновки про особливості французького національного характеру тієї епохи.

Актуальність даного дослідження обумов-

лена необхідністю з’ясування особливостей французької ментальності XVII ст., що є одним із ключів для розуміння сучасної французької національної ідентичності та описання французького національного характеру.

У результаті спрямованого асоціативного дослідження (пристрасті, які вони) максим Франсуа де Ларошфуко отримуємо наступні когнітивні ознаки концепту “Пристрасть” у його мовній картині світу:

1. **Такі, що можуть бути справжніми причинами великих історичних подій, позитивних чи негативних людських якостей, поведінки** (№ 7, 24, 37, 39, 40, 91, 137, 171, 178, 200, 213, 220, 232, 236, 246, 247, 253, 254, 275, 263, 280, 305, 388, 389, 406, 460, 462, 463, 467, 469, 490, 492). № 7: “Ces grandes et éclatantes actions qui éblouissent les yeux sont représentées par les politiques comme les effets des grands desseins, au lieu que ce sont d’ordinaire les effets de l’humeur et des passions. Ainsi la guerre d’Auguste et d’Antoine, qu’on rapporte à l’ambition qu’ils avaient de se rendre maîtres du monde, n’était peut-être qu’un effet de jalousie” [1, с. 12]. – Видатні й відомі історичні події, які засліплюють своєю силою, представляються політиками плодом великих замислів, в той час, як зазвичай вони є наслідком пристрастей чи спричиняються настроєм. Таким чином, війна Августа з Антонієм, виникнення якої пов’язують з бажанням стати хазяїном світу, була, можливо, спричинена лише ревнощами.

2. **Такі, що мають силу переконувати** (№ 8). № 8: “Les passions sont les seuls orateurs qui persuadent toujours. Elles sont comme un art de la nature dont les règles sont infaillibles ; et l’homme le plus simple qui a de la passion persuade mieux que le plus éloquent qui n’en a point” [1, с. 12]. – Тільки пристрасті є такими ораторами, які переконують завжди. Вони, як природні мистецтва, з непогрішними правилами. І найпростіша людина, охоплена пристрастю, здатна переконувати краще за найкрасномовнішого оратора, позбавленого її.

3. **Несправедливі, корисливі** (№ 9). № 9: “Les passions ont une injustice et un propre intérêt qui fait qu’il est dangereux de les suivre, et qu’on s’en doit

défier lors même qu'elles paraissent les plus raisonnables" [1, с. 12]. – Пристрасті несправедливі і корисливі, тому небезпечно їм піддаватися, навіть якщо вони виглядають розумними.

4. **Такі, що породжують протилежні чи інші пристрасті (№ 11, 29, 55, 281, 324).** № 11: "Les passions en engendrent souvent qui leur sont contraires. L'avarice produit quelquefois la prodigalité, et la prodigalité l'avarice ; on est souvent ferme par faiblesse, et audacieux par timidité" [1, с. 13]. – Пристрасті часто викликають протилежні пристрасті. Скупість – породжує марнотратство, слабкі стають непохитними, а боязкі – відважними.

5. **Можуть дуже сильно мучити людину (34, 446, 503).** № 446: "Ce qui rend les douleurs de la honte et de la jalousie si aiguës, c'est que la vanité ne peut servir à les supporter" [1, с. 86]. – Почуття сорому та ревнощів від того такі гіркі, що марнославство не в змозі їх перенести.

6. **Такі, що можуть впливати на інші пристрасті (№ 266, 388).** № 266: "C'est se tromper que de croire qu'il n'y ait que les violentes passions, comme l'ambition et l'amour, qui puissent triompher des autres. La paresse, toute languissante qu'elle est, ne laisse pas d'en être souvent la maîtresse ; elle usurpe sur tous les desseins et sur toutes les actions de la vie ; elle y détruit et y consume insensiblement les passions et les vertus" [1, с. 57]. – Було б помилкою вважати, що тільки сильні пристрасті, такі як амбіції й кохання можуть перемогти інші. Лінь – немічна, безсила, в'яла, томна – часто не дає можливості себе побороти. Вона зазіхає на усі наміри і всі вчинки в житті, вона непомітно виснажує й руйнує усі пристрасті та чесноти.

7. **Такі, що постійно міняють одна одну (№ 10).** № 10: "Il y a dans le cœur humain une génération perpétuelle de passion, en sorte que la ruine de l'une est presque toujours l'établissement d'une autre" [1, с. 13]. – В людському серці відбувається постійний круговорот пристрастей. Смерть однієї майже завжди означає народження іншої.

8. **Такі, що не можуть довго приховуватися (№ 12).** № 12: "Quelque soin que l'on prenne de couvrir ses passions par des apparences de piété et

d'honneur, elles paraissent toujours au travers de ces voiles" [1, с. 13]. – Як би ми не намагалися приховати свої пристрасті під виглядом набожності й честі, вони завжди проглядають скрізь ці покрови.

9. **Боязкі, сором'язливі (№ 27).** № 27: "On fait souvent vanité des passions même les plus criminelles ; mais l'envie est une passion timide et honteuse que l'on n'ose jamais avouer" [1, с. 16]. – Люди часто вихваляються своїми пристрастями, навіть найкримінальнішими. Але у заздрості, пристрасті боязкій і сором'язливій, ніхто ніколи не наважується признатися.

10. **Такі, що здатні впливати на поведінку людини (№ 43, 297).** № 43: "L'homme croit souvent se conduire lorsqu'il est conduit ; et pendant que par son esprit il tend à un but, son cœur l'entraîne insensiblement à un autre" [1, с. 18]. – Людина часто вважає, що сама керує собою, хоча насправді нею керують. В той час, як розум спрямовує її в один бік, серце тягне в інший.

11. **Такі, що впливають на інші почуття, зокрема на кохання (№ 69, 262).** № 69: "S'il y a un amour pur et exempt du mélange de nos autres passions, c'est celui qui est caché au fond du cœur, et que nous ignorons nous-mêmes" [1, с. 23]. – Якщо й існує справжнє кохання, позбавлене домішки наших пристрастей, то воно знаходиться в глибині нашого серця, і про нього ми самі не знаємо.

12. **Сильні, слабкі (№ 122).** № 122: "Si nous résistons à nos passions, c'est plus par leur faiblesse que par notre force" [1, с. 31]. – Якщо ми чинимо спротив нашим пристрастям, це скоріше не тому, що ми сильні, а тому, що вони слабкі.

13. **Такі, яким дуже важко протистояти (№ 188).** № 188: "La santé de l'âme n'est pas plus assurée que celle du corps ; et quoique l'on paraisse éloigné des passions, on n'est pas moins en danger de s'y laisser emporter que de tomber malade quand on se porte bien" [1, с. 42]. – Здоров'я душі таке ж вразливе, як і здоров'я тіла. Коли ми думаємо, що далекі від пристрастей, ми також знаходимося у небезпеці, бо підпасти під їх владу так же просто, як і захворіти.

14. **Такі, що можуть спричинити знищен-**

ня тіла і душі (№ 222). № 222: “Il n’y a guère de personnes qui dans le premier penchant de l’âge ne fassent connaître par où leur corps et leur esprit doivent défaillir” [1, с. 49]. – Немає таких людей, за першими віковими схильностями яких не можна було б зрозуміти, від чого потерпатимуть їх тіло й дух.

15. Такі, що штовхають на помилки (№ 422). № 422: “Toutes les passions nous font faire des fautes, mais l’amour nous en fait faire de plus ridicules” [1, с. 82]. – Усі пристрасті штовхають нас на помилки, але на найсмішніші – кохання.

16. Такі, що можуть переслідувати людину постійно (№ 443). № 443: “Les passions les plus violentes nous laissent quelquefois du relâche, mais la vanité nous agite toujours” [1, с. 85]. – Найсильніші пристрасті нам дають іноді перепочинок, тільки марнославство збурює нас постійно.

17. Такі, що мають свої причуди (№ 472). № 472: “L’orgueil a ses bizarreries, comme les autres passions ; on a honte d’avouer que l’on ait de la jalousie, et on se fait honneur d’en avoir eu, et d’être capable d’en avoir” [1, с. 90]. – Гордість має свої причуди, як і інші пристрасті. Людям соромно признатися, що вони ревнують зараз, проте, вони гордяться тим, що ревнували колись.

18. Такі, що не личать жінкам (№ 466). № 466: “De toutes les passions violentes, celle qui sied le moins mal aux femmes, c’est l’amour” [1, с. 89]. – З усіх сильних пристрастей кохання найменш не личить жінкам

19. Такі, що дають людині сильні переживання (№ 485). № 485: “Ceux qui ont eu de grandes passions se trouvent toute leur vie heureux, et malheureux, d’en être guéris” [1, с. 92]. – Ти, хто в житті зазнав великих пристрастей, у решті свого життя почуваються одночасно і щасливими, і нещасними від того, що вилікувалися від них.

20. Розумні, справедливі (№ 28). № 28: “La jalousie est en quelque manière juste et raisonnable, puisqu’elle ne tend qu’à conserver un bien qui nous appartient, ou que nous croyons nous appartenir ; au lieu que l’envie est une fureur qui ne peut souffrir le bien des autres” [1, с. 16]. – Ревнощі певною мірою розумні й справедливі, оскільки вони хочуть збе-

регти те, що належить нам, чи те, що ми вважаємо таким, між тим як заздрість це – шаленство, яке не терпить благополуччя інших.

21. Такі, що властиві усім людям (№ 35). № 35: “L’orgueil est égal dans tous les hommes, et il n’y a de différence qu’aux moyens et à la manière de le mettre au jour” [1, с. 17]. – Гордість однакова в усіх людей, є тільки різниця у засобах і видах її прояву.

22. Непримиренні (№ 328). № 328: “L’envie est plus irréconciliable que la haine” [1, с. 68]. – Заздрість – непримиренніша, ніж ненависть.

23. Можуть бути відсутніми у людини (№ 433). № 433: “La plus véritable marque d’être né avec de grandes qualités, c’est d’être né sans envie” [1, с. 84]. – Найвірніша ознака високих чеснот – це народитися без заздрості.

24. Такі, що можуть помилятися у своїх розрахунках (№ 491). № 491: “L’extrême avarice se méprend presque toujours ; il n’y a point de passion qui s’éloigne plus souvent de son but, ni sur qui le présent ait tant de pouvoir au préjudice de l’avenir” [1, с. 93]. – Крайня жадібність завжди помиляється: немає жодної пристрасті, яка найчастіше віддаляється від своєї мети, та для якої теперішнє важить набагато більше на шкоду майбутньому.

25. Такі, що використовують у вихованні (№ 261). № 261: “L’éducation que l’on donne d’ordinaire aux jeunes gens est un second amour-propre qu’on leur inspire” [1, с. 56]. – Виховання, яке зазвичай дають молодим людям, це – прищеплення їм другого самолюбства.

26. Такі, що роблять з розумної людини дурну, а з дурної розумну (№ 6). № 6: “La passion fait souvent un fou du plus habile homme, et rend souvent les plus sots habiles” [1, с. 12]. – Пристрасть робить з найспритнішої людини божевільну та дурнів наділяє розумом.

З виявлених когнітивних ознак можна зробити висновок, що пристрасті, з одного боку, значно ускладнюють життя людині, а з іншого – додають життю гостроти відчуття.

Різні лінгвісти по-різному бачать структуру концепту і називають її елементи. Наприклад, В.І.Карасик розрізняє в структурі концепту образно-пер-

цептивний компонент, понятійний (інформаційний) та ціннісний компоненти [2, с.118].

З.Д.Попова та Й.А. Стернін вважають, що “досвід наших досліджень та досвід дослідження наших учнів дозволяють нам говорити про три базових структурних компоненти (елементи) концепту – образ, інформаційний зміст та інтерпретаційне поле” [5, с. 106].

Беручи за основу підхід до організації структури концепту З.Д.Поповою та Й.А. Стерніна, можна представити структуру концепту “Пристрасть” у мовній картині Франсуа де Ларошфуко наступним чином:

Образний компонент:

перцептивний образ.

Несправедливі, корисливі (1 репрезентація);
такі, що мучать (1 репрезентація);
сильні, слабкі (1 репрезентація);
мінливі (1 репрезентація);
розумні, справедливі (1 репрезентація);
непримиренні (1 репрезентація);
боязкі, сором’язливі (1 репрезентація).

З усіх когнітивних ознак, які представляють образний компонент в структурі концепту “Пристрасть” у мовній картині світу Франсуа де Ларошфуко позитивними можна вважати лише “розумні і справедливі” (№28). Яскравість всіх когнітивних ознак однакова – по одній репрезентації.

Інформаційний зміст концепту “Пристрасть”, на нашу думку, може бути представлений лексикографічним, філософським, психологічним та психолінгвістичним значеннями цього слова.

Французький тлумачний словник дає наступні визначення поняттю “Пристрасть”:

- “1. Пристрасть досить потужній афективний і інтелектуальний стан, який панує у ментальній сфері. Підкоряється, опиратися, перемогти свої пристрасті.
2. Кохання, коли воно є потужним і тривалим потягом.
3. Сильна зацікавленість у певнім об’єкті, якій віддають усі свої сили.
4. Сильне захоплення, яке не чує доводів розсудку.
5. Це – чутливість, наснага й захоплення артиста” [11, с. 910].

У філософському словнику знаходимо:

“1. Пристрасть – сильне і стійке душевне прагнення, яке у більшості випадків підкорює собі мислення людини і вважається морально негативним. Порок і пристрасть супроводжують один одного.

2. Пристрасть – (від лат. терпіти): сильне кохання, яке не піддається контролю розуму. Це настільки сильне бажання насолодитися предметом любові, що при цьому пригнічується воля людини. Пристрасті можна розділити на фізичні та духовні. Перші – обжерливість, лінь тощо. До других відносяться еротичний потяг, владолюбство, помста, користолюбство. Пристрасть – вираження внутрішнього світу людини.

В сучасному значенні слова пристрасть – це почуття, яке повністю захоплює особистість.

Кожна людина, зазвичай, володіє безліччю нахилів та уподобань і вільно обирає між своїми бажаннями; суддею тут виступає розум. Вибір розуму перетворюється у вольовий акт. Людина живе в режимі демократичного правління нахилів. Але при наявності пристрасті все навпаки – людина починає жити в режимі правління однієї схильності. У пристрасному вчинку відповідальність суб’єкта може здатися зниженою у тому сенсі, що розум втручається вже не у вибір мети, а тільки у процес виправдання цієї мети і пошуку будь-яких можливих засобів для її реалізації.

3. Пристрасть – сильно виражене почуття, крайнє захоплення, що перетворилося в міцну симпатію, підкорює і ставить собі на службу всі думки, почуття й бажання людини і, отже, робить людину невільною” [10].

Психологічний словник дає наступні визначення: “Почуття – одна з основних форм переживання свого ставлення до предметів і явищ дійсності, яка вирізняється відносною стійкістю. Пристрасть – сильне, стійке, всеохоплююче почуття, яке домінує над іншими спонуканнями та призводить до зосередження всіх устремлінь і сил на предметі пристрасті” [9].

Психолінгвістичне значення слова “Пристрасть” у мовній картині світу Франсуа де Ларошфуко сформовано на підставі вільного асоціа-

тивного експерименту (асоціації, які викликає стимул (слово “Пристрасть”) на матеріалі твору “Максими”). Воно містить такі, ранжовані за яскравістю, семи:

Кохання (71 репрезентація). № 72: “Si on juge de l’amour par la plupart de ses effets, il ressemble plus à la haine qu’à l’amitié” [1, с. 23]. – Якщо судити про кохання за звичайними його проявами, воно більш схоже на ворожнечу, ніж на дружбу.

Марнославство (11 репрезентацій). № 443: “Les passions les plus violentes nous laissent quelquefois du relâche, mais la vanité nous agite toujours” [1, с. 85]. – Навіть найбурхливіші пристрасті часом дають нам перепочинок, тільки марнославство не дає на нам спокою ніколи.

Гордість (9 репрезентацій). № 228: “L’orgueil ne veut pas devoir, et l’amour-propre ne veut pas payer” [1, с. 50]. – Гордість не хоче бути в боргу, а самолюбство не бажає розплачуватися.

Ревнощі (6 репрезентацій). № 503: “La jalousie est le plus grand de tous les maux, et celui qui fait le moins de pitié aux personnes qui le causent” [1, с. 95]. – Терзання ревнощів – самі болісні із людських мук; вони найменш схильні проявляти жалість до осіб, які їх спричиняють.

Заздрість (6 репрезентацій). № 27: “On fait souvent vanité des passions mêmes les plus criminelles ; mais l’envie est une passion timide et honteuse que l’on n’ose jamais avouer” [1, с. 16]. – Люди часто похваляються самими злочинними пристрастями, але у заздрості, пристрасті боязкій і сором’язливій, ніхто не сміє зізнатися.

Користолюбство (6 репрезентацій). № 39: “L’intérêt parle toutes sortes de langues, et joue toutes sortes de personnages, même celui de désintéressé” [1, с. 18]. – Користолюбство говорить усіма мовами і розігрує будь-які ролі, навіть безкорисливості.

Самолюбство (4 репрезентації). № 262: “Il n’y a point de passion où l’amour de soi-même règne si puissamment que dans l’amour ; et on est toujours plus disposé à sacrifier le repos de ce qu’on aime qu’à perdre le sien” [1, с. 56]. – У жодній пристрасті самолюбство не панує так безроздільно, як в любові; люди завжди готові принести в жертву спокій ко-

ханої особи, лише б зберегти свій власний.

Честолюбство (3 репрезентації). № 490: “On passe souvent de l’amour à l’ambition, mais on ne revient guère de l’ambition à l’amour” [1, с. 93]. – Люди часто зраджують коханню заради честолюбства, але потім вже ніколи не зраджують честолюбству заради кохання.

Скупість (3 репрезентації). № 167: “L’avarice est plus opposée à l’économie que la libéralité” [1, с. 39]. – Скупість далі від бережливості ніж, навіть, марнотратство.

Ненависть (2 репрезентації). № 338: “Lorsque notre haine est trop vive, elle nous met au-dessous de ceux que nous haïssons” [1, с. 69]. – Занадто люта ненависть ставить нас нижче тих, кого ми ненавидимо.

Інтерпретаційне поле концепту “Пристрасть” у мовній картині світу Франсуа де Ларошфуко представлене наступними когнітивними ознаками:

пристрасті

1. Можуть бути справжніми причинами великих історичних подій, позитивних чи негативних людських якостей, поведінки (32 репрезентації).
2. Породжують протилежні чи інші пристрасті (5 репрезентацій).
3. Можуть впливати на інші пристрасті (2 репрезентації).
4. Здатні впливати на поведінку людини (2 репрезентації).
5. Впливають на інші почуття, зокрема на кохання (2 репрезентації).
6. Такі, можуть впливати на інші пристрасті (2 репрезентації).
7. Їм дуже важко протистояти (1 репрезентація).
8. Можуть спричинити знищення тіла і душі (1 репрезентація).
9. Мають силу переконання (1 репрезентація).
10. Не можуть довго приховуватися (1 репрезентація).
11. Штовхають на помилки (1 репрезентація).
12. Можуть переслідувати людину постійно (1 репрезентація).
13. Мають свої причуди (1 репрезентація).

14. Не личать жінкам (1 репрезентація).
15. Дають людині сильні переживання (1 репрезентація).
16. Властиві усім людям (1 репрезентація).
17. Можуть бути відсутніми у людини (1 репрезентація).
18. Можуть помилятися у своїх розрахунках (1 репрезентація).
19. Використовують у вихованні (1 репрезентація).
20. Роблять з розумної людини дурну, а з дурної розумну (1 репрезентація).

На підставі частотності репрезентацій когнітивних ознак, можна сказати, що

ядро номінативного поля концепту “Пристрасть” представлено концептом “Кохання” (71 репрезентація). Тут же опиняється така якість пристрастей, як та, що вони можуть бути справжніми причинами великих історичних подій, позитивних чи негативних людських якостей, поведінки (32 репрезентації).

На **ближній периферії**, знаходяться концепти “Марнославство” (11 репрезентацій), “Гордість” (9 репрезентацій), “Ревнощі” (6 репрезентацій), “Заздрість” (6 репрезентацій), “Користолюбство” (6 репрезентацій) та когнітивна ознака, що пристрасті породжують протилежні чи інші пристрасті (5 репрезентацій).

На дальній периферії – концепти “Самолюбство” (4 репрезентації), “Скупість” (3 репрезентації), “Честолюбство” (3 репрезентації), “Ненависть” (2 репрезентації).

На **крайній периферії** – якості, які входять до інтерпретаційного поля цього концепту та до його перцептивного образу і мають по одній репрезентації.

На підставі виявленого номінативного поля, можна зробити висновок, що для Франсуа де Ларошфуко, як для представника французьких аристократів XVII ст., поняття “Пристрасть” частіше означає кохання. На основі аналізу когнітивних ознак, у його мовній картині світу концепт “Пристрасть” має дуже багато негативних характеристик. Пристрасті це – всеохоплюючі, корисливі і часто несправедливі почуття, які, внаслідок своєї

надзвичайної сили, що базується на потребах, бажаннях та комплексах людини, починають керувати нею, й заставляють її страждати чи отримувати надзвичайну насолоду. Людині дуже важко впливати на свої пристрасті: на їх виникнення, тривалість та наслідки. Пристрасті гарячать кров, додають життю барв, відтінків та нюансів. З іншого боку, вони показують слабкі місця людини. Пристрасті вказують на те, чого люди хочуть, до чого палко прагнуть. Часто люди намагаються приховати свої пристрасті, оскільки вони дають можливості для маніпулювання ними, але найчастіше це їм не вдається.

Зміст концепту “Пристрасть” та його структура у мовній картині світу автора дозволяють зробити психологічно-емоційний портрет французького аристократа XVII ст., зрозуміти його головні потреби й пріоритети.

Отже, французький аристократ XVII ст. це – людина в душі якої постійно вирують пристрасті. Найбільше він знаходиться під впливом кохання. Саме ця пристрасть разом із марнославством є його головними рисами. Крім того, це – людина гордовита, схильна до ревнощів, заздрості, користолюбна. Їй знайомі такі почуття, як ненависть; вона досить честолюбна, схильна до скупості.

Відповідно до кількості афоризмів, які репрезентують різноманітні пристрасті, можна зробити висновок, що емоційно-почуттєва сфера життя людини дуже цікавила й впливала на автора. Більшість представлених у максимах пристрастей негативні. Це характеризує автора максимум як дуже проникливу й песимістичну людину, яка розуміє суть людей та бачить справжні мотиви їх вчинків.

Максими є стислим і дуже емоційним літературним твором. Їх експресивність досягається шляхом вибору слів, які самі по собі вже мають емотивний компонент (почуття, кохання тощо), так і за рахунок структури речення чи усього тексту афоризму, де протиставляються протилежні чи далекі за значенням поняття: користолюбство – безкорисливість, скупість – марнотратство; благородство – честолюбство.

Такий вибір слів та структура речень говорить про часто негативне відношення автора до пристрастей. В цілому, пристрасті, окрім, іноді, кохання, він оцінює як негативні та дуже небезпечні феномени людського буття, які підкорюють волю, і яким дуже важко протистояти. Проте, він розуміє, що саме пристрасті показують прямий та найкоротший шлях до серця людини. Саме це негативне відношення і є емоційно-оціночним компонентом концепту “Пристрасті” умовній картині світу Франсуа де Ларошфуко.

Оскільки негативні пристрасті часто формують пороки, а у більшості своїх вчинків люди керуються саме пристрастями, то можна зробити висновок, що французьке аристократичне суспільство, яке стало об’єктом спостереження автора, було дуже схильне до пороку.

Подальший аналіз концептосфери Франсуа де Ларошфуко допоможе з’ясувати, якими були французькі аристократи XVII ст., та відкриє дорогу до розуміння національного французького характеру, сучасної французької національної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. La Rochefoucauld. Maxime / La Rochefoucauld. – Paris, 1994. – 192 p. 2. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – М.,

2004. – 389 с. 3. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. – М. : Филол. фак-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. – 245 с. 4. Вежицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / Пер. с англ. А.Д. Шмелева. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288 с. – (Язык. Семиотика. Культура. Малая серия). 5. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М. : АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314, [6] с. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация. Золотая серия). 6. Попова З.Д. Общее языкознание / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М., 2007. – 408 с. 7. Шаповалова Л.В. “Максими Ф. Ларошфуко” як відображення мовної картини світу автора та духу французької аристократії XII ст. /Л.В. Шаповалова – Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – № 954 – С. 115-121.

ЕЛЕКТРОННІ ДЖЕРЕЛА

8. Демьянков В.З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода [Электронный ресурс] // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 17-33. – Режим доступа : <http://www.slavica.org/russian/article13.html> 9. Психологический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [<http://www.psibib.ru/center/slovar/ye/emoc.php>]. 10. Философский словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.onlinedics.ru/slovar/fil/s/strast.html> 11. Le micro-robert poche. Dictionnaire d'apprentissage de la langue française / Rédaction dirigée par Alain Rey. – Paris. – 1992. – 1448 p.

УДК 811.111'42

ПРЕДКОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВАНИЯ ГРЕХА В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ КАРТИНЕ МИРА

О.В. Ваховская (Мариуполь)

В статье определяются предконцептуальная основа и этимологический слой лингвокультурного религиозно-этического концепта ГРЕХ как единицы англоязычной христианской картины мира. Установлено, что концепт ГРЕХ восходит к психологическим архетипам ТЕНЬ, САМОСТЬ и АНИМА, его этимологический слой образован значениями ‘несоответствие норме’, ‘движение от центра / на север’, ‘ошибка’, ‘тлен’, ‘несовершенство’.

Ключевые слова: архаичная картина мира, архетип, внутренняя форма, лингвокультурный религиозно-этический концепт ГРЕХ, этимология.

Ваховська О.В. Передконцептуальна основа ГРІХА в англomовній картині світу. Стаття присвячена визначенню передконцептуальної основи та етимологічного шару лінгвокультурного релігійно-етичного концепту ГРІХ як складової англomовної християнської картини світу. Встановлено, що в основі концепту ГРІХ лежать психологічні архетипи ТІНЬ, САМІСТЬ і АНІМА, його етимологічний шар утворений значеннями ‘невідповідність нормі’, ‘рух від центру / на північ’, ‘помилка’, ‘тлін’, ‘недосконалість’.

Ключові слова: архаїчна картина світу, архетип, внутрішня форма, етимологія, лінгвокультурний релігійно-етичний концепт ГРІХ.

Vakhovska O.V. Pre-conceptual basis of SIN in the English worldview. This article focuses on the archetypal character and etymological layer of the linguocultural religious/ethical concept SIN in the English worldview. The concept SIN is proven to ascend to the psychological archetypes SHADOW, SELF and ANIMA, its etymological layer comprising the meanings ‘nonconformity to a norm’, ‘movement to the periphery / to the North’, ‘a mistake’, ‘perishability’, ‘imperfection’.

Key words: archaic worldview, archetype, etymology, inner form, linguocultural religious/ethical concept SIN.

Изучение концептов в направлении “от культуры к индивидуальному сознанию” [4, с. 117] опирается на раскрытие их предконцептуальной основы – “непосредственной психической данности, корнями уходящей в культовое мышление и еще не опредмеченной словом” [9, с. 26]. Так, целостное восприятие реальности человеком осуществляется благодаря “когнитивному бессознательному”: большинство мыслительных операций происходит за пределами сознания, поскольку понятийная система формируется главным образом еще на дорефлексивной стадии развития человека, предшествующей построению концептуальной картины мира как основы его рационального, осмысленного поведения [26, с. 10–11]. Сформированные предконцептуальные структуры, или архетипы

[1, с. 6], в закодированной форме сохраняют “предзнания” человечества как “возможность множественности”, выступающую гарантией против типиков эволюции [7, с. 53]. Сказанное обуславливает актуальность данной статьи, целью которой является реконструкция “предыстории, дописьменной истории концепта” [14, с. 7] ГРЕХ: выявление архетипов, лежащих в основании этого концепта, и обращение к этимологическому анализу его имени, направленному на раскрытие содержания ГРЕХА, восходящего к архаичной картине мира.

Объектом статьи избран лингвокультурный религиозно-этический концепт ГРЕХ, вербализованный лексическими средствами английского языка, на материале художественной литературы

Нового времени и этимологических словарей английского языка, а ее предметом – архетипическая природа концепта ГРЕХ и особенности внутренней формы его современного имени – лексемы *sin* (п.).

Выходящий за пределы личности глубокий уровень бессознательного является, по мнению К.Г. Юнга, тем “душевым пространством”, где обретаются архетипы [21; 22] – “праформы сознания” [25], “первичные схемы образов, воспроизводимые бессознательно и априорно формирующие активность воображения, а потому выявляющиеся в мифах и верованиях, в произведениях литературы и искусства, в снах и бредовых фантазиях” [27]. Архетипы, будучи не непосредственными образами, а лишь их схемами, психологическими предпосылками, возможностью, имеют исключительно формальную характеристику. Свою содержательную характеристику первообраз получает лишь тогда, когда он проникает в сознание, наполняясь конкретным материалом сознательного опыта. Однако, несмотря на бессодержательность, крайнюю обобщенность, архетипы, будучи укорененными в универсально-постоянных началах человеческой природы, имеют свойство, “по мере того, как они становятся более отчетливыми, сопровождаются необычайно оживленными эмоциональными тонами, <...> впечатлять, внушать, увлекать” [22]. По К.Г. Юнгу, тот, кто “говорит архетипами, глаголет как бы тысячей голосов <...>”, он подымает изображаемое им из мира единократного и преходящего в сферу вечного; притом и свою личную судьбу он возвышает до всечеловеческой судьбы” [21, с. 65].

Несмотря на то, что ни поэтическое описание, ни научное объяснение не раскроют сущности архетипов, К.Г. Юнг попытался наметить их систематику, сформулировав такие архетипы (психологические и культурные [1]), как АНИМА, АНИМУС, САМОСТЬ (БОГО-ОБРАЗ), ОТЕЦ, ТРОИЦА, ПЕРСОНА (МАСКА), ТЕНЬ (ДЬЯВОЛ), БОЛЬШАЯ МАТЬ, ДИТЯ (МАЛЬЧИК и ДЕВОЧКА), МУДРЫЙ СТАРЕЦ (МУДРЕЦ, СМЫСЛ), МУДРАЯ СТАРУХА, КОЛДУН (МАГ), ТРИК-

СТЕР, неперсонифицированный архетип ТРАНСФОРМАЦИИ и др. [21; 22]. Архетипы – это “непоколебимые элементы бессознательного, но они постоянно изменяют свой облик”, воплощаются в разных мотивах и переплетаются между собой, образуя “схватываемое единство”. Так, каждый архетип в своем переплетении с другими архетипами обуславливает их поочередное проявление. Эта цепочка трансформаций начинается со встречи человека с самим собой: “встреча с самим собой принадлежит к самым неприятным”, когда, заглянув за МАСКУ, человек встречается со своей ТЕНЬЮ. Познание своей ТЕНИ – это познание самого себя, после чего “неожиданно обнаруживается безграничная ширь, неслыханно неопределенная, где нет внутреннего и внешнего, верха и низа, здесь или там, моего и твоего, нет добра и зла, <...> это САМОСТЬ”. “Бессмертные демоны” АНИМА (женская часть души, отвечающая за настроения), АНИМУС (мужская часть души, связанная с принятием решений) и МУДРЫЙ СТАРЕЦ (“просветленный, учитель и мастер, <...> водитель души”) освещают “хаотическую темноту жизни лучом смысла”. Трансформации архетипов бесконечны [22].

В основе универсального для человеческих обществ концепта ГРЕХ лежат определенные “схемы человеческого духа” (термин П.А. Флоренского [18]). Архетипическая природа изучаемого концепта, направленного на важнейшие ценности человеческого бытия, подтверждается тем, что в основе ГРЕХА лежит “размытый оценочно-маркированный образ, представление о том или ином фрагменте действительности, не поддающееся рациональной рефлексии, базирующееся на дуальной категоризации мира и проявляющееся как след коллективного опыта в индивидуальном сознании” [13].

По нашим данным, концепт ГРЕХ восходит к психологическому архетипу ТЕНЬ, подверженность которого трансформациям обуславливает одновременную выраженность в ГРЕХЕ мотивов архетипов САМОСТЬ и АНИМА. Так, характеристики архетипа АНИМА позволяют рассматри-

вать этот архетип как предпосылку ГРЕХА как такового, поскольку АНИМА, выступая важнейшим регулятором поведения, “всегда есть *a priori* настроений, реакций, импульсов, всего того, что психически спонтанно. <...> Желая жизни, АНИМА желает и добра, и зла. В эльфической жизненной сфере такие категории просто отсутствуют. И телесная, и душевная жизнь лишены скромности, обходятся без конвенциональной морали, и от этого становятся только более здоровыми” [22]:

And yet this pain is our natural lot <...> nothing pure whether for good or evil: and my husband, like myself and all the rest of us, only a poor, kind-hearted sinner, striving for the better part /R.L. Stevenson, The Plays/.

В психоаналитической концепции К.Г. Юнга АНИМА понимается как “женская, или хтоническая, часть души (1). <...> АНИМА имеет пристрастие (2) ко всему, что бессознательно, темно (3), двусмысленно и пребывает в хаотическом состоянии в женщине (4), а также к ее тщеславию, холодности, беспомощности (5)” [22], ср.: /Genesis 3:6/:

(1) *The women were the first sinners; and the men were demoralized by the women /W. Collins, Little Novels/;*

(2) *All sin tends to be addictive, and the terminal point of addiction is what is called damnation /W.H. Auden, A Certain World/;*

(3) *<...> and thou resemblest now / Thy sin and place of doom obscure and foul /J. Milton, Paradise Lost/;*

It describes an (4) initial state of distress with the aimlessness and cruelties of life, <...> a state of (5) helpless self-disgust, of inability to form any satisfactory plan of living. This is the common prelude known to many sorts of Christian as “conviction of sin”; it is, at any rate, (4) a conviction of hopeless confusion /H.G. Wells, God, The Invisible King/.

Связь ГРЕХА и САМОСТИ – архетипа порядка, глубинного центра всего сущего, точки начала и конца, что делает этот архетип аспектом Бога [22], – раскрывается в идеях целостности и ее нарушения. Сформулированное К.Г. Юнгом положение

о том, что каждый индивид рождается с “целостным личностным эскизом, <...> представленным в потенции с самого рождения” [там же], в архетипической психологии разрабатывается как принцип парциальности сознания (термин Дж. Хиллмана, где под парциальными понимаются “соперничающие стороны личности” [20]): “любая личность по сути множественна, <...> каждая личность является расщепляемой на парциальные личности, собранные под именами архетипов <...>. С одной стороны, это имена архетипов, т.е. типичных персонажей мифов, искусства, литературы и религии во всем мире. С другой стороны, это типичные фигуры сновидений, семейных ролей, личных эмоций и патологий, структурирующих наше поведение” [20, с. 14–15]. Причем та или иная парциальная личность доминирует:

<...> I’ve never been able to convince you of my sinful character. You never wanted to see that side of me <...> But I’ve the virtue of patience, my lady, which should outweigh all my other vices /COCA, I. Johansen, Treasure/.

Грех нарушает целостность САМОСТИ. Грех – моральное зло, “источник дробления, расщепления, ‘раздвоенности’ личности, при котором душа теряет свою субстанциальность” [32, с. 97], ср. /Psalm 1:6/:

<...> my fallen nature got the better of me. <...> I get the better of my fallen nature. The moral balance is restored /W. Collins, The Moonstone/.

Необходимость целостности “запускает” в сознании компенсаторный механизм и тем самым выводит из бессознательного архетип ТЕНЬ, или аккумулярованное в коллективном бессознательном зло [20; 21]. ТЕНЬ – это, по определению Дж. Хиллмана, “образ любых сторон личности, <...> чьи черты мне несимпатичны, но очень близко напоминают мои. <...> ТЕНЬ всегда появляется в виде образа низшего или худшего по качеству и отвергаемого обществом. Развитие одной парциальной личности, ЭГО, в то же самое время сопровождается строительством ее ТЕНИ” [20, с. 39–40]:

<...> the New Testament <...> was always talking about a Dark Power in the universe –

a mighty evil spirit who was held to be the Power behind death and disease, and sin /BNC, CCE 67/.

ТЕНЬ несет в себе любой несовместимый с сознательной установкой личностный аспект, в особенности “следует отметить представление ТЕНЬЮ образов патологии: садизма, ипохондрического недовольства или любого из многочисленных психотических синдромов, отражающих в искажении общую структуру личности” [там же]:

There was something horrid and absurd in their way of sinning, for it was all a force even upon themselves; they did not only act against conscience, but against nature /D. Defoe, Moll Flanders/.

ТЕНЬ – это то, что “спрятано, подавлено в низменной и обремененной виной части личности, чьи основные разветвления уходят в область наших животных предков и, таким образом, включают целый исторический аспект бессознательного” [21]. Так, ТЕНЬ каждого отдельного человека связана с коллективной ТЕНЬЮ человечества [там же], что объясняет принятое в архетипической психологии обозначение ТЕНИ как архетипа ДЬЯВОЛА [20; 21] и подтверждает значимость этого архетипа для концепта ГРЕХ, ср.: /1 John 3:8/:

But when to sin our byast nature leans, / The careful devil is still at hand with means, / And providently pimps for ill desires /J. Dryden, Absalom and Achitophel/.

Архетипы коллективного бессознательного проявляют себя в религиях, мифах, легендах, сказках [25, с. 18], где происходит их постепенная трансформация во все более совершенные по форме и всеобъемлющие по содержанию сюжеты и символы [19]. Так, предконцептуальная основа ГРЕХА зафиксирована архетипическими символами ТЬМА, ДЬЯВОЛ, СМЕРТЬ, ЗМЕЯ и др., которые, воплощая генетически фиксированные, первичные образы и идеи, являющиеся достоянием культурного бессознательного [21], несут одни и те же или очень сходные значения для всего человечества [17, с. 98].

Ничто психическое “не является однозначным. Амбивалентность оценок и двусмысленность содер-

жания являются основополагающими для любого фрагмента психических данных” [20, с. 27]. Амбивалентность архетипов коллективного бессознательного обуславливает и объясняет расширение и варьирование содержания концепта культуры в процессе изменения культурной среды [9, с. 25]. Так, историческое развитие концепта ГРЕХ предопределено амбивалентностью лежащих в его основе архетипов: “слишком просто было бы отнести АНИМУ однозначно к миру мрака <...>, ибо та же АНИМА может предстать и как ангел света” [22]:

Some rise by sin, and some by virtue fall /W. Shakespeare, Measure for Measure/.

Признавая в ТЕНИ “источник всякого зла”, К.Г. Юнг отмечает, что “ТЕНЬ не состоит из исключительно морально предосудительных тенденций, но выражает также ряд хороших качеств, таких как нормальные инстинкты, соответствующие реакции, основанные на реальности инсайты, творческие импульсы и т.д.” [там же]:

You don't move to your natural emotions implanted by God; <...> You live and love, laugh and weep and sin by rule /Jerome K. Jerome, Paul Kelver/.

Предконцептуальная основа ГРЕХА опредмечивается в мифологической картине мира (см. [8; 15; 16 и др.]), где его архетипические праобразы получают имя и обретают статус концепта с тем, чтобы в дальнейшем, “разворачиваясь, проявлять себя в культурных ценностях и нормах, <...> определять вектор культурного развития, представленного в различных культурных сценариях как ‘вечное возвращение’ в имплицитный порядок (в порядок “внутреннего жизненного мира” – О.В.), <...> устранять аберрацию культурного развертывания относительно базовых констант” [2, с. 8–9].

Исследование взаимосвязи архаичной культуры и языка предполагает “обращение к группам слов, мотивированных и взаимно структурированных той областью знания, которая их объединяет вместе” [12, с. 124]. Миф, по мысли А.А. Потебни, порождается внутренней формой слова [11]. Так, в основании концепта ГРЕХ лежит этимологический слой (термин Ю.С. Степанова [14, с. 44]), об-

разованный внутренней формой имени концепта ГРЕХ – лексемы *sin* (п.). Внутренняя форма слова, или его ближайшее этимологическое значение, есть, по определению А.А. Потебни, “центр образа, один из его признаков, преобладающий над всеми остальными”, дающий “сознание единства и общности чувственного образа” [10, с. 124–128]. При том, что внутренняя форма слова способна “возбуждать самое разнообразное содержание”, центральный признак образа, выражаемый словом, имеет значение не сам по себе, а как символ некоторого понятия [там же]. Выявление этого центрального, часто стертого, метафорического образа и составляет цель этимологического исследования [29, с. 7].

Архаичный концепт ГРЕХ, являясь одним из центральных концептов в мифологической картине мира [24 и др.], практически не имеет этической нагрузки, о чем свидетельствуют следующие значения репрезентирующих его древнеанглийских лексем, их индоевропейских праформ и общегерманских соответствий:

(1) значения ‘движение, путешествие; раз’ > ‘пятно, грех’ древневерхненемецкого слова *sind* [29, с. 333–334];

(2) значение ‘верный, правильный, истинный’ древнеанглийского *sop* и древневерхненемецкого *sand*, образованных от протоиндоевропейской основы **es-ont-* (форма деепричастия настоящего времени основы **es-* глагола ‘быть’) [34];

(3) значение ‘путь, движение по пути’ древневерхненемецкого *sind* и готского *sinIō*, что соответствовало тому мистическому значению, каким наделялось в мифологической картине мира понятие движения, а особенно – удаления от центра / на север как движения в сторону зла [29, с. 333–334];

(4) значение ‘быстро двигаться’ (о пылающем огне) индоевропейского корня **kei-*, что связывает лексемы *sin* и *синий* (ср. английское *soon* – ‘быстро’), где синий цвет символизирует потусторонний мир [6; 29, с. 333–334];

(5) значения ‘сущее; то, что есть’ > ‘тот, чья вина подлинно установлена’ древнеанглийского

существительного *sop*, заимствованные из латинского языка, где существительное *sons* (форма причастия настоящего времени от латинского *sum (esse)* – ‘быть, существовать’) имело значения ‘виновник, преступник’ [29, с. 333–334; 34];

(6) значения ‘нарушение, вторжение, несоответствие’ протогерманского корня **sundjo*, от которого произошло древнеанглийское существительное *synn* со значениями ‘грех, нарушение воли Бога, плохой поступок, ошибка’ [34];

(7) значения ‘сущее, мирское’ германского корня *sanþ-* / *sunþ-* [28, с. 108–109];

(8) значение ‘кость’ индоевропейского корня **ost-*, что отражает соотношенность обозначенного этим корнем со всем сущим, мирским, тленным [там же];

(9) значение ‘вокруг’ готского слова *bi-sunjanz* [там же]. Ср. значения лексем-репрезентантов ГРЕХА в древнеславянских языках: ‘место на пашне, где пропущена земля’, ‘ошибка, неверный шаг’, ‘долг’, ‘вред, ущерб’, ‘упрек’, ‘ссора, раздор’, ‘горе, беда’, ‘зло’, ‘боль’, ‘забвение’, ‘обязанность’, ‘вещь, которая нужна’, ‘должник, заимодавец, деньги’, ‘жжение (про совесть)’, ‘косой’, ‘изгиб, кривизна’, ‘холм’, ‘ребро’, ‘шатание, спотыкание’, ‘вина’ по обобщенным данным [3; 15; 16; 24; 30, с. 202; 31; 33].

Как видно из приведенных этимонов лексем *sin* (п.) и *грех*, многие архаичные представления о ГРЕХЕ в древнегерманской и древнеславянской мифологических картинах мира совпадают. В частности, нами зафиксированы представления о кривизне ГРЕХА, восходящие к оппозиции ‘прямой :: кривой’ – одной из важнейших универсальных мифологических оппозиций [23]:

Take the outside of her, and she's as straight as a poplar; take the inside of her, and she's as crooked as sin /W. Collins, No Name/.

Проведенный анализ позволяет заключить, что концепт ГРЕХ восходит к психологическим архетипам ТЕНЬ, САМОСТЬ и АНИМА, предопределяющим его историческое и современное бытование в англоязычном культурном пространстве. Этимология имени концепта ГРЕХ – лексемы *sin*

(п.) – непрозрачна, характеризується множинністю етимонів (термин см. в [29, с. 7–20]), а именно значеннями: (1) ‘несоответствие норме (прежде всего обиходно-бытовой, позднее – религиозной, этической)’, (2) ‘движение от центра / на север’, (3) ‘ошибка’, (4) ‘то, что является действительным, сушим, мирским, тленным в отличие от идеального, сакрального, духовного или вообразимого’, (5) ‘несовершенство’. Выделенные значения этимологического слоя концептов культуры входят в их содержательный минимум, представленный в словарной дефиниции и являющийся “актуализацией концепта, всегда частичной и субъективной по отношению к смысловому потенциалу” [5, с. 125], становятся основой для формирования стереотипных представлений о концептах этики в англоязычной картине мира, изучение которых перспективно для дальнейших исследований.

ЛИТЕРАТУРА

- Белехова Л.І. Глосарій з когнітивної поетики : наук.-метод. посібник / Л.І. Белехова. – Херсон : Айлант, 2004. – 124 с.
- Борисов О.С. Проблема институализации религиозного сознания в культуре : автореф. дисс. на соискание учен. степени доктора филос. наук : спец. 09.00.13 “Религиоведение, философская антропология, философия культуры” / О.С. Борисов. – СПб., 2006. – 38 с.
- Глушак А.С. Еволюція поняття гріха в релігійнознавчій та богословській традиціях [Електронний ресурс] / Глушак А.С., Плотникова О.Ю. // Мультиверсум. Філософський альманах. – № 54. – К. : Центр духовної культури, 2006. – Режим доступа : http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_54/Hlushak.htm.
- Карасик В.И. Язык социального статуса / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2002. – 333 с.
- Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс : монография / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2004. – 477 с.
- Маковский М.М. Феномен ТАБУ в традициях и языке индоевропейцев. Сущность – формы – развитие ; изд. 2-е, доп. / М.М. Маковский. – М. : КомКнига, 2006. – 280 с.
- Мамардашвили М.К. Стрела познания / М.К. Мамардашвили. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 396 с.
- Мелетинский Е.М. Поэтика мифа / Е.М. Мелетинский. – М. : Наука, 1976. – 407 с.
- Полина А.В. Языковая объективация концепта БОГ в английском дискурсе XIV–XX вв. : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Полина Анна Владимировна. – Харьков, 2004. – 205 с.
- Потебня А.А. Мысль и язык / А.А. Потебня. – К. : СИНТО, 1993. – 191 с.
- Потебня А.А. Слово и миф / А.А. Потебня ; под ред. А.Л. Топоркова, А.К. Байбурина. – М. : Правда, 1989. – 624 с.
- Проскурин С.Г. Мифопоэтический мотив “мирового дерева” в древнеанглийском языке и англосаксонской культуре / С.Г. Проскурин // Логический анализ языка: Культурные концепты ; отв. ред. Н.Д. Арутюнова, Н.К. Рябцева, В.А. Смирнов. – М. : Наука, 1991. – С. 124–130.
- Савельева У.А. Архетипический лингвокультурный концепт “предательство” : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / У.А. Савельева. – Волгоград, 2008. – 24 с.
- Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю.С. Степанов. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1997. – 824 с.
- Толстая С.М. Грех в свете славянской мифологии / С.М. Толстая // Концепт греха в славянской и еврейской культурной традиции. – М. : Пробел-2000, 2000. – С. 9–44.
- Толстая С.М. Преступление и наказание в свете мифологии / С.М. Толстая // Логический анализ языка: Языки этики ; отв. ред. Н.Д. Арутюнова, Т.Е. Янко, Н.К. Рябцева. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 373–380.
- Уилрайт Г.Ф. Метафора и реальность / Г.Ф. Уилрайт // Теория метафоры : [сборник научн. статей / пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 82–110.
- Флоренский П.А. Столп и утверждение истины: Опыт православной теодицеи / П.А. Флоренский. – М. : ООО “Издательство АСТ”, 2003. – 640 с.
- Фрай Н. Архетипный анализ: теория мифов / Н. Фрай // Слово. Знак. Дискурс. Антология світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів : Літопис, 1996. – С. 109–136.
- Хиллман Дж. Архетипическая психология / Дж. Хиллман ; [пер. с англ. Ю. Донца, В. Зеленского]. – СПб. : Б.С.К., 1996. – 157 с.
- Юнг К.Г. Архетип и символ. Подход к бессознательному / К.Г. Юнг. – М. : Renaissance, 1991. – 286 с.
- Юнг К.Г. Структура психики и архетипы / К.Г. Юнг. – М. : Академический проект, 2009. – 304 с.
- Якушкина Е.И. Оппозиции прямой-кривой и прямой-обратный и их культурные коннотации / Е.И. Якушкина // Признаковое пространство культуры. – М. : Изд-во Института славяноведения, 2002. – С. 163–183.
- Якушкина Е.И. Традиционная философия греха в свете южнославянских диалектных дан-

ных (опыт семантической реконструкции) / Е.И. Якушкина // Славянский вестник. Вып. 2. – М. : МАКС Пресс, 2004. – С. 432–440. 25. Campbell J. The Inner Reaches of Outer Space. Metaphor as Myth and as Religion. – New York, Philadelphia, et al. : Harper and Row Publishers, 1986. – 158 p. 26. Lakoff G. Philosophy in the Flesh: the Embodied Mind and its Challenge to Western Thought / G. Lakoff, M. Johnson. – New York : New York Basic Books, 1999. – 624 p.

СПРАВОЧНАЯ ЛИТЕРАТУРА

27. Аверинцев С.С. Архетипы / С.С. Аверинцев // Мифы народов мира: Энциклопедия. – Т. 1. – М. : Наука, 1980. – С. 110–111. 28. Левицкий В.В. Этимологический словарь германских языков: В 3 т. / В.В. Левицкий. – Т. 2. – Черновцы : Рута, 2000. – 260 с. 29. Маковский М.М. Историко-этимологический словарь английского языка / М.М. Маковский. – М. : Издательский дом “Диалог”, 1999. – 416 с. 30. Преображенский А.Г. Этимологический словарь русского языка. В 3 томах / А.Г. Преображенский. – Т. 1. – М. : Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1959. – 717 с. 31. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4-х т. ; 2-е изд., стереотип. / М. Фасмер ; [пер. с нем.]. – Т.1. – М. : Прогресс, 1986. – 573 с. 32. Этика: Энциклопедический словарь / [под ред. Р.Г. Апресяна и А.А. Гусейнова]. – М. : Гардарики, 2001. – 671 с. 33. Miklosich F. Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen / F. Miklosich. – Wien : Taschen, 1886. – 547 S. 34. Sin // Online Etymology Dictionary [Электронный ресурс]. – Ре-

жим доступа : <http://www.etymonline.com/index.php?search=sin&searchmode=none>.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

ИЛЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛА

1. Auden W.H. A Certain World: A Commonplace Book / W.H. Auden. – L. : Faber and Faber, 1982. – 464 p. 2. Collins W. Little Novels / W. Collins. – L. : British Library, Historical Print Editions, 2011. – 336 p. 3. Collins W. No Name / W. Collins. – N.Y. : FQ Books, 2010. – 506 p. 4. Collins W. The Moonstone / W. Collins. – London : Penguin Books, 1994. – 464 p. 5. Defoe D. Moll Flanders / D. Defoe. – London : Campbell, 1991. – 338 p. 6. Dryden J. Absalom and Achitophel / J. Dryden. – М. : Директ-Медиа, 2003. – 89 с. 7. Jerome K. Jerome. Paul Kever / Jerome K. Jerome. – N.Y. : Kessinger Publishing, 2004. – 372 p. 8. Milton J. Paradise Lost and Paradise Regained / J. Milton. – L. : Simon & Brown, 2011. – 592 p. 9. Shakespeare W. The Complete Works / W. Shakespeare. – Chatham : Wordsworth, 1999. – 1263 p. 10. Stevenson R.L. Plays of William E. Henley and R.L. Stevenson / William E. Henley, R.L. Stevenson. – N.Y. : General Books LLC, 2010. – 134 p. 11. The British National Corpus (BNC) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>. 12. The Corpus of Contemporary American English (COCA) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://corpus.byu.edu/coca/>. 13. Wells H.G. God, The Invisible King / H.G. Wells. – N.Y. : Nabu Press, 2010. – 212 p.

КОНЦЕПТ *ДОМ* – *HOUSE* / *HOME* В ЗНАЧЕНИЯХ СИНОНИМОВ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ *HOME* И *HOUSE* – ИМЕН КОНЦЕПТА

И.В. Давыденко (Харьков)

В статье раскрывается феномен лексической синонимии. Рассматриваются два подхода к исследованию синонимии: традиционный (семантический) и лингвокогнитивный (в свете теории прототипов и семейного сходства). Даются определения понятиям *синонимия*, *синоним*, *категоризация*, *категория*, *прототип*. Выявляются синонимы имен концепта *ДОМ* – *HOUSE* / *HOME* – *house* и *home*; выстраиваются синонимические ряды по линиям ЛСВ лексем *house* и *home* – имен концепта.

Ключевые слова: категоризация, категория, концепт *ДОМ* – *HOUSE* / *HOME*, прототип, синонимия, синоним.

Давыденко І.В. Концепт *ДІМ* – *HOUSE* / *HOME* у значеннях синонімів іменників *home* і *house* – імен концепту. У статті розкривається феномен лексичної синонімії. Розглядаються два підходи до дослідження синонімії: традиційний (семантичний) і лінгвокогнітивний (на базі теорії прототипів і сімейної подібності). Дуються визначення поняттям *синонімія*, *синонім*, *категоризація*, *категорія*, *прототип*. Виявляються синоніми імен концепту *ДІМ* – *HOUSE* / *HOME* – *house* і *home*; формуються синонімічні ряди по лініях ЛСВ лексем *house* і *home* – імен концепту.

Ключові слова: категоризація, категорія, концепт *ДІМ* – *HOUSE* / *HOME*, прототип, синонімія, синонім.

Davydenko I.V. Concept *HOUSE* / *HOME* represented by synonyms of the nominations of the concept – lexemes *house* and *home*. The article focuses on the phenomenon of lexical synonymy. It represents two approaches to synonymy: traditional (semantic) and cognitive (based upon the theory of prototypes and family resemblance). The articles defines such concepts as *synonymy*, *synonym*, *categorization*, *category* and *prototype*; it reveals synonyms of the two names of the concept *HOUSE* / *HOME* – *house* and *home*; these synonyms are arranged according to the senses of lexemes *house* and *home*, which name the concept.

Key words: concept *HOUSE* / *HOME*, synonymy, synonym, categorization, category, prototype.

Синонимия – тождественность или близость значения лексем, морфем, синтаксических конструкций, словосочетаний, предложений и т.д. Синонимами называют слова, рассматриваемые в определенном значении, обычно принадлежащие к одной части речи, с одинаковым или близким значением, что находит подтверждение в работах многих лингвистов [1; 2; 4; 6; 8; 19–23].

Данная статья является продолжением исследования концепта *ДОМ* – *HOUSE* / *HOME*, представленного в статьях [9–13]. Объектом исследования остается концепт *ДОМ* и способы его языковой репрезентации в английском языке, а целью этой статьи является выявление сино-

нимов имен концепта *ДОМ* – *HOUSE* / *HOME* – *house* и *home* и выстраивание синонимических рядов по линиям ЛСВ лексем *house* и *home* – имен концепта. Материал почерпнут из толковых и этимологических словарей, тезаурусов современного английского языка, энциклопедий и англоязычных художественных текстов XIV – XXI веков.

Обнаруженные имена концепта *ДОМ* – *HOUSE* / *HOME* лексемы *house* и *home* служат синонимами, демонстрируя тождественность или близость значения.

Традиционный подход к исследованию синонимии заключается в определении доминанты синонимического ряда, установлении типов синонимов,

сравнении семантической структуры (состава сем – минимальных единиц плана содержания, которые выделяется при расщеплении значения на компоненты [32]) членов синонимического ряда, выявлении интегральных и дифференциальных сем. В составе синонимического ряда выделяется одна лексема, семантически максимально емкая и стилистически нейтральная (т.е. не имеющее дополнительных стилистических характеристик). Такая лексема становится основной, стержневой, опорной лексемой и является доминантой данного синонимического ряда.

Лингвокогнитивная трактовка синонимии возможна в свете *теории прототипов и семейного сходства* [31; 27–30; 25; 26], которые служат установлению категорий. Под категоризацией понимаются когнитивные процессы, обеспечивающие распознавание и выявление у объектов, событий и т.д. “*прототипных*” примеров понятий (категорий). Согласно общепринятым представлениям, наши понятия (концепты) есть ментальные репрезентации классов. Совокупность необходимых свойств, присущих объектам, объединенным в класс, образуют содержание (интенционал) понятия, а объекты, к которым это понятие относится, – его объем (экстенционал) [16].

Выделяют два вида прототипов [24]: 1. единица, проявляющая в наибольшей степени свойства, общие с другими единицами данной группы (по Э. Рош, большинство повседневных понятий обладает градуированной внутренней структурой, которая характеризуется прототипом (описываемым как точка отсчета) в центре и “размытыми границами” на периферии), 2. единица, реализующая эти свойства в наиболее чистом виде и наиболее полно, без примеси иных свойств [33]. В последнем случае, исходя из того, что определяющие свойства не обязательно соразделяются всеми подвидами одного понятия, все члены категории могут обладать “*фамильным сходством*”, которое не определяется логически, а распознается с помощью чувственного восприятия. Понятийная база большинства естественных категорий черпается из характеристик, которые свойственны их наибо-

лее типичному члену – прототипу. Прототипом является такой член категории, который имеет максимум общих свойств с остальными членами данной категории и минимум свойств с членами других категорий [27].

Таким образом, в когнитивном плане доминанта синонимического ряда соотносится с прототипом категории: она именуется прототип, а набор ее семантических компонентов соотносится с набором признаков или характеристик типичного члена категории, т.е. прототипа. При анализе прочих членов синонимического ряда их семантическая структура сравнивается с набором сем (или концептуальной структурой) прототипа по принципу семейного сходства; чем больше сем данного члена синонимического ряда совпадает с набором сем прототипа, тем ближе данная лексема к доминанте синонимического ряда (или прототипу данной категории) и наоборот.

Имя концепта своими значениями передают лишь его часть, что подтверждается существованием многочисленных синонимов, необходимых для репрезентации одного и того же концепта [17, с. 43]. Значение слова, как отмечает Н.Н. Болдырев, – это лишь попытка дать общее представление о содержании концепта, очертить известные границы, представить отдельные характеристики данным словом [3, с. 26–27]. Логическим завершением исследования концепта служит соотношение концепта с планом выражения всей совокупности разнородных синонимических средств, описывающих его в языке, т.е. в конечном итоге концепт соотносим с планом выражения лексико-семантической парадигмы [7, с. 68].

Синонимия – одно из фундаментальных понятий лингвистики, связанных с понятием *смысла*: смысл – это общее, что есть в синонимичных высказываниях. При выявлении синонимов номинаций концепта ДОМ – HOUSE / HOME мы используем критерий смысловой близости и взаимозаменяемости лексем, их принадлежности к одной части речи (существительному, в соответствии с принадлежностью *house* и *home*).

Суммируя полученные ранее данные [9–13],

можно считать, что концепт ДОМ – HOUSE / HOME вербализуется посредством следующих ЛСВ полисемантов *house* и *home*, профилируемых в пределах домена МЕСТО НАХОЖДЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА: “обитаемое жилище человека”; “жилище человека”; “люди – обитатели жилища” / семья”; “место, где находится дом” / “родина”; “место / организация, где заботятся о людях” / “виды организаций”; “династия / древний род”; “административное здание” / “здание / палата законодательного / совещательного органа”; “кворум законодательного органа”; “коммерческая организация” / “виды коммерческих организаций”; “персонал / руководство коммерческой организации”; “увеселительное заведение” / “виды увеселительных заведений”; “публика в театре”.

Нами обнаружены около 500 синонимов полисемантов *house* и *home*, которые образуют синонимические ряды, соответствующие ЛСВ имен концепта ДОМ – HOUSE / HOME. Различная численность синонимических рядов (“номинативная плотность” [14, с. 131–134; 15, с. 11; 18, с. 53] или “культурная разработанность” концепта [5, с. 275–278]) свидетельствует о разной степени детализации обозначаемого фрагмента реальности, наличии смысловых оттенков. Высокая семантическая плотность служит показателем актуальности знаний для лингвокультурного сообщества.

Различная номинативная плотность анализируемых синонимичных рядов позволяет выявить наиболее важные из ЛСВ в номинациях концепта ДОМ – HOUSE / HOME. Так, ЛСВ “**обитаемое жилище человека**”: “строение, являющееся жилищем человека”, “строение, в котором человек живет (со своей семьей)” – строит синонимический ряд, представленный следующими лексемами: *house, home, dwelling, dwelling house, habitation, abode, domicile, building, edifice, manse, mansion-house, mansion, residence, hall, bungalow, cottage, beach house, cabin, chalet, country house, detached house, single dwelling, duplex, duplex house, semidetached house, farmhouse, gatehouse,*

guesthouse, hacienda, hunting lodge, lodge, lodging house, rooming house, skyscraper, flat, apartment, ranch house, residence, row house, town house, safe house, saltbox, adobe house, sod house, soddy, solar house, tract house, villa, etc.

Доминантными лексемами данного синонимического ряда являются лексемы *house* и *home*. Многочисленность данного синонимического ряда свидетельствует о доминировании смысла “обитаемое жилище человека” для концепта” ДОМ – HOUSE / HOME:

Ever since they had left the huge mansion on the avenue, Marcus had been attacking the capitalists, a class which he pretended to execrate /F. Norris/

Гораздо менее диверсифицированы члены синонимического ряда для значения “университетское общежитие”, “здание для группы людей”: *hall of residence, hostel, dormitory, student lodging, youth hostel, residential house, frat house, fraternity house, chapterhouse, sorority house, etc.*

They have a hostel of their own now, somewhere on the banks of the Garonne, where the landlord drinks so much of the liquor that there is little left for the customers. /A. Conan Doyle/

ЛСВ “**жилище человека**”: “строение или его часть (дом, квартира и т.п.), рассматриваемые отдельно от жильцов, например, в качестве возможного объекта купли-продажи”, “дом на колесах”, “зимний дом”, “загородный дом” строит детализированный синонимический ряд лексем: *adobe, apartment, back-to-back, barrack, bedsitter, black house (Scot.), board-and-shingle (Caribbean), boarding house, booth, bungalow, bunker, but and ben (Scot.), cabin, caboose (Canad.), camboose, Cape Cod cottage, caravan, castle, chalet, chateau or cheteau, chattel house, consulate, cot or cote (dialect), cottage, cottage flat, crannog, croft, dacha (Russian), deanery, digs, doss house, duplex or duplex apartment (U.S. & Canad.), embassy, farmhouse, flat, flatlet, flophouse, flotel, garret, grange, guest house, hacienda, hall, hogan, hostel, hotel, house, houseboat, hovel, hut, igloo or iglu, inn, lake*

dwelling, lodge, log cabin, long house, maisonette, manor, manse, mansion, mattamore, mews (informal), mobile home, winter house / home, country house, motel, motor caravan, mud hut, palace, parsonage, penthouse, pied-a-terre, prefab, priory, ranch, rath (Irish), rectory, semi, shack, shanty, shooting box, show house, starter home, stately home, studio flat, tenement, tent, tepee, town house, trailer (U.S. & Canad.), tree house, tupik or tupek (Canad.), villa, whare (N.Z.), wigwam, etc. Высокая численность данного синонимического ряда также свидетельствует о доминировании смысла “жилище человека” для концепта ДОМ – HOUSE / HOME, например:

... I was broad awake in the deserted cabin, entirely and tranquilly conscious of my situation / A. Bierce/

Синонимические ряды, образованные от иных значений номинаций концепта ДОМ – HOUSE / HOME, оказываются гораздо менее разработанными. Так, ЛСВ “люди – обитатели жилища”: “семья, живущая вместе и имеющая определенные стереотипы поведения” строит синонимический ряд: *family, household, menage, home, broken home, house, conjugal family, nuclear family, extended family, foster family, foster home, menage a trois, social unit, unit, etc.* Например:

It appeared that she and the butler were the only survivors of the prince's original foreign ménage /G.K. Chesterton/

Синонимический ряд для значения “группа людей, проживающих вместе”, “группа студентов, проживающая в университетском общежитии” представлен ограниченным набором лексем: *house, home, group of people, unit, community, lodge, hall, etc.* Например:

But if people did as you want to do, there'd be a general domestic disintegration. The family would no longer be the social unit /Th. Hardy/

ЛСВ “место, где находится дом; родина”: “город, регион, страна, где человек живет, то место, принадлежность к которому человек ощущает”, “город, регион, страна, откуда человек происходит, откуда он/она родом, место рождения чело-

века, место его родительского дома, в котором прошли детские годы, дорогое человеку место” строит синонимический ряд: *birthplace, place of birth, place of origin, provenance, provenience, cradle, native land, homeland, fatherland, etc.:*

I took an engagement <...> with an English gentleman, elderly and a bachelor, to travel through my country, my Fatherland /Ch. Dickens/

ЛСВ “место, где заботятся о людях”: “здание или организация, где заботятся о тех, кому необходима помощь”, “детский дом, сиротский дом, приют”, “дом престарелых, приют”, “лечебница”, “дом для душевнобольных” имеет синонимический ряд: *a mental home, orphan's / foster home, convalescent / nursing / rest home, insane asylum, mental hospital, mental institution, psychiatric hospital, asylum, care home, community home, etc.* Например:

The Perkins Institution and Massachusetts Asylum for the Blind, at Boston, is superintended by a body of trustees who make an annual report to the corporation /Ch. Dickens/

Для значения “дом предварительного заключения” синонимический ряд представлен лексемами: *remand / detention home, detention camp, detention house, detention center, house of detention, etc.:*

An internment camp is a large detention center created for political opponents <...> or other groups of people, usually during a war [34].

Для значения “дом скорби” синонимический ряд образован лексемами: *funeral chapel, funeral church, funeral parlor, mortuary, funeral-residence, etc.:*

A funeral home, funeral parlor or mortuary, is a business that provides burial and funeral services for the deceased and their families. These services may include a prepared wake and funeral, and the provision of a chapel for the funeral [34].

ЛСВ “династия / древний род” имеет синонимический ряд: *dynasty, kinfolk, kinsfolk, phratry, family line, folk, royal family, royal house, royal line, royalty, family, etc.* Например:

Her royal line traced back into the mists of antiquity /J. London/

ЛСВ “административное здание”: “здание законодательного / совещательного органа”, “палата законодательного органа” строит синонимический ряд: *house, congress, parliament, body, hall, etc.* Например:

You see, a good-looking Englishman in evening-dress; you know he's in the House of Lords; and you fancy he has a father /G.K. Chesterton/

ЛСВ “кворум (законодательного органа)” строит сравнительно короткий синонимический ряд: *full house, quorum, men:*

It is amusing to think how much conservative ingenuity has been wasted in the defence of the House of Lords by men who were desperately endeavouring to prove that the House of Lords consisted of clever men /G.K. Chesterton/

ЛСВ “коммерческая организация”: “издательство” – строит синонимический ряд: *publisher, publishing firm, publishing house, etc.* Например:

... I'd be willing to take my chances with Mr. Scott to-morrow morning in selling a piece of literature to the Century Publishing Company /M. Twain/

Для значения “торговая фирма” синонимический ряд представлен лексемами: *business firm, business house, firm, corporation, business, business concern, business organization, accounting house, consulting house, consulting firm, law house, auction house, brokerage house, etc.* Например:

... Brother Gimblet and I are going to make our two businesses one. We are going into partnership. /Ch. Dickens, George Silverman's Explanation/

ЛСВ “персонал / руководство коммерческой организации” строит синонимический ряд: *management, staff, personnel, patrons, claque, etc.:*

From her life's experience gathered in various “business houses” the good woman had taken into her retirement an ideal of gentlemanliness as exhibited by the patrons of private-saloon bars /J. Conrad/

ЛСВ “увеселительное заведение”: “игорный дом, казино” имеет синонимический ряд: *gambling*

casino, gambling den, gambling hell, gambling house, sporty house, etc.

The Casino at Blanquais was a much more modest place of reunion than the Conversation-house at Baden-Baden. It was a small, low structure.../H. James/

Для значения “публичный дом” синонимический ряд представлен лексемами: *house of ill repute, house of ill fame, bagnio, brothel, house of prostitution, parlor, etc.* Например:

Marina thus the brothel ‘scapes, and chances into an honest house, our story says. /W. Shakespeare, Pericles/

Синонимический ряд для значения “ресторан, кафе, т.д.” представлен лексемами: *café, pub, restaurant, ale house, eating house, eating place, bistro, coffee bar, coffee shop, coffee house, brasserie, brewpub, tea parlor, tea parlour, teahouse, tearoom, teashop, chophouse, steakhouse, cafeteria, canteen, mobile canteen, diner, greasy spoon, grill, hash house, lunchroom, rotisserie, roadhouse, etc.:*

– He may be even prospecting at the back of beyond – this very moment.

– Or lying dead drunk in a roadside pub. It's late enough in the day for that. /J. Conrad/

Синонимический ряд для значения “театр” представлен лексемами: *dinner theatre, theatre, theater in the round, movie house, movie theatre, picture palace, cinema house, little theatre, music hall, vaudeville house, vaudeville theatre, opera house, opera, etc.*

It was a little city of some twenty or thirty thousand inhabitants, where, as yet, the city hall, the high school building, and the opera house were objects of civic pride. /F. Norris The Octopus/

ЛСВ “публика в театре” строит синонимический ряд: *audience, full house, spectators, listeners, onlookers, throng, viewers, etc.*

The audience applauded again, raising the spirits of the performers.../Ch. Dickens/

Суммируя, следует отметить, что разработанность и детализация синонимических рядов подтверждает актуальность определенных концептов

для лингвокультурного сообщества: чем более диверсифицированы члены того или иного синонимического ряда, тем более актуальными являются данные знания для англоязычного социума. В свою очередь, те ЛСВ, синонимические ряды которых наиболее “разработаны”, являются базовыми смыслами исследуемого концепта. Полученные данные для концепта ДОМ свидетельствуют о том, что ЛСВ “обитаемое жилище человека” и “жилище человека” строят наиболее многочисленными, детализированными синонимическими рядами. Это позволяет сделать вывод о доминировании данных ЛСВ, являющихся базовыми смыслами концепта ДОМ – HOUSE / HOME человека и открывает перспективы применения предложенной методики когнитивного анализа для изучения других лексических концептов английской картины мира.

ЛИТЕРАТУРА

1. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю.Д. Апресян. – М., 1974.
2. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1961. – 394 с.
3. Болдырев Н.Н. Концепт и значение слова / Н.Н. Болдырев // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2001. – С. 25–36.
4. Будагов Р.А. Литературные языки и языковые стили / Р.А. Будагов. – М. : Высш. школа, 1967. – 376 с.
5. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 275–278.
6. Вейнрейх У. О семантической структуре языка / У. Вейнрейх // Новое в лингвистике. – М., 1970. – Вып. 5. – С. 163–249.
7. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С.Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64–72.
8. Гак В.Г. К проблеме общих семантических законов / В.Г. Гак // Общее и романское языкознание. – М. : МГУ, 1972. – 249 с.
9. Давыденко И.В. Когнитивные характеристики ДОМ – HOME / HOUSE в английской ЯКМ / И.В. Давыденко // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2009. – № 866. – С. 40–44.
10. Давыденко И.В. Когнитивные характеристики полисемантов *house*, *home* в английском языке / И.В. Давыденко // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2010. – № 928. – С. 38–47.
11. Давыденко И.В. Концептуальная сеть полисемии полисеманта *house* (*n.*) – имени концепта ДОМ / HOUSE / И.В. Давыденко // Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів : матеріали Третьої міжнародної наукової конференції. – Харків. нац. ун-т імені В.Н. Каразіна (19 бер. 2011). – С. 25–28.
12. Давыденко И.В. Средства номинации концепта ДОМ в английском языке: семантико-этимологический анализ / И.В. Давыденко // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2011. – № 954. – С. 132–138.
13. Давыденко И.В. Концептуальная сеть полисемии полисеманта *home* (*n.*) – имени концепта ДОМ / HOME” / И.В. Давыденко // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2011. – № 953. – С. 87–94.
14. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс : монография. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
15. Карасик В.И. Лингвокультурная концептология : учеб. пособие / Карасик В.И., Красавский Н.А., Слышкин Г.Г. – Волгоград : Парадигма, 2009. – С. 19.
16. Никитин М.В. Метафорический потенциал слова и его реализация // Проблемы теории европейских языков. *Studia Linguistica* 10. – СПб. : Тригон, 2001. – С. 36–50.
17. Пименова М.В. Введение в концептуальные исследования: учеб. пособие / М.В. Пименова, О.Н. Кондратьева. – Изд. 2-е, испр. и доп. – Кемерово : КемГУ, 2009. – 160 с.
18. Слышкин Г.Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты : монография / Г.Г. Слышкин. – Волгоград : Перемена, 2004. – 340 с.
19. Ульман С. Семантические универсалии / С. Ульман // Новое в лингвистике. – М., 1970. – Вып. V. – С. 250–299.
20. Успенский Б.А. О семиотическом механизме культуры / Б.А. Успенский // Труды по знаковым системам (Ученые записки Тарт. гос. ун-та). – Тарту : Тарт. гос. ун-т, 1971. – Т. 5. – Вып. 284. – С. 152.
21. Щерба Л.В. Избранные работы по русскому языку / Л.В. Щерба. – М. : Наука, 1957. – 188 с.
22. Шмелев Д.Н. Очерки по семасиологии русского языка / Д.Н. Шмелев. – М. : Просвещение, 1964. – 244 с.
23. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
24. Holenstein E. Sprachliche Universalien: Eine Untersuchung zur Natur des menschlichen Geistes / Holenstein E. – Bochum : Brockmeyer, 1985. – 268 s.
25. Lakoff G. Classifiers as a Reflection of Mind / G. Lakoff // Noun Classes and Categorization: Proc. Of a Symposium on Categorization and Noun Classification. Eugene, Oregon, Oct. 1983. – Amsterdam, 1986. – P. 13–51.
26. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind / G. Lakoff. – Chicago : University of Chicago Press,

1987. – 614 p. 27. Rosch E.H. Natural categories / E.H. Rosch. – CP, 1973. – V. 4. – P. 328–350. 28. Rosch E.H. Cognitive Representation of Semantic Categories / E.H. Rosch. // Journal of Experimental Psychology. – 1975. – V. 104 General. – P. 192–233. 29. Rosch E.H. Basic Objects in Natural Categories / E.H. Rosch, C.B. Mervis, W. Gray, D. Johnson, P. Boyes-Braem // Cognitive Psychology. – 1976. – V. 8. – P. 382–439. 30. Rosch E.H. Principles of Categorization / E.H. Rosch // Cognition and Categorization. – Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum, 1978. – P. 24–47. 31. Wittgenstein L. 1969 – The blue and brown books: Preliminary studies for the “Philosophical investigations”. – O.: Blackwell, 1969. – 192 p.

СПИСОК**СПРАВОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ**

32. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М. : КомКнига, 2007. – 576 с. 33. Краткий словарь когнитивных терминов [Кубрякова Е.С, Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г.; Под общ. ред. Кубряковой Е.С.]. – М. : [б.и.], 1996. – 245 с. 34. The dictionaries and encyclopedias. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.thefreedictionary.com/>

ГРАМАТИКА І ЛЕКСИКОЛОГІЯ

УДК 811.111.2'282.4

AMERICAN AND BRITISH EQUIVALENTS: MUTUAL INFLUENCE IN DIACHRONY AND PARTIAL SIMILARITY IN STRUCTURE

R. Kritsberg, Ph.D. (Kriviy Rig)

American and British regional equivalents are ubiquitous in common speech and special spheres. Historically, British influence in the USA had been prevailing until 1820s. From then through the end of the 20th c., American impact in the UK grew and reached its climax by the 21st c., with some Britishisms gaining ground in the USA. Partial structure similarity of equivalents comprises spelling and morphological variants. Cultural factors are to be allowed for while approximating conceptual markers.

Key words: convergence, cultural differences, divergence, mutual influence, regional equivalents.

Крицберг Р.Я. Американські та британські еквіваленти: взаємний вплив у діяхронії та часткова структурна схожість. Американські та британські регіональні еквіваленти численні в загальній та спеціальних сферах. Історично британський вплив у США превалував до 1820 р., потім американський вплив у Британії зростав, досягнувши піка на початку 21 ст., після чого збільшується число брїтицизмів у США. Часткова структурна схожість еквівалентів охоплює орфографічні та морфологічні варіанти. Врахування культурних факторів важливо при апроксимації концептуальних маркерів.

Ключові слова: взаємний вплив, дивергенція, конвергенція, культурні розбіжності, регіональні еквіваленти.

Крицберг Р.Я. Американские и британские эквиваленты: взаимное влияние в диахронии и частичное структурное сходство. Американские и британские региональные эквиваленты многочисленны в общей и специальных сферах. Исторически британское влияние в США преобладало до 1820 г., затем американское влияние в Британии возрастало, достигнув пика к началу 21 в., после чего увеличивается число брїтицизмов в США. Частичное структурное сходство эквивалентов включает орфографические и морфологические варианты. Учет культурных факторов важен при аппроксимации концептуальных маркеров.

Ключевые слова: взаимное влияние, дивергенция, конвергенция, культурные различия, региональные эквиваленты.

American and British equivalents, different names for the same sense or concept, crystallize cultural identities of the two countries, “separated by a common language”, after George B. Shaw. And the cultural differences are infinite, particularly, when special fields and sublanguages are accounted. An American, for instance, might *get up in his condo* (or *efficiency*) *on the wrong side of his bed*, do a few *Jumping Jacks* to get into *high gear*, *take a bath*, put on his *Aloha shirt* and *pants* with *cuffs*, listen to *soccer* news on *boob-tube*, and read *Dear Abbie* column, while a

Brit might *get out of bed on the wrong side in her commonhold* (or *bedsitter*), do a few *Star jumps* to get into *top gear*, *have a bath*, put on her *Hawaii shirt* and *trousers* with *turns-up*, listen to *football* news on *goggle box*, and read *agony aunt* column.

There have been many attempts to present the list of such differences, H. Mencken [6] and S. Flexner [2] should be given top billing for their contribution, as well as N. Schur [8] for his work on British English, but the subject needs constant reevaluating and bringing up-to-date. The topicality of this paper is also

conditioned by number of related issues, still open to discussion: dynamics of changes, semantic shades of meanings, frequency of usage, controversy of status of some items, areal distribution within the USA and Great Britain.

The aim of this paper is to fill some voids: to highlight the diachrony of mutual influence between American and British English and bring to light partial similarity in the structure of the regional equivalents.

The object of the paper is regional variation of the English language. The subject includes American English (AE) and British English (BE). Regionally marked American and British units gleaned from the relevant sources [3], [4], [5], [7], [8], [9], and [10] serve as material for this paper.

Car and railroad terms, food and sport names, mass media and finance, politics and education, entertainment and health care, military and law, to name but a few strange bedfellows of spheres where American and British regional synonyms are found. Thus there are more than 20 American and British names for various *wrenches (spanners)*, as *box-end wrench – ring spanner, Allen wrench – Allen key, lug wrench – wheel brace*, etc. [14]. American and British equivalents in auto terminology serve another case in point.

One more problem while considering such differences is the dynamics of the mutual influence between AE and BE, hard to catch up on. Thus in the following oppositions *to vac – to Hoover*, *to pass – to overtake*, *off limits – out of bounds*, in the first pair, the American word *to vac* is used now freely in BE, in the second, the British one *to overtake* is current now in the USA, and in the third, both equivalents have no restrictions whatsoever and are used interchangeably in both countries.

On the other hand, such synonyms as *fall* versus *autumn*, *frosting & icing*, *faucet & tap*, etc. cannot be regarded to serve the problem under consideration. Both words in these pairs are stylistic synonyms in AE, while in BE only the second members of the oppositions are common.

Some shades of senses are to be sacrificed under analysis. Thus *contraflow* is used in the USA mainly in emergency evacuation, while in the UK it is mainly

due to routine maintenance activities. *Raisin* in the UK usage excludes *sultana* and *currants*, while in the USA it means “any dry grape”, *shirt* in AE is “any piece of the garment for the upper part of the body”, in BE it is American *dress shirt* (with the collar), etc.

Regional names for the same thing, especially in the USA are one more issue to deal with. One classic example from The American Heritage Dictionary and Wikipedia as “submarine sandwich” will do: the following names are used in different parts of the country – *poor boy, Po’boy, bomber, blimpie, Cosmo, grinder, hero sandwich, sub, hoagie, submarine, Italian sandwich, Cuban sandwich, wedge, zep, zeppelin, torpedo, spuckie, bocadillo, roll, tunnel, rocket* [7, p. 1725], [15].

Frequency of usage can’t be ignored, as well. *Candy* is lesser used in the UK than *sweets*, *highway robbery* is much more familiar to the American ear, the way *daylight robbery* is much more familiar to the British, *economy* “the cheapest seats on a plane” belongs to the British domain and American international flights, etc.

The gray zone, or controversial status of some items, is may-not-last-but-not-the-least hurdle. *Downspout*, e.g. is considered as Americanism by the Internet source [13], as Britishism by Longman [10, p. 471], and has no restrictive label by The American Heritage Dictionary [7, p. 542]. *Movie star* is “*esp. AmE*” by Longman [10, p. 1077], but has no restrictive label by OED [9, p. 1126].

A few truisms, which neither have direct bearing on the present paper, nor need further elaboration are dispatched here.

English has become a lingua franca in the modern globalized world.

There appeared many New Englishes, with the standards and developed structures of their own. These varieties are legitimate members of the family, growing in force and influencing in some way the World English.

Two drives, convergence and divergence, those to mutual understanding and national identity, shape up the present development of English: peoples of our planet want both to communicate and keep their own cultures, with the language at the foundation.

Throughout new emerging regional varieties of English, each of them having its norm, Standard AE and BE, the most prestigious ones continue to exercise great influence on the rest of the world. AE and BE have their spheres of influence: the former – in the Western Hemisphere and the Pacific, the latter – in South-east Asia and Africa. Some countries are overlapped by both, as Australia and Canada are.

Until approximately end of the 19th c., American English had been considered a prodigal son, a poor country cousin, unlucky maverick, unruly urchin in the posh family of the King's and Queen's English. Various English travelers to the USA, from Captains Hamilton, Frederick Marryat and Basil Hall, to Frances Trollope [6, pp. 3-31], didn't mince words in their scathing attack on "barbarism" of American English. Charles Dickens' observation in "American Notes" is one of the most famous:

"There are few words which perform such various duties as this word 'fix.' It is the Caleb Quotem of the American vocabulary. You call upon a gentleman in a country town, and his help informs you that he is 'fixing himself' just now, but will be down directly: by which you are to understand that he is dressing. You inquire, on board a steamboat, of a fellow-passenger, whether breakfast will be ready soon, and he tells you he should think so, for when he was last below, they were 'fixing the tables:' in other words, laying the cloth. You beg a porter to collect your luggage, and he entreats you not to be uneasy, for he'll 'fix it presently:' and if you complain of indisposition, you are advised to have recourse to Doctor So-and-so, who will 'fix you' in no time". (Chapter X) [24].

The tide began to change from 1820's through 1880's, when AE came to its own. According to the author's research, American literary standard had been formed by that time [1, pp. 173-195].

The first Americanisms that made their way into BE refer to the beginning of 19th c. H. Mencken mentions some of them: *reliable, influential, talented, lengthy, to belittle, bluff*, etc. [6, pp. 4-5]. Now these items are legitimate in the International English, their

American origin can be traced only in historical dictionaries. T. Jefferson, for example, was severely criticized for his coined word *to belittle* [ibid]. One can add in the bargain other Americanisms of that period: *bluff, poker, cabin*, etc.

Next go the words and phrases whose penetration in BE dates back to the second half of the 19th c., as *radio, typewriter, boom, boost, to boost, high-brow, to fire "to sack", phony, carpetbagger, highball, to get cold feet, to make good, to jump on a bandwagon*, etc. H. Mencken wrote about growing American influence in British belles-lettres, in Ch. Dickens', J. Galsworthy's, and R. Stevenson's works [ibid, pp. 268-275]. Still, his examples refer to the end 19th – beginning 20th cc.

One of the first British authors who made excessive use of Americanisms is J. Priestley. Thus in his novels of 1930's one can find the following examples:

"And look at'em now. Absolutely ... down the river" [21, p. 76].

"They saw the new Jerry Jerningham musical comedy and a crook play" [ibid, p. 326].

"... the stuff's on the other side all right ... I want my cut now" [ibid, p. 358].

"... When can you have it done with the figures right bang up to date?" [ibid, p. 358].

"If they know themselves, they don't let on" [ibid, p. 363].

After the Second World War, Americanisms broadened their presence in the British literature. I. Murdoch widely uses them in her novels:

"It was a quiet flop ... I was regarded as a solemn highbrow" [20, p. 68].

"... perhaps after all Sammy was rather a peach" [ibid, p. 75].

"... What's the use of caution when you know your onions?" [ibid, p. 75].

"And I have been a fan of Mars for years ..." [ibid, p. 126].

"Think of a fix you were in Five in a Flood" [ibid, p. 129].

"But it is impossible to break the ice without burying the hatchet" [ibid, p. 168].

"These are on the house, she said" [ibid, p. 251].

A. Sillitoe in the 1960's follows this trend:

"... and to take them off for Sunday dinner after an hour of the razz-mattaz in one of the beer-offs" [22, p. 72].

"I don't want to go back, though. I want to stay here for keeps" [ibid, p. 229].

"Ther'll be such a bloody bust-up one day" [ibid, p. 229].

"I said the old Robinson was a Bible-backed slave driver" [ibid, p. 241].

"He was a strong, forceful, bull-young youth, quick on the draw" [ibid, p. 243].

"... giving in to the honky-tonk jazz of the Boston Stumpers" [ibid, p. 367].

J. Fowles in the 1970's in his works *Ebony Tower*, *Eliduc*, *The Enigma* used Americanisms, as well:

"You're quite the cat's pajamas, I hear" [18, p. 47].

"... that old streak of obstinacy in her and a little hangover over a guilt" [ibid, p. 56].

"She was slumped back, her feet on a stool" [ibid, p. 57].

"She would have found it too much flown off the handle properly" [ibid, p. 73].

"Thought all the young whiz-kids indulged" [ibid, p. 66].

"With all its phony shine" [ibid, p. 118].

"Only once MP was a little more forthcoming - a Labour maverick" [ibid, p. 176].

British drama works of the second half of the last century also abound with American words and phrases:

"O, phooey to French, I hate it really" [19, p. 50].

"I don't mean the smart people or fancy la-de-da people your mother is always on about" [ibid, p. 72].

"Claid said they used to go down on the beach and neck" [ibid, p. 100].

"You poor goop" [ibid, p. 115].

"Did you get this no-dough fella?" [ibid, p. 312].

From then on, due to economic and cultural domination Americanisms swept into British (and International) English, shaking its upper-class foundation. While comparing British dictionaries of the 1990's with those of the 2010's, one can find many

American lexical items shedding their restriction in BE, such as *battery* "supply of electricity", *basket case*, *boondoggle*, *bouncer*, *Fedora* (*hat*), *to fix* (in many senses), *canned food*, *slot machine*, *special delivery*, *lowdown* "facts, info", *to schmooze*, *schmaltzy*, *minimart*, *spelling bee*, *whistle-stop tour*, *barker* "tout", *go-ahead*, *billion* (as old British *milliard*), and many others.

This influence has gone so far, that it gives rise to new British senses in American words. Thus *carpetbagger* "A Northerner who sought political advantage in the South after the Civil War" became "one who opens an account at a building society to force it demutualize for personal gains" (BE), *cowboy* has become "one without a license in business who provides low quality job", *dark horse* is "reticent person", *brain storm* went from "sudden inspiration" (AE) to "inability to think" (BE), *to mooch* – from "to ask for" to "bum around", *moonshine* – from "illegally produced spirit" to "nonsense", (*in the*) *melting pot* – "the situation that is likely to change", *papoose* – from "Indian child" to "a bag with a frame to carry a baby on one's back", *nosh* "snack" and "food". Other British senses in American words are: *pants* ("a piece of underwear"), *knickers* ("women's underwear"), *caucus* ("a committee that sets the policy of a political party"), etc.

Some British dictionaries, as Longman, for example, go so far as 'appropriate' Americanisms that are freely in use in the USA, labeling them as *Briticisms*: *gas*, *to gas* "empty talk", from 1793 in *Dictionary of Americanisms* (DA) [5, p. 685], *snifter* "a small amount of alcoholic drink", 1848 [ibid, p. 1583], *whack* "deal, bargain", 1860 [ibid, p. 1853], *barn dance*, 1894 [ibid, p. 78], *bell boy*, 1838 [ibid, p. 104], *bucket shop*, 1880 [ibid, p. 201], *hatchet job*, 1944, in J. Lighter's *Dictionary* [4, p. 43], *to drool* [5, p. 524], *to get it in the neck*, 1881 [5, p. 1116], *nice work if you can get it* (G. & I. Gershwin's song, 1937), etc.

There are other cases, when indeed, Americanisms faded in the USA but got a second after-life in Great Britain, as *fiddle* "dishonest way of getting money", *hen party* (in the USA now *bachelorette party*, *bridal shower*), *Black Maria* (1847 in DA, now more *Paddy wagon*) [ibid, p. 125], *bash* "party, celebration", etc.

The opposite phenomenon, the preservation of some, former literary British words and senses (now archaisms or dialectisms in BE) in Standard American English is well-known, as *faucet*, *fall* “autumn”, *sidewalk*, *to guess* “be sure”, *wastebasket*, *candy*, *druggist*, *to notify*, *to loan*, etc [1, pp. 112-148].

In the start of the new millennium, the pendulum swung again: BE bounced back and made its presence felt in the USA. British words, senses, and phrases flooded American mass media, e.g.: *hall or residence* instead of *dorm*, especially in Eastern seaboard colleges, *downmarket* (along with American *downscale*), *to flake out* “be tired, go crazy”, after British and Australian influence, as in J. Lighter [4, p. 763], *to flap* “get excited”, *cad*, *gap year*, *ring-fencing*, *bollard* “a short vertical post to slow traffic”, *randy* “horny” (due to *The Austin Powers series*, action-comedy film), *goody two-shoes* (after a children’s story by J. Newbery, 1765, in BE – more *goody-goody*), *busman’s holiday*, *book token*, *sitting member* (current, first in the Parliament, then in the Congress), *traffic calming*, etc. Some examples from American press will do:

“Today’s fare, circa 1950, was “*The Last of the Buccaneers*,” a down-market swashbuckling adventure of Jean Lafitte, starring Paul Henried”. (NYT. *Samurai Shopper. Quicker Picker Uppers* June 22, 2011). [25].

Cad of the Day (Article title. *Time*. Feb.2, 2011). [27].

“This metric excludes students who did not enroll due to lack of acceptance or gap year”. (*Newsweek*. 06.20.2011). [26].

“Mr. Osborne’s backing makes it more likely that the rules, which include a so-called ring-fencing of consumers’ deposits from potential losses at investment banking operations, will be made law”. (NYT, June 15, 2011). [25].

The American Heritage Dictionary describes this use of bollard as “chiefly British”, although the term has crept into the jargon of some American universities where dense traffic necessitates the use of bollards for access control. (<http://en.wikipedia.org/wiki/Bollard>). [23].

Another set of Britishisms in AE, with various degree of frequency, is presented in B. Yagoda’s blog *Not One-Off Britishisms* [11]. His list counts 83 items, among them are *advert*, *full stop*, *queue*, *kerfuffle*, *snog* “kiss”, *tin*, *to book* “to register”, *posh*, *hoover*, *gobsmacked*, etc.

Grouching on “language pollution” is heard now from the both sides of the Atlantic. Thus *The Guardian*, 12 May 2011, published angry responses of its readers to the article of the American journalist S. Churchwell (10 May). Two of them run:

“Noah Webster may have produced the language that should be known as “American”, but that should not be a reason...for British English to be altered to the American version ... American terms and spelling are imposed on us via the internet, but television and lazy journalism are also to blame. Not only is it “new” words, but creating verbs from nouns is common... American versions of words are too common, as in “bathroom” or “rest room” for toilet, “airplane” for aeroplane, and “stroller” for buggy. Our English is a rich and varied language – it needs a strong defence”. “They [=the American words] are abominable not because they sound awful, but because they represent a depressed and depressing social status in England, on the one hand, and a bland, thoughtless, faux-classless, sold-by-the-yard cultural wallpaper from the US, on the other.” [16].

Americans are keeping up with Joneses in this respect. *The Telegraph*, 07 Feb 2011, reports:

“Americans are complaining about their own dialect being polluted by “Britishisms”... biggest objection...is to words for which there are “perfectly good American equivalents, like ‘bits’ for ‘parts’ and ‘on holiday’ instead of ‘on vacation’ “. They are ... “purely pretentious”. Of course, British English has been under assault from this side of the Atlantic for centuries. America’s most notorious linguistic anarchist, Noah Webster, decided more than 200 years ago that the English couldn’t spell, decreeing that theatre should become theater;

favour, favor; jewellery, jewelry; and so on. ... use of these overt Britishisms is simply part of an attempt to be "cool". [17].

Still, the pillars of American and British markers on all language levels hold their grounds firmly. The British Library recordings of 10,000 voices "show that, actually, the Brits don't sound that American after all: "*British English is diverging from American English,*" says the library's curator of sociolinguistics, *Jonnie Robinson, pointing to differing US and UK pronunciations of the word "controversy" (Americans tend to stress the first syllable, while most Brits now emphasise the second).*" (*The Guardian*. 14/03/2011). [16].

In some cases American and British synonyms have partially identical structures. This similarity has not been studied so far, and deserves special consideration.

Spelling variants. Variants of words with slight spelling and phonological differences are found in 34 pairs of equivalents. They include vowel alteration or vowel drop, as *gal* (AE) – *gel* (BE), *jimmy* – *jemmy*, *momma* – *mummy*, *aluminum* – *aluminium*, *plunk* – *plonk*, *taffy* – *toffy*, *putter* – *potter*, *sappy* – *soppy*, *jello* – *jelly*, *specialty* – *speciality*, *stomping ground* – *stamping ground*; consonant change and consonant drop, as *persnickety* – *pernickety*, *hodgepodge* – *hotchpotch*, *catnip* – *catmint*, *splotch* – *splodge*, *poop* – *poo*, *quint* – *quin*; both vowel and consonant alterations: *veggie* – *veg*, *catsup* – *ketchup*, *chock-full* – *chokeful*, *Zee* – *Zed*, *booger* – *bogey*, *appendectomy* – *appendicectomy*, *ass* – *arse*, *bollix* – *bollocks*, *pippin* – *pip*, *recon* – *recce*, *polyethylene* – *polythene*, *phenobarbital* – *phenobarbitone*; or pure spelling: *to bail out* – *to bale out*, *EKG* – *ECG*.

Morphological differences. In 130 pairs, American and British equivalents are very similar to each other with some morphological differences in one or two elements. Thus pairs like *deck* – *decking*, *heat* – *heating*, *turn* – *turning*, *drawing* – *draw* show the opposition of simple and *-ing* form. The counterparts *camp ground* – *camping ground*, *bridge loan* – *bridging loan*, *spark plug* – *sparking plug*, *swim suit* – *swimming suit*, etc. (24 cases), illustrate the

difference in simple (AE) and *-ing* stem (BE), while the reverse case, as *punching bag* – *punch bag*, *swinging doors* – *swing doors*, *spring cleaning* – *spring clean*, *wood working* – *wood work* is of rare occurrence.

In the following examples, the derivatives other than Participle 1 are Britishisms, while Americanisms are simple stems, as: *cookbook* – *cooking book*, *skim milk* – *skimmed milk*, *swellhead* – *swollen head*, *shirt-waist* – *shirt-waister*, *laugh lines* – *laughter lines*, *music box* – *musical box*, *India ink* – *Indian ink*. The reverse case can be illustrated by *closed season* – *close season*, *closed-mouthed* – *close-mouthed*, *backspacer* – *backspace*, *public transportation* – *public transport*, *postal card* – *post card*, *home helper* – *home help*.

The opposition of Singular and Plural is seen in such synonyms, as *accommodations* – *accommodation*, *brain trust* – *brains trust*, *brakeman* – *brakesman*, *equal sign* – *equals sign*, *math* – *maths*, *overhead* – *overheads*.

Next case is when a derivative American item corresponds to a British compound and vice versa: *cooler* – *cool box*, *engineer* – *engine driver*, *duster* – *dustcoat*, *bombardier* – *bomb aimer*, *leader* – *leading block* (Americanisms are derivatives, Britishisms are compounds). The reverse examples are more prolific: *entryway* – *entrance*, *even odds* – *evens1*, *even time* – *evens2*, *barbershop* – *barber's*, *bargeman* – *bargee*, *busboy* – *busser*, *doomsayer* – *doomster*, *cram school* – *crammer*, *pig pen* – *piggery*, *keg party* – *kegger*, *fruit dealer* – *fruiterer*, *freshman* – *fresher*, *farmstead* – *farmer*, *fish dealer* – *fishmonger* (Americanisms are compounds, Britishisms are derivatives). As H. Mencken said, "...the old American faculty for making picturesque compounds shows no sign for abating" [6, p. 205].

In some examples American and British equivalents differ in morphological markers or have kindred simple stems, as *accounting* – *accountancy*, *educator* – *educationist*, *elastic* – *elasticated*, *exchange* – *change*, *expiration* – *expiry*, *to acclimate* – *to acclimatize*, *aecium* – *aecidium*, *adrenalin* – *adrenin*, *adversary* – *adversarial*, *to burglarize* –

to *burgle* (back-formation), to *bathe* – to *bath*, *bicentennial* – *bicentenary*, *centennial* – *centenary*, *coverage* – *cover*, to *disorient* – to *disorientate*, *collectible* – *collectable*, *conservatory* – *conservatoire*, to *quiet* – to *quieten*, *spiffy* – *spiffing*, to *raise* – to *rise*, to *reforest* – to *reafforest*, *repmoan* – *repossessor*, *telegrapher* – *telegraphist*, *theatrics* – *theatricals*, *terminal* – *terminus*, *optometrist* – *optician*, *pack* – *packet1*, *package* – *packet2*, *pedigreed* – *pedigree*, *heaping* – *heaped*, *homey* – *homely*, *peaked* – *peaky*, *grocery* – *grocer's*

The same is observed in one of the two-stem compounds, as *ejection capsule* – *ejector capsule*, *drunk-driving* – *drink-driving*, *preferred stock* – *preference stock*, *sawedoff* – *sawnoff*, *pig-in-the-middle* – *piggy-in-the-middle*, *self-rising* – *self-raising*, *inner spring* – *interior spring*, *high-strung* – *highly-strung*, *foundry type* – *founder's type*.

Culture differences. Although American and British items refer to the same notions and referents, in some cases considerable cultural frames of both countries lurk behind their general and rough equivalency. Thus the names of some organizations or companies cover differences in their structure, status, functions, etc., as the opposition *Internal Revenue Service (IRS)* in the USA and *Inland Revenue Service* in Great Britain does not show very different history, structure, organization, regulations, tax-collection statistics of both services. For example, *IRS* is an independent agency, while *The Inland Revenue* merged with Her Majesty Customs and Excise to form Her Majesty Revenue and Customs in 2005 [12]. The like examples are *AAA* – *AAI* (automobile associations), *CIA* – *MI6* (intelligence agencies), *Coast Guard* – *Trinity House* (the latter deals more with pilots' licensing and maintenance of navigation aids), *AmTrak* – *National Rail*, *Bar Association* – *Law Society*, etc.

Politics, governmental institutions, official positions make another set of cultural differences. E.g. in the pair *absentee ballot* – *postal ballot* in the USA, such ballot can be mailed, faxed, emailed or delivered by

any other means, and the states differ in allowing such voting with an excuse or no excuse. Both countries have their special procedures in such voting. The examples like that are: *Congressional district* – *Parliamentary borough*, *Chief Justice* – *Lord Chancellor*, *Chief of Police* – *Chief Constable*, *CPA* – *Chartered Accountant* (the former in the USA has to pass a special Federal examination and meet additional state educational and experience requirements, the latter in the UK has to further continue their professional development), *Department of Interior* – *Home Office*, etc.

In military sphere ranks, decorations, and regulations are also subject to differences, as *the Medal of Honor* – *the Victoria Cross*, *draft* – *National Service*, *First Lieutenant1* – *Flying Officer*: a military rank in the US Air Force immediately below Captain and above Second lieutenant, in British Royal Air Force below Flight Lieutenant and above Pilot Officer, etc.

Law, education, financing and banking, household items, foods, sport, urban structure and city planning, mass media, high-tech, transportation, to name but a few fields where American and British equivalents can correspond only relatively, making allowance for their cultural differences. E.g. *Miranda warning* – *the right to silence* (“informing suspects in the USA before interrogation about their constitutional right” versus “privilege to be silent during criminal proceeding against self-incrimination”), *Magna Cum Laude* – *Second Class Honours* (in the USA, this degree is for those who attain 80 % on the grade scale, in Britain, *Upper Second* is 60-69, while *Lower Second* – 50-59), *Safe Harbor* – *Watershed2* (“the time for adult viewing in TV: in the UK from 9:00 p.m. through 5:30 p.m., in the USA from 10:00 p.m. through 6:00 a.m.”), *H.O.V.* – *the outside lane* (“the fastest one, closest to the middle of the road, the leftist in the USA, the rightest in Britain”), etc.

Summing up, the prospects of the study lie in complex research of regionally marked expressions of the identical or similar notions in international varieties of English, taking into account their cultural significance.

REFERENCES

1. Крицберг Р.Я. Дивергенция и конвергенция региональных вариантов современного английского языка / Р.Я. Крицберг. – Киев : КГЛУ – И.В.И., 2000. – 284 с.
 2. Flexner S. Listening to America / S. Flexner. – NY : Random House Value Publishing, 1982. – 590 p.
 3. Lighter J. Random House Historical Dictionary of American Slang, Vol. 1: A-G / J. Lighter, J. O'Connor, J. Ball. – NY : Random House, 1994. – 1080 p.
 4. Lighter J. Random House Historical Dictionary of American Slang, Vol. 2: H-O / J. Lighter, J. O'Connor, J. Ball. – NY : Random House, 1997. – 984 p.
 5. Mathews M.A. Dictionary of Americanisms on Historical Principles / M.A. Mathews. – Chicago : University of Chicago Press, 1956. – 1537 p. (DA).
 6. Mencken H. The American Language / H. Mencken. – NY : Alfred A. Knopf, 1986. – 777 p.
 7. Pickett J. The American Heritage Dictionary of the English Language / J. Pickett. – Boston-NY : Houghton Mifflin Co., 2000. – 2069 p.
 8. Schur N. British English A to Zed / N. Schur. – NY : Harper Collins Publishers, 1991. – 431 p.
 9. Simpson J. The Compact Oxford English Dictionary / J. Simpson, T. Weiner. – Oxford : Clarendon Press, 1994. – 2371 p. (OED).
 10. Summers D. Longman Dictionary of Contemporary English / D. Summers. – L. : Longman, 2006. – 1949 p.
- WEB RESOURCES**
11. Not One-Off Britishisms [Electronic resource]. – available : <http://britishisms.wordpress.com>
 12. Inland Revenue [Electronic resource]. – available : http://en.wikipedia.org/wiki/Inland_Revenue
 13. List of British words not widely used in the United States [Electronic resource]. – available : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_British_words_not_widely_used_in_the_United_States
 14. Wrench [Electronic resource]. – available : <http://en.wikipedia.org/wiki/Wrench>
 15. Submarine sandwich [Electronic resource]. – available : http://en.wikipedia.org/wiki/Submarine_sandwich
 16. The Guardian [Electronic resource]. – available : <http://www.guardian.co.uk/>
 17. The Telegraph [Electronic resource]. – available : <http://www.telegraph.co.uk/>
- ILLUSTRATIVE MATERIALS**
18. Fowles J. The Ebony Tower. Eliduc. The Enigma / J. Fowles. – Moscow : Progress Publishers, 1980. – 207 p.
 19. Modern English Drama : Shaffer P., Storey D., Bond E., Pinter H., Osborne J. / P. Shaffer, D. Storey, E. Bond, H. Pinter, J. Osborne. – Moscow : Raduga Publishers, 1984. – 455 p.
 20. Murdoch I. Under the Net / I. Murdoch. – Granada : Triad, 1981. – 255 p.
 21. Priestley J. Angel Pavement / J. Priestley. – Moscow : Progress Publishers, 1974. – 454 p.
 22. Sillitoe A. Key to the Door / A. Sillitoe. – Moscow : Progress Publishers, 1969. – 426 p.
- WEB RESOURCES**
23. Bollard [Electronic resource]. – available : <http://en.wikipedia.org/wiki/Bollard>
 24. Dickens Ch. [Electronic resource]. – available : <http://www.online-literature.com/dickens/americanotes/11/>
 25. The New York Times [electronic resource]. – available : <http://www.nytimes.com/>
 26. Newsweek [Electronic resource]. – available : <http://www.thedailybeast.com/newsweek.html>
 27. The Time [Electronic resource]. – available : <http://www.time.com/time/>

УДК 811.11:81'367

ПОСТПОЗИТИВНІ СЕГМЕНТОВАНІ КОМПОНЕНТИ В ЕКСПЛІКАЦІЙНИХ МОДЕЛЯХ РОЗЧЛЕНУВАННЯ ПОТЕНЦІЙНО СИНТАКСИЧНОГО ЦІЛОГО

Л.І. Павленко, канд. філол. наук (Київ)

Стаття визначає структурні особливості потенційно простого поширеного речення в сучасному англійському розмовному мовленні та аналізує семантику постпозитивних сегментованих компонентів.

Ключові слова: постпозитивний сегментований компонент, розчленування синтаксичної структури висловлення, семантична роль, синтаксична функція.

Павленко Л.И. Постпозитивные сегментированные компоненты в экспликационных моделях расчленения потенциально синтаксического целого. Статья устанавливает структурные особенности потенциально простого распространенного предложения в современной английской разговорной речи и анализирует семантику постпозитивных сегментированных компонентов.

Ключевые слова: постпозитивный сегментированный компонент, расчленение синтаксической структуры высказывания, семантическая роль, синтаксическая функция.

Pavlenko L.I. Postpositive Segmented Components in Explication Models of Splitting of the Potential Syntactic Whole. The article determines structural peculiarities of a potential simple extended sentence in Modern Spoken English and analyses semantics of postpositive segmented components.

Key words: a postpositive segmented component, semantic role, splitting of the sentence structure, syntactical function.

Сучасна лінгвістична думка концентрує увагу мовознавців на дискурсивній реалізації структур знань (концептів і стереотипів) та їх ролі в регулюванні соціальної поведінки людини відповідно до загальнонародських, лінгвокультурних і соціально-групових цінностей та норм. Інтегральною рисою когнітивно-комунікативної парадигми є те, що вона постулює холістичний розгляд мови та її одиниць у контексті мисленнєво-мовленнєвої діяльності, що, зокрема, зачіпає й синтаксичний рівень мовної системи та його центральну одиницю – речення.

Актуальність статті полягає в тому, що обрана проблематика відповідає загальному зверненню сучасної синтаксичної науки до різнобічного вивчення не лише речення як цілісного утворення [3; 7], але й окремих синтаксичних явищ експлікаційного та імплікаційного характеру [1; 2]. Завдання таких досліджень полягає в комплексному вив-

ченні синтаксичних одиниць з позицій аналізу їхньої форми, змісту та функціонування.

Непідготовленість, неофіційність, обмеженість комунікативного акту в часі спричиняють появу двох противонаправлених тенденцій. З одного боку, через неможливість заздалегідь продумати мовленнєву ситуацію мовцю часто бракує часу для творчого підходу до засобів вираження своїх думок. Тому в мовленні виявляється стійка тенденція до вжитку готових мовних формул. Учасники комунікативного акту можуть використовувати різноманітні кліше в залежності від умов і цілей спілкування, лише механічно відтворюючи їх у якості репліки-реакції. Спілкування в типових ситуаціях відбувається за установленими даним соціумом правилами (початок розмови, розвиток теми, завершення розмови), що реалізуються за допомогою сталого набору клішованих структур. Знання і дотримання цих правил сприяє здійснен-

ню адекватної мовленнєвої діяльності в процесі комунікації.

З іншого боку, – це прагнення до вільної, творчої побудови мовних одиниць і їх використання в мовленні. Останнє явище найяскравіше прослідковується в словотворенні. Проте неабиякий інтерес викликає також і царина синтаксису й у рамках даної статті основна увага приділена специфічним синтаксичним побудовам, характерним для англійського розмовного мовлення.

Ми вважаємо, слідом за А.М. Савченко, що мовлення – результат творчого поєднання мовних знаків із індивідуальним процесом свідомості, і тому воно повинно бути виразно оптимальним (адекватно відповідати змісту думки), комунікативно оптимальним (найбільш зручним для повідомлення, чітким, логічно послідовним, стислим, без зайвих мовних одиниць для опису моментів, зміст яких зрозумілий із конситуації) [8, с. 63]. Внаслідок цього нормативні структурні схеми речень зазнають значних змін у розмовному мовленні, тому що мовець повинен вибрати адекватну форму для свого повідомлення, яка сприяла б найбільш швидкій та успішній передачі інформації.

Застосований нами комунікативно-функціональний підхід до аналізу розмовного мовлення з урахуванням його категоріальних ознак (непідготовленості, неофіційності, особистої участі партнерів) і трьох типів конситуації (контексту, візуально-почуттєвої ситуації, особистісно-аперцепційної бази) дозволив визначити експлікаційні моделі як формально надмірні структури, які характеризуються перенасиченням плану змісту для реалізації певної комунікативної інтенції, й встановити взаємозв'язок між складовими комунікативного акту та експлікаційним характером подання інформації. Запропонована нами дефініція охоплює всі три аспекти вивчення синтаксичних одиниць – структура, зміст, функція [6].

Виходячи з того, що висловлення – це актуалізоване у мовленні речення, визначаємо потенційно синтаксичне ціле як просте поширене речення або складне речення, які можуть розчленовуватися під впливом особливостей емоційної або раціо-

нальної поведінки комунікантів. Постпозитивні сегментовані компоненти, утворені в результаті розчленування, мають значеннєву співвіднесеність із базовим висловленням, отримують пунктуаційне оформлення, що позначає кінець речення та виконують потенційні функції другорядних членів речення, підрядних речень, частин складносурядних речень [6, с. 7]

Об'єктом нашого дослідження обрано потенційно прості поширені речення як один із проявів розчленування потенційно синтаксичного цілого. Предметом дослідження виступають структурно-семантичні особливості вищезазначених постпозитивних сегментованих компонентів. Матеріалом дослідження виступають англійські художні твори ХХ століття.

Метою запропонованої статті є детальний аналіз випадків розчленування потенційно простих поширених речень, встановлення потенційної синтаксичної функції постпозитивних сегментованих компонентів та визначення їх семантичних ролей. У основу запропонованого далі аналізу потенційної синтаксичної функції постпозитивних сегментованих компонентів (ПСК) покладено класифікацію членів речення, розроблену авторами книги “An English Grammar. Syntax.” [5].

ПСК у потенційній функції означення (абсолютивний атрибут). До абсолютивних атрибутів Ю.М. Скребнев відносить слова класу прикметників або іменників, що виступають у якості самостійних, інтонаційно оформлених висловлень і модифікують певний іменник попереднього висловлення [9, с. 145].

Абсолютивний атрибут може бути виражений різноманітними частинами мови:

а) прикметником:

“That’s what I want for lunch today, lamb stew. Bland and simple” (I. Shaw). “His game was water-colour in the old coloured water style. Topographical” (J. Cary).

б) іменником із прийменником:

“And every receipt has the secretary’s signature. In ink” (J. Cary). “We need a new advertising agency. In charge of posters and print” (D. Hare).

в) іменником або займенником у присвійному відмінку:

"He's a good friend, too. Of my husband's"
(I. Shaw).

г) дієприкметником, словосполученням із дієприкметником:

"So, the big movie star was home. Bitching and complaining about everything" (J. Collins). *"The Munros have been here a long time. Keeping the Carradines out"* (M. Way).

д) інфінітивом, інфінітивним оборотом, інфінітивним комплексом:

".../ They've all got the same idea. To protect you" (M. Way).

е) герундієм, словосполученням із герундієм, герундіальним комплексом:

"It ought to be death without the option." *"What for?"* *"For being an artist. For upsetting everybody. For thinking I'd get away with everything at once. And a medal for a good boy"* (J. Cary).

Позиційно субстантивний член базового висловлення, що характеризується, і ПСК розташовуються контактно або дистантно:

"He thought of Angel. Beautiful. Innocent. Waiting" (J. Collins). *"There's a great bloody moon outside. Dodge, you seen it? With a whopping great halo"* (A. Wesker).

ПСК у потенційній функції додатка може бути виражений:

а) іменником:

"She cares about the land. The vines. Her daughter. Real things." (J. Harris)

б) іменником із прийменником:

"He's been hounding me. About the murder and everything." (T. Hoag) *"I meant the moral right. To eighty thousand pounds' worth of masterpieces"* (J. Collins).

в) займенником із прийменником:

"Oh, God, Rae, I wish I could do it. Just for you" (M. Way).

ПСК у потенційній функції обставини можуть бути виражені:

а) прислівником:

"Susan, I have to talk to you. Seriously" (I. Shaw). *Constance: /.../You're very much in love with Nina. Then and now* (L. Hellman).

б) адвербіальним словосполученням:

"They'll be arriving tomorrow evening. Probably quite late" (J. Collins). *"But we all think about the future. Especially at your age"* (J. Michael).

в) номінативним словосполученням із прийменником:

"We'll get you all lightened up in time for your party. In perfect shape" (J. Collins). *"And now I'd like to catch our Adam in bed one dark night. Preferably with me"* (J. Collins).

г) номінативним словосполученням без прийменника:

"Every day, in the papers, they go back to it. Day after day" (D. Hare). *Lady: I thought that you were in New Orleans, Carol. Carol: Yes, I was. Last night* (T. Williams).

Сучасна синтаксична наука вирізняється комплексним вивченням форми, змісту та функціонування синтаксичних одиниць і відображає своєрідність поверхневої репрезентації глибинних пропозиційних структур. На нашу думку, аналіз потенційно простого речення був би неповним без урахування поняття "семантична роль", запропонованого в свій час Ч. Філлмором і надалі розвинутого у працях багатьох мовознавців. Члени речення є носіями певного змісту, "семантичні одиниці, що є мовними відповідниками учасників ситуації, називаються семантичними ролями ... їх певний набір разом із дією, вираженою дієсловом, є мовною семантичною моделлю позамовної ситуації" [4, с. 241].

За даними нашого дослідження, для ПСК у потенційній функції різних членів речення типовими є наступні семантичні ролі:

а) локатив, який позначає:

- місце будь-якої дії:

"I think when he gets out they'll probably live together. In New York, of course" (A. Miller). *"I've just finish work on a beach house. In the Malibu Colony"* (J. Collins). *"I have a brother in America. In New Jersey"* (Th. Wilder).

- напрямок будь-якої дії:

"You'll probably have to go away for a while. To Mexico, or to some nice place" (M. Spark). *"I'm being prompted. To uncle's laundrette"* (H. Kureishi).

б) темпоратив, який позначає:

- час будь-якої дії:

Constance: Sophie made this dress for me. Last winter (L. Hellman). *"Take my card. And call me on my business number. Tomorrow"* (J. Collins).

- частотність, повторюваність будь-якої дії:

"Are we saying we can't mention the economy at all?" "No. Of course not. We mention it. Often" (D. Hare). *"She says that sometimes I sort of shout. Not very often, but sometimes"* (Th. Wilder). *"I'd probably come second-best. Again"* (M. Way).

- період, протягом якого відбувається (відбувалася, буде відбуватися) будь-яка дія:

"He was a friend once. For years" (H. Kureishi). *"And now you know it's my holidays now. Since last week"* (J. Cary). *"Salim's gotta have money. Soon"* (H. Kureishi).

в) спосіб дії:

"The compromise is always made. In a peculiar way" (A. Miller). *"He then tries to backtrack. Interminably"* (D. Hare). *"He remembered me. Not too fondly"* (A. Wesker). *"I wondered if you might be interested in doing me a favor. For a fee, of course"* (J. Collins).

г) компаратив:

"You're in love with him. Like all the rest" (M. Way). *"We thought it would be nice to put Vera up there for the manifesto lunch. As a symbol of roots. And continuity"* (D. Hare). *"I thought you were dead. Like your friend Tony"* (J. Collins).

д) інструмент:

"But no! You had to do it your way! With a knife in my back" (H. Robbins). *"Do them up. With this money"* (H. Kureishi).

е) патієнс:

"I've got to talk. About Salim" (H. Kureishi). *"I hate myself. Got to take revenge. On everyone else. Especially you"* (E. O'Neill).

Аналіз ілюстративного матеріалу уможливило висновок про те, що при розчленуванні потенційно простого речення не виокремлюються ПСК у потенціальній функції підмета та присудка, тобто типовим є віднесення у постпозицію другорядних членів речення. Визначене нами коло семантичних ролей є спробою довести комунікативну значущість інформації у ПСК, адже, у більшості випадків, основне семантичне навантаження актуалізується саме другорядними членами речення

Перспективою подальших наукових пошуків вважаємо дослідження комбінаторного використання експлікаційних моделей розчленування потенційно синтаксичного цілого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова В.Г. Когнітивно-комунікативний потенціал еліптичного речення в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / В.Г. Александрова. – О., 2008. – 20 с.
2. Богдан В.В. Синтактика, семантика, прагматика англомовних приєднувальних конструкцій і складних речень з підрядним зв'язком : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / В.В. Богдан. – Х., 2006. – 20 с.
3. Буніятова І.Р. Становлення складнопідрядного речення в давньогерманських мовах (IV – XIII ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / І.Р. Буніятова. – К., 2004. – 32 с.
4. Иванова И.П. Теоретическая грамматика современного английского языка / И.П. Иванова, В.В. Буракова, Г.Г. Почепцов. – М. : Высшая школа, 1981. – 285 с.
5. Кобрина Н.А. Грамматика английского языка. Морфология. Синтаксис / An English Grammar. Morphology. Syntax. / Н.А. Кобрина, Е.А. Корнеева, М.И. Осовская. – СПб. : Союз, 1999. – 496 с.
6. Павленко Л.І. Синтаксичні та функціонально-семантичні характеристики експлікаційних моделей в англійському розмовному мовленні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Л.І. Павленко. – Х., 2005. – 20 с.
7. Приходько А.М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові / А.М. Приходько. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 292 с.
8. Савченко А.Н. Лингвистика речи / А.Н. Савченко // Вопросы языкознания. – 1986. – № 3. – С. 62–74.
9. Скребнев Ю.М. Введение в коллоквиалистику / Ю.М. Скребнев. – Саратов : СГУ, 1985. – 210 с.

УДК 811.111'331.02

ЕРГОНОМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНИХ АВТОМОБІЛІВ ТА ЇХ ПОЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

О.О. Васильєва (Київ)

У статті розглядаються шляхи вербалізації автомобільних понять, які утворилися внаслідок розвитку автомобільної ергономіки. Фокусується увага на таких ергономічних характеристиках, як місткість, комфортабельність сидінь, зручність застосування допоміжної електроніки, шумоізоляція, видимість.

Ключові слова: автомобільний термін, оцінна номінація, оцінна характеристика, інтенсифікатор, компресія.

Васильєва О.А. Эргономические характеристики современных автомобилей и их обозначения в современном английском языке. В статье рассматриваются пути вербализации автомобильных понятий, возникших в результате развития автомобильной эргономики. Фокусируется внимание на таких эргономических характеристиках, как вместительность, комфортность сидений, удобства использования вспомогательной электроники, шумоизоляция и видимость.

Ключевые слова: автомобильный термин, оценочная номинация, оценочная характеристика, интенсификатор, компрессия.

Vasylieva O.A. Ergonomic features of modern automobiles and their denotations in modern English. The article deals with the main ways of automobile notions' verbalization, which emerged as a result of the automobile ergonomics emergence. Focus is maid on the automobile ergonomic features: roominess of the interior, seats' comfort, convenience in electronics usage, visibility, and noise insulation.

Key words: automobile term, evaluative nomination, evaluative characteristics, intensifier, compression.

Ергономічні характеристики предметів та явищ, що оточують сучасну людину, набувають все більшу актуальність, поширюючись на сферу комунікації [1, 4]. Однак найбільш важливості вони набувають у сфері виробництва. Сучасний світ важко уявити без розвитку технологічних систем з урахуванням їх багатофункціональності та зручності у використанні. Саме правильне розташування робочого місця по відношенню до людини забезпечує безпеку і високу його працездатність. Це і спричинило розвиток ергономіки, спрямованої на удосконалення сприятливої і комфортабельної роботи людини. Бурхливий розвиток ергономічного напрямку досліджень віддзеркалює широке використання компоненту *ergo-*: *ergo design*, *ergo seat cushion*, *ergo problems*. Проте необхідно відзначити, що в більшості випадків вживання компоненту *ergo-* зустрічається в рекламних статтях з метою виділення того факту, що рекламований об'єкт

є ергономічним за своїми функціональними ознаками, тим самим забезпечує більшу зацікавленість майбутніх покупців. Так, на одному із сайтів, рекламуються проекти, які мають спільну назву *Ergo-design*.

Сама термінологічна номінація *ergonomics* утворилася внаслідок мовної компресії від словосполучення *ergonomic features*. У цій номінації відбулося відсікання ядерного слова *features*, а вказівку на множину характеристик прийняв на себе прикметник *ergonomic*. Менш відомі синонімічні номінації до слову *ergonomics*, у своїй структурі мають компонент, який вказує на взаємодію людини з машиною: *man-machine systems*, *human factors engineering*, *human-machine interface design*, *engineering psychology* [6, 3]. У роботі Є.П. Ісакової подаються такі синоніми до слова ергономіка: “наука про людський фактор” та “ергологія” [4, 3].

Цікаво зазначити, що у зв'язку з поглибленим вивченням ергономіки, останнім часом достатньо уваги приділяється й автомобільній ергономіці, що призводить до появи номінації *autonomics* (*automobile* + *ergonomics*), яка поповнює сучасну телескопію. Наукова новизна статті полягає у першій спробі вивчення ергономічних характеристик сучасних авто та їх позначення в сучасній англійській мові з когнітивної точки зору. Предметом статті виступають номінації, які позначають ергономічні характеристики сучасних авто.

Протягом останнього десятиріччя автомобільні дизайнери приділяють особливу увагу внутрішньому простору водія з урахуванням анатомічних особливостей тіла людини (*inner space*) оптимальному розташуванню органів управління й контролю автомобіля (*car fittings*), допоміжних електронних систем (*computer-aided design*), а також забезпечення зручної посадки та висадки із автомобіля. Все це є запорукою комфортабельності, що забезпечує як активну, так і пасивну безпеку в автомобілі. Для перевірки авто створюється незалежна комісія EUROCNAP, яка проводить так звані креш-тести автомобілів, що спрямовані на перевірку активної та пасивної безпеки [7].

Також для забезпечення комфортабельності й безпеки місця водія, а також пасажирських місць, автомобільні ергономісти особливу увагу звертають і на антропометричні характеристики (*anthropometric models*). Проектування автомобільного салону в ергономічному аспекті розраховується з позиції “*designing for the most*”. “*Designing for the most will involve making sure that the designer knows what the user population is and knows the distributions of characteristics, capabilities, and limitations of the individuals in that population*” [6, 4]. Створюючи ергономічний салон автомобіля з урахуванням антропометричних характеристик, автомобільні конструктори залишають достатньо місця для ніг (*foot room*) або (*legroom*), рук (*handroom*), голови (*headroom*), плечей (*shoulder room*), колін (*kneeroom*). Мотиватором створення цих номінацій є слово *room*, що вказує на той факт, що автомобільний салон поділений на свої маленькі

ділянки, де кожній частині тіла надане своє місце.

Ергономічні характеристики автомобіля інколи набувають експресивно-оціночного забарвлення. Це, перш за все, пояснюється тим фактором, що незалежний автомобільний експерт визначає позитивні й негативні аспекти комфортності автомобіля. Отже, одиничним судженням притаманний егоцентричний характер [2, 254]. Незалежний автомобільний експерт оцінює комфортність їзди в автомобілі на підставі існуючої в його “картині світу” шкали й відповідних стереотипів [3, 68]. Проте необхідно відзначити, що висновки спеціалістів повинні базуватися на об'єктивності, виходячи з відповідності й невідповідності нормам ергономіки, з урахуванням “зручності-незручності”. Соціально встановлені цінності й сформовані стереотипи є основою концепту “норма”, на підставі якого і відбувається оцінка [2, 255]. Як правило, оцінні висловлювання щодо ергономіки автомобіля можна зустріти у спеціалізованих автомобільних журналах *Motor Trend*, *Automobile*, *Car and Driver*, *European Car*. У такому випадку доцільно приділяти увагу не тільки термінологічним номінаціям на позначення ергономічних характеристик, але й оцінній модальності, яка відповідає стандартам з ергономіки.

Вдала ергономіка виявляється в тому, що технології автомобіля спрямовані на прямий зв'язок з водієм автомобіля *driver-focused cabin*. До лексикалізованих словосполучень можна віднести й складну номінацію *custom-ordered vehicles*, яка виступає як структурно-мотивоване слово. Прямий зв'язок технологій і водія відображається за допомогою такої номінації, як *user-friendliness*. Антонімічним значенням до вищевказаних лексичних одиниць наділена номінація *passenger inclusive*, яка передбачає спрямованість не на водія, а на комфортність пасажира.

Д. Вівек у своїй роботі зазначає, що головна суть ергономіки полягає у створенні такого технічного оснащення, яке буде відповідати найліпшим вимогам дій між користувачем (водієм) та обладнанням (автомобілем): безпека користувача (розкутість щодо можливостей отримання ушкоджень), ком-

форт, зручність, продуктивність, ефективність (плідність або збільшення уводу/виводу інформації або продукції) [6, 3]. Негативною ергономічною якістю автомобіля є недостатня місткість, що може призводити до відсутності комфортності, а в деяких випадках порушувати безпеку водія або пасажирів: *lack for interior room for passengers and their belonging; tall drivers will find scant room; the rear-passenger cargo space is short on legroom*. Треба зазначити, недолік місця вимірюється по відношенню до розміру середньої людини, що знову вказує на те, що оцінка має антропоцентричний характер (“людина – міра всіх речей”).

У цілому, ергономічний салон містить в собі комфортність сидінь, місткість самого салону автомобіля відповідне розташування електронних кнопок, шумоізоляцію і відповідну оглядовість.

• Комфортабельність і місткість сидінь

Зручна посадка сидіння водія в автомобілі забезпечує як комфортність під час їзди, так і його безпеку. Дійсно, якщо сидіння незручне, у водія з’являється біль у спині і ногах, що спричиняє відвертання уваги від дороги, що може призвести і до аварії.

“Many requirements are to be considered with designing a car seat: a good mobility of legs and feet for pedal *reachability and usability*, a good mobility to the upper part of the trunk and a particular of the arms for commands *reachability*, to guarantee safety requirements such as lateral supports and antisubmarine system, and to be properly sized with respect to the dimensions of the cockpit and of the *anthropometric dimensions of the population*” [5, 695].

З ергономічним салоном, а значить і з безпечним, асоціюється таке поняття, як КОМФОРТ: *the seats afford superb long-haul comfort* (VW Golf 2,5 2010) [Motor Trend Jan 2010, 112].

Дійсно, ергономісти під час створення ергономічного салону повинні враховувати, що сидіння мають бути комфортними на тривалі відстані, щоб водій швидко не стомлювався. В процесі опису зручності сидінь використовується мовні підсилювачі, які виражають ідею надзвичайності: *superb*,

extremely: central window switches, a Blaupunkt stereo, and lavishly bolstered and extremely comfortable seats hint at the G8’s foreignness in the GM lamp (Pontiac G8) [Car and Driver Nov2007, 167].

Опис комфортних сидінь можна зустріти і в таких оцінних висловлюваннях: *the BMW M3’s seats were also universally praised, comfortable, with a power bolster adjustment to dial in just right amount of support* (BMW M3) [Car and Driver Oct 2010, 68]; *the front buckets are shaped for comfort, with no preference at sport* (Chrysler Sebring Touring) [Car and Driver Aug 2007/111].

Для забезпечення комфортного місця водія ергономісти проєктують сидіння, спинки яких можна нахилити вперед або відхилити назад (*to tilt the seat back and forward*) або посунути плавно вперед для необхідної відстані до педалей (*to slide seats forward*). Крім того, ергономісти розробляють сидіння, які можуть трансформуватися для зручності пасажирів (*to pop-out temporary middle seat*). Зручною особливістю є регулятор положення сидіння (*seat adjuster*). А ось сам процес регулювання сидіння одержує номінацію *seat adjustment*. Так, можливо скористатися регулюванням сидіння в по-вздовжньому напрямку (*for-and-aft seat adjustability*). Всі три номінації *adjuster, adjustability, adjustment* виступають похідними іменниками, проте, за рахунок різних суфіксів, кожна з них несе свою номінативну інформацію.

У семантичній структурі словосполучення *a masterpiece of accommodating design* закладена позитивна оцінка, оскільки в основі оцінного іменника *masterpiece* лежить ідея вказівки на будь-яку дивовижну ергономічну характеристику салону автомобіля, наприклад, сидіння пасажира *the Stow’n Go second row, which can be lowered flat into the floor with only modest muscle, is a masterpiece of accommodating design* (Dodge Grand Caravan SXT) [Car and Driver Nov 07, 67].

А ось незручність посадки автомобільного сидіння на вербальному рівні позначається за допомогою приєднання до базису *supportive* негативною семи *un-*: *the improvement over the flat, un-supportive buckets in the sedan is reason enough*

to favor the coupe (Nissan Altima 3.5.SE Coupe)[Car and Driver Aug.2007, 159].

Треба зазначити, що, окрім позитивних і негативних аспектів ергономічного автомобіля, можна зустріти й середню оцінку комфортності. На вербальному рівні це відображається прикметником *average: third-room was about average* (Toyota Sienna Le) [Car and Driver Nov 2007, 69].

У синонімічному ряду *spacious, vast, roomy, wide* спостерігається ідея вказівки на ще одну ергономічну цінність – ПРОСТИР: *the rear seat are vast and roomy* (Pontiac Vibe GT) [Car and Driver 2008, 138], *there are among the most impressive figures we've ever printed and certainly the best numbers from any car with four doors, a huge trunk, and a spacious, well-appointed cabin* (Porsche Panarama Turbo) [Automobile Feb 2010, 80]. Для значного підсилення позитивного оцінного значення простору використовується інтенсифікатори у вигляді прислівників, наприклад *the cabin is sunny and generously wide, no crowding at the knees and elbows* (Ford Edge Limited AWD) [Car and Driver June 2008, 96].

Одним із основних принципів позначення розширення і подовження місця сидінь є використання морфеми *extra*: *It's well-formed front buckets gain an extra 20 mm of seat travel* (Honda Pilot) [Motor Trend July 08, 70]. Використання складової *well* у прикметнику *well-formed* сприймається як позитивна оцінка ергономічних якостей: *well-organized dashboard with secondary controls*.

• Зручність у використанні автомобільної електроніки

У зв'язку з ускладненням автомобільних, зокрема сучасних електронних систем (*a full array of modern gadgetry*), виникає необхідність створення груп спеціальних дизайнерів, які відповідають за зручність взаємодії людини з допоміжними системами автомобіля. Так, у 2005 році Nissan створила спеціальну групу дизайнерів, які відповідають за комфортне і спрощене управління електронними системами [8].

З електронним обладнанням (*electric accessories*) задіяне комфортне рульове керування

(*comfortable steering options*), зручний доступ до управління приборної панелі (*comfortable access to the dashboard*) і полегшене електронне оснащення авто (*flexible electronic gizmos as you want it to be*).

Впроваджуються такі функції як *intuitive buttons, intuitive features, intuitive steering-wheel*. Вживання цієї номінації підтверджує ідею вказівки на те, що управління кермом виявляється доволі легким. За таких умов просліджується інтуїтивний зв'язок між водієм й автомобільними автоматичними приборами. Бінарною семантичною опозицією номінації *intuitive steering wheel* виступає слово *no intuitive steering wheel*. Опозиція створюється за рахунок префікса, який надає заперечного значення. Паралельно з цією номінацією вживається й така *the counter-intuitive buttons*. Зручне розташування електронних приборів автомобіля відносно водія відображається на лексичному рівні таким словосполученням як *the driver sits in proper relationship with primary and secondary controls* [Car and Driver, June 2008, 56].

Можна відзначити, що кнопки салону спрямовані на регулювання комфортної їзди авто як в самому салоні, так і за його межами. Отже зручність в салоні створюється завдяки клімат контролю (*climate controls*), навігації (*navigation*) і радіосистеми (*radio system*). На вербальному рівні сукупність цих кнопок оформлюється за рахунок уточнення ознаки, що вони є первинними регуляторами під час комфортної їзди (*primary buttons*). А ось номінація *secondary buttons* вказує на те, що сюди входять регулювання, які не завжди необхідні: *dynamic mode, winter mode*.

Найголовнішою цінністю ергономіки є легкість (*easy*) використання допоміжних засобів, а також легкість їх знаходжень: *the design and the layout are inviting with all the controls in easy-to-find places* (Infiniti FX 35) [Motor Trend July 2008; 54]; *everything is within easy reach, and there's a clear hierarchy to the layout* (Porsche Panamera) [Motor Trend September 2009, 41].

Цікаво відзначити, що серед лексичних одиниць, які позначають ергономічну функціональність, зустрічаються такі їх характеристики, як ВПРАВНІСТЬ

і СПРИТНІСТЬ: *about all a passenger could possibly operate are the climate controls, which are accessible and logical* (Ferrari 458 ITALIA) [Automobile February 2010, 71]. *The cleverness of the interior features* (Dodge Grand Caravan SXT) [Car and Driver Nov 2007, 67]. *Clever details abound* (Dodge Journey R/TAWD) [Car and Driver June 2008, 92].

Зручне для використання місцезнаходження кнопок отримало вербальне позначення *a handy location of buttons*, в якому провідною ознакою є прикметник, який вказує на те, що все знаходиться під рукою водія автомобіля. Ергономічне розташування кнопок так саме передбачає чітку організацію кнопок від більш суттєвих до менш корисних шляхом ієрархічного порядку *a clear hierarchy to the layout* (Porsche Panamera 2010) [Motor Trend Sep 2009, 41].

Суттєвим недоліком інструментарію водія є віддалене місцезнаходження електроприладів від поля зору водія: *the entertainment controls clustered at the subterranean and are too far from the normal sightline* (Dodge Journey R/TAWD) [Car and Driver June 2008, 92].

Багаточисельні електроприводи в салоні автомобіля одержують відповідні назви *gazillion buttons on the dash, multitude of buttons*. Однак велика кількість кнопок салону автомобіля не завжди має успіх, і на вербальному рівні така тенденція отримує номінацію *ergonomically difficult*.

Позитивне оцінне значення можна знайти в семантиці слів як *rear-drive trustworthiness, the cleverness of the interior features*. Внутрішня форма цих номінацій містить в собі схвальні аспекти, мотивуючи тим, що характеристики мають високий ступінь довіреності за рахунок їх хорошої спритності. Електронні прибори, які знаходяться під рукою або на відстані витягнутої руки, значно зменшують здатність відвертати увагу від дороги (*reduce eyes-off-the-road time*).

• Шумоізоляція

Окрім зручності сидінь і комфортності використання електронних кнопок, важливим складником ергономічного салону автомобіля є відповідна шумоізоляція (*sound isolation*).

Як правило, джерелами шуму в салонах автомобіля є вібрація від нещільно прикріплених предметів, низькоякісного пластмасового оснащення і обшивки салону, а також вібрації під час зіткнення з дорогою. Нерідко довготривала поїздка в автомобілі з високою місткістю шуму призводить до швидкої стомлюваності як водія, так і пасажирів. У зв'язку з цим, забезпечення низького рівня шуму у салоні автомобіля (*low level noise*) є для ергономістів найважливішою вимогою в процесі створення ергономічного салону на сучасному автомобільному ринку.

Вказівка на незадовільну шумоізоляцію на вербальному рівні оформлюється за рахунок оцінних прикметників: *excessive wind noise, noticeable road noise*. Слід відзначити, що термінологічні номінації, що позначають шум в автомобілі, мають словотвірну модель, в якій обов'язковим компонентом виступає слово *noise*, а друга частина слова вказує на походження або причину шуму *wind noise, road noise, engine noise, tire noise, interior noise*.

Достатньо цікавою автомобільною лексичною номінацією є і синтаксичне стягнення *get-what-you-pay-for-noise*. За рахунок своїх компонентів складна номінація відображає ідею того, що більш дешеві автомобільні марки мають низьку якість шумоізоляції. Лексикалізація синтаксичних одиниць надає складне слово *get-what-you-pay-for-noise*. Як правило, для дорогих автомобільних марок характерною є хороша шумоізоляція за рахунок трьохшарового ущільнення дверей (*triple-layer door seals*) і шаруватого скла (*laminated glass*).

• Видимість

Важливим складником ергономічного салону є хороша видимість (*visibility*). Тож, видимість по відношенню до водія і навіть пасажирів може бути як хорошою, так і поганою. На вербальному рівні хороша видимість оформлюється такими синонімічними номінаціями *clear view, clear visibility, fair visibility*. Семантичне значення слова *clear* ототожнюється з поняттям “безхмарності”, а в нашому випадку прикметник вказує на те, що оглядовості водія не заважають будь-які перешкоди.

Номінація *tower visibility*, завдяки такій суттєвій ознаці, як висота, вказує на високу оглядовість за рахунок високо розташованого місця водія. А ось оглядовість в автомобілі, що порушується частинами кузова (наприклад, стійки вітрового скла), отримує термінологічне оформлення *intermittent visibility*. Паралельно з цією термінологічною номінацією зустрічаються й такі номінації, як *bad visibility*, *low visibility*.

Цікавою є номінація у вигляді редуплікації *know-how*, що означає таке поняття, як секрети виробництва окремого автомобільного концерну. Такі засоби виробництва забезпечують індивідуальність авто, що є суттєвою перевагою над конкурентами. Для деяких марок автомобілів характерний свій індивідуальний підхід до практичності й комфортабельності оснащення салону, наприклад: *Porsche designers believe the buttons are quicker to use than playing hunt-and-peck on a touch screen* (Porsche Panamera 2010) [Motor Trend Sep 2009, 421]. *Gazillion buttons on the dash, just like Mercedes and BMW used to* [Automobile Feb 2010, 79]. Така тенденція підкреслює ідею авто конструкторів мати ексклюзивні відмінності в дизайні автомобіля.

Перспективою роботи є подальше виявлення і дослідження англійських номінацій, які позначають автомобільні ергономічні характеристики, а також їх додання для утворення нового сучасного автомобільного словника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ванівська О.І. Засоби вираження категорії аспекту в сучасній англійській мові: функціональний і ергономічний підхід (за матеріалами ВНС) / О.І. Ванівська // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – № 867. – Харків, 2009. – С. 66–80.
2. Васильченко А.О. Когнитивний аспект оцінки / А.О. Васильченко, А.Е. Щербинина // Міжнародний конгрес по когнитивній лінгвістике : сб. матеріаллов ; отв.ред. Н.Н. Болдырев. – Тамбов : Издательский дом ТГУ имени Г.Р. Державина, 2008. – С. 254–256.
3. Вольф Е.М. Функціональна семантика оцінки / Е.М. Вольф. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 232 с.
4. Ісакова Є.П. Ергономічні характеристики категорій англійського дієслова / Є.П. Ісакова : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / Є.П. Ісакова. – К., 2001. – 20 с.
5. Scott P.A. Global ergonomics / P.A. Scott, R.S. Bridger, J. Charteris. – Oxford : Elsevier Science Ltd., 1998. – 947 p.
6. Vivek D. Bhise Ergonomics in the Automotive Design Process / D. Vivek. – Boca Raton, FL : CRC Press, 2011. – 329 p.
7. Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wikipedia.org/wiki/Euro_NCAP.
8. <http://www.ergodesign.nl>.

ДЖЕРЕЛА

ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. <http://www.newsauto.meta.ua>
2. Automobile Feb 2010.
3. Car and Driver Nov 2007.
4. Car and Driver, June 2008.
5. Car and Driver Oct 2010.
6. Motor Trend Sep 2009.
7. Motor Trend Jan 2010.

УДК 811.111

РОЗВИТОК ГЕРУНДІАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ У ЇХНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ЗІ СКАНДИНАВСЬКИМИ ДІАЛЕКТАМИ

В.А. Григоренко (Кіровоград)

У статті проаналізовано скандинавський вплив на становлення герундіальних конструкцій в історії англійської мови. Розглянуто різні підходи вітчизняних та зарубіжних лінгвістів щодо значущості скандинавського впливу на становлення герундіальних конструкцій в англійській мові. У роботі підтверджується думка, висловлена О. Есперсеном про поширення суфікса віддієслівного іменника *-ing* в англійській мові з півночі на південь.

Ключові слова: мовний контакт, скандинавський вплив, запозичення.

Григоренко В.А. Развитие герундиальных конструкций английского языка в их взаимодействии со скандинавскими диалектами. В статье проанализировано скандинавское влияние на становление герундиальных конструкций в истории английского языка. Рассмотрены разные подходы отечественных и зарубежных исследователей к значимости скандинавского влияния на становление герундиальных конструкций в английском языке. В работе подтверждается мнение, высказанное О. Есперсеном, о распространении суффикса отглагольного существительного *-ing* в английском языке с севера на юг.

Ключевые слова: языковой контакт, скандинавское влияние, заимствование.

Hryhorenko V.A. The development of the English gerundial constructions in their interaction with the Scandinavian dialects. The paper deals with the Scandinavian influence on the establishment of gerundial constructions during the history of the English language. Different approaches of home and foreign researches towards the significance of the Scandinavian influence on the development of the English gerund are also analyzed. The presented results support O. Jespersen's idea that the proliferation of *-ing*-suffix in the English language proceeded from the north to the south.

Key words: language contact, Scandinavian influence, borrowings.

Герундій та конструкції з герундієм є характерним явищем для багатьох сучасних індоевропейських мов (зокрема, таких мов романської групи як французької, іспанської, італійської, румунської та таких мов германської групи, як англійської, німецької та багатьох інших). Така розповсюдженість цієї граматичної категорії указує на можливість її поширення завдяки мовним контактам. Історично склалося так, що на певних етапах розвитку англійської мови характеризувався тісними контактами з мовою місцевого населення – кельтських племен та з мовами завойовників Британських островів (латинською, скандинавською та французькою). Згідно з поглядами провідних дослідників історії англійської мови (О. Jespersen, К. Бруннер, Г. Сирте, В.М. Ярцева), іншомовний вплив на становлення герундія та герундіальних кон-

струкцій в англійській мові мав місце, однак однакостайності та конкретності щодо розуміння цієї категорії серед дослідників не існує. Саме це і визначило актуальність нашої статті. Нагальним завданням нашого дослідження є з'ясування історичної природи герундія та герундіальних конструкцій, зокрема для того, щоб визначитись щодо оригінальності їхнього походження в англійській мові, можливості запозичення з інших мов або ймовірності їх становлення за умови іншомовного впливу. Об'єктом нашої розвідки є англійський герундій, природа якого є дискусійним питанням як у розвідках синхронного, так і у розвідках діакронного характеру. Предметом дослідження у даній роботі є герундіальні конструкції у текстах північних і східноцентральних та південних діалектів ранньосередньоанглійської мови.

Проблема запозичень не є новою в історичному мовознавстві, адже вона була об'єктом дослідження таких лінгвістів-істориків як О. Єсперсена [16; 17], Л. Блумфілда [2], К. Бруннера [3], Н.М. Амосової [1] та багатьох інших. Традиційно запозичення поділяють на фонетичні, морфологічні, лексичні та синтаксичні. Однак, не всі рівні мови однаково реагують на іншомовний вплив [1, с. 12]. Лексичні та словотворчі елементи, як правило, засвоюються вільніше, ніж елементи синтаксичної будови та фонетичного складу мови [там само]. Наше дослідження має на меті охарактеризувати якість контакту давньоанглійської мови зі скандинавськими діалектами протягом історії її розвитку на предмет можливості їхнього впливу на становлення герундія та конструкцій з ним.

Умовно точки зору стосовно запозичень у сфері синтаксису англійської мови можна поділити на дві групи, протилежні за характером. Представники першої групи (Е. Einkenel, М. Callaway, К. Бруннер, Т. Mustanoja) надають вирішальної ролі іноземним конструкціям у становленні синтаксису, у той час як представники другої групи (G. Curme, В.М. Ярцева, К. Yamaoka) відстоюють думку про германське походження тих елементів синтаксичної структури, які їхні опоненти вважають запозиченими. Отже, проаналізована інформація потребує чіткого наукового аналізу, узагальнення та систематизації.

Беручи до уваги значні доробки провідних англівців [6; 10; 19], ми зробили спробу схематично зобразити послідовність впливів різних мов на граматичну систему англійської мови. Це: 1) діалекти кельтських племен, які населяли Британські острови до появи на цій території римлян; 2) народна латина, якою розмовляли перші римські завойовники (середина 1 ст. до н. е. – середина 5 ст. н. е.); 3) діалекти германських племен (основа давньоанглійської), які з'явилися усередині 5 ст. н. е. з континенту, де раніше ці племена контактували з римлянами; 4) латина періоду інтенсивної християнізації населення Британських островів (кінець 6 ст. – кінець 8 ст.); 5) скандинавський вплив (кінець 8 ст. – 10 ст.) протягом панування датсько-

го права у деяких англосаксонських королівствах півночі та сходу; 6) латина періоду інтенсивних перекладів латинських рукописів (10 – 11 ст.); 7) французький (норманський) вплив, який розпочався в 11 ст. (1066 р.). Як видно з цієї хронологічної послідовності, до початку нападів скандинавських та норвезьких вікінгів на територію Британських островів наприкінці 8 ст., англосаксонська мова уже перебувала у стані контакту з місцевим кельтським населенням та римськими завойовниками. Більше того, на відміну від латини, скандинавська мова набагато коротший період контактувала з давньоанглійською, проте, у зв'язку з тим, що скандинави безпосередньо контактували з населенням островів, їхній вплив є не менш вагомим. Оскільки давньоанглійська та скандинавська мови були спорідненими, рівень взаєморозуміння між місцевим населенням та завойовниками виявився набагато вищим, ніж у випадку з латиною.

На можливість скандинавського впливу стосовно закріплення *-ing*-форми наприкінці давньоанглійського періоду указували Ф. Моссе [див. 11, с. 106] та К. Бруннер [3, с. 330], проте цю точку зору вони не довели. Так, К. Бруннер у своїй двотомній праці з історії англійської мови звертав увагу на ймовірність скандинавського впливу на закріплення суфікса *-ing* у віддієслівних іменників, які мали форму на *-ung* та *-ing* у давньоанглійській мові, у той час як у скандинавських мовах панувала форма на *-ingō* [3, с. 330]. Дійсно, спочатку суфікс *-ung* чисельно превалував у давньоанглійській [4, с. 19–20], однак уже наприкінці давньоанглійського періоду *-ing* почав поширюватися, витісняючи *-ung*, про що свідчить ґрунтовне дослідження Р.Т. Алонсо стосовно морфологічних процесів у давньоанглійській період [9, с. 41–316].

Непрямою вказівкою на те, що суфікс *-ing* міг поширитися завдяки скандинавському впливу з північного сходу, є історичні дані про те, що саме на півночі, у Нортумбрії, монастирська культура переживала особливий розквіт у 7 – 8 ст.: багато давньоанглійських пам'яток були спершу записані нортумбрійським діалектом, а пізніше (за часів правління короля Усекса Альфреда) перекладені

уесекським [10]. Так, наприклад, *Гімн Кедмона* був створений на нортумбрійському діалекті та зафіксований у рукописі *Церковної історії* Беди близько 737 року, а потім перекладений на уесекський діалект разом з працею Беди. Отже, переклади з нортумбрійського діалекту на уесекський ймовірно містили ті елементи, які потрапили в північний діалект під час панування скандинавів на зазначених територіях.

Е. Крох та Е. Тейлор вважають скандинавський вплив чи не найсуттєвішим в історії англійської мови, порівнюючи його за значущістю з латинським та французьким. На їхню думку, латинська та французька мови більше сприяли становленню лексичного складу англійської мови, у той час як скандинавський вплив спричинив зміни також у її граматичній будові, зокрема в усталенні порядку слів у північних діалектах [18, с. 3–7].

Думку Е. Крох та Е. Тейлор про те, що скандинавський вплив відіграв важливу роль у становленні саме синтаксису англійської мови підтвердила у своєму дослідженні і К. Тріпс, провівши ґрунтовний аналіз тексту *Ormulum* (початок 13 ст.), створеного на території, що перебувала безпосередньо під скандинавським впливом. Зокрема, дослідниця довела, що зміна порядку слів з OV-типу на VO-тип в англосаксонській мові відбулася саме завдяки її контакту зі скандинавськими діалектами [див. 22, с. 382–384].

Характерною ознакою скандинавського впливу є те, що він першочергово відбувався в усній площині, тобто скандинавськими діалектами більше розмовляли, ніж писали на території Британських островів, отже, ймовірно, їхній вплив більше відобразився на розмовному рівні. Однак, потенційно, усний контакт, зрештою міг призвести до змін у письмі. Саме завдяки необхідності спілкування між скандинавськими поселенцями та місцевим населенням, цей вплив спричинив значні зміни у деяких граматичних аспектах давньоанглійської (втрата граматичного роду, спрощення в системі закінчень, поповнення у системі прийменників та інше). Через такий величезний вплив скандинавської мови на граматичний рівень давньоанглійської, П. По-

уса навіть припускала можливість креолізації [див. 20, с. 240]. Суперечки з цього приводу тривають, однак цей факт лише підкреслює значущість скандинавського впливу на англійську граматику.

Деякі дослідники вживають поняття “конвергенція” стосовно контакту давньоанглійської зі скандинавськими діалектами [див. 15, с. 5–6]. На відміну від запозичень, які перш за все впливають на лексичний рівень мови, конвергенція має значний вплив на синтаксис, морфологію та дещо менше на лексику. Більше того, запозичення зазвичай відбуваються в одному напрямку, у той час як конвергенція є процесом взаємним. Конвергенція, як правило, відбувається у ситуаціях, коли суттєвою є саме комунікація між лінгвістичними групами, яка призводить до поступової апроксимації граматичних правил конвергентних мов [ibid.]. Оскільки дійсно необхідність усного спілкування була характерною рисою скандинавського впливу на англійську, ми вважаємо правомірним використання терміну “конвергенція” стосовно досліджуваного явища.

В.М. Ярцева вважає, що конвергенція, тобто зближення або збіг двох або більше лінгвістичних сутностей, має два аспекти: глотогонічний та структурно-діахронічний. Глотогонічна конвергенція виникає внаслідок достатньо довгих та інтенсивних контактів як споріднених, так і неспоріднених мов і пов’язана з виникненням у цих мов загальних структурних властивостей, в той час як структурно-діахронічна конвергенція є історичним процесом, який призводить до зменшення різноманіття у системі мови внаслідок зникнення деяких варіантних та інваріантних відмінностей. Такий різновид конвергенції може відбуватися і на граматичному рівні за умови існування таких факторів як вирівнювання за аналогією, усунення омонімії граматичних форм та інше. Прикладом граматичної конвергенції є редуція відмінкової системи в індоєвропейській прамові [8, с. 234]. На нашу думку, саме структурно-діахронічна конвергенція скандинавської та англійської могла стати поштовхом до подальшого розвитку та становлення герундіальних конструкцій в англійській мові.

Дж.Д. Гліш, посилаючись на роботи Е. Бйоркмана та І. Москович-Шпигель Фандіно, пропонує нашій увазі досить великий список абстрактних іменників на *-ing*, що є скандинавськими запозиченнями, які, на його думку, не могли не вплинути на морфологічне узагальнення *-ing*. Останнє супроводжувалося обмеженням використання *-ung*. Дослідник наводить кілька прикладів використання авторами ранньосередньоанглійського періоду конструкції *a(n) /i(n) skemmtinng (a-reveling)* скандинавського походження, про що свідчить елемент *sk-*. Наведемо один [15, с. 35–37]:

batt nass zho nohht tær úte
I skemmtinng & inn idellezzc,
Inn ægæde & i lezzkess, (Ormulum 2164 ff.)

‘that she was not abroad
 in amusement and in idleness,
 in luxury and in sport’

Проведений нами аналіз фактичного матеріалу підтверджує тезу про те, що дійсно суфікс віддієслівного іменника *-ing* поширювався з півночі. Ми проаналізували тексти північних і східноцентральных (територія колишнього датського права) та південних діалектів ранньосередньоанглійської мови (1100 – 1300 рр.). У своєму дослідженні ми брали за основу хронологічний розподіл середньоанглійських текстів за діалектами, який запропонував М. Тажима [21, с. 11–32]. Зауважимо, однак, що наші висновки мають виключно статистичний характер. Так, у тексті *Peterborough Chronicle* (часовий проміжок: 1100 – 1150 рр., східноцентральный діалект) співвідношення *-ung* та *-ing* форм є 3:2, тобто *-ung* у цей час ще повноцінно функціонує у мові. У наступному часовому проміжку (1150 – 1200 рр.) у південних діалектах *-ung* та *-ing* корелюють як 2,5: 1, тобто *-ung* більш ніж вдвічі кількісно превалує, у той час як на півночі та сході ситуація діаметрально протилежна: співвідношення 1 : 6 свідчить про домінантне вживання *-ing*. У часовому проміжку 1300 – 1350 рр. нами не виявлено жодної *-ung*-форми ні в текстах південних, ні в текстах північних діалектів. Натомість повноцінні позиції займає форма *-ing* та її

варіант *-ung*. Таким чином, можна стверджувати про те, що усталення форми *-ing* відбувалось у напрямку з півночі на південь, тобто ймовірність скандинавського впливу на цей процес є досить високою.

Такі висновки не суперечать і гіпотезі О. Єсперсена, яку він виклав у своїй праці “*Language: Its Nature, Development and Origin*” про те, що саме скандинавський вплив був причиною нейтралізації граматичних форм в історії англійської мови. До того ж, у регіонах, де датські поселення були найщільнішими, цей процес випереджав аналогічні зміни у південних частинах Британських островів на пару століть [17, с. 214]. Таким чином, дані, які наводить дослідник, свідчать на користь того, що зміни у граматичній системі англійської мови відбувалися у напрямку з півночі на південь, що також підтверджують результати нашого дослідження.

Таким чином, у своїй розвідці ми зробили спробу проаналізувати існуючі погляди на роль скандинавського впливу в історії англійської мови, а також довести, що цей зовнішній фактор її розвитку відіграв одну з ключових ролей у становленні граматичної системи англійської мови, зокрема закріпленні суфікса *-ing* у віддієслівних іменників, які в подальшому розвинулись у герундіальні конструкції. Перспективу наших подальших наукових розвідок вбачаємо у дослідженні значущості іншомовного впливу на становлення граматичної системи англійської мови, зокрема на розвиток герундіальної конструкції, адже у випадку з англійською мовою, з оглядом на історію її контактів з іншими мовами, можна говорити саме про сукупність факторів, які вплинули на її становлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амосова Н.Н. Этимологические основы словарного состава современного английского языка / Наталья Николаевна Амосова. – М. : Изд-во лит-ры на иностр. языках, 1956. – 220 с.
2. Блумфилд Л. Язык / Леонард Блумфилд. [Пер. с англ. Е.С. Кубряковой и В.П. Мурат], [Под ред. и с предисл. М.М. Гухман]. – М. : Прогресс, 1968. – 608 с.
3. Бруннер К. История английского языка: в 2 то-

- мах / Карл Бруннер; [Пер. с немецкого С.Х. Васильевой; Под ред. и с предисловием Б.А. Ильиша]. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 322 с. – Оба тома в одном переплете. 4. Матвеева Л.В. Отглагольные абстрактные существительные с суффиксами *-ing*, *-ung* и *-nes* в древнеанглийском языке.: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Лидия Васильевна Матвеева. – М., 1980. – 21 с. 5. Расторгуева Т.А. История английского языка: [учебник] / Татьяна Адриановна Расторгуева. – М. : Высш. шк., 1983. – 347 с. 6. Смирницкий А.И. Древнеанглийский язык / Александр Иванович Смирницкий. – М. : МГУ имени М.В. Ломоносова, 1998. – 319 с. 7. Ярцева В.Н. Развитие сложноподчиненного предложения в английском языке / Виктория Николаевна Ярцева. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1940. – 116 с. 8. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [Гл. редактор В.Н. Ярцева]. – [2-е изд.]. – М. : Научное издание “Большая Российская Энциклопедия”, 1998. – 685 с.: ил. 9. Alonso R.T. Morphological Process Feeding in the Formation of Old English Nouns: Zero-derivation, Affixation and Compounding / R.T. Alonso. – Department of Modern Languages. – University of La Rioja, 2009. – 1179 p. 10. Baugh A. A History of the English Language / A. Baugh, Th. Cable. – London; N.-Y. : Routledge, 2003. – 447 p.: Maps, ill. – Index: P. 429–447. 11. Belanger M.A. Reanalysis in English: the Consequences of the Korrel Shift on the verb system [Электронный ресурс] / M.A. Belanger; Montreal University. – Montreal, 1999. – Режим доступа : www.mab.ms/doc/reanalysis.pdf 12. Callaway M.Jr. Concerning the origin of the gerund in English / M.Jr. Callaway // Studies in English Philology: A Miscellany in honor of F. Klaeber. – Minneapolis, 1929. – P. 32–49. 13. Curme G.O. The Gerund in Old English and German / G.O. Curme // Anglia. – 1914. – XXXVIII. – P. 491–498. 14. Eienkel E. Die Entwicklung des englischen Gerundiums / E. Eienkel // Anglia. – 1914. – XXXVIII. – P. 1–76. 15. Glieshe J.D. The Scandinavianization of England [Электронный ресурс] / J.D. Glishe. – College of Liberal Arts and Sciences. – The University of Florida, 2007. – 70 p. – Режим доступа : <http://www.web.clas.ufl.edu/users/drjdg/OE/pubs/BigScandinavianization.pdf> 16. Jespersen O. Growth and Structure of the English Language / O. Jespersen. – Leipzig : Published by B.G. Teubner, 1905. – 260 p. 17. Jespersen O. Language. Its Nature, Development and Origin / O. Jespersen. – London : George Allen and Unwin Ltd., 1922. – 456 p. 18. Kroch A. Verb Movement in Old and Middle English: Dialect Variation and Language Contact [Электронный ресурс] / A.Kroch. – University of Pennsylvania. – Philadelphia, 1995. – Режим доступа : <http://www.citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.49...> 19. Mugglestone L. The Oxford History of English / L. Mugglestone. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 485 p. – Bibliogr.: p. 433–472. Index: P. 473–485. 20. Pardo E. Compare and Contrast influence on English of the Scandinavian Languages and French / E. Pardo // INNERVATE Leading Undergraduate Work in English Studies. – Vol. 1 (2008–2009). – P. 236–243. 21. Tajima M. The Syntactic Development of the Gerund in Middle English / M. Tajima. – University Of Ottawa. – Ottawa, 1983. – 237 p. 22. Trips C. The OV/VO Word Order in Early Middle English. Evidence for Scandinavian Influence on the English language [Ph. D. Dissertation] / Carola Trips. – Stuttgart University, 2001. – 395 p. 23. Yamakawa K. The Two Constructions: “Accusative and Participle” and “Genitive and Gerund”: A Diachronic-Synchronic Study in English Syntax [Электронный ресурс] / K. Yamakawa // The Annals of Hitotsubashi Academy. – 1957. – P. 44–100. – Режим доступа : <http://www.hermes-ir.lib.hit-u.ac.jp/rs/bitstream/10086/11850/.../annals0080100440.pdf>

УДК 81'373:811.112.2=161.2

ВТОРИННА НОМІНАЦІЯ В СИСТЕМІ МЕТРОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В НІМЕЦЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Н.В. Повторуха (Донецьк)

У статті описано лексико-семантичні особливості метрологічної лексики в німецькій і українській мовах. Відповідні лексеми є результатом вторинної номінації – метонімічного переносу. Лексичні одиниці класифіковано за номінативною ознакою й систематизовано за параметрами виміру.

Ключові слова: вторинна номінація, метонімічний переніс, метрологія, параметри виміру, приблизна кількість.

Повторуха Н.В. Вторичная номинация в системе метрологической лексики в немецком и украинском языках. В статье описаны лексико-семантические особенности метрологической лексики в немецком и украинском языках. Соответствующие лексемы являются результатом вторичной номинации – метонимического переноса. Лексические единицы классифицированы по номинативному признаку и систематизованы по параметрам измерения.

Ключевые слова: вторичная номинация, метонимический перенос, метрология, параметры измерения, приблизительное количество.

Povtorukha N.V. The secondary nomination in the system of metrological lexis in the german and ukrainian languages. The given article describes lexico-semantic peculiarities of the metrological lexis in the German and Ukrainian languages. Lexemes of the corresponding semantics belong to the secondary nomination and are regarded as the result of a metonymic shift. Lexical units are divided into semantic groups according to their nominative features and they are classified according to measurement parameters.

Key words: secondary nomination, metonymical shift, metrology, parameter of measurement, approximate quantity.

Сучасна лінгвістика постійно звертається до кола важливих проблем міри й ваги, залучаючи дані метрології [2, с. 522]. Одиниці виміру можуть бути виражені:

1) точно, напр.: нім. *Millimeter: $\frac{1}{1000}$ Meter*; укр. *міліметр: $\frac{1}{1000}$ метра*;

2) приблизно, напр.: нім. *Elle 'frühere Längeneinheit (etwa 55-85 cm)*', 'лікоть 'давня одиниця довжини (близько 55-85 см)''; укр. *лікоть* 'старовинна міра довжини, приблизно у півметра'.

Приблизні міри відстані і ваги виражають неозначену кількість і належать до вторинної номінації [1, с. 166]. Під вторинною номінацією розуміють зазвичай використання вже існуючих у мові номінативних засобів у новій для них функції йменування [15, с. 129]. Це лінгвістичне явище стало об'єктом дослідження у працях Є.С. Азнаурової,

С.А. Акопової, Н.Д. Арутюнової, Л.В. Бабіної, М.М. Болдирева, Т.В. Булигіної, В.Г. Гака, Н.М. Дяченка та інших.

Незважаючи на поодинокі дослідження мовознавців [8; 9], лексичні одиниці відповідної семантики у системі метрологічної лексики вивчені ще недостатньо, тому саме вони виступають об'єктом дослідження даної роботи і зумовлюють її актуальність. Предметом слугують різні частини мови (іменники, прикметники, прислівники), а також словосполучення у системі метрологічної лексики в німецькій і українській мовах. Метою є зіставний аналіз лексико-семантичних особливостей лексем зі значенням вторинної номінації у системі метрологічної лексики досліджуваних мов.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні завдання: 1) визначити інвен-

тар досліджуваних одиниць; 2) виділити їх у тематичні групи за номінативною ознакою за предметною сферою, до якої вони належать; 3) систематизувати їх залежно від параметрів виміру.

Матеріалом дослідження слугують 432 лексеми (230 одиниць у німецькій мові і 202 – в українській), отримані за допомогою суцільної вибірки із словників [22; 2], а також художніх творів німецьких і українських письменників другої половини ХХ – початку ХХІ сторіччя загальним обсягом 10000 сторінок.

Людина з давніх давен стикалася з вимірюваннями. На думку вчених, існування таких лексичних одиниць зумовлено необхідністю найменувань різних мір ще задовго до введення метричної системи [17, с. 8; 32, с. 16-17]. Тому у функції одиниць виміру часто вживалися предмети або знаряддя праці, що безпосередньо оточували людину і були пов'язані з її продуктивною діяльністю, відображали рід її занять, а також були для неї найбільш актуальними у певний історичний період. До того ж, різноманітність і довільність виміру безпосередньо залежать від давнини міри [10, с. 295].

Добре відомо, що на позначення одиниць виміру вживаються деякі найменування частин тіла, наприклад: *лікоть*, *рука* [11; 20; 21]. Ще в античні часи за основу метрологічних систем було взято пропорції людського тіла, а саме: повний розмах рук дорівнював висоті людини, повний крок – половині цієї висоти, лікоть – чверті зросту, ступня – 1/6; відстань між кінчиками великого і малого пальців руки у найбільшому їх віддаленні один від одного –

1/9, ширина руки приймалася за третину довжини ступні, а середня ширина пальця – 1/12 ступні; голова – 1/6 або 1/7 всього зросту, тощо [12, с. 6-7]. Але оскільки у кожної людини свої параметри і числовий вираз цих пропорцій різний, тому можна стверджувати, що такі міри мають значення приблизної кількості.

Лексеми на позначення одиниць виміру розглядаються як результат метонімічного переносу, заснованого на суміжності ознак того, що вже позначено у попередньому значенні слова і нового означуваного [15, с. 190; 19, с. 434], напр.: нім. *Eimer* 'відро', *fässerweise* 'бочками', *armdick* 'завтовшки в руку'. При цьому метонімія є одним із засобів розширення лексичного значення слова. Спираючись на дослідження різних типів метонімічного переносу [25, с. 20-21; 5, с. 196; 13, с. 87-89; 16], виокремлюють метонімічний переніс за моделлю "форма (вмістище) – зміст", напр.:

(1) нім. *Er trank eine Flasche Bier.* – 'Він випив пляшку пива'.

Як можна побачити із наведеного прикладу, пляшка вживається на позначення вимірювача [24, с. 1999; 28, с. 1991]. В цьому випадку мається на увазі, що він випив таку кількість пива, яка дорівнювала об'єму пляшки.

Результати морфологічної класифікації лексичних одиниць зі значенням вторинної номінації в системі метрологічної лексики в німецькій і українській мовах представлені у таблиці 1. За основу в цій роботі було взято вже існуючу морфологічну класифікацію [26, с. 15].

**Структурна класифікація лексем зі значенням вторинної номінації
в системі метрологічної лексики в німецькій і українській мовах**

№ з/п	Мови Структурні типи	Німецька		Українська	
		Кількість (%)	Приклади	Кількість (%)	Приклади
1.	Іменники				
	Кореневі	51 (22 %)	Elle 'лікоть'	24 (12 %)	крок
	Похідні	3 (1 %)	Tröpfchen 'краплинка'	96 (48 %)	півнігтя
	Складні	52 (23 %)	Fingerdicke 'товщина в палець'	-	-
2.	Прикметники				
	Похідні	-	-	12 (6 %)	дюймовий
	Складні	89 (39 %)	klaftertief 'глибиною в сажень'	7 (3 %)	тридюймовий
3.	Прислівники				
	Складні	17 (7 %)	glasweise 'стаканами'	-	
4.	Словосполучення				
	Прислівник + прийменник + іменник	-	-	38 (19 %)	завбільшки з кулак
	Прийменник + іменник + іменник	-	-	4 (2 %)	на рівні грудей
	Прийменник + прикметник + іменник	-	-	2 (1 %)	в людський зріст
	Прийменник + іменник + прикметник + іменник	-	-	1 (0,5 %)	на рівні людського зросту
	Прикметник + іменник	-	-	1 (0,5 %)	повний рот
	Прийменниково-іменні групи	18 (8 %)	bis zum Knie 'по коліна'	17 (8 %)	по плечі
	Разом	230 (100 %)		202 (100 %)	

Таблиця 1 свідчить про те, що серед іменників зі значенням вторинної номінації в системі метрологічної лексики в німецькій мові домінують кореневі лексеми, а в українській – похідні. Проте лише у німецькій мові вживаються складні іменники, що є структурною особливістю німецької лексики [23, с. 130]. У досліджуваних мовах наявні складні прикметники, а похідні представлені лише в українській. У німецькій мові, на відміну від української, було зафіксовано складні прислівни-

ки. Слід також зазначити, що тільки в українській мові у системі метрологічної лексики вживаються словосполучення. Спільною рисою для двох мов є наявність прийменниково-іменних груп, що презентовані майже однаковою кількістю лексем (вісімнадцять – у німецькій мові і сімнадцять – в українській).

За номінативною ознакою можна виділити наступні тематичні групи лексичних одиниць за предметною сферою, до якої вони належать (табл. 2).

Таблиця 2

**Тематична класифікація лексем зі значенням вторинної номінації
в системі метрологічної лексики в німецькій і українській мовах за предметною сферою**

№ з/п	Мови Групи	Німецька		Українська	
		Кількість (%)	Приклади	Кількість (%)	Приклади
1.	Частини тіла	116 (50 %)	faustdick 'завтовушки в кулак'	80 (40 %)	пригорща
2.	Предмети побуту і споживання	67 (29 %)	Eimer 'відро'	86 (42 %)	наперсток
3.	Фізичні можливості і дії людини	12 (5 %)	Schluck 'ковток'	8 (4 %)	крок
4.	Споруди і будівництво	9 (4 %)	kirchhoch 'заввишки з церкви'	6 (3 %)	завбільшки з вокзал
5.	Продукти рослинного походження	8 (3,5 %)	kirschgroß 'завбільшки з вишню'	1 (0,5 %)	завбільшки з диню
6.	Тварини і продукти тваринного походження	4 (2 %)	eigroß 'завбільшки з яйце'	8 (4 %)	завбільшки з коня
7.	Гроші	4 (2 %)	talergroß 'завбільшки з талер'	1 (0,5 %)	величиною з п'ятак
8.	Форма	4 (2 %)	Tropfen 'крапля'	5 (2,5 %)	круг
9.	Одяг і взуття	3 (1 %)	holzschuhgroß 'завбільшки з дерев'яний чобіт'	4 (2 %)	завбільшки з чоботи
10.	Космічні об'єкти	-		2 (1 %)	завбільшки з сонце
11.	Метали	1 (0,5 %)	bleischwer 'важкий, як свинець'	-	
12.	Гірські породи	-		1 (0,5 %)	камінь
13.	Частини доби	1 (0,5 %)	Morgen 'морген'	-	
14.	Земельні ділянки	1 (0,5 %)	Acker 'акр'	-	
	Разом	230 (100 %)		202 (100 %)	

Як видно з табл. 2, тематичні групи "Найменування частин тіла" і "Предмети побуту і споживання" виявилися найбільш численними у системі метрологічної лексики у досліджуваних мовах.

До предметів побуту і споживання належать, здебільшого, бочки, відра, посуд тощо. Дослідники встановлюють об'єм різних посудин [3, с. 109; 7; 14; 29; 31]. Усі інші групи ("Фізичні можливості і дії

людини”, “Споруди і будівництво”, “Продукти рослинного походження”, “Тварини і продукти тваринного походження”, “Гроші”, “Форма”, “Одяг і взуття”) представлені значно меншою кількістю прикладів. Проте лише в німецькій мові були зафіксовані тематичні групи “Частини доби” і “Земельні ділянки”, що містять по одній лексичній одиниці. У етимологічному словнику Ф. Клуге зазначено, що лексема Morgen ‘морген’ позначає таку кількість

землі, що її міг обробити запряг протягом ранку [27, с. 488]. В українській мові, на відміну від німецької, наявні такі тематичні групи, як “Космічні об’єкти” і “Гірські породи”, що також є нечисленними (дві і одна лексичні одиниці відповідно).

Залежно від параметрів виміру лексеми відповідної семантики в системі метрологічної лексики в німецькій і українській мовах виділяються у наступні групи (табл. 3).

Таблиця 3

**Семантична класифікація лексем зі значенням вторинної номінації
в системі метрологічної лексики в німецькій і українській мовах за параметрами виміру**

№ з/п	Мови Групи	Німецька		Українська	
		Кількість (%)	Приклади	Кількість (%)	Приклади
1.	Одиниці виміру об’єму	61 (27 %)	Fass ‘бочка’	96 (48 %)	відро
2.	Одиниці виміру висоти	46 (20 %)	schulterhoch ‘по плечі’	33 (16 %)	по коліна
3.	Одиниці виміру величини	37 (16 %)	handgroß ‘завбільшки з долоню’	20 (10 %)	завбільшки з кулак
4.	Одиниці довжини	36 (15,6 %)	Elle ‘лікоть’	28 (14 %)	п’ядь
5.	Одиниці виміру ширини	16 (7 %)	fingerbreit ‘завширишки з палець’	11 (5 %)	завширишки у долоню
6.	Одиниці виміру товщини	10 (4 %)	faustdick ‘завтовшки в кулак’	7 (3 %)	завтовшки в обхват
7.	Одиниці виміру відстані	9 (4 %)	Rufweite ‘відстань поклику’	-	
8.	Одиниці виміру глибини	7 (3 %)	klaftertief ‘глибиною в сажень’	1 (0,5 %)	завглибшки ліктів у п’ять
9.	Одиниці виміру земельних ділянок	4 (2 %)	Morgen ‘морген’	2 (1 %)	клітка
10.	Одиниці виміру ваги	3 (1 %)	federleicht ‘легкий, як пір’їна’	3 (2 %)	камінь
11.	Одиниці виміру швидкості	1 (0,4 %)	Knoten ‘вузол’	1 (0,5 %)	вузол
	Разом	230 (100 %)		202 (100 %)	

За даними таблиці 3, найбільш продуктивними за параметрами виміру у німецькій і українській мовах є групи “Одиниці виміру об’єму” і “Одиниці виміру висоти”. Звертає на себе увагу той факт, що в українській мові, на відміну від німецької, відсутня група “Одиниці виміру відстані”. Усі інші групи представлені значно меншою кількістю одиниць. Так, укр. лексема ‘каміння *старовинна міра ваги*’ [2, с. 412] була об’єктом дослідження М. Котляра, який зазначає: “...на камені зважували не тільки віск, але й такі вишукані, дорогі товари, як перець, імбир та шафран...” [4, с. 40].

Метрологічна лексика у переносному значенні вживається на позначення невизначеної кількості “багато” або “мало” [18, с. 131], напр.:

(2) нім. *Fünfundvierzig Gramm Käse, mit einem Fingerhut voll Paprika gut durchgeknetet – und hören Sie, Ober, ich werde auch morgen hier frühstücken, übermorgen, den Tag nach übermorgen, in drei Wochen, drei Monaten und drei Jahren – hören Sie?* (6, с. 90). – ‘Наперсток перцю на сорок п’ять грамів сиру, і все добре перетерти. А тепер послухайте, шановний, я снідатиму тут завтра, післязавтра, через три дні, через три тижні й через три роки, чуєте?’ (2, с. 442).

(3) нім. *Nella hatte immer den Eindruck eines ungeheuer intelligenten, ungeheuer traurigen und sich immer mehr aufblähenden Luftballons, der platzen würde, und nichts würde übrigbleiben als eine Handvoll konzentrierter, übelriechender Trauer* (7, с. 28). – ‘Нееллі він завжди здавався надзвичайно ерудованою, надзвичайно сумною повітряною кулею, що все більше надимається, ось-ось має тріснути, і тоді від неї нічого не залишиться, крім жмені сконцентрованої, смердючої нудьги’ (3, с. 24).

(4) укр. *Над Ждановою головою був вирваний стріпок, і парубок бачив у дірці шмат неба й жменю зірок, ясних та чистих, які, однак, злякано тремтіли* (5, с. 759).

Лексеми відповідної семантики вживаються у досліджуваних мовах у словосполученнях, у яких назви частин тіла позначають такі параметри, як висота, глибина і т.д. [30, с. 127], тобто мають

алативну спрямованість [6, с. 33]. Вони вказують на напрямок виміру як згори донизу, так і навпаки, що стає зрозумілим лише із контексту, напр.:

(5) нім. *Wir wichen den tieferen Prielen aus, umrundeten unberechenbare Tümpel, konnten es dennoch nicht vermeiden, daß wir von Zeit zu Zeit in ein Schlickloch gerieten und einsackten bis zum Knie* (7, с. 377). – ‘Глибокі протоки і підозрілі озера ми обминали, та все одно час від часу попадали в ковбані й загрузали по коліна’ (3, с. 207).

(6) укр. *Щойно там він налетів на вапняковий гребінь посеред русла, де його вільне плавання ногами вперед було остаточно зупинено: Цумбрунненові ноги по коліна застрягли в підводних розколинах, а верхня половина тіла опинилася над хвилями, намертво перекинута впоперек гребеня* (1, с. 219).

Цю ж саму функцію виконують і складні прикметники з останніми компонентами на позначення висоти (-hoch) і довжини (-lang), напр.:

(7) нім. *Ihre Beine steckten in kniehohen Wollstrümpfen, an ihrem Handgelenk schlenkerte eine versilberte Kette, die Addi ihr aus heiterem Himmel von Rotterdam geschickt hatte, wohin er mit der Truppenbetreuung gekommen war* (8, с. 279). – ‘На ногах у неї були вовняні панчохи до колін, а на руці подзвонював посріблений ланцюжок, що його ні сіло ні впало надіслав Addi з Роттердама, куди він попав з бригадою військових артистів’ (4, с. 154).

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

Метрологічна лексика зі значенням вторинної номінації належить до одного з давніх прошарків лексики німецької і української мов і представлена лексемами на позначення об’єктів, що безпосередньо оточували людину, перш за все частини її тіла;

Серед іменників відповідної семантики у німецькій мові з точки зору словотвірної структури домінують кореневі лексеми, а в українській – похідні. Проте лише у німецькій мові вживаються складні іменники, що є структурною особливістю німецької лексики. У досліджуваних мовах наявні складні прикметники, а похідні представлені лише

в українській. У німецькій мові, на відміну від української, було зафіксовано складні прислівники. Слід також зазначити, що тільки в українській мові у системі метрологічної лексики вживаються словосполучення. Спільною рисою для двох мов є наявність прийменниково-іменних груп;

Відповідно до семантичної класифікації за предметною сферою усі лексеми розподіляються за 14 тематичними групами: 1) частини тіла; 2) предмети побуту і споживання; 3) фізичні можливості і дії людини; 4) споруди і будівництво; 5) продукти рослинного походження; 6) тварини і продукти тваринного походження; 7) гроші; 8) форма; 9) одяг і взуття; 10) космічні об'єкти; 11) метали; 12) гірські породи; 13) частини доби; 14) земельні ділянки. Відсутність групи “Космічні об'єкти” є особливістю німецької мови, а груп “Метали”, “Частини доби” і “Земельні ділянки” – української;

Семантична класифікація лексем зі значенням вторинної номінації в системі метрологічної лексики за параметрами виміру містить 11 груп (“об'єм”, “висота”, “величина”, “довжина”, “ширина”, “товщина”, “відстань”, “глибина”, “земельні ділянки”, “вага”, “швидкість”). Група “Відстань” була зафіксована лише у німецькій мові, на відміну від української;

Метрологічна лексика у переносному значенні вживається на позначення невизначеної кількості “багато” або “мало”;

Лексеми відповідної семантики вживаються у досліджуваних мовах у словосполученнях, у яких назви частин тіла позначають такі параметри, як висота, глибина і т.д., тобто мають алативну спрямованість. Цю ж саму функцію виконують і складні прикметники з останніми компонентами на позначення висоти (*-hoch*) і довжини (*-lang*).

На перспективу доцільно розглянути словосполучення як фразеологізми з метрологічним компонентом у німецькій і українській мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акуленко Л.Г. Поле неопределенно малого количества в немецком и русском языках / Л.Г. Акуленко // Категория количества в современных европейских языках / Акуленко В.В., Швачко С.А., Букреева Е.И. – К. : Наук. думка, 1990. – С. 160–172.
2. ВТС : Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2004. – 1425 с.
3. Дзензелівський Й.О. Спостереження над лексикою українських говірок Нижнього Подністров'я / Й.О. Дзензелівський // Научные записки Ужгород. гос. ун-та. Серия историко-филологическая. – Львов : Изд-во Львов. гос. ун-та, 1955. – Т. 3. – С. 63–114.
4. Котляр М. Скільки важив “камінь” у Львові і Луцьку на початку XV ст. / М. Котляр // Архіви України. – К. : Наук.-інформ. бюлетень Арх. управління УРСР, 1967. – № 3 (83). – С. 39–41.
5. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства : підруч. [для студ. філол. спеціальн. вищ. навч. закл.] / М.П. Кочерган. – [2-ге видання]. – К : ВЦ “Академія”, 2006. – 368 с. – (Альма матер).
6. Кошкарьова Л.С. Засоби вираження напрямку дії вверх у німецькій мові у зіставленні з українською та російською мовами : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / Кошкарьова Лариса Сергіївна. – Донецьк, 2000. – 230 с.
7. Кривчанська М.Ф. Назви посуду гончарного промислу Полтавщини / М.Ф. Кривчанська // Полтавсько-київський діалект – основа української національної мови. – К. : Вид-во Акад. наук Укр. РСР, 1954. – С. 115–129.
8. Лебединская В.Г. Развитие вторичного лингвистического значения у наименований сосудов (на материале славянских письменных памятников и диалектов) / В.Г. Лебединская // Вестник ПГЛУ. – 2005. – № 1. – С. 66–77.
9. Лебединская В.Г. Перенос “название земельного участка > название меры земельной площади” в русской этимологической системе: этимология и история функционирования / В.Г. Лебединская // Вестник ПГЛУ. – 2008. – № 3. – С. 150–162.
10. Липперт Ю. История культуры / Ю. Липперт ; пер. с нем. А. Острогорского, П. Струве. – СПб. : Типография Ю.Н. Эрлих, 1899. – 295 с.
11. Материнська О.В. Типологія найменувань частин тіла : монографія / О.В. Материнська. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 295 с. – (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження ; т. 5).
12. Молчанова Л.А. Народная метрология (к истории народных мер длины) / Л.А. Молча-

- нова. – Минск : Наука и техника, 1973. – 81 с.
13. Реформатский А.А. Введение в языковедение / А.А. Реформатский. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 536 с.
14. Сидоренко О.Ф. З давньої української метрології (“відро”) / О.Ф. Сидоренко // Український історичний журнал. – К. : Наук. думка, 1971. – № 4 (121). – С. 74–77.
15. Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды / В. Н. Телия // Языковая номинация. Виды наименований. – М. : Наука, 1977. – С. 129–221.
16. Удинська А.Г. Метонімічні переноси на позначення людини в англійській і українській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / Удинська Алла Геннадіївна. – Донецьк, 2007. – 224 с.
17. Швачко С.А. Языковые средства выражения количества в современном английском, русском и украинском языках / С. А. Швачко. – К. : Вища шк., 1981.
18. Швачко С.О. Дискурсивні характеристики термінів-квантитативів (на матеріалі англійських слів міри і ваги) / С.О. Швачко // Вісник Харківського нац. ун-ту. – 2009. – № 848. – С. 130–134.
19. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft / Hadumod Bußmann. – [3., aktual. und erw. Aufl.]. – Stuttgart : Kröner, 2002. – 783 S.
20. Dornseiff F. Bezeichnungswandel unseres Wortschatzes / Franz Dornseiff. – Lahr – Schwarzwald : Moritz Schauenburg Verlag, 1966. – 226 S.
21. Dornseiff F. Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen / Franz Dornseiff. – [5. Aufl.]. – Wiesbaden : VMA-Verlag, 2000. – 922 S.
22. DUW : Duden Deutsches Universalwörterbuch / [hrsg. u. bearb. vom Wissenschaftlichen Rat u. den Mitarbeitern der Dudenredaktion ; unter der Leitung von G. Drosdowski. – [5., überarb. Aufl.]. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2003. – 1892 S.
23. Erben J. Einführung in die deutsche Wortbildungslehre / Johannes Erben. – [3., neubearb. Aufl.]. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 1993. – 182 S.
24. Harweg R. Studien zu Gattungsnamen und Stoffnamen / R. Harweg. – Aachen : Shaker Verlag, 1999. – 297 S.
25. Henry A. Metonymie at metaphore / Albert Henry. – Paris : Editions Klincksieck, 1971. – 160 p.
26. Kaliuscenko V.D. Typologie denominaler Verben : Monographie / V. D. Kaliuscenko. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2000. – 253 S. – (Linguistische Arbeiten; bd. 419).
27. KEWD : Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / [unter Mithilfe von M. Bürgisser u. B. Gregor völlig neu bearb. von E. Seebold]. – [22. Aufl.]. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 1989. – 822 S.
28. Krifka M. Massennomina / M. Krifka // Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft / Berlin ; New York : de Gruyter, 1991. – Bd. 6. – S. 399–417.
29. Prickler H. Der Eimer. Ein Beitrag zur mittelalterlich-neuzeitlichen Meßkunde des burgenländischen Raumes / H. Prickler // Burgenländische Heimatblätter, 1962. – Jg. 24. – S. 21–34.
30. Pümpel-Madel M. Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. Adjektivkomposita und Partizipialbildungen : (Komposita und kompositionsähnliche Strukturen) / Pümpel-Madel M., Gassner-Koch E., Wellmann H. . – Berlin ; New York : de Gruyter, 1992. – 340 S.
31. Schmitz D. Einen Scheffel aus Weser – den hat nicht jeder Esel! Ein Bericht über metrologische Gegebenheiten in und Sammlungsstücke aus Wesel / D. Schmitz // Kunst – Kultur – Geschichte am Niederrhein. – Bielefeld : Verlag für Regionalgeschichte, 2005. – S. 109–120.
32. Trapp W. Kleines Handbuch der Maße, Zahlen, Gewichte und der Zeitrechnung / Wolfgang Trapp. – Köln : Kommet Verlag, 1998. – 317 S.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Андрухович Ю. Дванадцять обручів : [роман] / Юрій Андрухович [2-ге вид., випр. та доповн.]. – К. : Критика, 2004. – 333 с.
2. Бель Г. Більярд о пів на десяту: у 2 т. / Генріх Бель; [пер. з нім.]. – К. : Дніпро, 1989. – Т. 1. – С. 381–614.
3. Бель Г. Дім без господаря: [роман] / Генріх Бель; [пер. з нім. Є. Попович]. – К. : Рад. письм., 1968. – 262 с.
4. Ленц З. Урок німецької: [роман] / Зігфрід Ленц; [пер. з нім. О. Логвиненко]. – К. : Рад. письм., 1976. – 406 с.
5. Мушкетик Ю.М. Яса : [роман] / Юрій Михайлович Мушкетик. – К. : Дніпро, 1990. – 831 с.
6. Böll H. Billard um halb zehn: [Roman] / Heinrich Böll. – [23., neu durchges. Aufl.]. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1997. – 327 S.
7. Böll H. Haus ohne Hüter: [Roman] / Heinrich Böll. – [12. Aufl.]. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1999. – 316 S.
8. Lenz S. Deutschstunde: [Roman] / Siegfried Lenz. – [1. Aufl.]. – Hamburg : Hoffmann und Campe, 1997. – Bd. 6. – 729 S.

СТИЛІСТИКА

УДК 811.111'398.91

**АЛГОРИТМІЧНО-ФАБУЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРИ
АНГЛІЙСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ***Л.І. Тараненко, канд. філол. наук (Київ)*

У роботі висвітлено результати системного аналізу структури англійських прислів'їв, що розглядаються як вихідні елементи побудови художніх текстів більш високих ієрархічних рівнів. Методом систематизації архетипів, або структурно-семантичних інваріантів практично необмеженої множини можливих поєднань “референт – коментар” існуючих прислів'їв обґрунтовано алгоритмічні моделі: взаємодії референта і коментаря прислів'я у свідомості реципієнта та фабульну модель впливу референта і коментаря на породження у свідомості реципієнта позитивної або негативної настанови.

Ключові слова: англійські прислів'я, системний аналіз, алгоритмічно-фабульні моделі, структура прислів'я.

Тараненко Л.И. Алгоритмично-фабульный анализ структуры английских пословиц. В работе отражены результаты системного анализа структуры английских пословиц, рассматриваемых в качестве исходных элементов построения художественных текстов высших иерархических уровней. Методом систематизации архетипов, или структурно-семантических инвариантов практически неограниченного множества возможных сочетаний “референт – комментарий” существующих пословиц обоснованы алгоритмические модели: взаимодействия референта и комментария пословицы в сознании реципиента и фабульная модель воздействия референта и комментария на порождение в сознании реципиента позитивной или негативной установки.

Ключевые слова: английские пословицы, системный анализ, алгоритмично-фабульные модели, структура пословицы.

Taranenko L.I. Algorithmic-and-Fable Analysis of the English Proverbs Structure. The paper presents the results of systemic analysis of the English proverbs structure. Proverbs are viewed as source elements in constructing texts of higher hierarchical levels. By means of systematization of archetypes, or structural-and-semantic invariants of practically unlimited variety of possible combinations of “referent – commentary” of existing proverbs, the paper substantiates the following algorithmic models: the interaction in the recipient's consciousness between proverb's referent and commentary as well as the algorithmic-and-fable model of influence of referent and commentary on a generation in the recipient's consciousness of positive or negative orientation.

Keywords: English proverbs, systemic analysis, algorithmic-and-fable models, proverb structure.

Результати аналізу стану теоретичного опанування проблем алгоритмічно-фабульної побудови фольклорних текстів малої форми [1, с. 17; 5, с. 133; 18, с. 36] свідчать про доцільність подальшого пошуку першоджерельних структурних та змістових архетипів, що з часом беруть безпосередню або опосередковану участь у формуванні більших за обсягом творів художньої літератури.

За цих обставин особливої актуальності набуває, зокрема, питання системного алгоритмічно-фабульного аналізу структури англійських прислів'їв.

Тому метою цієї праці є обґрунтування алгоритмічно-фабульних моделей актуалізації англійських прислів'їв як вихідних елементів побудови художніх текстів більш високих ієрархічних рівнів.

Об'єктом дослідження є актуалізація англійських прислів'їв.

Предметом праці є алгоритмічно-фабульна структура англійських прислів'їв.

Матеріалом дослідження слугували 3000 англійських народних прислів'їв, поданих в англо-американських та вітчизняних пареміографічних виданнях.

Прислів'я як народний вислів або афоризм повчального змісту [14], передаючи в стислій і точній формі соціально-історичний досвід від покоління до покоління [8, с. 207], підводять підсумки спостережень над групами подій або явищ, відзначаючи в них характерне й особливе та даючи узагальнений висновок, який може бути застосований при характеристиці аналогічних подій чи явищ [9, с. 36-37]. Завдяки цьому і реалізується їхня асоціативно-виховна функція [15, с. 139]. Корень О.В. [6, с. 3] кваліфікує прислів'я як нетиповий текст малої форми, оскільки його специфіка полягає у відсутності чіткої фабули, структурно-композиційних параметрів звичайних текстів, зафіксованого авторства та дійових осіб.

Традиційно (див., напр., [6, с. 8-9]) під час наукового вивчення прислів'я прийнято виділяти три його плани: граматико-структурний, у якому має місце символічна маніфестація (включає три аспекти: синтагматичний, семантичний та модальний); глибинної структури прислів'їв, конструйованих за певним зразком; прагматичного потенціалу прислів'їв як здатності брати участь у певних мовленнєвих актах. Проте відповідно до мети нашого дослідження достатньо обмежитися лише розглядом структурного і змістового планів, оскільки функціональне навантаження прислів'їв пов'язане, насамперед, з контекстом.

Щодо структурних і змістових елементів, які складають текст прислів'я, то вони можуть варіювати залежно від контексту та комунікативної ситуації. Відомо [9, с. 36-37; 20, с. 389], що прислів'я вживаються у повній формі, узагальнюючи відповідні події або явища, а також в усеченій, наближаючись за змістом і побудовою до приказок, оформлені граматично як прості або складні ре-

чення. При цьому прислів'я вирізняються особливим смисловим ефектом [12], що виникає в результаті стягнення його синтаксичної структури і лексичної форми, покликаною закріпити певний зміст. До прийомів, чи формальних ознак прислів'їв, за допомогою яких досягається зазначене стягнення, відносять [4, с. 44-47; 9, с. 9-44, 39; 17, с. 74-84]: стислість пропозиції, часте поєднання неозначено-особових форм дієслова в теперішньому часі або наказовому способі дії, двочленність, антитезу, гіперболічність, паралелізм або симетричну структуру за принципом синтаксичного паралелізму тощо. Усі ці прийоми допомагають узагальнити твердження прислів'я, підняти його до рівня метафори, тобто перетворити на типовий еквівалент практично нескінченного числа ситуацій.

Розгляд жанрової специфіки прислів'я як тексту малої форми свідчить, що генезис фольклорних жанрів прийнято пов'язувати [5, с. 21] з трансформацією міфологічних словесних значень у поетичні шляхом постійного згущення [11, с. 97]. Мала форма прислів'їв об'єктивується їхньою поверхневою структурою, створюваною одним простим або складним реченням, обсяг якого визначається за формулою $V \rightarrow (7 \pm 2) \rightarrow \min$, де V – кількість слів у прислів'ї, розрахована за обсягом на оперативну пам'ять реципієнта [3, с. 17; 6, с. 4].

Семантичний аспект прислів'їв представлений стабільною системою відповідних відношень прислівних пропозицій (напр., співставлення, протиставлення, приєднання, причинно-наслідкові, поступка, обумовленість тощо). При цьому пропозиційна будова прислів'я є ізоморфною структурі онтологічної (референтної) ситуації [7].

За джерелом [21, с. 97], прислів'я з погляду їхньої пропозиційної структури є традиційними твердженнями, які містять принаймні один дескриптивний елемент, що включає топик, у ролі якого виступає наявний референт, та має коментар, що описує форму, функцію або дію топіку. Таким чином, прислів'я вміщують щонайменше два слова (напр., *Money talks*). Прислів'я, яке містить лише один дескриптивний елемент, є неопозиційним, у той час, коли таке, що має два або більше дескриптивних

елементи, може бути або опозиційним, або неопозиційним: (напр., *Like father, like son, cf. Man works from sun to sun, but a woman's work is never done*). Опозиція утворює коментар, який може бути розшифрований адресатом. У текстах, що складаються з одного дескриптивного елементу і мають лише один топик і один коментар, опозиція неможлива.

Спробу визначення чотирьох укрупнених “вищих логіко-семіотичних інваріантів” прислів’їв здійснив Г.Л. Пермяков [10, с. 20-24]. За його баченням, у першому інваріанті моделюються відношення між річчю та її властивостями: якщо річ (P) має певну властивість (x), то вона має й іншу властивість (y): $P(x) \rightarrow P(y)$ (напр., *Всё живущее – смертно; Clean hands need no washing; A watched pot never boils*). У другому – відношення між речами: якщо є одна річ (P), то є й інша (Q), або, якщо одна річ пов’язана з іншою річчю, то, якщо є одна річ, є (буде) й інша: $(P \sim Q) \rightarrow [\Sigma(P) \rightarrow \Sigma(Q)]$ (напр., *Есть вода – будет и рыба*). У третьому інваріанті моделюються відношення між властивостями різних речей залежно від відношення самих цих речей: якщо річ (Q) залежить від іншої речі (P) і при цьому річ P має певну властивість (x), то й залежна річ (Q) буде мати ту ж якість: $(P \rightarrow Q) \rightarrow [P(x) \rightarrow Q(x)]$ (напр., *От большой горы и тень велика*). У четвертому – моделюються відношення між речами залежно від наявності у них певних якостей: якщо річ P має певну (позитивну) властивість (x), а річ Q не має такої властивості (\bar{x}), то річ P краща, ніж Q: $[(P \rightarrow x) \wedge (Q \rightarrow \bar{x})] \rightarrow (P > Q)$ (напр., *Своя борона лучше чужого плуга*).

Такий розгляд структурних особливостей прислів’їв є, без сумніву, раціональною спробою формалізації їхніх узагальнених логіко-семіотичних інваріантів. Проте з погляду нашого аналізу, зважаючи на логіку, запропоновану Г.Л. Пермяковим, доцільніше здійснити акцент саме на структурно-семантичних інваріантах або архетипах англійських прислів’їв.

Зазначимо при цьому, що обґрунтована нами узагальнена модель генезису жанрів художніх текстів [15, с. 9], побудована на синархічній аксіомі [там само, с. 5; 19], згідно з якою жива фольк-

лорна мова, що є джерелом розвитку літератури взагалі та мови художньої літератури зокрема, охоплює три різновиди фольклорних текстів: духовно-ідеологічної спрямованості (міф – балада – легенда), культурно-побутової спрямованості (прислів’я – приказка – повір’я – казка), креативно-повчальної спрямованості (загадка – анекдот – байка – притча). Оскільки обидві згадані моделі є суто інтелігібельними конструктами, то обране нами теоретичне підґрунтя для формування алгоритмічно-фабульних моделей актуалізації англійських прислів’їв як вихідних елементів побудови художніх текстів більш високих ієрархічних рівнів має спиратися на відомі синархічно-філософські постулати [19], редуковані нами таким чином.

За цих умов, по-перше, згідно з законом ієрархічної побудови структурно-семантичних форм (або жанрів) художніх творів окремі жанри створюються за принципом безкінечного синтезу, що поглиблюється. Отже, кожен ієрархічно нижчий жанр є природною причиною виникнення наступного розташованого вище жанру. У свою чергу, кожний вищий жанр, хоча б у непрямій формі, включає в себе весь еволюційний ланцюг попередніх жанрів. По-друге, кожен вищий жанр створюється з нижчого шляхом додавання певної нової структурної або семантичної цінності, тобто кожен вищий жанр синархічніший, ніж нижчий.

Повертаючись до моделі Г.Л. Пермякова, звернемо, насамперед, увагу на те, що, на його погляд, відношення між референтом та коментарем у прислів’ї промарковані варіантами: *річ – властивості, одна річ – друга річ, різні речі – їхні властивості, дві речі – їхні якості*.

Проте навіть побіжний аналіз свідчить, що у реальній множині прислів’їв розглядаються відношення не лише між певними речами, а між речами, предметами, явищами, станами, подіями, намірами тощо. Як бачимо, референт (або об’єкт опису) у прислів’ях може мати не лише матеріальну, але й духовну сутність.

Крім того, у прислів’ях коментар вказує не лише на властивості та якості речей. Він може також визначати ознаки референта (предмета, явища,

стану, події, наміру тощо), вказувати на реальність його існування або несумісність з нею, містити умови досягнення певного стану, настанови, поради, оцінки, попередження тощо.

Для усвідомлення практично необмеженої множини можливих поєднань “референт – коментар” як дуальних елементів структури прислів’я та варіантів їхньої взаємодії проаналізуємо матеріали відомих [2; 13] джерел.

Так, у прислів’ях *An Englishman’s home is his castle* (Дім англійця – його фортеця) [2, с. 38], *Money is the root of all evil* (В деньгах корень всіх зол) [13, с. 134], *Every medal has its reverse side* (Кожна медаль має зворотній бік) [2, с. 370], *Money is the sinews of war* (Гроші – рушійна сила війни) [там само, с. 83], *Handsome apples are sometimes sour* (І гарні яблука інколи бувають кислими) [там само, с. 144] відбувається взаємодія між предметом (референт) та його ознакою (коментар), яку можна позначити як “предмет – ознака”.

Тоді дуальну формулу взаємодії структурних компонентів іншої групи прислів’їв слід позначити як “явище – оцінка”: *A great fortune is a great slavery* (Велика заможність – велике рабство) [там само, с. 24], *Meekness is not weakness* (М’якість – не слабкість) [там само, с. 74], *Poverty is no sin* (Бідність – не вада) [там само, с. 27], *Common sense is genius dressed in its working clothes* (Здоровий глузд – це геній у робочому одязі) [2, с. 72], *Welcome is the best dish on the table* (Гостинність – найкраща страва на столі господаря) [там само, с. 79].

Прикладами взаємодії між референтом та коментарем за формулою “дія – умови досягнення” слугують такі прислів’я: *Try before you trust* (Спочатку перевіряй, а потім довіряй) [там само, с. 64]; *An apple a day keeps the doctor away* (По яблуку в день и обойдешся без доктора) [13, с. 23]; *Ask no questions and you will be told no lies* (Не задавай вопросов – и тебе не будут лгать) [там само, с. 150]; *You can’t eat your cake and have it* (Нельзя съест свой пирог и оставить его нетронутым) [там само, с. 43]; *Virtue*

would not go far if a little vanity walked not with it (Доброчесність небагато б досягла, якби її не супроводжувало трохи гонору) [2, с. 91]; *The woman who obeys her husband rules him* (Жінка, яка підкорюється чоловікові, керує ним) [там само, с. 128]; *Waste not – want not* (Не трать зря – не будеш нуждатися) [13, с. 182].

Під формулу “дія – наслідок” попадає група прислів’їв типу: *Who spits against the wind spits in his own face* (Хто плює проти вітру – плює у власне обличчя) [2, с. 161]; *If the blind lead the blind both shall fall into the ditch* (Если слепой ведет слепого, оба свалятся в канаву) [13, с. 34]; *Care killed a cat* (Забота убила кошку) [там само, с. 45]; *He that hesitates is lost* (Вагається – втрачаєш) [там само, с. 181]; *Constant dropping wears away a stone* (Постоянно падающие капли точат камень) [там само, с. 78]; *Who keeps company with the wolf will learn to howl* (По-волчьи жить – по волчьи вить) [там само, с. 153]; *As a man sows, so shall he reap* (Що посієш, те й пожнеш) [2, с. 266]; *Injure others, injure yourself* (Роблячи зло іншим, ми робимо зло собі) [13, с. 88]; *Who seeks a faultless friend stays friendless* (Той, хто шукає друга без недоліків, залишається без друга) [2, с. 105]; *Tell a woman and you tell the world* (Сказати жінці – все одно, що сказати всьому світові) [там само, с. 126]; *Who spends before he thinks, will beg before he dies* (Той, хто витрачає до того, як подумає, буде жебракувати до того, як помре) [там само, с. 117].

Формулою “поведінка – протиставлення” можуть бути описані такі прислів’я: *He is a fool who cannot be angry but a wise man who will not* (Дурень той, хто не може розгніватися, але мудрий той, хто не гнівається) [2, с. 73]; *He that spills the rum loses that only; he that drinks it often loses that and himself* (Проливаючи ром, втрачаєш тільки ром; п’ючи ром, втрачаєш разом з ним і себе) [там само, с. 238].

Під формулу “предмет – наслідок” попадають такі прислів’я: *Much gold, much care*. (Менше в господі, легше голові) [там само, с. 26]; *More money – more sin* (Що більше грошей, то більше

зріха) [там само, с. 84]; *Good clothes open all doors* (Гарний одяг відкриває всі двері) [там само, с. 144]; *Fine feathers make fine birds* (Гарне оперення робить пташок гарними) [там само, с. 144].

Наступну групу прислів'їв: *One cannot be too careful* (Невозможно бачи злишком обережним) [13, с. 45]; *When all are poor, it doesn't take much to make a rich man* (Коли всі бідні, не так багато потрібно, щоб стати багатим) [2, 30]; *Where there is a will, there's a way* (Було б бажання, а можливість знайдеться) [там само, с. 31] можна охарактеризувати формулою “намір – умова досягнення”.

Формулою “дія – настанова” задовільно описуються прислів'я типу: *What is done, cannot be undone* (Що зроблено, того не можна скасувати) [13, с. 76]; *Let sleeping dogs lie* (Не буди сплячих собак) [там само, с. 76]; *Business before pleasure* (Спочатку справа, потім задоволення) [там само, 41].

Наочними прикладами взаємодії між референтом та коментарем за формулою “стан – умови досягнення” слугують такі прислів'я: *To be content, look backward on those who possess less than yourself, not forward on those, who possess more*. (Щоб мати спокій, слід порівнювати себе з тими, хто має менше за тебе, а не з тими, хто має більше) [2, с. 29]; *A genius is born not made* (Геніями народжуються, а не стають) [там само, с. 72]; *Nothing can bring you peace but yourself* (Ніщо не може тобі принести спокій, крім тебе самого) [там само, с. 74]; *Women are strong when they arm themselves with their weaknesses* (Жінки стають сильними, коли озброюються своїми слабкостями) [там само, с. 129].

Дуальну сутність взаємодії структурних компонентів такої групи прислів'їв можна позначити як “стан – наслідок”: *Wealth makes wit waver* (Багатство усуває потребу в розумі) [там само, с. 30]; *Whatever is begun in anger ends in shame* (Все, що починається з гнівом, закінчується соромом) [там само, с. 75]; *A full purse has many friends* (У повного гаманця багато друзів) [2, с. 80]; *Absence makes the hearts grow fonder* (Разлука

заставляє серце любити сильніше) [13, с. 20].

Формула “явище – супровід” охоплює прислів'я: *Life and misery begin together* (Життя та злигодні починаються одночасно) [2, с. 25]; *No joy without alloy; No sweet without some bitter* (Немає насолоди без неприємностей; во всем хорошем есть неприятные стороны) [13, с. 155]; *There is no smoke without fire* (Немає диму без вогню) [2, с. 267]; *A great fortune is a great slavery* (Велика заможність – велике рабство) [там само, с. 24]; *The truth shall make you free* (Істина зробить тебе вільним) [там само, с. 152].

Наведену групу прислів'їв *A hungry belly has no ears*. (Голодний живіт вух не має) [там само, с. 24]; *It is easier for a camel to go through the eye of a needle than it is for a rich man to enter the kingdom of heave*. (Легше верблюдові пройти крізь вушко голки, ніж багатчу увійти у царство небесне) [там само, с. 25]; *Wealth and content are not bedfellows* (Багатство та спокій не товаришують) [там само, с. 30] доцільно охарактеризувати формулою “стан – несумісність”.

Завершимо приклади прислів'ями, що групуються за формулою “помилка – наслідок”: *Set a beggar on horseback and he will ride to the Devil* (Посади злидаря на коня, і він поскаче до чорта) [там само, с. 29]; *Give a man enough rope and he will hang himself* (Дай дураку веревку – і он повіситься) [13, с. 154].

Зазначимо, що досліджена нами реально функціонуюча в прислів'ях множина конкретних взаємодій референта та коментаря є значно ширшою і може охоплювати такі її альтернативи: предмет – ознака, предмет – оцінка, предмет – наслідок, предмет – розплата, предмет – спільність; явище – оцінка, явище – супровід, явище – наслідок, явище – протиставлення, явище – несумісність; намір – умова досягнення, намір – реальність, намір – несумісність, намір – парадокс, намір – результат, намір – розплата; мрія – реальність; дія – умови досягнення, дія – наслідок, дія – настанова, дія – попередження, дія – значущість, дія – несумісність, дія – прогнозування; подія – значущість; поведінка – вимоги; стан – оцінка, стан – умови досягнення,

стан – умови збереження, стан – наслідок, стан – несумісність, стан – спокуса, стан – обмеження; недолік – наслідок, недолік – компенсація, недолік – більша вада; помилка – наслідок; хибна думка – реальність; значущість – критерій, значущість – оцінка, значущість – умова досягнення; принцип – порада; умова – порада тощо.

Ураховуючи обмежені можливості графічного зображення системи альтернатив структурних компонентів прислів'я, розглянемо лише фрагмент

загальної моделі взаємодії референта та коментаря прислів'я у свідомості реципієнта, наведеної на рис. 1.

З моделі видно (див. зв'язки між лівою та наступною колонками), що будь-який референт може взаємодіяти з певною множиною коментарів, тобто створювати структури конкретних прислів'їв. Наприклад, дія – умови досягнення, дія – оцінка, дія – протиставлення, дія – реальність, дія – вимоги, дія – попередження і т.ін.

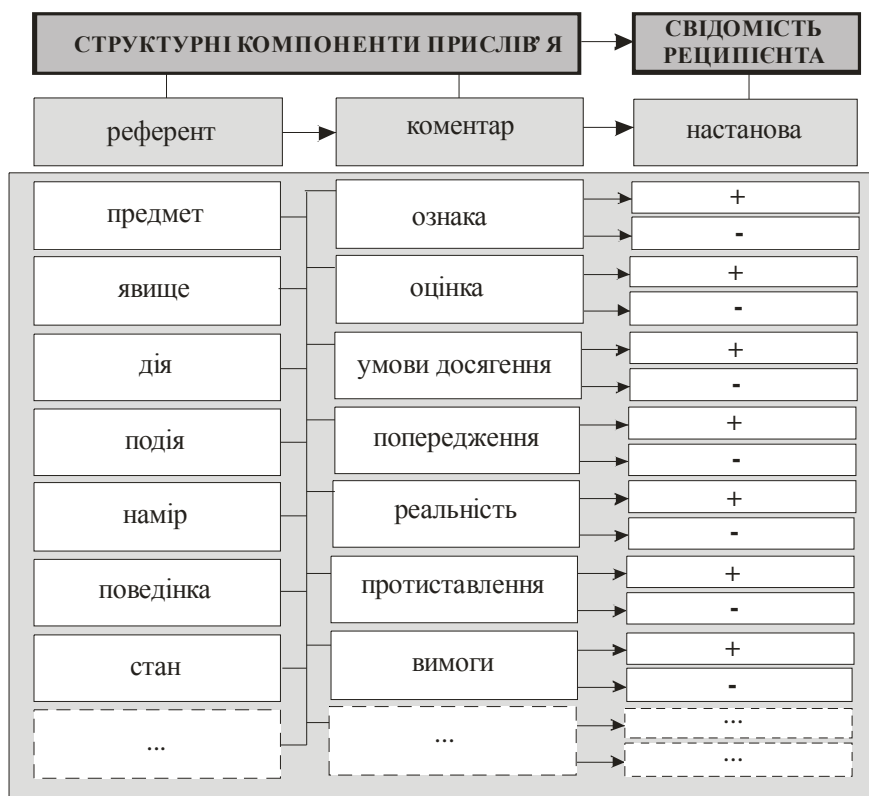

Рис. 1. Фрагмент загальної алгоритмічної моделі взаємодії референта та коментаря прислів'я у свідомості реципієнта

Звернемо також увагу на те, що внаслідок сприйняття референта й коментаря прислів'я свідомість реципієнта продукує настанову, полярність якої закладено у взаємодії їхніх змістів. Таким чином, столітня мудрість у вигляді ментального надбання пращурів закріплює у свідомості реципієнта позитивне або негативне став-

лення до найбільш типових подій, що відбуваються у культурі й побуті індивіда.

Викладене вище та аналіз змістового насичення системної моделі рис. 1 було використано нами як підґрунтя для побудови алгоритмічної моделі взаємодії структурних компонентів прислів'я у свідомості реципієнта, зображеної на рис. 2.

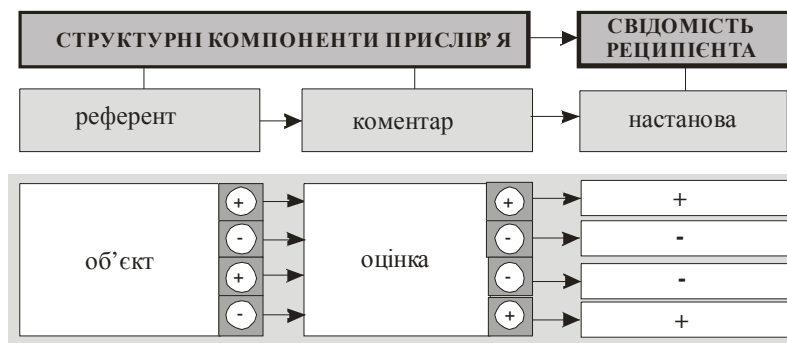

Рис. 2. Алгоритмічні моделі взаємодії референта та коментаря прислів'я у свідомості реципієнта, що призводить до позитивної або негативної настанови

Умовні позначки: \oplus , \ominus – позитивні або негативні ознаки об'єкта;
 \oplus , \ominus – позитивна або негативна оцінка об'єкта;
 $\boxed{+}$, $\boxed{-}$ – позитивна чи негативна настанова

Під час формування цієї моделі, зважаючи на найвищий рівень її абстрагування, ми згорнули альтернативи референтів у їхні більш загальні групи: *предмет, явище, намір, дія, поведінка, стан* та з погляду реципієнта визначили сформований таким чином клас референтів як “об'єкт усвідомлення”. Подібним чином, узагальнюючи функціонально-лінгвістичне навантаження коментаря, ми вжили для його позначення термін “оцінка”. Крім того, ментально позитивні об'єкт та оцінка були марковані нами знаком \oplus . Відповідним чином негативні ментальні об'єкти й оцінки марковані позначкою \ominus .

Завдяки цьому для всієї реально існуючої множини досліджуваних нами англійських прислів'їв і було отримано алгоритмічну модель, наведену на рис. 2. Спираючись на неї, можна стверджувати, що ментально позитивний об'єкт унаслідок взаємодії з позитивною оцінкою призводять до виникнення у свідомості реципієнта позитивної настанови (див. верхній рядок нижнього прямокутника на рис. 2). Подібним чином взаємодія ментально негативного об'єкта з негативною оцінкою завжди дає негативну настанову. При цьому встановлено, що незалежно від позитивної або негативної маркованості об'єкта, маркованість настанови прислів'їв чітко співпадає з ментальною маркованістю коментаря.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що обґрунтована нами модель рис. 2 охоплює вичерпні ознаки загальнофабульного алгоритму рецепції прислів'я “об'єкт > оцінка > настанова”.

Висновки. Притаманний прислів'ю високий ступінь лапідарності, що проявляється в обмеженості його структурної побудови двома компонентами: об'єкт усвідомлення (референт) та оцінка (коментар), викликає креативно-когнітивне навантаження свідомості реципієнта під час декодування настанови прислів'я. При цьому обмеженість структурних компонентів прислів'я компенсується, зазвичай, віялом альтернатив фабульних елементів (дія, якість, намір, бажання, мрія, явище, стан, значущість, принцип, помилка, недолік тощо), які декодуються у свідомості реципієнта у формі позитивної чи негативної настанови.

Доцільно припустити, що найбільш ймовірним шляхом поширення сюжетів усіх різновидів фольклорних текстів малої форми (духовно-ідеологічної спрямованості (міф – балада – легенда), культурно-побутової спрямованості (прислів'я – приказка – повір'я – казка), креативно-повчальної спрямованості (загадка – анекдот – байка – притча) є розгортання та ускладнення структури й змісту алгоритмічних моделей прислів'їв. Отже, складові алгоритмічно-фабульної структури англійських

прислів'їв мають всі ознаки вихідних елементів побудови і фольклорних текстів малої форми, і художніх текстів більш високих ієрархічних рівнів.

До перспективних напрямів подальшого дослідження доцільно віднести аналіз особливостей еволюції визначених нами архетипічних елементів структури й змісту більших за обсягом фольклорних текстів малої форми та їхніх трансформацій в художніх текстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникин В.П. *Мудрость народов / В.П. Аникин // Пословицы и поговорки народов Востока.* – М.: Изд-во восточной литературы, 1961. – С. 7–20.
2. Дубенко О.Ю. *Англо-американські прислів'я та приказки. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів / О.Ю. Дубенко.* – Вінниця : Нова книга, 2004. – 416 с.
3. Ингве В. *Гипотеза глубины / В. Ингве; [пер. с англ. И.К. Бельской] // Новое в лингвистике.* – Вып. 4. – М. : Прогресс, 1965. – С.117–125.
4. Ефремова Н.И. *Синтаксический параллелизм в пословичных конструкциях // Теория коммуникации. Языковые значения : сб. науч. ст. ; отв. ред. З.А. Харитончик.* – Вып. 2. – Минск: МНГЛУ, 2002. – 127 с.
5. Киченко А.С. *Введение в теорию фольклора: учеб. пособие по спецкурсу / А.С. Киченко.* – Черкассы: Вид-во Черкас. нац. ун-ту, 1998. – 176 с.
6. Корень О.В. *Системно-функціональні особливості англійських прислів'їв : автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / О.В. Корень.* – Харків, 2000. – 20 с.
7. Маркелова Е.В. *Когнитивно-семантическая структура имён деятельности (на материале русских пословиц о труде и лени) : автореф. дисс... канд. филол. наук : 10.02.01 / Е.В. Маркелова.* – Томск, 2004. – 20 с.
8. Набока Е.А. *Универсальные и этнические факторы в речевом общении / Е.А.Набока // Культура народов причерноморья.* – 1998. – № 3. – С. 205-209.
9. Пазяк М.М. *Перлини народної мудрості / М.М. Пазяк // Прислів'я та приказки: Природа. Господарська діяльність людини / АН УРСР. Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського; Упоряд. М.М. Пазяк.* – К. : Наукова думка, 1989. – С. 9-44.
10. Пермяков Г.Л. *От поговорки до сказки / Г.Л. Пермяков.* – М. : Наука. – 1970. – 240 с.
11. Потебня А.А. *Из лекций по теории словесности. Басня. Пословица. Поговорка / А.А. Потебня.* – Харьков: Типогр. “Мирный труд”, 1914. – 164 с.
12. *Прислів'я [Електронний ресурс].* – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Прислів'я>.
13. *Словарь употребительных английских пословиц / [Буковская М.В., Вяльцева С.И., Дубянская З.И. и др.].* – 3-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 1990. – 240 с.
14. *Словник літературознавчих термінів [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua>
15. Тараненко Л.І. *Просодична зв'язність англійської прозової байки : монографія / Л.І. Тараненко.* – К.: ТОВ “Агентство “Україна”, 2008. – 204 с.
16. Тараненко Л.І. *Структурні особливості та ознаки фольклорних текстів малої форми / Л.І. Тараненко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 5 ч.* – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2008. – Вип. 75 (3). – С. 137-143.
17. Хлебда В. *Пословицы русского народа. Наброски к будущему анализу / В. Хлебда // Русистика.* – 1994. – № 1/2. – С. 74-84.
18. Черкасский М.А. *Опыт построения функциональной модели одной частной семиотической системы (Пословицы и афоризмы) / М.А. Черкасский // Паремнологический сборник. Пословица. Загадка (Структура, смысл, текст).* – М.: Наука, 1978. – С. 35–52.
19. Шмаков В. *Закон синархии и учение о двойственной иерархии монад и множеств / В. Шмаков.* – К.: София Ltd., 1994. – 320 с.
20. *Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н.Ярцева.* – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
21. Dundes A. *On the Structure of the Proverb / A. Dundes // Analytic essays in folklore.* – The Hague: Mouton, 1975. – 265 p.

СТИЛІСТИЧНА ФІГУРА ЕПАНОРТОЗИС ТА ЇЇ АМЕРИКАНСЬКІ КОМЕДІЙНІ РІЗНОВИДИ

О.В. Харченко, канд. філол. наук (Київ)

Стаття фокусує свою увагу на лінгвостилістичних особливостях американського відеовербального дискурсу комічного. Проведене дослідження виявляє, що така стилістична фігура як епанортозис є поширеною в американському кінематографі. Частотно зустрічаються такі мінітропи, американські різновиди фігури епанортозис як 'Verbal backspace', 'On Second Thought', 'Inflationary dialogue'. Щонайменше частково вони базуються на когнітивному патерні екстраординарності й асоціативному механізмі вивідності. Кодифікація назв американських різновидів класичних стилістичних фігур дискурсу комічного є цікавим лінгвостилістичним явищем американського комунікативного простору.

Ключові слова: відеовербальний дискурс комічного, стилістична фігура епанортозис, діакоп, когнітивний патерн тощо.

Харченко О.В. Стилистическая фигура епанортозис и её американские комедийные разновидности. Статья фокусирует своё внимание на лингвостилистических особенностях американского видеовербального дискурса комического. Проведённое исследование показывает, что такая стилистическая фигура как эпанортозис является распространённой в американском кинематографе. Частотно встречаются такие минитропы, американские разновидности фигуры эпанортозис как 'Verbal backspace', 'On Second Thought', 'Inflationary dialogue'. По крайней мере частично они основаны на когнитивном паттерне экстраординарности и ассоциативном механизме выводимости. Кодификация названий американских разновидностей классических стилистических фигур дискурса комического – интересное лингвостилистическое явление американского коммуникативного пространства.

Ключевые слова: видеовербальный дискурс комического, стилистическая фигура эпанортозис, диакоп, когнитивный паттерн, etc.

Kharchenko O.V. Stylistic figure epanorthosis and its American comedy film varieties. The article focuses its attention on the research of lingostylistic peculiarities of American videoverbal comic discourse. The conducted research reveals that such stylistic figure as epanorthosis is widespread in American cinematography. Such minitropes, the varieties of paraprosookian, as 'Verbal backspace', 'On Second Thought', 'Inflationary dialogue', are used quite frequently in American comedy films.. At least partly they are based on the cognitive pattern of Extraordinariness, and mechanism of associative deduction. The codification of the names of the variants of the classic stylistic figures, utilized in the comic discourse, is an interesting phenomenon of the American communicative space.

Key words: videoverbal comic discourse, stylistic figure epanorthosis, diacope, cognitive pattern, etc.

Актуальністю статті постає необхідність ідентифікації механізмів комічного сучасного американського гумору. Об'єктом дослідження виступає сучасний американський відеовербальний дискурс комічного. Матеріалом для аналізу слугували фрагменти дискурсу комічного з декількох кінокомедій США. Предметом дослідження є клішовані мінітропи, які актуалізуються в американському відеовербальному дискурсі комічного.

Мета статті – виявлення та загальна характеристика ряду різновидів стилістичної фігури епанортозис. Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. Аналіз сучасного американського відеовербального дискурсу комічного та комплексу проблем, пов'язаних з ним. Постановка завдання. Ідентифікація та аналіз різновидів стилістичної фігури апосіопеза, які залучаються у комплексних трансформаціях

як переключення серйозної тональності на комічну. Аналіз останніх досліджень і публікацій базується на роботах В.И. Карасика [2, с. 10–120], В.О. Самохіної [4, с. 7–220], В.Я. Проппа [5, с. 15–155], М.Л. Макарова [3, с. 15–155], М.М. Бахтіна [1, с. 20–125], які найбільш адекватно та глибоко дослідили проблеми дискурсу аналізу в цілому. Наукові результати. У статті дається визначення та аналіз ряду мінітропів американського гумору, проведено уточнення понять теоретичного аналізу дискурсу комічного.

ВідеOVERBальний дискурс комічного, з нашої точки зору, реалізується у формі кінокомедій та телевізійних ситуативних комедій, складається з двох семіотичних систем: вербальної та невербальної візуальної системи, які органічно взаємодіють одна з одною та створюють єдиний відео-вербальний текст, який динамічно розгортається у ситуації сміхової комунікації ігрового характеру. Об'єднаний єдиним топіком, сюжетом, ситуативним контекстом з його просторово часовими характеристиками та персонажами, цілісністю й зв'язністю, єдиними глибинними інтенціями сміху, гри й профанації, та гумористичною чи сатиричною тональністю, відео-вербальний дискурс комічного характеризується об'ємністю, образністю, поліінформативністю, багатощаровістю та застосовуванням різноманітного арсеналу засобів комічного як лінгвістичного, так і екстралінгвістичного характеру [6, с. 199–200].

У цій статті ми зробимо спробу зосередити свою увагу на такій стилістичній фігурі як епанортозис, яка частотно використовується в американському відеовербальному дискурсі для створення комічного ефекту. Але перед розглядом прикладів застосування цієї фігури зробимо декілька уточнень термінології когнітивної лінгвістики.

На нашу думку, **когнітивний рівень**, рівень аналізу та синтезу інформації, знаходиться між екстралінгвістичним та лінгвістичним рівнями, або ж між матеріальним світом (світ денотатів) та інформаційним рівнем (рівнем функціональних смислів та образів). Змістом когнітивного рівня, в першу чергу, є **когнітивні механізми** розпізнавання,

меморизації, класифікації та застосування смислів та образів; **когнітивні патерни**, що складаються з групи фреймів, що оточують певну ціннісну доміную, і що сприяють виявленню та зміні **когнітивних об'єктів** (інколи їх деформації), які в свою чергу, як стверджує російський дослідник Р.Уфимцев, є самодостатніми композиційними смислами, що пов'язані з денотатами матеріального та ідеального світу [7, с.3].

Візьмемо для прикладу два інформаційних об'єкта – два тексти, що дозволяють виявити два когнітивних об'єкта.

1. Вона подивилась на мене та загадково посміхнулась.

2. Вона подивилась крізь мене та не помітила моєї присутності.

У першому випадку виявляємо когнітивний об'єкт – емоцію симпатії та ідею можливого романтичного спілкування.

У другому випадку виявляємо когнітивний об'єкт – емоцію байдужості та ідею можливої відсутності спілкування.

Одним з головних патернів, що сприяє виявленню когнітивних об'єктів в даних текстах, з нашої точки зору, є патерн емоційного впливу.

Епанортозис (грец. epanorthosis – виправлення) – стилістична фігура, емфатична заміна слова, або емфатичне само виправлення, що часто йде за обмовкою за Фрейдом (підсвідомою обмовкою чи опискою). Розглянемо різновиди мінітропів цієї стилістичної фігури, підкреслюючи той факт, що перелік нищезазначених мінітропів далеко не повний.

'Вербальне повернення' *Verbal backspace* – стилістичний мінітроп американського відео вербального дискурсу комічного, різновид стилістичної фігури епанортозис, заміна персонажем слова, словосполучення, або цілого речення після того, як цей персонаж чує коментар чи відповідь іншого персонажу. При цьому, зазвичай, робиться іннуендо на боягузтво або хитрість першого персонажу.

В анімаційній комедії Шрек (1990, режисер Ендрю Адамсон) відбувається наступний діалог між Віслюком та відлюдником Шреком:

Donkey: Wow. Who would want to live in a dump like that?

Shrek: That would be my home! Donkey: And it is lovely! You know, you're really quite a decorator. It's amazing what you've done with such a modest budget. I like that boulder. That is a *nice* boulder!

[8, с. 1–2]

У діалозі спочатку Віслюк називає хатинку 'смітником', але коли він узнає, що у хатинці живе Шрек, він переходить на горде слово 'брила' (залучення фігури контрасту хіазм, що супроводжує мінітроп *verbal backspace*), роблячи при цьому комплімент Шреку (застосування іронії) та двічі повторюючи 'брила' (використання фігури повтору діакон). На когнітивному рівні спостерігається актуалізація механізму асоціативної виводимості й вживання когнітивного патерну чіткого контрасту.

У кінокомедії *The Princess Bride* (1987, режисер Роб Райнер) знаходимо наступний діалог між іспанським дворянином Ініго та солдатом Йелліном:

Inigo: Give us the gate key. Yellin: I have no gate key.

Inigo: Fezzic, tear his arms off. Yellin: Oh, you mean this gate key [11, с. 1].

Спочатку солдат каже, що у нього немає ключа від воріт, та коли він чує погрозу, то змінює своє відношення і негайно пропонує цей ключ. Комічний ефект викликає хіазм, що використовується разом із мінітропом *verbal backspace*. При цьому робиться іннуендо на боягузтво солдата. На когнітивному рівні залучається когнітивний патерн чіткого контрасту й механізм асоціативної виводимості.

'Добре поміркувавши' *On Second Thought* – стилістичний мінітроп американського відеовербального дискурсу комічного, різновид стилістичної фігури епанортозис, вибір персонажем кінофільму найбільш сприйнятливий варіанту з двох однозначно неприємних варіантів. Часто під час діалогу персонаж відмовляється від поганої пропозиції, але отримавши другу ще гіршу пропозицію, персонаж погоджується з першою пропозицією.

У кінокомедії *Honey, I Shrank The Kids* (1989, режисер Джо Джонстон) зустрічається наступний діалог між дітьми які щойно розбили вікно:

Russ: Look, we'll get it fixed, okay. We'll take it out of his allowance.

Ron: What? My allowance? No way!

Russ: Okay, we'll just have Dad pay for it, huh?

Ron: We'll take it out of my allowance.

[10, с.1–2]

Спочатку Русс відмовляється відшкодувати збитки із своїх кишенькових грошей (перший варіант), а коли йому запропонували попросити батька (другий варіант), він погоджується на перший варіант. Тим самим робиться іннуендо на боягузтво Русса та на скупість батька. Використання фігур повтору – анафори та діакону посилює комічний ефект. На когнітивному рівні залучається механізм асоціативної виводимості й когнітивний патерн чіткого контрасту.

У серіалі ситуативних комедій *Friends* (режисер Девід Крейн, 1994) зустрічається діалог двох головних героїнь серіалу, які обговорюють ритуал позбавлення прокльонів від їх колишніх бойфрендів:

Phoebe: Okay. We can, um, we can burn the stuff they gave us.

Rachel: Or?

Phoebe: Or... or we can chant and dance around naked, you know...

Monica: Burning's good. [9, с. 1].

З двох кумедних варіантів позбавлення, Моніка вибирає перший варіант, хоча і перший і другий варіант робить іннуендо на те, що обидві дівчини забобонні та не дуже розумні. На когнітивному рівні застосовується патерн мольберту (слухачі діалогу отримують яскраві образи дівчат) та асоціативні механізми інтеграції й вивідності.

'Інфляційний діалог' *Inflationary dialogue* – стилістичний мінітроп американського відеовербального дискурсу комічного, різновид стилістичної фігури епанортозис, який полягає у тому, що ті цифри, які згадує один із комунікантів діалогу, або збільшуються, або навпаки зменшуються, виявляючи применшення, перебільшення чи комічний обман.

У пригодницькій комедії *George of the Jungle* (1997, режисер Сем Уайсман) зустрічається наступний діалог:

Guide: So now there are three lions in your story?

Last time there were only two.

Lyle: That doesn't matter. The point of the story is I was outnumbered.

African man: It's easy to be outnumbered when you're a zero" [13, с. 2].

Комічний ефект діалогу викликає комплексна трансформація з мінітропу 'інфляційний діалог', що виявляє комічний обман одного з комунікантів (Lyle), та комічної образи (Lyle називається 'нулем'), при цьому робиться іннуендо на боягуство останнього. Інтенсифікатором комічного виступає фігура повтору діакон (два рази повторюється лексична одиниця outnumbered). На когнітивному рівні спостерігається залучення патернів екстраординарності і ілюзорної переваги, механізму асоціативної вивідності.

У кінокомедії *Liar Liar* (1997, режисер Том Шедіак) відбувається наступний діалог:

Fletcher: Thank you. Now let's see, weight 105?

Yeah, in your bra.

Samantha: 118.

Fletcher: [*skeptically waits*]

Samantha: Alright, fine, I'm 127" [12, с. 3].

Комізм спричинюється комплексною трансформацією з мінітропу 'інфляційний діалог', іронії, що виявляє комічний обман й іннуендо сексуального плану. На когнітивному рівні використовується патерн ілюзорної переваги з боку Флетчера та патерн екстраординарності, механізм асоціативної вивідності.

Висновки. З початку третього тисячоліття розпочався процес номінації та кодифікації термінології американських клішованих стилістичних мінітропів, які частотно використовуються в американському відеовербальному дискурсі комічного. Ті різновиди фігури епанортозис, які нам вдалося виявити у процесі дослідження у комунікативному просторі США, а саме '*Verbal backspace*', '*On Second Thought*', '*Inflationary dialogue*', мають не класичні (латинські, грецькі або французькі), а експресивні публіцистично знижені назви, що містять переміщений епітет ('*Verbal backspace*', '*Inflationary dialogue*'), та свідчать про тенденцію метафоризації та пейоризації термінології американської лінгвостилістики комічного.

Кодифікація назв американських різновидів класичних стилістичних фігур дискурсу комічного є цікавим лінгвостилістичним явищем американського комунікативного простору. Перспективами аналізу є подальше виявлення суто американських лінгвостилістичних засобів створення комічного ефекту, їх класифікація та аналіз на лінгвостилістичному, когнітивному та асоціативному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса / Михаил Михайлович Бахтин. – М. : Мысль. – 1979. – 280 с.
2. Карасик В.И. Язык социального статуса / В.И. Карасик. – М. : Гносиз. 2002. – 389 с.
3. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / Михаил Львович Макаров. – М. : ИТДГК Гносиз, 2003. – 280 с.
4. Самохина В.А. Современная англоязычная шутка : монография / Виктория Афанасьевна Самохина. – Харьков : Харьков. нац. ун-т имени В.Н. Каразина, 2008. – 355 с.
5. Пропп В.Я. Проблемы комизма и смеха. Ритуальный смех в фольклоре (по поводу сказки о Несмеяне) / Владимир Яковлевич Пропп. – М. : Лабиринт, 1999. – 288 с.
6. Харченко О.В. Американський дискурс комічного (на матеріалі комедійних фільмів, художніх та публіцистичних творів ХХ й ХХІ сторіч) : монографія / Олег Валентинович Харченко. – Київ : Сталь, 2010. – 355 с.
7. Уфимцев Р. Когнитивный уровень. 2010 [Electronic resource] / Роман Уфимцев. – Режим доступу : http://www.cognitivist.ru/er/kernel/cognitive_level_01.xml (16.04.2012).
8. Adamson A. Shrek. 1990 [Electronic resource]: computer animated fantasy comedy / A. Adamson. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=INTkIOIeeSM> (20.10.11) – Shrek.
9. Crane David. Friends (season 1). 1994 [Electronic resource]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=PGhZ7mVsFVg&feature=related> (20.10.2011) – Friends (episode 1/ season 1).
10. Johnson J. Honey, I Shrank the Kids 1989 [Electronic resource]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=tYQgaJ1MZFg> (20.10.11) – Honey, I Shrank the Kids
11. Ramis Harold. Analyze This. 1999 [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.youtube.com/watch?v=zBM_2oOrWmQ&feature=related (20.10.11) – Analyze This.
12. Shadyac Tom. Liar.Liar 1997 [Electronic resource]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=CvuRf8D5Y9M> (10.01.2012) – Liar.Liar.
13. Weisman Sam. George from Jungle. 1997 [Electronic resource]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=K-IcQSV5Qa4> (10.01.2012) George from Jungle.

ЖАНР ПОЛІТИЧНОЇ КАРИКАТУРИ: ФУНКЦІОНАЛЬНІ, ДИСКУРСИВНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

К.В. Ковінько (Харків)

Стаття є спробою огляду визначення місця політичної карикатури у політичній лінгвістиці, її функціональних та дискурсивних особливостей та стилістичного інструментарію. У статті висвітлено ряд прикладів політичної карикатури у лінгвістичному аспекті. Робота також вивчає деякі метафоричні ознаки карикатури.

Ключові слова: алюзія, вербальні та невербальні компоненти, дискурс, креолізований текст, метафора, політична карикатура, функції політичної карикатури.

Ковінько К.В. Жанр политической карикатуры: функциональные, дискурсивные и стилистические особенности. Статья представляет собой обзор определения политической карикатуры, ее функциональных и дискурсивных особенностей и некоторых стилистических приемов. В статье освещен ряд примеров политической карикатуры в лингвистическом аспекте. А также работа охватывает некоторые метафорические признаки карикатуры.

Ключевые слова: аллюзия, вербальные и невербальные компоненты, дискурс, креолизованный текст, метафора, политическая карикатура, функции политической карикатуры.

Kovinko K.V. Genre of political cartoon: functional, discursive and stylistic features. The article provides an overview of the definition of political cartoons in political linguistics, its functional and discursive characteristics, and some stylistic methods. It gives several examples of political cartoons in the linguistic aspects. And also the work investigates some of metaphorical signs of cartoons.

Key words: allusion, creolized text, discourse, political cartoon, political cartoon functions, metaphor, verbals and nonverbals elements.

У кінці ХХ – на початку ХХІ століття остаточно сформувався такий науковий напрям, як політична лінгвістика. А.П. Чудинов зазначає: “На сучасному етапі розвитку науки стає все більш зрозумілим, що політична лінгвістика, яку раніше об’єднував лише матеріал для дослідження (політична комунікація, – “мова влади”) стає самостійним науковим напрямком зі своїми традиціями та методиками, авторитетами та науковими школами” [3, с. 19]. Основним об’єктом вивчення політичної лінгвістики є політичний дискурс. Поза сумнівом, політичний дискурс має ряд специфічних, властивих тільки йому, рис, серед яких основною є ідеологічність. Т.С. Магера відзначає: “Політичні тексти – це тексти, що мають певну інтенцію, під якою мається на увазі загальна установка та спрямованість тексту на досягнення певного результату” [5, с. 24]. Будь-який текст політичного

дискурсу має комунікативну ціль, спрямовану на вплив і переконання, об’єктом якого є найширші верстви населення.

Об’єктом цього дослідження є політична карикатура як креолізований текст.

Предметом даної розвідки є дослідження функціональних, дискурсивних та стилістичних особливостей політичної карикатури.

Метою нашого дослідження є огляд різних функцій та жанрів політичної карикатури.

Матеріалом дослідження слугували роботи деяких лінгвістів, які займаються політичною лінгвістикою і зокрема політичною карикатурою, а також зображення політичної карикатури.

Актуальність дослідження визначається тим, що на сучасному етапі політична лінгвістика розвивається динамічно, але велика кількість лінгвістичних аспектів політичної карикатури

як феномену масової комунікації та жанру політичного дискурсу потребує ще на ґрунтовне наукове дослідження.

Складовою частиною політичного дискурсу є політична карикатура. Комунікативна мета жанру політичної карикатури полягає в осміюванні та гострій сатиричній критиці відомих політичних діячів і значущих подій у сфері політики, в маніпулюванні суспільною свідомістю, наприклад, шляхом створення або розвінчання певного образу політика. “Внаслідок прозорості кордонів політичного дискурсу часто відбувається жанрове взаємопроникнення між типами дискурсу. З усіх видів комунікативних дій для “політичного” дискурсу найбільш характерною є інтенційна дія “переконання”, що виявляється в різних етноспецифічних модусах-вчинках. Ці етнокультурні модуси створюються складним переплетінням двох видів стереотипів: мовних, пов’язаних з семантичними перевагами самої мови, і комунікативних, пов’язаних зі сформованими нормами поведінки та ціннісними критеріями у суспільстві. Переконання ефективно в тому випадку, якщо воно здійснюється за принципами, що відображає усталені манери поведінки і взаємини в колективі” [9, с. 121].

Як і будь-яке складне явище, політична карикатура має низку функцій та притаманних їй рис. Згідно класифікації Є.О. Артемової, основною функцією політичної карикатури є сатирична функція. Сатирична функція політичної карикатури полягає в її здатності створювати сатиричний ефект за допомогою розвінчання, викриття і осміяння значущих для представників певної культури суспільно-політичних явищ. Сатиричний ефект карикатури, зокрема, залежить від успішного комбінування вербальних і паралінгвальних засобів.

Вважаємо за необхідне виділити соціальну значущість сатиричної функції у текстах політичної карикатури. Вона покликана формувати і регулювати суспільну політичну свідомість, тобто є соціально спрямованою. Одним з різновидів сатиричної функції є маніпулятивна функція, до якої часто звертаються засоби масової інформації (зокрема, фахівці піар-технологій), щоб створити в свідомості

суспільства той чи інший образ політика, сформулювати певне ставлення до нього мас. Політична карикатура може служити засобом розвінчання ретельно створених іміджів і масок, створюючи при цьому інші і також маніпулюючи свідомістю громадськості. Так, наприклад, у сатирично-гротескній формі змальовано імідж екс-президента США Джорджа Буша на карикатурі (мал. 1), де його зображено в образі службовця готелю. Він нібито комусь відповідає (*I'll deliver these straight to the United States, sir*). При цьому він несе з собою валізи з написами “Problems”. Сатиричному висміюванню піддається невдала політика Джорджа Буша, яка, на думку автора карикатури, принесла до країни лише проблеми.

POLITICAL CARTOON

Рис. 1

Політична карикатура як різновид тексту виконує також творчу функцію, тобто вона служить не лише передавачем деякого повідомлення, але і генератором нових ідей. Нові ідеї, почерпнуті з політичної карикатури, наприклад, можуть знайти своє вираження в нових карикатурах, анекдотах та інших сміхових жанрах політичного дискурсу. Припускаємо, також, що політична карикатура може стимулювати активність політиків, викликаючи у них певну реакцію (можливо, виражену вербально або невербально).

Функція культурної пам’яті також властива політичній карикатурі, як і будь-якому іншому тексту. Її зміст полягає в сумі контекстів, які певним чином інкорпоровані в тексті, і в яких даний текст набуває осмисленості. Як пише Ю.М. Лотман: “Вона ство-

рена самим текстом, та змістовий простір навколо цієї функції вступає в певні відносини з культурною пам'яттю (традицією), що відклалася у свідомості аудиторії. Внаслідок чого текст знову набуває семіотичного життя” [4, с. 21-22].

Політична карикатура також виконує емотивну функцію. Емоційність є невід'ємною характеристикою людської поведінки. Емоційність як факт психіки знаходить своє вираження в емотивності. Лінгвістами доведено, що усі висловлювання забарвлюються емоціями, що “усі лексикони мов мають специфічні емотиви та вся інша лексика потенційно емотивна” [11, с. 80]. У лінгвістичних дослідженнях емотивність трактується як “іманентно властива мові семантична здатність виражати системою своїх засобів емоційність” [10, с. 24], або ж “лінгвістична характеристика тексту як сукупність мовних засобів, здатних призвести емоціогенний ефект” [6, с. 20], чи “сукупність мовних засобів, що відображають емоційну картину світу автора” [7, с. 117]. Емотивність, що лежить в основі експресії тексту, є невід'ємним структурним компонентом побудови та відтворення (щоразу в процесі читання) його смислової сфери.

Не менш важлива для адекватного емоційного спілкування і компетенція мовних особистостей в області так званої мови жестів (*body language of emotions*), тобто володіння невербальним кодом емоцій [11, с. 80]. Емоційне розуміння авторського задуму в політичній карикатурі можливе не лише через вербалізацію емоції чи думки-емоції персонажів (як це відбувається у творах художньої літератури), але також через розуміння невербального коду емоцій. У тексті карикатури емотивні змісти опредмечуються як через мовні одиниці, так і через зображення жестів, елементів міміки і рухів тіла, що відображають деякі універсальні емоції, такі як гнів, радість, страх тощо. Прикладом слугує мал. 2, на якому зображено різні емоційні стани колишнього віце-президента США Річарда Брюса “Діка” Чейні.

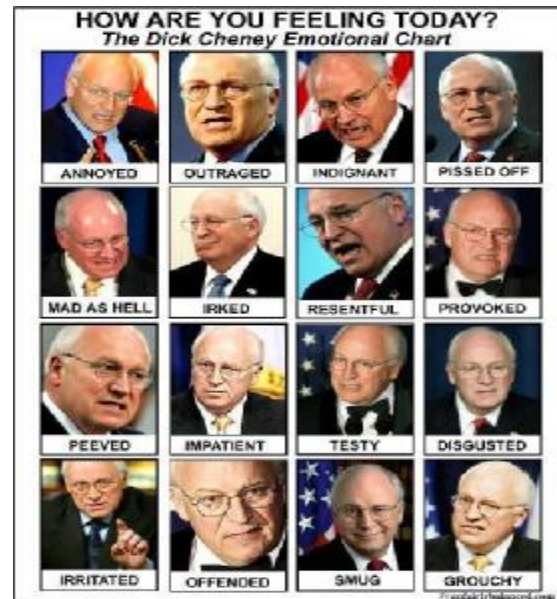

Рис. 2

У більшості карикатур текст може виконувати функцію корекції та уточнення емотивного сенсу, представленого графікою, або дублювати його. Такий текст визначається у лінгвістиці як креолізований, тобто текст, що складається з двох різних частин: вербальної та невербальної. Виняток становлять карикатури, в яких графіка не несе основного смислового навантаження, а виступає фоном.

Переходячи до дискурсивних характеристик різних видів карикатури, треба зазначити, що комунікативна ціль жанру політичної карикатури полягає в осміюванні та гострій сатиричній критиці відомих політичних діячів та вагомих подій у світі політики. Наприклад, концепція Є.О. Артемової припускає, перш за все, критичне або негативне ставлення художника (чи газети/журналу, що замовляє роботу) до зображуваних на карикатурі політичних подій та їх учасників, а також його бажання представити персонажів у комічній манері.

Концепція адресата припускає, що адресат володіє необхідними фоновими знаннями, в тому числі інформацією про політичні події “поточного дня”, знає основних діючих політиків як у своїй країні,

так і в світовому масштабі. Таке знання при прочитанні карикатури дозволяє адресату оцінити роботу художника і посміятися разом з автором над сюжетом. Адресат – народні маси, здатні підкоритися впливу автора, спрямованому або на створення в суспільній свідомості конкретного образу політика, або на розвінчання політичних діячів, і висловити солідарність з автором у його критичному оцінюванні політичних подій. Створення конкретного іміджу одного політика і розвінчання представників опозиційних сил може відбуватися одночасно в одній і тій же політичній карикатурі. Передбачається, що в умовах демократичного суспільства адресат – об'єкт осміювання демонструє позитивне ставлення до подібної критики з боку засобів масової інформації та окремих осіб, які, зокрема, можуть бути представлені читачами політичної преси.

Більшість карикатур стосується окремих важливих тем, таких як виборча кампанія, питання війни і миру або корупції в уряді. Нині політичні скандали, пов'язані з особистим життям політиків, також є багатим джерелом для варіацій на політичну тему в карикатурі. Навпаки, відсутність критики особистого життя політиків в СРСР, наприклад, пояснювалась тоталітарним режимом правління, а в США коментувати деталі особистого життя, зокрема, любовні пригоди, вважалося поганим тоном: “Колись творці політичної карикатури отримали велике задоволення, жартуючи над шлюбною невірністю президента Біла Клінтона. Разом із засобами масової інформації вони показали, як згодом змінюється повага до публічної людини в залежності від її вчинків та приватного життя. Усі журналісти, наприклад, знали про численні витівки президента Кеннеді, але вірили, що то його особиста справа і вона ніяк не пов'язана з політикою країни. Коли стали відомими шлюбні негаразди Клінтона, ЗМІ вже не дотримувалися цієї думки та будь-яких обмежень. Митці політичної карикатури створили карикатуру на те, що довгий час було приховано: його приватне життя. І з цього моменту предмет політичної карикатури суттєво поширився” (переклад наш) [12].

Розглядаючи стилістичні характеристики об'єкту дослідження, треба зазначити, що важливим аспектом політичної карикатури вважаємо також використання у вербальному ряді каламбуру (англ. pun) – стилістичного обороту, гри слів, заснованої на комічному обіграванні співзвучних слів або словосполучень з несумісними значеннями.

Прийоми створення каламбуру досить різноманітні: 1) багатозначність слів і словосполучень; 2) усі види омонимії; 3) подібність слів і словосполучень за звучанням [8, с. 56]; 4) авторське перетворення фразеологічної одиниці.

Приклад використання каламбуру знаходимо на рис. 3.

Рис. 3

Основою цієї карикатури став каламбур подібності слів за звучанням: зворот “Put in” та прізвище російського президента Путіна (Putin). Дієслівний зворот “put in” (вклади) відтворено на зображенні тричі. Він нібито закликає електорат вкласти свої бюлетені на виборах президента Росії та обирати саме Путіна.

Іншим поширеним стилістичним прийомом у тексті карикатури є образна метафора. Слід зазначити, що метафора являє собою вторинну номінацію, засновану на схожості, спільності (реальної чи уявної) об'єкта номінації з тим об'єктом, назва якого переноситься на об'єкт номінації. У когнітивній лінгвістиці під метафорою розуміється “складний когнітивний феномен, що виникає в результаті взаємодії двох смислових комплексів – утримання / фокусу / джерела і оболонки / фрейму / цілі” [2, с. 185].

Під час досліджень, присвячених метафорі, вченим “вдалося показати, що в основі осмислення певних політичних подій як у вербальних політичних метафорах, так і в карикатурі лежать одні й ті самі метафори, що є суттєвим доказом першорядності ментальної природи метафори, яка об’єктивується на різних рівнях політичної семіотики” [3, с. 135-136]. Погоджуємось з твердженням про те, що “перше місце в дослідженні невербальних політичних метафор займають роботи, пов’язані з метафорами в політичній карикатурі” [3, с. 132].

Поширеним стилістичним прийомом у політичній карикатурі є також алюзія (використання в мові широко вживаного вислову, що натякає на який-небудь загальновідомий побутовий факт) і її різновид, квазіалюзія (характерна для відеоряду). У політичній карикатурі алюзія і квазіалюзія використовуються для відсилання до різного роду прецедентних феноменів (політичного і неполітичного характеру).

Алюзія в карикатурі може бути виражена вербально або малюнком, можливо також використання комплексної алюзії. Ми пропонуємо визначити компонент, що несе в собі алюзію як індикатор алюзії. Індикатор алюзії є ключем, що звертає нашу увагу до фонових знань, а саме, до розуміння карикатури.

Залежно від характеру джерела, до якого звертаються автори політичних карикатур, ми зустрічаємо такі види алюзії: біблійні алюзії, міфологічні алюзії, літературні алюзії, історичні алюзії, побутові алюзії, алюзії на кінофільми і мультфільми, рекламні ролики і телепередачі.

Як типовий приклад наведемо біблійну алюзію, а точніше квазіалюзію, що міститься у карикатурі, яка критикує політику республіканської партії США.

Основа цієї карикатури складає історія про Давида та Голіафа. Слон, символ партії Республіканців, зображений як переляканий, передчуваючи свою поразку, велетень Голіаф, а тєхаський мільярдєр Росс Перо – як хлопчик Давид, що готує свою зброю. Сумісності реальних персонажів і реальної ситуації з героями Давидом і Голіафом приводить

до виникнення комічного ефекту: актуалізований набір асоціацій, закріплений за цим текстом вступає в “стилістичне” протиріччя з реальною ситуацією і реальними персонажами.

У цьому випадку необхідно знання символу партії Республіканців (слона), необхідна лінгвістична та політична пресупозиція, а саме, знання аббревіатури для позначення партії Республіканців – GOP, знання політичної ситуації. Росс Перо, багатий підприємець зі штату Техас, оголосив про створення власної Незалежної партії, що, очевидно, не сподобалося, і, судячи з пози, виразу обличчя і вигуку Слона “*Not again!*”, навіть налякало Республіканців. У метафоричному сенсі камінь, який піднімає Перо і який “полетить” у бік партії Республіканців, являє собою проект створення нової партії, серйозної опозиції і політичного противника [1, с. 16].

Таким чином, можемо зазначити, що політична карикатура в якості креолізованого тексту є досить важливою складовою політичного дискурсу, перспективним та новітнім предметом вивчення. Стосовно функцій політичної карикатури можна зазначити, що вони є важливою складовою політичного дискурсу, а саме сатирична та емотивна є базовими для політичної карикатури. Щодо дискурсивних характеристик різних видів карикатури, треба звернути увагу на те, що комунікативна ціль жанру політичної карикатури полягає в осміюванні та гострій сатиричній критиці відомих політичних діячів та вагомих подій у світі політики. Розглядаючи стилістичні характеристики об’єкту дослідження, можливо зазначити, що важливим аспектом політичної карикатури вважаємо використання у вербальному ряді каламбуру.

Перспективою дослідження можна вважати конструктивний взаємозв’язок вербального та невербального компонентів політичних карикатур на різних рівнях їх розуміння, комплексні характеристики політичної карикатури як креолізованого тексту, виявлення особливостей розуміння карикатури в залежності від ситуації та в міжкультурному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Е.А. Карикатура как жанр политического дискурса : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Е.А. Артемова. – Волгоград, 2002. – 237 с. 2. Баранов А.Н. Очерк когнитивной теории метафоры / А.Н. Баранов, Ю.Н. Караулов. Русская политическая метафора (материалы к словарю), 1991. – С. 184-192. 3. Будаев Э.В. Метафора в политическом интердискурсе : монография / Э.В. Будаев, А.П. Чудинов. – Урал. гос. пед. ун-т. – 2-е изд., испр. и доп. – Екатеринбург, 2006. – 213 с. 4. Лотман Ю.М. Текст как смыслопорождающее устройство / Ю.М. Лотман // Внутри мыслящих миров : Человек – текст – семиосфера – история. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 11-163. 5. Магера Т.С. Текст политического плаката: лингвориторическое моделирование (на материале региональных предвыборных плакатов) : дисс. ... канд. филол. наук / Т.С. Магера. – Барнаул, 2006. – С. 24–26. 6. Маслова В.А. Введение в лингвокультурологию / В.А. Маслова. – М. : Наследие, 1997. – 208 с. 7. Павлючко И.П. Эмотивность языковой личности в творческом ракурсе / И.П. Павлючко // Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты. – Волгоград : Перемена, 1998. – С. 117–129. 8. Санников В.З. Каламбур как семантический феномен / В.З. Санников // Вопросы языкознания, № 3, 1995. – С. 56. 9. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса : дисс. доктора филол. наук : 10.02.01 / Е.И. Шейгал. – Волгоград, 2000. – 175 с. 10. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В.И. Шаховский. – Воронеж, 1987. – 192 с. 11. Шаховский В.И. Текст и его когнитивно-эмотивные метаморфозы (межкультурное понимание и лингвоэкология) / В.И. Шаховский, Ю.А. Сорокин, И.В. Томашева. – Волгоград : Перемена, 1998. – 149 с. 12. Hudzik Sam. Political cartoons [Электронный ресурс] // History & Thought of Western Man, Rich East High School, Park Forest, Illinois, 1999. – Режим доступа : <http://richeast.org/htwm/GRAPH/POLITICAL.HTML>

ТВИТТИНГ КАК НОВЫЙ ВИРТУАЛЬНЫЙ ЖАНР*Т.Л. Полякова (Харьков)*

В статье рассматриваются вопросы возникновения нового вида коммуникации – компьютерно-опосредованной коммуникации. Дается определение твиттинга – интернет-жанра, обеспечивающего общение с помощью интернет-сервиса Твиттер. Проводится комплексный анализ твиттинга и выделяются его основные жанрообразующие характеристики, анализируются его прагматические, медийные, структурно-семантические и языковые параметры. Описываются особенности коммуникативного дизайна твиттинга, а именно контекстная и ситуативная обусловленность, выраженная адресность, лаконичность, высокая интерактивность и оперативность.

Ключевые слова: Твиттер, твиттинг, компьютерно-опосредованная коммуникация, жанр, комплексная характеристика.

Полякова Т.Л. Твітінг як новий віртуальний жанр. У статті розглядаються питання появи нового виду комунікації – комп'ютерно-опосередкованої комунікації. Дається визначення твітінгу – інтернет-жанра, що забезпечує спілкування за допомогою інтернет-сервісу Твіттер. Проводиться комплексний аналіз твітінга та виділяються його основні жанроутворюючі характеристики. Аналізуються прагматичні, медійні, структурно-семантичні та мовні параметри твітінга. Описуються особливості комунікативного дизайну твітінга, а саме контекстна та ситуативна обумовленість, виражена адресність, лаконічність, висока інтерактивність та оперативність.

Ключові слова: Твіттер, твітінг, комп'ютерно-опосередкована комунікація, жанр, комплексна характеристика.

Poliakova T. Twitting as a new digital genre. The article addresses the problems of a new kind of communication – computer-mediated communication. The definition of such new genre of Internet-communication as twitting initiated by a new Internet-service Twitter is provided. The complex analysis of twitting is given and its main genre characteristics are defined. Pragmatic, media, structural and semantic parameters of twitting are analyzed. Such peculiarities of Twitter communicative design as its context and situation conditionality, strongly marked addressness, laconism, high interactivity and operability are described.

Key words: Twitter, twitting, computer-mediated communication, genre, complex characteristic.

Конец XX – начало XXI столетия ознаменовались глобальными изменениями, которые затронули все сферы взаимодействия людей. Не стала исключением и сфера коммуникации, характер которой существенно изменился вследствие огромного влияния Интернета и стремительно развивающихся информационно-коммуникативных технологий (ИКТ).

Новейшие ИКТ и формирующиеся на их основе социально-коммуникативные практики с каждым днем все больше упрочивают свои позиции во всех сферах нашей жизни, делая компьютерное общение одним из ведущих способов коммуникации.

Возникновение нового вида коммуникации, получившего название *компьютерно-опосредованной коммуникации (КОК)*, вошло в активный научный обиход в англоязычном научном пространстве в 90-х годах XX столетия и, естественно, сразу же привлекло внимание многих отечественных и зарубежных ученых-лингвистов (Е.Н. Галичкина, Е.И. Горошко, Л.Ф. Компанцева, О.В. Лутовинова, Н.Б. Рогачева, Л.Ю. Щипицина, Д. Кристалл, С. Херринг, Т. Эриксон и др.). Говоря о КОК, С. Херринг ввела также понятие *компьютерно-опосредованной коммуникации конвергентных медиа* (англ. *Convergent media computer-mediated*

communication) [6, с. 5]. Под *конвергентными медиа* понимают сочетание традиционных СМИ и Интернета, Глобальной паутины, средств мобильной телефонии. С. Херринг считает конвергентные медиа последним трендом в развитии КОК и основной их функцией называет развлечение, в то время как информационный обмен сообщениями – вторичной функцией [9, с. 1].

Возникновение нового вида коммуникации привело также и к появлению языка, обслуживающего данную сферу общения, исследованием функционирования которого стала заниматься новая область языкознания – интернет-лингвистика [1]. Кроме того, новое коммуникативное пространство стало своего рода жанропорождающей средой, что привело к появлению одного из направлений интернет-лингвистики – виртуального жанроведения, одной из задач которого является описание интернет-жанров [1].

Примером одного из новых интернет-жанров является *твиттинг* – интернет-жанр, обеспечивающий общение с помощью интернет-сервиса Твиттер, который и стал объектом нашего исследования.

Предметом исследования является комплексная характеристика твиттинга, включающая прагматические, медийные, структурно-семантические и языковые параметры данного жанра.

Цель исследования заключается в определении основных жанрообразующих характеристик твиттинга.

Материалом исследования послужили около 2000 сообщений из лент англоязычного Твиттера повседневной, политической, образовательной, экономической тематики. Выборка была получена методом “случайного генерирования чисел” с коэффициентом равным трем, т.е. брался каждый третий “твит” каждого третьего англоязычного профиля, зарегистрированного на Твиттере.

Анализ проблематики. Твиттер (англ. *Tweet* – “чирикать”, “щебетать”, “болтать”) – это социальная сеть, онлайн сервис для ведения микроблогов, позволяющий пользователям отправлять короткие (до 140 символов) текстовые заметки,

используя веб-интерфейс, SMS, службы мгновенных сообщений или сторонние программы-клиенты [8]. Заметим, что в силу своего коммуникативного дизайна, функциональности, высокой оперативности, социальный сервис Твиттер является популярным не только в сфере межличностного общения, но он также широко используется в образовании, бизнесе, политике, рекламе и т. д. Однако исследование лингвистической литературы показало, что Твиттеру, который хотя и является одним из наиболее популярных и стремительно развивающихся сегодня сервисов Интернета, вследствие его относительной новизны, посвящено не так много работ [2; 4; 5]. Особенно это касается описания жанрообразующих характеристик твиттинга и его лингвостилистических особенностей, что и обусловило актуальность нашего исследования.

Для того чтобы дать комплексную характеристику твиттингу как новому интернет-жанру, наиболее приемлемой нам представляется для этого использовать модель описания интернет-жанра, предложенную Л.Ю. Щипициной [3, с. 26–63], т. к. данная модель, учитывая комплексную природу жанра, объединила в себе описание всех аспектов жанра, существенных для его функционирования – его прагматические, медийные, структурно-семантические и языковые параметры.

Итак, **прагматические параметры** характеризуют ситуацию использования жанра, т. е. его *цель, тип автора и адресата, время и место*.

Твиттинг, как и другие интернет-жанры, является многофункциональным жанром, объединившим в себе как информативную (пример 1), так и фатическую (пример 2) функции, которые указывают на *цель* осуществления коммуникации в твиттинге.

(1) *shakira*

Shakira visits a school in Brazil to officially launch a cooperation program for early childhood – bit.ly/shakbrazilShakiraHQ

3 Oct

(2) *tj0164tracyjohnston*

I only need 3 more people to enter their e-mail so I can win a iPad2! Pleasehelp! <http://t.co/20ftuBP>

27 Jul

Что касается *типа автора и адресата*, то исследования показали, что *автором* сообщения в Твиттере может быть как частное лицо, так и профиль может вестись от имени определенной организации (политической партии, учебного заведения и т. д.). *Адресатом* также может выступать как отдельная личность, хорошо знакомая автору, тогда имя данного пользователя (@*joshuabrustein*) ставится в начале сообщения, что указывает на то, что данный твит адресуется конкретному человеку, так и группа лиц, перед именами которых ставится символ курсора@. Адресатом также могут выступать члены определенной организации или же сообщение может быть направлено всей группе пользователей, зарегистрированных на данном сервисе и подписанных на получение сообщений от данного пользователя.

Что касается *темпоральной характеристики* твиттинга, то являясь средством оперативного общения, гибридной формой, соединившей в себе свойства таких интернет-сервисов как службы мгновенных сообщений, блога, электронной почты и социальной сети [2], данному интернет-жанру свойственен одновременно синхронный и асинхронный характер коммуникации, т. е. пользователи могут общаться через Твиттер, обмениваясь сообщениями в режиме реального времени, а также сообщения и комментарии к ним могут быть разделены продолжительным отрезком времени.

Следующий параметр – *место* – подразумевает, согласно Л.Ю. Щипициной, коммуникативную сферу, к которой принадлежит исследуемый жанр [3, с. 48–51]. Коммуникация при помощи сервиса микроблогов Твиттер относится, главным образом, к сфере персонального дискурса, представляя собой дружеское общение отдельных лиц. Также все более распространенным становится институциональное использование исследуемого сервиса (образовательное, политическое, экономическое).

Следующей характеристикой твиттинга являются **медийные параметры**, которые связаны с особенностями интернет-технологий и играют большую роль при описании интернет-жанров.

Их можно объединить в следующие группы: *оформление жанра на экране компьютера, синхронность/асинхронность сообщения, мультимедийность текста, гипертекстовая организация, интерактивность, количество и эксплицированность коммуникантов*.

Оформление жанра, его “коммуникативный интерфейс” представляет собой параметр, объединяющий в себе такие составляющие, как программное обеспечение, которое используется при создании и чтении жанра, расположение на экране элементов программы, а также внешнюю структуру текста [3, с. 30].

Что касается расположения на экране функциональных элементов программы, то на домашней странице пользователя Твиттера мы можем видеть различные обозначения словесного характера, как, например, *Following* – нажав на данный элемент, можно войти на страничку и получить более подробную информацию о тех пользователях, за сообщениями которых вы следите в Твиттере. Также на аккаунте пользователя можно увидеть программные элементы иконического характера, например, аватары тех пользователей, за сообщениями которых вы следите или которые следуют за вами и, нажав на которые, можно попасть к ним на домашнюю страницу.

Что касается самого текста твита, то его ограниченный размер говорит о лаконичности твиттинга, что является одной из его жанрообразующих особенностей. В 140 знаков должно поместиться все – имена пользователей, ссылки, цитаты, личные сообщения и т. д. Однако если все-таки необходимо удлинить сообщение, используются знаки < и >, которые указывают на то, что продолжение будет в следующем твите или что данный твит связан с предыдущим. Также существуют специальные программы, которые удлиняют твит (например, Twitlonger).

Одновременно при оформлении жанра большое значение имеет такой структурный элемент, как полоса прокрутки (список твитов, которые обновляются в режиме реального времени), отображающая ваши сообщения и сообщения тех пользо-

вателей, за которыми вы следите, причем самое недавнее сообщение появляется вверху ленты.

Что касается *синхронности/асинхронности коммуникации, количества и эксплицированности* коммуникантов, то, как уже упоминалось, коммуникация в Твиттере носит как синхронный, так и асинхронный характер и может реализовываться по моделям “один-одному” и “один-многим”, т. е. носит как индивидуальный, так и групповой или даже массовый характер. Говоря об эксплицированности коммуникантов, необходимо отметить, что автор может выступать анонимно, указывая о себе вымышленную информацию, а может предоставлять реальные данные. Информацию об авторе можно получить из его самопрезентации, по реальному имени, нику, картинке с аватаром, фотографии.

Одним из наиболее важных параметров при анализе твиттинга является *мультимедийность* – параметр, представляющий собой использование в процессе коммуникации как вербального текста, так и графических элементов, анимации, фотографий, аудио- и видеоинформации.

Следующим параметром, характеризующим интернет-жанры, является их *гипертекстовая организация*. В этом плане твиттинг представляет собой преимущественно линейный текст, однако примером гипертекстуальности может служить использование специальных программ, которые позволяют вставлять более длинное сообщение в более короткое.

Высокая степень *интерактивности* – следующая важная жанрообразующая характеристика твиттинга. Сообщения на свой аккаунт на Твиттере можно помещать как с компьютера, так и, например, с мобильного телефона, посредством SMS-сообщений. Оставляя твиты на сайте, пользователи формируют публично доступную ленту сообщений, что, безусловно, также повышает уровень интерактивности данного сервиса и является отличительной жанровой характеристикой твиттинга. Также подтверждением интерактивности данного жанра можно считать возможность использования цитат другого пользователя.

Е.И. Горошко к вышеперечисленным медийным характеристикам сервиса микроблогов Твиттер добавляет также категорию *оперативности*, что позволяет пользователю начать общаться в Твиттере сразу же после регистрации [2].

Структурно-семантическая характеристика жанра предполагает ответы на вопрос по поводу контента конкретного интернет-жанра и связанных с ним структурных характеристик жанра. В целом можно отметить, что на выбор темы твита существенное влияние оказывает сфера его использования. Что касается использования твиттинга в политике, экономике и образовании, то в данном случае тематика сообщений имеет тенденцию к монотематичности, в то время как сообщения из сферы дружеского общения часто носят политематический характер. Это могут быть размышления пользователей, отражающие их внутреннее состояние, философские размышления и т. д. Структура данных твитов тесно связана с тематикой. Напрямую с тематикой твитов связан их коммуникативный дизайн, который включает в себя само сообщение, в конце которого могут даваться ссылки на его полный текст, ссылки на видеосмотр и т. д. Характерным признаком структуры сообщений в твиттинге, связанным с тематикой (особенно в области политики, экономики, образования), является отсутствие в них приветствий и прощаний, что можно объяснить ограниченной длиной твитов.

Лингвистические параметры представляют наибольший интерес для ученых-лингвистов, занимающихся описанием интернет-жанров, т. к. они имеют дело с конкретными языковыми средствами, которые используются при создании текстов различных интернет-жанров и обычно исследуют *фонетико-графический, лексический, морфологический и синтаксический* уровни [3, с. 61].

Фонетико-графический уровень представляет важный компонент при исследовании интернет-жанров. Однако говоря о твиттинге, скорее нужно говорить о графических явлениях, когда различные графические знаки используются для передачи эмоций автора сообщения.

При анализе твиттинга на данном уровне, можно отметить, что в твитах отмечена передача эмоций с помощью *эмотиконов* – различных комбинаций знаков клавиатуры, которые имитируют выражение человеческого лица и передают разнообразные эмоциональные состояния человека и испытываемые им чувства. Наиболее часто встречающиеся знаки – это:

:-) – выражение радости, счастья

:D – выражение радости

:-(– выражение печали и др.

Еще одним примером выражения эмоций и настроения в твиттинге являются случаи использования множественного написания знаков пунктуации, например восклицательного знака, употребление многоточия, которое может выражать паузу, неоконченную мысль или опущение части текста.

Кроме того для выражения эмфатического удара в твиттинге распространено использование заглавных буквы вместо строчных (пример 3):

(3) *jessicahische Jessica Hische*

IAM MAKING ALL OF YOUR DAYS RIRGT NOW

rdio.com/#/artist/Vario

23 Nov

С этой же целью в твиттинге используется многократное повторение одной и той же буквы (пример 4):

(4) *halvorson Kristina Halvorson*

*@angiewarhol Oh, andthechocolate cake
...caaaaaaake...*

3 Dec

Также в отдельную группу можно отнести графические символы, имеющие функциональное значение. К ним относятся: # – хэштег (англ. *hashtag*), используемый для объединения групп сообщений по теме или типу (например, # *music*); знак курсора “@” (англ.: *cursor*) перед именем пользователя используется для ответа другим пользователям. Также встречаются знаки > и <, о которых говорилось выше.

При анализе твиттинга было отмечено довольно большое количество случаев употребления графических средств, использующихся с целью передачи эмоций. Однако необходимо подчеркнуть,

что использование данных средств характерно, в основном, для сообщений личного характера.

К *лексическим средствам*, используемым в интернет-жанрах, чаще всего относят употребление той или иной лексики и способы словообразования. Что касается наиболее употребляемой лексики, то для англоязычного Твиттера самыми высокочастотными словами являются: *you, Twitter, please, retweet, post, blog, social, free, media, help, pleaseretweet, great, SocialMedia, follow, howto, top, blogpost, checkout, newblogpost* [7]. Если говорить об употреблении специфической лексики, то тут часто все зависит от рода деятельности автора, его профессии, увлечениях.

Также к лексическим средствам, которые являются характерной чертой интернет-жанров, в том числе и твиттинга, можно отнести специфические способы словообразования. Наиболее распространенным случаем является использование буквенно-слогового написания слов (сокращение слова до нескольких букв, например, *thx – thanks*) и буквенно-цифрового (замена одного из слогов цифрой, например, *4get – forget*).

На использование *морфологических средств* в интернет-жанрах наибольшее влияние оказывает принадлежность того или иного жанра к синхронным или к асинхронным жанрам. В асинхронных жанрах, к которым частично принадлежит и твиттинг, явления морфологического уровня (употребление частей речи, падежей, рода, числа, артиклей, временных форм) не так подвержены изменениям как в синхронных жанрах и существенных различий между их употреблениями в данных жанрах и в линейных текстах не обнаружено. Так, для твиттинга характерно использование всех частей речи – существительных, глаголов, прилагательных, наречий и т. д. Категории имени существительного, местоимения оформлены в соответствии с грамматическими правилами и отражают их отношение к другим членам предложения. Употребление временных форм глаголов, конструкций с модальными глаголами, сослагательного наклонения также практически всегда соответствует грамматическим нормам английского языка.

Следующим уровнем описания интернет-жанров является *синтаксис*. Описывая твиттинг на синтаксическом уровне, можно отметить, что здесь проявляются как признаки устной речи, так и письменной. Так, в сообщениях можно встретить как полные предложения, так и неполные. Одной из синтаксических особенностей основного текста сообщения в твиттинге является то, что он может состоять из одного предложения, а может из двух или трех. Кроме того в сообщениях встречаются, в основном, односоставные предложения, хотя нередки и случаи двусоставных, развернутых предложений. В твитах используются и повествовательные, и вопросительные, и восклицательные предложения. Что касается порядка слов в вопросительных предложениях, то следует отметить, что в большинстве предложений он соответствует грамматическим правилам английского языка, хотя встречаются и предложения, в которых наблюдается отход от грамматических норм (пример 5).

(5) *USA Track_Field USATF*

Been in Times Square lately? Check out USATF branding & #USOpenMSG ads in the big lights Thaks 2 @MS9nyc @max_Siegel yfrog.com/keys9bj

14 Feb

Итак, проведенные исследования позволили сделать вывод, что твиттинг является интернет-жанром, характерными жанрообразующими чертами которого являются контекстная и ситуативная обусловленность, выраженная адресность, лаконичность, высокая интерактивность и оперативность. Также необходимо отметить существенное влияние, которое оказывают информационно-коммуникативные технологии как на характер коммуникации в Сети в целом, так и на особенности использования языка в новой коммуникативной среде, что говорит о перспективах дальнейшего исследования данного вопроса и разработки новых подходов к его изучению, основанных на подходах

и методологии различных лингвистических дисциплин и разработке собственного исследовательского инструментария.

ЛИТЕРАТУРА

1. Горошко Е.И. Лингвистика Интернета: формирование дисциплинарной парадигмы // Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе. – Орел : Картуш, 2007. – Вып. 5. – С. 223–237.
2. Горошко Е.И. “Чирикающий” жанр 2.0 Твиттер или что нового появилось в виртуальном жанроведении? Е.И. Горошко // Вестник Твер. гос. ун-та. – 2011. – № 3. – С. 11–20.
3. Щипицина Л.Ю. Жанры компьютерно-опосредованной коммуникации: монография / Л.Ю. Щипицина. – Архангельск : Поморский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, 2009. – 238 с.
4. Crystal D. *Internet Linguistics: A Student Guide*. Routledge. Taylor & Francis Group. London and New York, 2011. 179 p.
5. Herring S.C., Honeycutt C. Beyond microblogging: Conversation and collaboration via Twitter. *Proceedings of the Forty-Second Hawai'i International Conference on System Sciences (HICSS-42)*. Los Alamitos, CA: IEEE Press. [Nominated for a HICSS Best Paper prize.] Preprint: [Электронный ресурс] : URL: <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/honeycutt.herring.2009.pdf>. – (дата обращения: 10.12.2011).
6. Herring S.C. Discourse in Web 2.0: Familiar, Reconfigured, and Emergent. (In press, 2012). In D. Tannen & A. M. Tester (Eds.), *Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics 2011: Discourse 2.0: Language and new media*. Washington, DC: Georgetown Univ. Press.
7. Top 20 Most ReTweetable Words and Phrases // *New Sales Economy Blog* [Электронный ресурс] : URL: <http://newsaleseconomy.com/top-20-most-retweetable-words-and-phrases> – (дата обращения: 06.03.2011).
8. Twitter // Wikipedia. *TheFreeEncyclopaedia* [Электронный ресурс] : URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Twitter>. – (дата обращения: 19.09.2011).
9. Zelenkauskaitė A., Herring S.C. (2008). *Television-Mediated Conversation: Coherence in Italian iTV SMS Chat*. In *Proceedings of the Forty-First Hawai'i International Conference on System Sciences*. Los Alamitos, CA: IEEE Press. Интернет-публикация: <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/hicss08.pdf>. (дата обращения 22.05.2011).

ЛІНГВОДИДАКТИКА

УДК 378:811.11

СЕНСИБІЛІЗАЦІЯ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ДО ВПЛИВУ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ФАКТОРІВ НА ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ

І.Ю. Голуб, канд. пед. наук (Львів)

У статті розглядаються вплив соціокультурних факторів і особливостей міжкультурної комунікації на переклад, а також можливості використання перекладу як прийому навчання на практичних заняттях із іноземної мови з метою формування соціокультурної компетенції у майбутніх перекладачів. Запропоновано вправи із застосуванням дослівного і комунікативного видів перекладу, які направлені на сенсибілізацію студентів до впливу соціокультурних факторів перекладу на його здійснення.

Ключові слова: вправи з соціокультурною рефлексією, дослівний і комунікативний переклад, методика викладання іноземних мов, переклад як прийом формування соціокультурної компетенції, соціокультурна сенсибілізація.

Голуб И.Ю. Сенсibilization будущих переводчиков к влиянию социокультурных факторов на процесс перевода. В статье рассматриваются влияние социокультурных факторов и особенностей межкультурной коммуникации на перевод, а также возможности использования перевода как приёма обучения на практических занятиях по иностранному языку с целью формирования социокультурной компетенции в будущих переводчиков. Предложены упражнения с использованием дословного и коммуникативного видов перевода, которые направлены на сенсibilization студентов к влиянию социокультурных факторов на процесс перевода.

Ключевые слова: упражнения с социокультурной рефлексией, дословный и коммуникативный перевод, методика преподавания иностранных языков, перевод как приём формирования социокультурной компетенции, социокультурная сенсibilization.

Holub I.Yu. Future translators' sensibilization towards the influence of socio-cultural phenomena on translation. The influence of socio-cultural phenomena and peculiarities of cross-cultural communication on the process of translation are studied in the given article. It also indulges into the possibilities of application of the translation as a means of teaching at the practical classes of foreign language with the aim of formation of socio-cultural competence of future translators. Exercises focusing on word for word and communicative types of translation are suggested in order to form students' sensibility towards the influence of cross-cultural peculiarities on the very process of translation.

Key words: exercises with socio-cultural reflection, methodology of teaching foreign languages, socio-cultural sensibilization, translation as a means of socio-cultural competence formation, word for word and communicative types of translation.

У час розширення міжнародного співробітництва України з іншими державами світу зростає роль перекладу як особливого виду міжкультурного спілкування, виду мовного і культурного посеред-

ництва, мета якого – максимально наблизити двомовну комунікацію до одномовної і нейтралізувати негативний вплив об'єктивно існуючих міжкультурних відмінностей.

Відгукуючись на нове соціальне замовлення, багато ВНЗ України відкрили спеціальності з підготовки перекладачів з іноземних мов (ІМ), тому проблеми навчання перекладу є актуальними.

У статті розглядаються прийоми сенсibilізації студентів до впливу соціокультурних факторів на здійснення перекладу. При цьому пропонуємо варіанти вирішень наступних завдань: визначимо соціокультурні проблеми перекладу і завдання, які треба вирішувати перекладачам при його здійсненні; розглянемо можливості використання перекладу для сенсibilізації студентів, майбутніх перекладачів, з метою формування у них соціокультурної компетенції (СКК); запропонуємо вправи із використанням соціокультурного потенціалу перекладу.

Отже, об'єктом нашого дослідження є процес навчання майбутніх перекладачів перекладу, а предметом – прийоми сенсibilізації студентів до впливу соціокультурних факторів на його здійснення.

Переклад це – складний вид мовленнєвої діяльності: у ньому тісно пов'язані лексико-семантичний, синтаксичний і прагматичний аспекти. Перекладач повинен сприйняти текст на мові оригіналу, зрозуміти його, здійснити його інтерпретацію і тоді створити на мові перекладу „новий” текст, який повинен виражати те саме, що і текст оригіналу [3, с. 4]. Тобто переклад передбачає заміну тексту у мові оригіналу на семантично і стилістично еквівалентний і прагматично адекватний текст. Із соціальних завдань перекладу впливають основні вимоги, яким він повинен відповідати, щоб виконувати свою комунікативну функцію, це: вимога еквівалентності, тобто необхідного і достатнього ступеня близькості до оригіналу, і вимога адекватності, тобто здатності досягти прагматичної мети, заради якої здійснювався переклад, отримати бажаний комунікативний ефект [2, с. 353].

Із цих вимог впливає положення про два види перекладу [2, с. 353; 4, с. 112]. Перший – явний/семантичний переклад, основним завданням якого є забезпечити еквівалентність перекладу (зміст і форма повинні якомога більше відповідати оригі-

налові) і другий – прихований / комунікативний переклад, який орієнтований на досягнення адекватності тими ж способами, які прийняті в мові перекладу. Цей переклад оперує в новому дискурсі, відносно незалежному від дискурсу оригіналу і є певною мірою дистанційованим від оригіналу (є „другим оригіналом”), тому що для досягнення комунікативної адекватності неможливо уникнути певних відхилень від оригіналу [4, с. 112–114]. Щоб досягти цієї адекватності, перекладач використовує своєрідний „культурний фільтр” для адекватного відтворення іншої культурної специфіки, тобто для пристосування тексту оригіналу до іншопольованих цінностей, устоїв, пріоритетів, очікувань – до соціокультурного середовища адресатів перекладу [4, с. 118].

Таке розуміння вимог перекладу і завдань перекладача зумовлює підхід до визначення компетенцій, якими слід оволодіти перекладачеві.

Говорячи про особливу комунікативну перекладацьку компетенцію, Л.К. Латишев виділяє в її складі соціокультурну (лінгвоетнічну комунікативну) компетенцію, володіння якою дає перекладачеві змогу здійснювати необхідні „модифікаційні дії” з матеріалом перекладу, які зумовлені існуванням лінгвоетнічного бар'єру між комунікантами і забезпечують комунікативно-функціональну еквівалентність тексту оригіналу і тексту перекладу [3, с. 186]. Модифікаційні дії автор розглядає як дії перекладача, мета яких полягає в тому, щоб шляхом певних змін у змісті, який саме перекладається, пристосувати текст до іншої лінгвоетнічної комунікативної компетенції нового адресата тексту.

Отже, здійснення перекладу передбачає оволодіння майбутніми перекладачами соціокультурною компетенцією. Причому акцент у формуванні цієї компетенції повинен робитися на процесах усвідомлення студентами взаємозалежності і взаємовпливу рідної та іноземної мов і культур у процесі комунікації та на розвитку їхньої чутливості до можливих результатів такого взаємовпливу і відмінностей між культурами. Для позначення вищевказаних процесів було запропоновано термін „соціокультурна сенсibilізація” (СКС), до складу якого вхо-

дять поняття “соціокультурне усвідомлення” і “соціокультурна чутливість” [1, с. 44].

Переносючи методика розвитку СКС на підготовку майбутніх перекладачів, зазначимо про необхідність сенсibilізувати їх до впливу соціокультурних факторів на процес здійснення перекладу, що стало б першим кроком у формуванні у них професійно спрямованої СКК. Цей процес передбачає формування наступних сенсibilізаційних умінь:

- переходити з однієї культури на іншу під час здійснення перекладу;
- здійснювати процес контрастування як співвіднесення двох культур і вироблення внаслідок цього специфічних для конкретної ситуації значень понять, мовленнєвих дій і моделей поведінки;
- застосовувати дослівний переклад під час аналізу соціокультурних явищ;
- застосовувати “культурний фільтр” для досягнення прагматичної адекватності перекладу;
- застосовувати соціокультурні стратегії під час здійснення перекладу.

Для формування сенсibilізаційних перекладацьких умінь потрібно використовувати методичний потенціал перекладу, тобто – можливості застосування перекладу як прийому для навчання міжкультурного спілкування на заняттях з ІМ з метою формування СКК студентів.

Важливими моментами, на які слід звернути увагу при розвитку СКС студентів до здійснення перекладу, є:

- роль перекладу у здобутті мовно-контрастивних країнознавчих і культурознавчих знань, а також знань про відмінності між різними мовними системами;
- особливості використання „культурного фільтру”, зокрема при виконанні комунікативного перекладу;
- критичний погляд на переклад, його можливості й обмеження, та на те, що він може бути причиною непорозумінь;
- підготовка до виконання ролі перекладача у процесі рольової гри.

З цією метою доцільно застосовувати переклад як прийом у поєднанні з аналізом і рефлексією,

щоб допомогти студентам усвідомити соціокультурні явища у мові і специфіку міжкультурного спілкування, сенсibilізувати їх до можливих типів відмінностей у моделях поведінки і стилях мовлення. Причому мова йде про формування вмінь бути посередником у міжкультурному спілкуванні загалом, без огляду на конкретну культуру, і, водночас, про формування професійно спрямованої СКК щодо суспільств, мови яких вивчаються студентами.

Особливо ефективно для розвитку СКС студентів можна застосовувати дослівний (семантично і граматично коректний) і прихований/комунікативний переклад. Перший з них можна використовувати для контрастивного співставлення аналогічних за функціями текстів у мові оригіналу і перекладу. Таке контрастування необхідне для соціокультурного аналізу ситуацій міжкультурної комунікації і структури текстів у рідній та ІМ, концентрації уваги на подібностях та відмінностях у стилях спілкування і моделях поведінки. Комунікативний переклад повинен звернути увагу студентів на те, що намір/мета повідомлення визначають мовну форму тексту і те, що ця форма є культурно-специфічною. Здійснення такого перекладу можливо за умови застосування „культурного фільтру” для досягнення адекватності впливу перекладу на адресатів, аби перекладений текст не здавався їм чужим.

Формування соціокультурних сенсibilізаційних умінь, необхідних для здійснення перекладу, передбачає розробку особливих вправ, у яких використовується певний прийом перекладу і які мають комунікативно-аналітичний характер.

Особливістю всіх цих вправ є наявність етапу соціокультурної рефлексії, на якому відбувається усвідомлення студентами впливу соціокультурних факторів на міжкультурну комунікацію та переклад. Вона відбувається переважно у формі евристичної бесіди викладача зі студентами під час виконання завдання шляхом постановки викладачем спеціально зорієнтованих питань, що спонукають студентів до відповідних аналітичних операцій.

Наведемо приклад вправ для розвитку СКС до здійснення перекладу.

Вправа 1

Мета вправи: усвідомлення відмінностей у правилах, за якими укладаються тексти різних видів у різних культурах, тому семантично і стилістично еквівалентний переклад не завжди є прагматично адекватним.

Завдання (крок 1): Sie bekommen zwei deutsche Varianten eines Briefes. Lesen Sie beide Varianten. Worum geht es im Brief? Was ist das Ziel des Schreibens?

Вказівка: студентам пропонується два варіанти перекладу українського листа німецькою мовою: один з них відповідає прийнятним у німецькій культурі нормам комунікації для текстів такого виду, а інший є семантично і стилістично еквівалентним перекладом українського оригіналу.

Рефлексія: 1. Unterscheiden sich die beiden Varianten? Worin? Vergleichen Sie dafür manche Passagen in den Texten. (Sie unterscheiden sich im Schreibstil.) 2. Wie wirken die beiden Texte auf Sie? (Der erste Text klingt auf Deutsch sehr gehoben. Der zweite sachlicher.) 3. Wie sind Ihrer Meinung nach die zwei Varianten entstanden? Übersetzen Sie dafür den ersten Brief wörtlich ins Ukrainische. Wie klingt die ukrainische Übersetzung? (Die wörtliche Übersetzung ins Ukrainische klingt für unsere Ohren sehr gut. Der erste Text ist also eine wörtliche Übersetzung aus dem ukrainischen Original und der zweite eine Übersetzung nach deutschen Konventionen.) 4. Worauf muss man bei der schriftlichen und mündlichen Kommunikation in einer Fremdsprache und bei der Übersetzung achten? (Es gibt bestimmte Normen/Regeln, wie etwas angemessen formuliert/ausgedrückt wird bzw. was man in welcher Situation sagen sollte. Diese Normen sind kulturspezifisch, darum ist eine wörtliche Übersetzung von dem, was man in seiner eigenen Sprache sagen würde, häufig nicht passend.)

Вправа 2

Мета вправи: 1) усвідомлення існування видів текстів, які вимагають комунікативного перекладу/застосування культурного фільтру; 2) здійснення комунікативного перекладу вірша (щоб переклад викликав в українських читачів таку ж реакцію

як оригінал у німецьких).

Завдання (крок 1): Lesen Sie das Gedicht. Worum geht es darin? Äußern Sie Ihre Vermutungen über den Inhalt des Gedichtes. Wer könnte dieses "Ich" sein – ein Mann, eine Frau? Ist es alt oder jung? Ein Deutscher, ein Ausländer? (Die Autorin Aysel Özakin ist türkisch-deutsche Schriftstellerin. Sie ist Türkin, die als Jugendliche nach Deutschland gekommen war und dort aufgewachsen ist.)

Завдання (крок 2): 1. Wie ist das Gedicht aufgebaut? 2. In diesem Gedicht geht eine Person durch eine Umgebung, die ihr vertraut ist. Wer oder was begegnet ihr dabei? 3. Wodurch wird für diese Person eine neue Umgebung *heimisch* oder *vertraut*? Schreiben Sie entsprechende Ausdrücke aus.

Рефлексія: 1. Wie wirkt das Gedicht auf Sie? Wirkt die Umgebung im Gedicht auf Sie auch heimisch und vertraut? Oder eher fremd/nichts sagend? 2. Warum ruft die Umwelt im Gedicht bei Ihnen das Gefühl der Vertrautheit nicht vor? (Weil die beschriebenen Situationen für unseren ukrainischen Alltag nicht typisch sind.) 3. Wenn also dieses Gedicht ins Ukrainische übersetzt würde, würde es bei ukrainischen Lesern gleiche Gefühle hervorrufen wie die Gefühle bei Deutschen und Ausländern, die in Deutschland wohnen?

Підсумок: Die Übersetzung dieses Gedichtes wird wohl auf die ukrainische Adressaten nicht wie das Original auf Adressaten in Deutschland wirken. Dieses Moment sollte auch der Übersetzer beachten.

Рефлексія: 2. Wie kann man das Gedicht ins Ukrainische übertragen, so dass es für Ukrainer heimisch wirkt? (Frei übersetzen, andere Situationen schildern, die für Ukrainer vertraut sind.) 2. Was könnte ein Fremder/eine Fremde in der Ukraine empfinden, damit er/sie sagen könnte: "Dann denke ich mir, hier lebe ich." Welche Situationen werden Sie schildern.

Завдання (крок 3): Schreiben Sie den Text im Bezug auf unser Land um.

Отже, розглянувши вплив соціокультурних явищ і специфіки міжкультурної комунікації на здійснення перекладу, ми запропонували використовувати

методичний потенціал перекладу для формування СКК у майбутніх перекладачів. Зокрема, було розроблено зразки вправ із застосуванням дослівного і комунікативного перекладу. Основна мета цих вправ полягає у сенсифікації щодо відмінностей у стилях спілкування, моделях поведінки, структурах текстів у іноземних та українській мовах, а також в усвідомленні релевантності цих відмінностей для міжкультурного спілкування і здійснення перекладу. Перспективним вважаємо подальше дослідження можливостей використання перекладу для формування СКК майбутніх перекладачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голуб І.Ю. Методика формування соціокультурної компетенції майбутніх перекладачів шляхом розвитку їхньої соціокультурної сенсифікації / І.Ю. Голуб // Науково-методичний збірник Слов'янського державного педагогічного університету. – Слов'янськ, 2009. – Вип. 46. – С. 345–351.
2. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение / В.Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2001. – 420 с.
3. Латышев Л.К. Перевод: проблемы теории, практики и методики : кн. для учителя шк. с углубл. изуч. нем. яз. / Л.К. Латышев. – М. : Просвещение, 1988. – 159 с.
4. House J. Übersetzen und Missverständnisse / J. House // Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache. – 2003. – Band 29. – S. 107–134.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФИЧЕСКИХ КИНОТЕКСТОВ

Т.Г. Лукьянова, канд. филол. наук (Харьков)

Статья посвящена проблеме перевода кинотекстов с русского языка на английский, исходя из позиций концепции культурного переноса. В работе уточняются понятия “кинотекста”, “кинодиалога”, рассматриваются особенности переводческой адаптации, стратегии переводчика, культурно-специфическая информация, описывается современная концепция культурного переноса.

Ключевые слова: кинотекст, кинодиалог, киноперевод, переводческая адаптация, стратегия перевода, культурный перенос.

Лукьянова Т.Г. Особливості перекладацької адаптації культурно-специфічних кінотекстів. Стаття присвячена проблемі перекладу кіно текстів з російської на англійську мову, виходячи з позицій концепції культурного переносу. У роботі уточнюються поняття “кінотексту”, “кінодіалогу”, розглядаються особливості перекладацької адаптації, стратегії перекладача, культурно-специфічна інформація, відображається сучасна концепція культурного переносу.

Ключові слова: кіно текст, кіно діалог, кінопереклад, перекладацька адаптація, стратегія перекладу, культурний перенос.

Lukyanova T.H. Peculiar features of translation adaptation of culture-specific film texts. The article is dedicated to issues of film text translation from Russian into English in conformity with the cultural transfer concept. The paper specifies the concepts of film text, film dialogue, peculiar features of translation adaptation, translator's strategy, culture-specific information, presents the contemporary concept of cultural transfer.

Key words: film text, film dialogue, film translation, translation adaptation, translator's strategy, cultural transfer.

Актуальность исследования обусловлена тем, что практически не существует работ, которые бы освещали специфику перевода субтитров с русского на английский носителями русского языка.

Цель исследования – объяснить целесообразность адаптации переводимого текста при переводе субтитров с русского языка на английский, исходя из концепции культурного переноса. Цель работы предполагает выполнение следующих задач: 1) перевод кинодиалога русскоязычного короткометражного фильма; 2) исследование восприятия произведения в принимающей среде; 3) анализ лексических, (лексико-)грамматических, стилистических несоответствий в тексте перевода, и объяснение их природы.

Объектом исследования являются микроструктурные единицы лексики (реалии, единицы

разговорной лексики, сленга), грамматики; предметом – (лексико-)грамматические, особенности их перевода с учетом стандартов субтитрования.

Материалом исследования послужил диалоговый лист короткометражного фильма Б. Шустермана “Новогодняя интермедия”.

Наше понимание основ киноперевода сформировалось благодаря работам В.Е. Горшковой, А.А. Коростелевой, И.П. Мухи, М. С. Снетковой, Е.В. Сухой, И.К. Федоровой, А.Д. Швейцера и др.

Кино – это культурный феномен, который определяет, укрепляет и преобразует мировоззрение зрителя [16]; оно является социально-речевым произведением, соединяющим в себе различные семиотические системы [7, с. 292].

В нашем исследовании фильм определяем как коммуникативный социально-речевой феномен

[6; 7, с. 292], состоящий из цепи событий, которые отображают характер, реакцию на события, культурный уровень персонажей. Каждое событие фильма несет информативную ценность, сообщает определенные сведения, существенные для последующего развития событий [7, с. 294].

Вслед за В.Е. Горшковой рассматриваем кинодиалог как единицу перевода, как вербальный компонент фильма, смысловая завершенность которого завершена видеорядом последнего [3, с. 52]. Текст кинодиалога является динамическим целым, что влечет за собой выявление доминанты того уровня или элемента, на котором прежде всего достигается единство текста [12].

Общая ориентированность художественного фильма на оказание эстетического воздействия на зрителя, а также его коммуникативный социально-речевой феномен позволяют классифицировать кинодиалог как художественный текст, рассматривая его как часть целого [3; 7]. Поэтому понимание отдельных высказываний в большей или меньшей степени зависит от содержания всего текста и от того места, которое они занимают в тексте. Преобладание целого над частью означает допустимость пожертвования менее существенными деталями ради успешной передачи глобального содержания текста, с учетом требований когерентности и когезии [4, с. 65].

Фильм позволяет получить знания о культурной и социальной среде персонажей. В культурологическом плане информативность всего фильма для зрителя заключается в том, что он узнает новые реалии чужой культуры, схемы поведения и ценности. В социальном плане представляют перипетии сюжета, поступки, обусловленные характером персонажей и совершаемые в тех или иных социальных условиях, обстоятельства, в которые они попадают [7, с. 295].

При этом зритель может объективировать знание об эмоциональном, социальном, психическом состоянии героя, позволяет увидеть и осознать качества его характера [7, с. 295].

Кинотекст является продуктом субъективного осмысления действительности коллективным

автором, поскольку представляет собой совместную работу сценариста, режиссера, операторов, композиторов, актеров, костюмеров и т.д. [8, с. 25-26, 37]. Кинотекст является связным завершенным сообщением, которое выражено вербально (титры, надписи; реплики актеров, песни, закадровый текст) и невербально (шум, музыка; образы, движения, интерьер, пейзаж, реквизит, спецэффекты и т.п.) [2; 8, с. 17-18].

Наиболее известными типами кинотекста являются

- киносценарий, формирование которого происходит по определенным этапам: сценарная заявка → либретто → литературный сценарий → черновая версия сценария → рабочий или режиссерский сценарий → пообъектный сценарий;
- записи по фильму (литературные, монтажные, записи кинодиалога);
- надписи (Заглавные, промежуточные и заключительные надписи называются титрами. Субтитры – внутрикадровые надписи.) [11].

Особый интерес представляет концепция культурного переноса, поскольку именно культурные факторы могут создать проблемы при переводе [13].

С позиции культуры-отправителя культурно-специфические единицы передают информацию, отражающую основные характеристики национального менталитета [1] с позиций принимающей культуры информация такого рода является нетипичной, нестереотипной, не соотносящейся с содержанием этнического языкового сознания реципиента, непонятной, особенно в случае наличия культурологических лакун [13, с. 144].

Исследователи предлагают адаптировать культурно-специфическую информацию под принимающую культуру [13, с. 144], привлекая дополнительные энциклопедические и практические знания.

Актуальным остается вопрос о необходимости переноса фоновых знаний культуры языка оригинала. Имплицитная информация может быть не выявлена не только зрителем культуры-рецептора, но и зрителем культуры-источника, и даже переводчиком [9, с. 11]. Следует отметить, что

культурно-специфическая информация составляет частные моменты и к сюжету относится косвенно, при переводе же важно передать единое целое, особенно в случае с кинопереводом, где текст структурно сложнее, чем моносемантический текст, а условия перевода значительно сужают диапазон переводческих стратегий [14, с. 264].

Прагматическая установка на иноязычного и инокультурного получателя требует трансформаций и адаптаций, модифицирующих смысловое содержание текста [15, с. 154].

Культурно-специфическая информация часто находится вне фонда знаний носителей другой культуры и языка, поэтому информацию или знания, которые отправитель считает само собой разумеющимися, рецептор воспримет как “чужие”, противоречащие узальному опыту носителя принимающей языковой культуры [15, с. 153, 155; 10, с. 5].

С другой стороны, текст невозможно воспринимать вне его культуры, эпохи и условий его порождения. Кроме того, уровень фоновых знаний у реципиентов может быть различным, в связи с расширением контактов между различными культурами. Передача фоновых знаний, содержащихся в оригинале, становится условием успеха культурного переноса [3; 14, с. 266].

Рассмотрим особенности культурного переноса на примере перевода кинодиалога короткометражного фильма с русского языка на английский.

Отметим, что перевод осуществлялся с позиций того, что серьезные отклонения от заданного оригиналом номинативного содержания сцен привели бы к разрушению сюжетной, событийной ткани фильма. Интерпретационный характер перевода проявляется не только на уровне отдельного высказывания или группы реплик, но задает базовые параметры и характеристики говорящего, и ситуации, – эмоциональное состояние участников диалога, их интересы в данной речевой ситуации, степень их личной близости и, как следствие. Сферу и регистр общения, что помогает зрителю по-разному трактовать происходящее в конкретном эпизоде, по-разному воспринимать характер, позицию,

настроение, цели того или иного персонажа [5, с. 9].

В сюжете короткометражного фильма “Новогодняя интермедия” речь идет о новогодних детских утренниках, в которых задействованы артисты театра, о дополнительных новогодних “халтурах” с выездом на дом Деда Мороза (Игорь) и Снегурочки (Ольга), которые в жизни являются мужем и женой. Основной линией сюжета является семейная драма Игоря и Ольги, которые находятся в процессе развода, а их трехлетняя дочь (Настя) и бабушки, которые также работают с ними в данной труппе, категорически против такого исхода событий.

Нашей задачей при переводе фильма была не только адекватность лексики и сюжета авторскому стилю, но и сохранение индивидуального стиля автора, сохранение авторской идеи со всеми оттенками и нюансами переживаний героев. Кроме того, мы брали в расчет возраст, культурный уровень говорящего, образность слога и контекстуальное значение фраз, пытались подчеркнуть колорит культуры-отправителя, игру слов, интонации героев, что также отражает идеи режиссера и сценариста картины.

В нашем исследовании анализируются моменты, которые вызвали непонимание в принимающей среде.

Опираясь на сюжетную линию праздничной, новогодней атмосферы, взаимоотношения в труппе и между членами семьи, схожие с отношениями в большой и шумной итальянской семье, где все знают друг о друге всё, а также с целью привлечения внимания к фильму, с согласия режиссера и сценариста было принято решение дать следующий перевод названию картины – New Year Interludio (interludio – от итал. интермедия, интерлюдия).

На наш взгляд, данное название задает верный тон, настроение, несет эмоциональный заряд, который привлекает потенциального зрителя, соответствует жанру, сюжету и оригинальному названию. Кроме того, *interludio* по морфемному составу близко английскому *interlude*, что не может помешать верной интерпретации названия.

Однако рецензенты культуры получателя восприняли использование данного слова как ошибку переводчика, порекомендовав употребить английское существительное *interlude*, что подтверждает необходимость переводческой адаптации текста под культуру-рецептор.

Нарекания вызвал и перевод саркастической фразы Игоря:

Оригинал:

Игорь: А где народ?

Ирина: У Ленки с ногой что-то. Звонила.

Игорь: **Напилась**, видать, на Новый Год.

Для сохранения эмоционального фона лексики Игоря, было принято решение использовать фразу разговорной лексики *get smashed* (взятой из американского учебника Эдварда Дж. Френсиса *A year in the Life of an ESL Student* [17, p. 4]) для передачи слова “напилась”.

Перевод:

Igor: She sooner **got smashed** at a New Year's party.

Рецензенты предложили нейтральный перевод:

Рецензенты:

She probably **drank too much** on New Year's Eve.

На наш взгляд, при таком переводе теряется эмоциональная интонация высказывания, однако мы согласились с переводом в целом.

В эпизоде с Ириной (мать) и Ольгой (дочь) между ними происходит эмоциональный обмен репликами, перепалка из-за того, что Ирина из разговора с Игорем (зять) узнает, что супруги поссорились и добираются на работу разными транспортом. Для передачи эмоционального состояния раздражения и усталости Ольги, мы сознательно прибегли к грамматически нестандартной фразе ‘*I ain't answering that*’.

Оригинал:

Ирина: Я не поняла, а что там Игорь говорил?

Ольга: Отстань, **я не буду отвечать**.

Перевод:

Irina: I wonder, what Igor meant?

Olga: Leave me alone! ***I ain't answering that***.

Рецензенты предложили свой вариант перевода, аргументировав это тем, что “белые люди так не говорят”.

Рецензенты:

I am not answering that.

В случае передачи культурно-специфической информации рецензенты восприняли дословный перевод привычной для нас фразы Деда Мороза “Загадайте свое самое заветное желание. Я обещаю, оно обязательно исполнится” как нестереотипную и непонятную. Было предложено адаптировать перевод, сделав его нейтральным, лишенным непонятной для рецептора информации культурно-специфического характера.

Рецензенты:

Make a wish and, I promise it will come true.

вместо:

Перевод:

Make your long cherished wish and, it'll surely come true.

Мы признаем правомерность такого переводческого решения, поскольку оно является более “природным” для получателя, а кроме того содержит меньшее количество символов, что соответствует одному из принципов субтитрования об использовании в строке не более 35 символов.

Не вызвал опасения перевод имен персонажей, присущий нашей культуре: *Дед Мороз – Father Frost*.

Решение не превращать *Father Frost* в *Santa Claus* было очевидным из-за присутствия в кадре Снегурочки (*Snow Maiden*), что не типично для западной культуры.

Сомнения переводчика вызвал перевод культурно-специфической реалии ‘*пирожки*’.

Оригинал:

Игорь: Два **пирожка**, и чай.

Перевод:

Igor: Two ***fried pies***, and a tea.

Такой перевод был избран не случайно. Во-первых, в кадре появляются два *больших* жареных пирожка; во-вторых, как следствие первого, предлагаемый словарями вариант *small stuffed pies* отпал автоматически. К тому же, количество знаков с пробелами в трех этих словах противоречило бы принципам субтитрования. В-третьих, еще один вариант передачи слова ‘*пирожок*’ путем транс-

литерации, также предлагаемый словарями, поставил переводчика перед выбором: *two pirozhoks / two pirozhki / two pirozhkis*. Поэтому было принято решение применить описательный способ. Рецензенты признали этот вариант адекватным и понятным для культуры-рецептора.

Удачным на наш взгляд является перевод ряда реплик, произнесенных в кадре грубым, наглым, хамоватым и пьяным мужчиной, к которому Дед Мороз со Снегурочкой опоздали, чтобы поздравить детей.

Оригинал:

Что Дед Мороз долбанный, опоздал, надла? Я научу тебя как дела нужно делать!

Перевод:

*What are you, **Fucker Frost**, late?*

*I'll **school** you, **crude**, how to do **the** business.*

Непристойное слово 'долбанный' переводится как 'fucking'. Для того чтобы передать эмоциональный заряд, тон и культурный уровень говорящего, мы решили воспользоваться игрой слов Father :: Fucker. Слово 'надла' перенесли в следующее предложение, во избежание перенасыщения фразы табуированной лексикой. В реплике 'Я научу тебе как дела нужно делать!' для 'научу' мы намеренно избрали сленговый вариант 'to school', присущий скорее афроамериканскому сообществу, с целью передать эмоциональный напор, агрессию, культурный уровень говорящего. Словосочетание 'дела делать' было передано как 'to do the business', причем использование определенного артикля является в данном случае аргументированным, поскольку обозначает "do what you are expected to do or what people want you to do: *Come on then, and do the business*" [18, p. 200].

Рецензенты предложили такие варианты:

1) *I'll teach you how to do business*

2) *I'll teach you how to be professional.*

На наш взгляд, такие эмоционально нейтральные варианты перевода являются спорными, поскольку не передают напряжения в кадре, настроения говорящего, его культурного уровня.

Рецензенты сделали еще несколько замечаний, в том числе значительных, за что мы благодарны,

и учтем в работе с последующими кинотекстами.

На основе переводческого анализа кинодиалога приходим к выводу, что переводчику недостаточно сохранить стиль и идею автора, его режиссерский замысел, но также, необходимо воспринимать текст с позиций принимающего языка и культуры. Таким образом, кинодиалог (текст субтитров), предназначенный для мгновенного восприятия, не дает возможности вводить комментарии или пояснения, что приводит к очевидной необходимости адаптировать оригинальный кинотекст, и замещать элементы, типичные для культуры оригинала на сравнимые элементы принимающей культуры.

Перспективу исследования составляет изучение навыков дубляжа и субтитрования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Веденина Л.Г. Франция: лингвострановедческий словарь / Л.Г. Веденина. – М. : Интердиалект+, 1997. – 1078 с.
2. Ворошилова М.Б. Креализованный текст: кинотекст / М.Б. Ворошилова // Политическая лингвистика. – Екатеринбург, 2007. – Вып. 2(22). – С. 106-110.
3. Горшкова В.Е. Теоретические основы процессоориентированного подхода к переводу кинодиалога (на материале современного культурного кино) [Электронный ресурс]: автореф. дисс. на соискание учен. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / В. Е. Горшкова. – Иркутск, 2006. – Режим доступа : <http://vak.ed.gov.ru/announcements/filolog/GorshkovaVE.doc>.
4. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. – М. : Искусство, 1977. – 231 с.
5. Коростелёва А.А. Функциональная роль средств коммуникативного уровня русского языка в интерпретации переводного фильма : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык", 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / А.А. Коростелёва. – М., 2008. – 26 с.
6. Лингвистический энциклопедический словарь / [Гл. ред. В.Н. Ярцева]. – М. : Большая Российская Энциклопедия, 1990. – 683 с.
7. Муха И.П. К вопросу об информативности кинодиалога / И.П. Муха // Филология. Вестник Нижегородского университета имени Н.И. Лобачевского. – 2010. – № 2 (1). – С. 292-297.
8. Слышкин Г.Г. Ки-

- нотекст (опыт лингвокультурологического анализа) / Г.Г. Слышкин, М.А. Ефремова. – М. : Водолей Publishers, 2004. – 153 с. 9. Снеткова М.С. Лингвостилистические аспекты перевода испанских кинотекстов (на материале русских переводов художественных фильмов Л. Бунюэля “Виридиана” и П. Альмодовара “Женщины на грани нервного срыва”) [Электронный ресурс] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.05 “Романские языки”, 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языковедение” / М.С. Снеткова. – Режим доступа : <http://www.philol.msu.ru/~ref/snetkova>. 10. Сорокин Ю.А. Культура и ее этнопсихолингвистическая ценность / Ю.А. Сорокин, И.Ю. Марковина // Этнопсихолингвистика. – М. : Наука, 1988. – С. 5-18. 11. Сухая Е.В. Типы источников киноречи как основа лингвистических исследований / Е.В. Сухая // Вестник МГОУ. Серия “Лингвистика”. – М. : Изд-во МГОУ. – 2010. – № 2. – С. 68-74. 12. Тороп П. Тотальный перевод / П. Тороп. – Тарту : Изд-во Тартуского ун-та, 1995. – 220 с. 13. Федорова И.К. Перевод кинотекста в свете концепции культурного переноса: проблема переводческой адаптации / И.К. Федорова // Вестник Челябинс. гос. ун-та. Филология. Искусствоведение. – 2009. – Вып. 39, № 43(181). – С. 142-149. 14. Федорова И.К. Фоновые знания в культурном переносе кинотекста: проблема стратегии перевода / И.К. Федорова // Вестник Ленинград. гос. ун-та имени А. С. Пушкина : научный журнал. – СПб. – 2010. – Т. 1, № 3. – С. 259-270. 15. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцер. – М. : Наука, 2009. – 216 с. 16. Castaneda Diaz A.A. Le temps comme dimension de l’univers cinematographique (A propos du temps et de l’espace creatifs dans le cinegramme) / A.A. Castaneda Diaz // Langage, Temps et Temporalite : Actes du 29-e Colloque d’Albi Langages et Signification. – Toulouse : Universite Toulouse-Le Mirail, 2008. – P. 117-129. 17. Francis E. J. A year in the Life of an ESL Student / Edward J. Francis. – USA, Canada : Trafford Publishing, 2008. – 297 p. 18. Longman Dictionary of Contemporary English. – Harlow : Pearson Education, 2005. – 1949 p.

ВПРАВИ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРИЙОМІВ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ НАВЧАННЯ ТВОРЧОГО МОНОЛОГУ-РОЗПОВІДІ

М.В. Паустовська, канд. пед. наук (Київ)

У статті описано три етапи навчання творчого монологу-розповіді: на рівні фрази, на рівні міні-монологу і на рівні монологу. Для кожного етапу запропоновано спеціальні вправи з використанням прийомів театральної педагогіки. Обґрунтовано доцільність використання певних прийомів театральної педагогіки на кожному етапі навчання.

Ключові слова: етапи навчання, прийоми театральної педагогіки, творчий монолог-розповідь.

Паустовская М.В. Упражнения с использованием приемов театральной педагогики на разных этапах обучения творческого монолога-рассказа. В статье описаны три этапа обучения творческому монологу-рассказу: на уровне фразы, на уровне мини-монолога и на уровне монолога. Для каждого этапа предложены специальные упражнения с использованием приемов театральной педагогики. Обоснована целесообразность применения определенных приемов театральной педагогики на каждом этапе обучения.

Ключевые слова: приемы театральной педагогики, творческий монолог-рассказ, этапы обучения.

Paustovska M.V. Exercises using drama techniques for various stages of teaching creative narrative monologue. In the article, three stages of teaching creative narrative monologue are presented: phrase-level stage, mini-monologue-level stage, and monologue-level stage. Special exercises using drama techniques for each teaching stage are suggested. Specific drama techniques are justified to be used at each teaching stage.

Keywords: creative narrative monologue, drama techniques, teaching stages.

Навчання усного творчого монологічного висловлювання (ТМВ) посідає важливе місце в межах формування іншомовної комунікативної компетенції (ІКК). Разом з тим, сьогодні у більшості діючих у системі освіти документів недостатньо підкреслюється роль усного творчого мовлення для досягнення кінцевих цілей навчання і вивчення ІМ у ВНЗ. Наприклад, у типову Програму [9] включено навчання різних типів монологу, але не передбачено навчання ТМР. Внаслідок цього навчання такого типу монологу поки що не передбачено і у робочих програмах. Однією з причин такої ситуації є брак методик, цілеспрямовано призначених для формування вміння створювати ТМР. Більшість методистів і викладачів, які займалися вивченням творчого висловлювання – зокрема, Н.В. Гераскевич, Н.К. Алтухова, В.І. Невська та ін. [1; 3; 5], зосереджувалися на дослідженні природи, змісту, ролі, місця і значення ТМВ для на-

вчання іноземної мови (ІМ), пропонували своє визначення цьому явищу, але не приділяли належної уваги особливостям навчання саме творчого монологу-розповіді (ТМР). У цьому контексті важко переоцінити цінність новітніх технологій, в тому числі засобів театральної педагогіки (ТП), використання яких у процесі навчання вимагає розробки спеціальних вправ. В опрацьованому нами великомасиві наукової інформації нам не вдалося знайти дослідження, спрямовані на розробку вправ для методики навчання ТМР засобами ТП.

Таким чином, актуальність нашого дослідження обумовлена необхідністю впровадження новітніх технологій навчання, а також відсутністю методики навчання ТМР засобами ТП.

Метою цієї статті є окреслення місця і ролі прийомів ТП в межах вправ, призначених для використання на різних етапах навчання ТМР.

Об'єктом нашого дослідження є процес на-

вчання ТМР засобами ТП. Предметом дослідження є розроблена нами новітня методика навчання ТМР засобами ТП. Матеріали дослідження, використані у процесі створення методики навчання, включають розроблені нами вправи, відібрані тексти (у друкованій, аудіо-, відео- та іншій формі), а також наочні матеріали (графічні, аудіо- та відеоматеріали).

Згідно з методикою навчання усного іншомовного мовлення у ВНЗ навчання монологічного мовлення здійснюється на двох етапах. На першому етапі формується вміння створювати міні-монологи, на другому – цілісні монологи [6, с. 47]. Разом з тим, незважаючи на те, що навчання монологічного мовлення у ВНЗ починається на понадфразовому рівні, ми пропонуємо розпочинати навчання ТМР з рівня фрази, включаючи рівень лексичної одиниці (ЛО). Такий підхід спричинений тим, що ТМР є одним з найскладніших видів монологу, у процесі створення якого передбачається інтенсивне залучення творчого мислення, фантазії, активної роботи уяви, образності мислення тощо. Творче мовлення, що є продуктом творчого мислення, вимагає вміння влучного використання слів, словосполучень, речень, які необхідні для оформлення нестандартних думок. Цей мовленнєвий матеріал повинен бути не тільки багатим, але й добре засвоєним, що стає можливим тільки завдяки створенню міцного фундаменту у процесі навчання ТМР з рівня фрази, включаючи рівень ЛО.

Таким чином, ми пропонуємо здійснювати навчання ТМР з використанням прийомів ТП поетап-

но, за критерієм “обсяг висловлювання”, тобто навчати продукування ТМР такими етапами: на рівні фрази, включаючи рівень ЛО (перший етап); на рівні міні-монологу (другий етап); на рівні монологу (третій етап).

Кожному зазначеному вище етапу навчання притаманні свої завдання щодо процесу формування навичок і вмінь монологічного мовлення, а також відповідні групи вправ з певними прийомами ТП. При цьому різні прийоми ТП уможливають вирішення багатьох аналогічних завдань – розвитку аргументизму, уяви, фантазії, спостережливості, адекватної рухової активності, пам’яті, уваги, відчуття партнера, вміння співпрацювати у колективі тощо. Водночас, варто зауважити, що ті самі завдання можуть бути головними для одного етапу, але вторинними – для іншого етапу навчання ТМР.

Спираючись на роботи багатьох дослідників [2; 4; 7; 8; 10], продемонструємо, як вправи з використанням прийомів ТП корелюють з різними етапами навчання. Розподіл прийомів ТП на три групи – з низьким, середнім і високим рівнем творчості – дозволяє відібрати прийоми, необхідні на кожному окремому етапі навчання, які логічно пов’язані між собою і передбачають послідовне ускладнення застосованих вправ, забезпечуючи ефективно досягнення мети формування вміння продукувати ТМР. На рис. 1 показано динаміку застосування прийомів ТП різних груп на різних етапах навчання. На діаграмі для кожного окремого етапу навчання за 100% прийнято загальну кількість разів використання прийомів ТП усіх трьох груп.

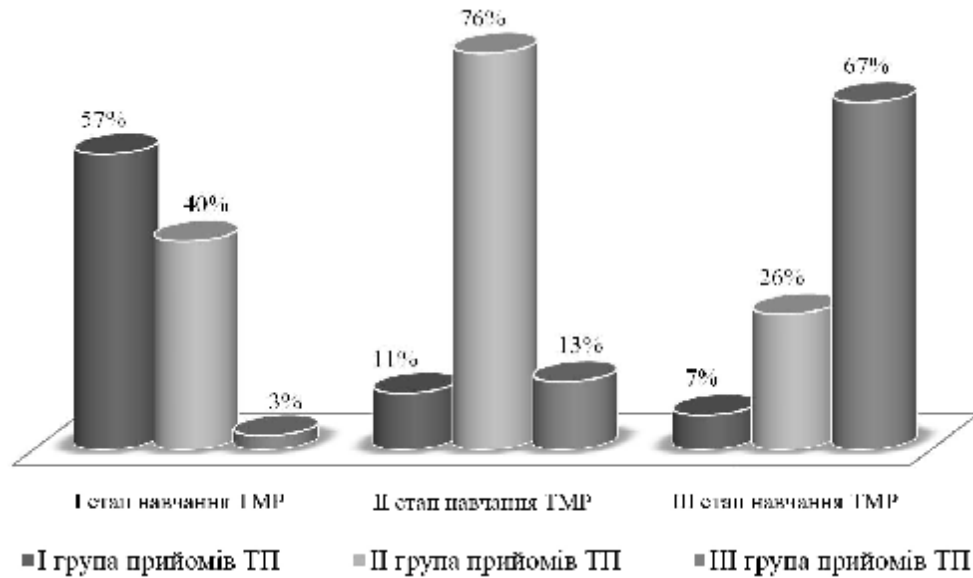

Рис. 1. Використання прийомів театральної педагогіки на різних етапах навчання творчого монологу-розповіді

На першому етапі навчання ТМР частіше використовуються прийоми ТП першої групи, з низьким рівнем творчості, які передбачають здійснення простих фізичних рухів (57% від загальної кількості разів використання прийомів ТП усіх трьох груп). Частка, що припадає на використання прийомів ТП другої і третьої групи, складає відповідно 40% і 3%. На другому етапі навчання ТМР також використовуються прийоми ТП усіх трьох груп, але залучення прийомів першої групи знижується (11%), а використання прийомів ТП другої і третьої групи зростає (76% і 13% відповідно). Як видно, найбільш активно застосовуються прийоми ТП другої групи, із середнім рівнем творчості, які передбачають заохочення студентів до продукування прямих асоціацій. На третьому етапі навчання ТМР застосування прийомів ТП першої групи стає ще меншим (7%), послаблюється і залучення прийомів ТП другої групи (26%). На цьому етапі найбільш інтенсивно використовуються прийоми ТП третьої групи, з високим рівнем творчості, які активізують образне мислення (67%).

Така динаміка використання прийомів ТП на різних етапах навчання ТМР забезпечує не тільки зростання творчої насиченості процесу

навчання, але й послідовний розвиток необхідних навичок і вмінь.

На першому етапі (навчання на рівні фрази, включаючи рівень ЛО) відбувається налаштування студентів на навчання з використанням прийомів ТП. Студенти знайомляться з першими уявленнями про навчання за допомогою усіх каналів відчуття і підключення почуттів, емоцій, рухів. При цьому зрозумілою стає доцільність використання саме прийомів ТП, які здатні залучати усі ці канали до повноцінного процесу навчання ТМР. Така робота дозволяє не тільки знизити рівень напруги і оптимізувати атмосферу навчання, але й допомагає студентам призвичаїтися до більш динамічної, вільної навчальної поведінки. Крім того, важливим є формування вміння долати психологічні бар'єри – соромливість, скованість, напруженість, розгубленість, що набуває особливого значення для подальшого навчання ТМР. При цьому використання прийомів ТП дозволяє налаштувати студентів на позитивне емоційне сприйняття усього не зовсім звичного процесу навчання.

Головні характеристики вправ, які використовуються на першому етапі навчання: коротка тривалість виконання вправи, ясність форми, чіткі

інструкції та жорстке керування діями студентів. Активно використовуються вправи для розвитку психотехніки (виконання простих, життєвих дій, поки що не ускладнених творчим переживанням): розглядання, слухання, читання, дізнавання, запитання, відшукування тощо. Сюди також можна віднести вправи для тренування “темпоритму” і вправи з імітацією інтонації. Важливе місце посідає робота над пластичною виразністю рухів, на розвиток адекватної рухової активності – наприклад, вправи з пантомімою, а також спеціальні вправи для розвитку мовленнєвого апарату, вміння слухати і чути, вправи на вгадування або ранжування слів, на асоціації, вправи для розвитку пам’яті, спостережливості тощо. Необхідно підкреслити, що всі ці вправи дозволяють створити комфортну і творчу атмосферу та розвивати відчуття партнера і навички колективної творчості. Оскільки на цьому етапі закладаються основи для подальшого навчання, особливе значення має обережність, делікатність, терплячість з боку викладача, який повинен надати студентам можливість поступово підготуватися до більш складної роботи на наступних етапах.

Нижче наведено приклад вправи, який використовується на першому етапі навчання ТМР з використанням прийомів ТП.

Мета: Формування лексичних і фонетичних навичок говоріння; розвиток уміння керувати м’язовою активністю.

Прийом ТП: “Пошкоджена платівка”.

Завдання: a) *Markieren Sie in der Liste, was für Sie im Urlaub wichtig ist.*

• einfach mal <u>nichts</u> tun	• fremde <u>Länder</u> kennen lernen
• <u>Menschen</u> kennen lernen	• etwas <u>lernen</u> / einen <u>Kurs</u> machen
• <u>Sport</u> treiben	• in der <u>Sonne</u> liegen und <u>braun</u> werden
• <u>Sehenswürdigkeiten</u> besichtigen	• mit <u>Freunden</u> zusammen sein
• Zeit für die <u>Familie</u> haben	• gut essen und <u>trinken</u>

b) *Muhen Sie mit geschlossenem Munde Ihrem Nachbarn die markierten Ausdrücke. Beachten Sie dabei die richtige Intonation (die betonten Silben sind unterstrichen). Ihr Nachbar rät den Ausdruck und liest ihn vor.*

Другий етап (навчання продукувати ТМР на рівні міні-монологу) присвячений навчанню студентів діяти в уявній реальності, чому ефективно сприяє застосування прийомів ТП. Вправи, які використовуються на цьому етапі, передбачають певну сюжетність лінії, послідовність дій у контексті конкретної ситуації. Здебільшого застосовуються такі прийоми ТП, які сприяють розбудові цілісного контексту діяльності, у межах якого студенти вчаться ототожнювати себе як з уявною ситуацією, так і з уявною роллю. При цьому вони вчаться сприймати цю уявну чинну ситуацію як дійсну. Для моделювання дій у процесі виконання цих завдань необхідно створювати цільові установки, які вмотивовані мовленнєвою або загальною діяльністю (наприклад, ознайомлення з різними варіантами можливої реакції на події, вираження свого ставлення до певної ситуації тощо).

Головні характеристики вправ з використанням прийомів ТП на цьому етапі навчання – варіативність щодо їх тривалості та їх певна незавершеність (що є природним для міні-монологу). Крім того, кожен вправу повторити аналогічним чином практично неможливо. На матеріалі простих сценічних вправ студенти повинні навчитися діяти органічно, імпровізуючи у відповідності до контексту. Імпровізація стає більш важливою, більш досконалою. Крім того, у процесі виконання вправ на цьому етапі тренується рухова пластика, пропонується більше індивідуальних форм роботи. Водночас, більш повноцінною стає взаємодія між студентами – вони вчаться взаємного співвіднесення своїх дій, а також розвивають у себе здатність оцінювати свої та чужі помилки.

Прикладом вправ, які використовуються на другому етапі навчання ТМР з використанням прийомів ТП, слугує вправа, що наведена нижче.

Мета: Формування вміння створювати творчий міні-монолог-розповідь, розвиток уміння формулю-

вати логічно і обґрунтовано свої умовиводи; розвиток творчого мислення.

Прийоми ТП: “Чорне і біле”, “Відшукай правду”.

Завдання: *Wissen Sie, was ein “Workcamp” bedeutet? Einige Studenten waren schon in einem Workcamp und erzählen über die Vorteile eines Workcamps. Die anderen Studenten sind überzeugt, dass ein Workcamp nur Nachteile hat. Bilden Sie zwei Gruppen. Die erste Gruppe erzählt in zwei-drei Sätzen über Vorteile des Urlaubs in einem Workcamp. Die zweite Gruppe schlägt ein Gegenargument vor. Dann erzählt die zweite Gruppe über die Nachteile solches Urlaubs und die erste Gruppe schlägt das entsprechende Gegenargument vor usw.*

Muster:

St.1: In einem Workcamp kann man viele neue Leute kennen lernen...

St.2: Sie sind gezwungen, mit diesen Leuten viel Zeit zu verbringen, auch wenn Sie diese Leute nicht mögen...

Навчання на третьому етапі (з метою продукування ТМР на рівні монологу) передбачає, що студенти вже набули досвіду роботи з використанням прийомів ТП і здатні застосовувати їх у більш широкому творчому контексті. Використання прийомів ТП на цьому етапі дозволяє посилити навчальну напругу, додати до змісту завдань нові неочікувані ситуації і збільшити творчу насиченість навчального процесу.

Особливе значення надається імпровізації, що є найвищим проявом творчості студента у процесі створення ТМР. При цьому ефективність імпровізації чітко віддзеркалюється в якості її головного продукту – творчого монологу-розповіді. Імпровізація не тільки передбачає вільний політ фантазії, широку уяву тощо, але й вміле користування усіма засобами мовлення – як вербальними, так і невербальними. Саме тому імпровізація на цьому етапі повинна спиратися на досвід, набутий на попередніх етапах навчання, і передбачати вільне використання доведених до автоматизму частотних граматичних структур, засвоєних ЛО, засобів мовленнєвого етикету, правильне фонетичне оформлення мовлення, а також ефективне застосування ек-

спресивних засобів, включаючи жести, міміку, рухи. Студентам пропонується прочитати текст-зразок ТМР, після чого вони аналізують цей текст з точки зору його мовного і мовленнєвого оформлення і творчим чином відтворюють прочитане. На завершення студенти створюють свій власний ТМР за допомогою імпровізації на основі заданої ситуації.

Враховуючи те, що тепер студенти вже здатні відтворювати задану уявну реальність відповідними мовними, мовленнєвими та іншими засобами, головними характеристиками вправ на цьому етапі є відсутність жорсткого керування, самостійність виконання, наявність вільного простору для творчості, завершеність кінцевого продукту у вигляді ТМР. Крім того, на цьому етапі вдосконалюється вміння реалізовувати логічність і послідовність усіх дій протягом виконання завдання. При цьому студенти вдосконалюють свої навички і вміння, що створює можливість для активної творчої діяльності протягом подальшого навчання.

Наведений нижче приклад вправи дозволяє продемонструвати, які вправи використовуються на третьому етапі навчання ТМР з використанням прийомів ТП.

Мета: Розвиток вміння створювати ТМР; розвиток фантазії.

Приєм ТП: “Монолог-фантазія”.

Завдання: *Es wird ein Wettbewerb um eine ideale Reise veranstaltet. Teilen Sie sich in drei Gruppen. Denken Sie alle möglichen Vorteile verschiedener Unterkünfte durch. Denken Sie eine solche Unterkunft aus, wo alle diese Vorteile vereint sind. Erzählen Sie über diese Unterkunft. Die Zuhörer füllen das Beurteilungsblatt aus. Am Ende wird die beste Unterkunft gewählt.*

Таким чином, у результаті аналізу особливостей процесу навчання монологічного мовлення і закономірностей формування навичок та вмінь, було запропоновано три етапи навчання ТМР з використанням прийомів ТП: перший, з метою продукування ТМР на рівні фрази, включаючи рівень ЛО, другий – на рівні міні-монологу, третій – на рівні монологу. Кожному етапу навчання притаманні свої

цілі, завдання і вправи із використанням прийомів ТП. Запропоновані для кожного етапу вправи мають свої характерні відмінності згідно з критерієм ступеня керування, тривалості, складності дій, завершеності кінцевого продукту, а також мобілізації творчості студента. Враховуючи особливості різних етапів навчання, вправи, що пропонуються для кожного з них, передбачають використання певних, спеціально підібраних прийомів ТП. Показано, які прийоми доцільно використовувати на кожному окремому етапі навчання ТМР, і пояснено їх роль, яка диктується також й особливостями та завданнями на різних етапах навчання – від послаблення напруги атмосфери навчання і розбудови цілісного контексту спрямованої діяльності – до заохочення імпровізації і посилення загальної творчої насиченості навчального процесу.

Результати цього дослідження ми вважаємо корисними для створення інших методик навчання ІМ. Крім того, отримані результати розширюють перспективи усфері навчання ІМ: вони слугують міцним підґрунтям для подальшого підвищення ефективності навчання творчого монологічного мовлення, а також для вдосконалення навчання інших видів мовленнєвої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алтухова М.К. Обучение творческой письменной речи студентов третьего курса языкового педагогического вуза : на материале английского языка :

дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / М. К. Алтухова. – СПб., 2003. – 280 с. 2. Варганова В.В. Театральная деятельность в обучении иностранному языку / В.В. Варганова // Современные технологии обучения иностранным языкам : Материалы Всероссийской научно-методической конференции. – Пенза : Приволж. Дом знаний, 2003. – С. 17-19. 3. Гераскевич Н.В. Обучение творческому монологическому высказыванию по прочитанному оригинальному тексту / Н.В. Гераскевич. – Сургут : Сургут. гос. пед. ин-т, 2002. – 135 с. 4. Ильев В.А. Когда урок волнует : (театр. технология в пед. творчестве) : учеб. пособие / В. А. Ильев. – Пермь : ОЦНИТ, 2004. – 276 с. 5. Невская В.И. Творческое высказывание на иностранном языке : учебное пособие / В.И. Невская. – Горький, 1974. – 180 с. 6. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти : навчальний посібник / О.Б. Тарнопольський. – К. : Фірма "ІНКІОС", 2006. – 248 с. 7. Фастовец Р.В. Методика обучения устному иноязычному общению на начальном этапе в языковом вузе (на материале английского языка) : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Р.В. Фастовец. – Минск, 1984. – 223 с. 8. Bolton G. Drama as Education. An Argument for placing drama at the centre of the curriculum / G. Bolton. – London, New York : Routledge, 1998. – 180 p. 9. Curriculum für den sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen / [N. Borisko, W. Gutnik, M. Klimentjewa u.a.]. – K. : Ленвіт, 2004. – 256 с. 10. Schewe M. Fremdsprache inszenieren. Zur Fundierung einer dramapädagogischen Lehr- und Lernpraxis / M. Schewe. – Oldenburg : Druck&Druck Rösemeier, 1993. – 447 S.

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ РОЛЬОВОЇ ГРИ У НАВЧАННІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

А.С. Птушка, канд. філол. наук (Харків)

Ця стаття присвячена методиці використання рольової гри у навчанні діалогічного мовлення учнів на уроках англійської мови. У статті докладно розглянуто рольову гру, діалог та три основні етапи роботи в навчанні діалогічного мовлення. Результати аналізу дозволяють говорити про те, що застосування рольової гри на всіх трьох етапах роботи над діалогічним мовленням позитивно впливає на розвиток в учнів навичок і вмінь вести діалог.

Ключові слова: діалог, діалогічне мовлення, методика, рольова гра.

Птушка А.С. Методика использования ролевой игры в обучении диалогической речи учеников на уроках английского языка. Эта статья посвящена методике использования ролевой игры в обучении диалогической речи учеников на уроках английского языка. В статье обстоятельно рассмотрена ролевая игра, диалог и три основных этапа работы в обучении диалогической речи. Результаты анализа позволяют говорить о том, что применение ролевой игры на всех трех этапах работы над диалогической речью положительно влияет на развитие у учеников навыков и умений вести диалог.

Ключевые слова: диалог, диалогическая речь, методика, ролевая игра.

Ptushka A.S. Method of the use of role game in teaching of dialogic speech of students on the lessons of English. This article is devoted to the method of the use of role game in teaching of dialogic speech of students on the lessons of English. Role game, dialog and three basic stages of work in teaching of dialogic speech, is thoroughly considered in the article. The results of the analysis allow to talk that application of role game on all of three stages of prosecution of dialogic speech positively influences on development for pupils of skills and abilities to conduct a dialog.

Keywords: dialog, dialogic speech, method, role game.

Ця стаття присвячена методиці використання рольової гри у навчанні діалогічного мовлення учнів на уроках англійської мови.

Згідно з програмою з іноземних мов для середньої загальноосвітньої школи, учні повинні вміти самостійно розв'язувати комунікативні завдання в межах мовленнєвих ситуацій, визначених програмою. Найбільш типовими комунікативними завданнями є: розпитати, попросити, запропонувати, повідомити, описати, розповісти, пояснити, оцінити, заперечити, обґрунтувати. Для цього учні мають оволодіти різними функціональними типами діалогів: діалогом-розпитуванням, діалогом-домовленістю, діалогом-обговоренням, діалогом – обміном враженнями тощо.

Оволодіння ними сприятиме досягненню мети навчання діалогічного мовлення.

Актуальність теми обумовлена комунікативним підходом до навчання іншомовного спілкування, зокрема навчання діалогічного мовлення. Хоча діалогічне мовлення вже було предметом наукового аналізу [1–4], вказана проблема ще очікує висвітлення.

Об'єктом статті є вплив гри на процес навчання і на процес формування знань, умінь, навичок.

Предметом дослідження є рольова гра як засіб підвищення ефективності навчання діалогічного мовлення на уроках іноземної мови в середній загальноосвітній школі.

Мета роботи полягає у розкритті значення рольової гри при навчанні діалогічного мовлення на уроці іноземної мови.

Матеріалом дослідження слугували підручники з методики викладання іноземних мов.

В сучасному освітньому просторі особливої ваги набуває принцип комунікативності, який передбачає таку організацію процесу навчання, за якої моделюються риси реального процесу комунікації, в результаті чого учні вдосконалюють мовленнєві навички та уміння з метою використання іноземної мови як засобу спілкування в майбутній професійній діяльності. Великі можливості для реалізації вказаного принципу має діалог, який, за своєю суттю, є конкретним способом існування людини, її іманентною характеристикою. Процесуальні форми діалогу розрізняють залежно від того, чи здійснюється він за допомогою слів, чи паралінгвістичних засобів (жестів, міміки тощо), чи практичних дій. В реальних умовах найчастіше діалог здійснюється у змішаних формах. Діалогічні відносини мають місце тоді, коли один партнер сприймає цілісний образ іншого на основі визнання його належним до певної спільноти, до якої він зараховує і самого себе, звідси випливає, що сторони діалогічної взаємодії створюють колективний суб'єкт.

Діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Тому в межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступає як слухач і як мовець. Діалогічне мовлення є основою комунікативного методу навчання спілкуванню. Воно характеризується певними комунікативними, психологічними та лінгвістичними особливостями, серед яких варто виділити, насамперед, комунікативний аспект, при оптимальному врахуванні якого мінімізується емоційна напруга та усувається однобічний характер спілкування. З психологічної точки зору діалогічне мовлення завжди вмотивоване. Проте, в умовах навчання мотив сам по собі виникає не завжди. Саме тому необхідно створити умови, за яких у учнів з'явилося б бажання та потреба щось сказати, передати почуття, подискутувати. Крім того, сприятливий психологічний клімат на занятті, доб-

розчливі стосунки, зацікавленість у роботі сприятимуть вмотивованості діалогічного мовлення, що є безпосереднім завданням викладача. Діалог передбачає зорове сприйняття співрозмовника й певну незавершеність висловлювань, що доповнюється позамовними засобами спілкування (мімікою, жестами, пантомімікою).

Як вже було згадано раніше, найбільш типовими комунікативними завданнями є: розпитати, попросити, запропонувати, повідомити, описати, розповісти, пояснити, оцінити, заперечити, обґрунтувати. Для цього учні мають оволодіти різними функціональними типами діалогів. Існує чотири основних типи: діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін враженнями та діалог-обговорення.

Діалог-розпитування може бути одностороннім або двостороннім. У першому випадку ініціатива запитувати інформацію належить лише одному партнеру, у другому – кожному з них. Двосторонній діалог-розпитування розвиває ініціативність обох партнерів, характерну для природного спілкування.

Діалог-домовленість використовується при вирішенні співрозмовниками питання про плани та наміри, він є найбільш посильним для учнів.

Наступним за складністю є діалог-обмін враженнями, метою якого є виклад власного бачення якогось предмета, події, явища, коли співрозмовники висловлюють свою думку, наводять аргументи для доказу, погоджуються з точкою зору партнера або спростовують її. При цьому ініціатива ведення бесіди є двосторонньою.

Найскладнішим для оволодіння є діалог-обговорення, коли співрозмовники прагнуть виробити якесь рішення, дійти певних висновків, переконати один одного в чомусь.

Державні стандарти з іноземної мови передбачають в середній загальноосвітній школі уміння без попередньої підготовки встановлювати і підтримувати спілкування із співрозмовниками у межах визначеної тематики і сфер спілкування; ініціювати та завершувати спілкування, використовуючи для цього відповідні зразки мовленнєвого етикету,

прийнятого у країні, мова якої вивчається; ініціювати і підтримувати діалоги; аргументовано доводити співрозмовникові власну точку зору.

У старшій школі уміння без попередньої підготовки спілкуватися з носіями мови на основі тематики та сфер спілкування, у межах інших ситуацій опосередковано з ними пов'язаних; правильно використовувати лексичні одиниці та найуживаніші формули, що надають спілкуванню більшої виразності, емоційності та переконливості.

Учні оволодівають різними типами діалогів на основі складної системи мов'якнених навичок і вміннь, зумовлених лінгвістичними і психологічними особливостями діалогічного мовлення. Навички і вміння формуються поетапно в процесі виконання учнями системи вправ.

В навчанні діалогічного мовлення можна виділити три етапи:

1) засвоєння учнями діалогічних єдностей (діалогічна єдність – сукупність реплік, що характеризується структурною, інтонаційною та семантичною завершеністю);

2) засвоєння мікродіалогів (мікродіалог розглядають як засіб вираження основних комунікативних інтенцій партнерів по спілкуванню. Він є імпліцитною структурою, основою розгорнутого діалогу і включає взаємопов'язані ланцюжки діалогічних єдностей, які ще називаються діалогічним цілим. Мікродіалоги відрізняються від діалогічних єдностей не лише обсягом, але й своєю відносною завершеністю. Власне діалог (розгорнутий діалог) складається з двох-трьох мікродіалогів);

3) самостійне складання учнями власних діалогів (діалог – це різновид прямої мови, одна з форм передачі чужої мови, мови двох чи більше осіб).

Відповідно до зазначених етапів в системі вправ для навчання діалогічного мовлення розрізняємо три послідовні групи:

I група – вправи на засвоєння діалогічних єдностей (мета цієї групи – навчити учнів самостійно вживати різні види діалогічних єдностей. Це рецептивно-продуктивні вправи на обмін репліками);

II група – вправи на оволодіння мікродіалогами на основі засвоєних діалогічних єдностей (мета –

навчити учнів об'єднувати засвоєні ними діалогічні єдності у мікродіалоги. До цієї групи належать рецептивно-продуктивні комунікативні вправи, які допускають використання штучно створених вербальних опор. Опори допомагають учням долати труднощі);

III група – вправи на складання учнями власних діалогів різних функціональних типів (мета – навчити учнів створювати власні діалоги різних функціональних типів на основі запропонованої комунікативної ситуації).

В усіх трьох групах може застосовуватись рольова гра.

Гра допомагає зробити процес навчання цікавим, захоплюючим. Під час рольової гри діти виступають суб'єктами ігрового процесу, його активними творцями. У грі навіть інтелектуально-пасивна дитина спроможна виконати таке завдання, яке їй важко дається у звичайному житті, тому що тут існує певна умовність і немає такої жорстокої смуги оцінювання, яку відчуває на собі школяр з перших же днів навчання, адже це гра. Відчуття рівності, атмосфера захопленості дають можливість учням подолати скучність, зняти мовний бар'єр, втому, знизити тривожність, напруження, негативне ставлення учнів до навчальної діяльності, тощо.

Рольова гра орієнтує учнів на планування особистої мовленнєвої поведінки і прогнозування поведінки співрозмовника. Рольова гра передбачає елемент перевтілення учня у представника певної соціальної групи, професії, тощо. Через це рольові ігри часто сприймаються учнями як реальна дійсність: учні дістають у них можливості для самовираження, яке здійснюється у рамках цих ролей. Кожен гравець виступає як частина соціального оточення інших і демонструє шаблон, в рамках якого він може спробувати свою власну чи групову поведінку. Кінцевою метою рольової гри є відпрацьовування комунікативних навичок та вміннь. Учасники рольової гри не тільки роблять повідомлення з певної теми, але й невимушено вступають у бесіду, намагаються підтримати її, цікавляться думкою інших, обговорюють різні точки зору, кожен прагне висловити свою думку, і таким

чином розмова стає невимушеною, що власне і є реалізацією комунікативного підходу. Адже створена умовна ситуація, в якій “відбувається невимушене спілкування з обігруванням соціальних ролей”, тобто моделюються реальні умови комунікації.

У відповідності із вищезгаданим рольову гру можна розглядати, як прийом та засіб особистісно-орієнтованого підходу. Адже умови і проведення гри надають можливості для здійснення індивідуалізації: підбору мовленнєвих партнерів і груп з урахуванням спільності їх інтересів, варіативних мовленнєвих завдань, підбору мовленнєвих партнерів з урахуванням їх стилю володіння іноземною мовою, розмежування режимів виконання та обсягу вправ для учнів з різним типом володіння мовленнєвою діяльністю, тощо.

Перш ніж розглянути окремо кожен групу вправ, зупинимося на деяких моментах, які необхідно враховувати у роботі над діалогічним мовленням.

З метою найповнішого врахування інтересів учнів, їх бажань, нахилів і життєвого досвіду, перед початком роботи над темою учням можна запропонувати організувати попереднє прослуховування діалогів різних функціональних типів. Це дасть змогу продемонструвати учням той рівень мовлення, якого вони мають досягти або до якого наблизяться в процесі роботи над темою, побачити кінцевий результат. Тут багато залежить від уміння вчителя дати правильну настанову, зорієнтувати учнів на адекватне сприймання діалогів. Аудіювання діалогів рекомендується проводити на перших уроках в циклі уроків, відведених для навчання власне діалогічного мовлення; за тривалістю воно займає не більше двох хвилин.

Отже, розглянемо кожен групу вправ:

I група – усі вправи I групи належать до типу умовно-мовленнєвих. У межах цієї групи розрізняють види вправ залежно від діалогічних єдностей, що засвоюються, як наприклад, вправи, спрямовані на засвоєння діалогічної єдності “повідомлення – повідомлення”:

Role 1: You are a participant of the Seattle Goodwill games. In an interview with a TV commentator tell him about your hobbies.

Role 2: You are a TV commentator. In an interview with a participant of the Goodwill games you come to know that you have the same hobbies. Tell him about it expressing surprise.

Або вправи, метою яких є засвоєння діалогічної єдності “спонукання – згода / незгода”:

Role 1: You are a great writer. Ask your friend (who is short-story writer) to go on an excursion about London with you.

Role 2: You are a short-story writer. Accept or refuse your mysterious friend's invitation.

Усі види вправ цієї групи, як правило, виконуються послідовно в таких режимах: “учитель – учень”, “учень – учитель”, “фонограма – учень”, “учень – фонограма”, “учень – учень”.

Коли вправи виконуються у режимі “учитель – учень”, учитель програє одну з ролей. Його репліки ініціативні, а репліки учнів реактивні. У наступному режимі “учень – учитель” ініціатива переходить до учнів. Особливо сприяє виробленню в учні індивідуального мовленнєвого досвіду виконана вправ у режимах “фонограма – учень”, “учень – фонограма”. Завершальним для цієї групи вправ є режим “учень – учень”. Обмінюючись репліками, обидва учні виконують відповідні ролі. Учням, які потребують допомоги, надається роздавальний матеріал у вигляді підстановчої таблиці.

II група – вправи цієї групи спрямовані на вдосконалення навичок оволодіння діалогічними єдностями і паралельно на розвиток умінь складати мікродіалоги. Використовуючи засвоєні раніше діалогічні єдності, учні складають мікродіалоги з двох – трьох діалогічних єдностей. Ця група вправ – проміжна між I групою (умовно-мовленнєві вправи), коли учні засвоюють окремі діалогічні єдності, і II групою (мовленнєві вправи), спрямованою на розвиток умінь складати діалоги. Для виконання вправ II групи необхідно створити навчально-мовленнєві ситуації і розподілити ролі. На цьому етапі учням пропонують слухові вербальні опори (фонограму діалогу-зразка) і зорові вербальні опори (мікродіалог – підстановчу таблицю і мікродіалог-схему), які складаються на основі мікродіалогу-зразка, як наприклад:

Role 1: You are a resident of Kharkov. Ask your friend, a foreign tourist, to go on an excursion with you about Kharkov.

Role 2: You are a foreign tourist. It's the first time you've been to Kharkov.

Accept your friend's suggestion.

– *Would you like to go on an excursion?*

– *Where to?*

– *To the Opera House.*

– *I'd like to ...*

Після перевірки розуміння мікродіалогу-зразка учні слухають його вдруге і у паузах повторюють кожну репліку за диктором або вчителем. Опору можна подати за допомогою кодоскопа, на класній дошці або на картках. Потім одна половина учнів виконує роль першого партнера, а друга – роль другого. Після цього вчитель відтворює мікродіалог у парі з сильним учнем. Далі у роботі з мікродіалогом-зразком застосовують паузовану фонограму, на якій записано репліки тільки одного партнера. Роль другого партнера в розмові з диктором виконує спочатку вчитель, а потім клас. Після цього розподіл ролей змінюється: роль першого партнера виконує клас, роль другого – диктор. Наступним етапом у роботі з мікродіалогом-зразком є повторне слухання діалогу і відтворення його учнями в парах. При цьому учні виконують певні ролі. Далі учні складають власні мікродіалоги з опорою на мікродіалог – підстановчу таблицю або на мікродіалог-схему. Як опору можна також використати функціональну схему мікродіалогу, що становить сукупність мовленнєвих функцій. Перехід від одного виду опори до другого залежить від рівня підготовки класу, проте на заключному етапі роботи всі опори знімаються. Завершує роботу самостійне складання мікродіалогу учнями. Сильні учні також самостійно вибирають ролі.

III група – вправи творчі. Мета вправ цієї групи – складання учнями власних діалогів на рівні вимог програми. Усі опори зняті, вправи мають самостійний характер і, звичайно, належать до типу мовленнєвих.

В основі складання учнями власних діалогів лежить навчально-мовленнева ситуація, базисні

компоненти якої та рівень їх розгорнутості можуть змінюватися. Нагадаємо, що інформацію для кожного партнера зручно давати на картках, як наприклад:

Role 1: You are a son. You want to join a sports club, ask your mother about it. Try to persuade her that sport is necessary for you.

Role 2. You are a mother. Your son wants to join a sports club. You are afraid he won't manage his lessons and sport, that's why you are against it.

Виконуючи вправи III групи, учні оволодівають уміннями складати діалоги, відповідні до вимог програми.

Застосування рольової гри на всіх трьох етапах роботи над діалогічним мовленням позитивно впливає на розвиток в учнів навичок і вмінь вести діалог: збільшується обсяг висловлювання і темп мовлення, діалогічні єдності стають більш різноманітними, підвищується ініціативність учнів, емоційність їх висловлювань тощо. Крім того, рольова гра створює сприятливий психологічний клімат на уроці, збуджує інтерес до вивчення предмета, прагнення до участі у спілкуванні. Проте слід пам'ятати, що рольова гра є лише засобом для оволодіння іншомовним спілкуванням, максимально наближеним до реального, тому на кожному етапі роботи учні повинні залучатися до спілкування з власної ініціативи, розпитуючи один одного і домовляючись про екскурсії та подорожі, обмінюючись враженнями від спектаклю чи фільму на основі подій, що відбувалися в реальній дійсності.

Отже, рольова гра допомагає спілкуванню, сприяє передачі накопиченого досвіду, одержанню нових знань, правильній оцінці вчинків, розвитку комунікативних навичок людини, її пам'яті, уяви, таких рис, як колективізм, активність, дисциплінованість, спостережливість, уважність. Крім того, що рольові ігри мають величезну методичну цінність, вони просто цікаві як учителю, так і учню.

Перспективу подальших досліджень складуть рекомендації щодо розробки конспекту занять з розвитку діалогічного мовлення з використанням рольової гри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігич О.Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи. Навчальний посібник / О.Б. Бігич. – К. : Ленвіт, 2006. – 200 с.
2. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах / С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 1999. – 320 с.
3. Ніколаєва С.Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці): Навчальний посібник / С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2008. – 285 с.
4. Роман С.В. Методика навчання англійської мови у початковій школі : навчальний посібник / С.В. Роман. – К. : Ленвіт, 2009. – 216 с.

МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ГОВОРІННЯ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

О.О. Українська, канд. пед. наук (Харків)

У статті пропонуються шляхи організації контролю іншомовного говоріння в умовах кредитно-модульного навчання у вищій школі. Обґрунтовується доцільність використання тестових завдань. Надаються рекомендації щодо проведення тестування. Розглядається специфіка оцінювання монологічної та діалогічної форм мовлення. Визначаються основні якісні та кількісні показники рівня володіння іншомовним спілкуванням.

Ключові слова: вищі навчальні заклади, говоріння, модульний контроль, тестування, усне мовлення.

Украинская О.А. Модульный контроль говорения студентов языковых специальностей. В статье предлагаются пути организации контроля иноязычного говорения в условиях кредитно-модульного обучения в высшей школе. Обосновывается целесообразность использования тестовых заданий. Предоставляются рекомендации по проведению тестирования. Рассматривается специфика оценивания монологической и диалогической форм речи. Определяются основные качественные и количественные показатели уровня владения иноязычным общением.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, говорение, модульный контроль, тестирование, устная речь.

Ukrayinska O.O. Module assessment of students' speaking at the department of foreign languages. In this article the ways of assessing speaking a foreign language are offered in line with the credit and module system in universities. Using tests is justified. There are recommendations as to how to carry out testing. There considered peculiarities of assessing monologues and dialogues. Qualitative and quantitative characteristics of the proficiency level are regarded.

Key words: module assessment, speaking, testing, universities.

Науково-педагогічна спільнота активно працює зараз над усвідомленням і втіленням у життя ідей Болонського процесу, які адекватно відповідають вимогам сьогодення щодо розвитку сучасної вищої освіти. В Україні навчання у вищих навчальних закладах (ВНЗ) повинно забезпечити якісну підготовку студентів, їх конкурентоспроможність на національному і міжнародному ринках праці, що вимагає адаптації до вимог, які передбачає Європейська кредитно-трансферна та акумулююча технологія викладання іноземних мов (ІМ).

Об'єктом дослідження є контроль іншомовного усного мовлення.

Предметом дослідження є модульний тестовий контроль рівня сформованості компетентності студентів мовних спеціальностей у говорінні.

Метою дослідження є виявлення особливостей тестування усного іншомовного мовлення у вищих навчальних закладах в умовах кредитно-модульної системи.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких завдань: окреслити сучасні тенденції в сфері освіти; виявити роль тестування у навчальному процесі у ВНЗ за умов кредитно-модульної системи; висвітлити особливості тестування усного мовлення; виділити критерії, що є об'єктом контролю при навчанні усного мовлення.

Матеріалом дослідження слугують сучасні науково-теоретичні положення, що визначають напрям розвитку освіти.

Введення кредитно-модульної організація навчального процесу викликало необхідність розро-

бити нові методики контролю, оскільки підвищилась частотність проведення підсумкового оцінювання, змінилися вимоги до рівня володіння студентами ІМ, з'явилася потреба в об'єктивних засобах контролю. Таким чином пошук шляхів удосконалення системи навчання ІМ зумовлює актуальність цього дослідження.

Для того, щоб підвищити якість освіти у ВНЗ України, доцільно звернутися до оптимізації контролю, оскільки, як відомо, саме він безпосередньо впливає на ефективність навчального процесу, здійснюючі керування ним. Упровадження кредитно-модульної системи передбачає безперервний моніторинг знань студентів, що вимагає застосування нових відповідних методик контролю. Одним із шляхів підвищення об'єктивності перевірки навчальних досягнень студентів є введення тестової технології. Тестовий контроль може в спеціальних умовах забезпечити успішну реалізацію мети і функцій контролю, а також задовольнити вимоги, що висуваються до його якості проведення [2, с. 273-279].

Основні проблеми контролю, зокрема тестування, у навчанні ІМ висвітлено багатьма методистами: Л.Ф. Бакмен, Г. Браун, В.А. Коккота, Т. Мак-Намара, А. Палмер, О.П. Петрашук, Л.В. Шипіцо, Е.А. Штульман, А. Х'юз, І.О. Цатурова та ін. Серед досліджуваних ними проблем є такі, як визначення ролі та функцій контролю/тестування, виділення етапів тестування, специфіка укладання тестових завдань. Однак слід відмітити зосередженість авторів на контролі саме рецептивних умінь, оскільки виділення об'єктивних показників рівня володіння письмом та говорінням доволі складне завдання.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу – це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів) [1, с. 2]. Така організація навчання вимагає оцінювання кожного модуля для визначення рейтингу студента. Проте відсутні методики проведення контролю говоріння ІМ в межах окремого модулю.

З огляду на те, що тестування може забезпечити ефективний контроль, бо є економічним та об'єктивним засобом перевірки мовленнєвих умінь, його більш широке впровадження, з нашої точки зору, є раціональним.

За формою організації контролю тестування, як правило, проводять індивідуально, але для економії часу під час модульної контрольної роботи викладач може опитувати студентів в парах або по групах.

Як вказує наш досвід, на мовних спеціальностях більш доцільно використовувати одномовні форми контролю. Студенти під час практичних занять мають справу з різноманітними форматами тестових завдань, запропонованими, як правило, у зарубіжних підручниках. Також, медіація не є метою навчання іншомовного мовлення.

Якісні та кількісні показники володіння студентами іншомовним спілкуванням в різних видах мовленнєвої діяльності служать критеріями оцінки їх відповідей, отриманих під час проведення контролю [6]. Основними якісними показниками рівня сформованості компетентності у говорінні є: ступінь відповідності висловлювань до заданої теми і ситуації, повнота відображення теми/ситуації, самостійність у формулюванні висловлювань, правильність використання мовних засобів для оформлення висловлювань та їх різноманітність, тоді як кількісні показники складають: обсяг (кількість слів, речень) і швидкість (наявність пауз, повторень) усного висловлювання [2, с. 273].

Існують різні підходи до виділення якісних показників, що ускладнює процес оцінювання. Нами було розглянуто 32 аналітичні шкали, розроблені у США, Україні та Росії для тестів навчальних досягнень. У них виокремлюють такі якісні критерії: в усіх шкалах фігурували *граматична правильність* та *діапазон використаних мовних засобів*; *виконання завдання* або *вирішення комунікативної проблеми* та *зв'язність мовлення* включено до 26 шкал, у половині шкал приділялася увага *швидкості* мовлення та *вимові*; *самостійність висловлювання* було згадано лише в шести шкалах.

Звичайно чим більш критеріїв, тим точніше вимірювання. Але слід пам'ятати, що велика їх кількість ускладнює процес оцінювання, психологічно навантажуючи екзаменаторів.

Оскільки згідно кредитно-модульній системі оцінювання здійснюється за декількома рейтинговими шкалами, то тестування є найефективнішим, бо результати, отримані під час тестування, підлягають кількісному підрахунку, на основі якого виставляється оцінка успішності студентів в тому чи іншому виді мовленнєвої діяльності. Спочатку кожне тестове завдання оцінюється в балах, які нараховуються за кількість правильних відповідей шляхом порівняння отриманих відповідей з ключем або відповідно до певних характеристик якості мовлення за аналітичною шкалою, коли за наявності кожного з критеріїв тестований отримує певну кількість балів, а отримане число балів співвідноситься зі шкалою оцінок [2, с. 278].

Упровадження особистісно та комунікативно орієнтованих методичних систем навчання ІМ також обумовило зміни у системі контролю рівня сформованості комунікативної компетентності в усному мовленні як головному засобі комунікації. Так підсумкові тести повинні співвідноситися з цілями та об'єктами контролю та градуйовані відповідно до визначених провідною Програмою рівнів володіння студентами ІМ наприкінці кожного року навчання [4]. Результати виконання тесту повинні продемонструвати якість і повноту досягнення цілей та завдань, визначених Програмою для кожного курсу.

Відсутність заліково-екзаменаційних сесій зміщує акцент з підсумкового контролю на поточний – підсумкову атестацію кожного залікового модулю. До кожного залікового модуля необхідно розробити банк тестових завдань для контролю за якістю опанування матеріалом. Кожен заліковий модуль повинен бути оціненим. Студента інформують про результати оцінювання залікового модуля як складової підсумкової оцінки засвоєння навчальної дисципліни (модуля).

Також механізми говоріння обумовлюють особливості процесу контролю цього виду мовленнєвої

діяльності. Майже неможливо передбачити, як більшість з них спрацюють у тих або інших умовах, у різних студентів. Наприклад, на вибір слів впливає комунікативна мета, життєвий досвід студентів та ін., конструювання повідомлення відбувається підсвідомо, на основі відчуття мови. Отже їх можливо оцінити лише опосередковано. Так у структурі говоріння як діяльності виокремлюють три фази: мотиваційно-спонукальну, аналітико-синтетичну і контрольну-виконавчу [3]. Ці фази або етапи можливо оцінити через інші показники, які виступають прямими об'єктами контролю та закладаються в критеріїв шкал.

Говоріння завжди мотивоване. Мовець висловлюється для досягнення конкретної комунікативної мети. Не в усіх ситуаціях студенти можуть продукувати заучений текст, тому важливою особливістю говоріння є самостійність. Умотивованість реалізації говоріння виражається в логічності побудови висловлювання студентами, що може бути оціненим.

Говоріння залежить від умов, в яких воно відбувається: від комунікативної мети, мотиву спілкування, особистості студента (вік, соціальний статус, рівень розвитку), комунікативної ситуації. У свою чергу, сприятливий клімат, доброзичливе ставлення, певна зацікавленість сприяють кращому результату контролю.

Результат говоріння виражається у (не)вербальній реакції на висловлювання. Отже, саме висловлювання та вербальна реакція на нього можуть бути безпосереднім об'єктом контролю. Як наголошує, Л.В. Шипицо, у методиці навчання іноземних мов оцінюється продукт, а не процес реалізації [5].

Виходячи з вищесказаного, тестове завдання повинно містити комунікативну проблему, щоб викликати у студента мотив для її вирішення, а саме, для спілкування.

Характерною особливістю діалогічного мовлення є його емоційна забарвленість і спонтанність. Саме тому неможливо спланувати відповіді заздалегідь. Отже, при контролі діалогічного мовлення оцінюється непередбачена відповідь. Мовні особливості діалогічного мовлення мають бути врахо-

вані у процесі контролю цієї форми говоріння. Взагалі, діалог оцінювати складніше, бо ми не можемо повністю його контролювати: студента можуть перервати інші учасники тестування, поставити питання, залучити до дискусії.

Монолог також має особливості, що повинні бути враховані при контролі цього виду мовленнєвої діяльності. Ними є однонаправленість, зв'язність, певна комунікативна організація, безперервний

спосіб мовлення, послідовність і логічність [2].

Говоріння є продуктивним видом діяльності, тому треба підбирати відповідні завдання. Необхідно уникати репродукування вивченого як засобу контролю, бо це суперечить комунікативному підходу до процесу навчання. К. Велчф та С. Хілтон у тестуванні усного мовлення розрізняють типи завдань за формами мовлення та за тим, наскільки розгорнута відповідь [7].

Тип тестового завдання	Діалогічне мовлення	Монологічне мовлення	Тип відповіді
Перекодування інформації		+	Закрита
Питання – відповідь	+		Напіввідкрита
Прийоми драматизації (рольова гра)	+		Відкрита
Стислий переказ		+	Відкрита
Детальний переказ		+	Відкрита
Усний виступ		+	Відкрита
Усний коментар		+	Відкрита
Усне повідомлення		+	Відкрита
Інтерв'ю (співбесіда)	+		Напіввідкрита
Обміркування		+	Відкрита
Вирішення проблемних завдань		+	Відкрита
Усний переклад	+		Напіввідкрита

Організація тестування усного мовлення є складною багатоаспектною проблемою, оскільки говоріння є продуктивним видом мовленнєвої діяльності і далеко не всі типи тестових завдань можна використати для визначення рівня сформованості такої компетентності студентів. Найбільш придатними для цих цілей, згідно з думками вітчизняних та зарубіжних методистів, є завдання такі, як відповіді на запитання, говоріння з опорою на малюнки, рольові ігри, інтерпретування, дискусія, доповіді. Рекомендуємо варіювати типи використаних завдань для кожного залікового модуля.

Стосунки викладач – студент можуть впливати на об'єктивність оцінювання, тим більше, що в умовах вищої освіти тестування може проводитись лише одним викладачем. Для економії часу можуть бути залучені до оцінювання не лише викладачі, але й студенти у співбесіді або ж вся група може оцінювати відповідь одного студента. Для цього потрібно розробити відповідні шкали оцінювання.

Контроль усного мовлення, в силу його специфіки, не може базуватися лише тільки на якісних або лише на кількісних показниках говоріння, тому критеріально-аналітична шкала перспективна для подальшого пошуку. Процес уточнення кількісних та якісних показників рівня сформованості та критеріїв відбору критеріїв оцінювання ще не завершений.

Тестові завдання та шкали оцінювати доцільно розробляти згідно дескрипторам Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти шляхом виділення окремих компонентів.

Зміни, які відбуваються у сучасному суспільстві, створення загальноєвропейського економічного та культурного простору, інтеграція України у процеси глобалізації обумовили підвищення рівень вимог до якості підготовки у ВНЗ і стандартизації критеріїв і процедур оцінювання. Отже, необхідно забезпечити таку організацію процесу контролю, яка би дозволила повністю реалізувати основні його

функції. Тест, як одна з форм контролю, дозволяє це зробити в умовах кредитно-модульної системи при застосуванні комунікативного, особистісно-орієнтованого та особистісно-діяльного підходів. Говоріння, як складне явище, має свої специфічні ознаки, які разом з механізмами обумовлюють методику організації процесу контролю. Механізми усного мовлення неможливо оцінити безпосередньо.

Перспективами дослідження вважаємо пошук типів тестових завдань, які було б ефективніше застосовувати для контролю говоріння за обмежений період часу в ході модульного контролю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Євдокимов В.І. Болонський процес і кредитно-модульна система організації навчального процесу: [методичні рекомендації для викладачів і студентів] / Євдокимов В.І., Микитюк О.М., Харченко Л.П.,

Луценко В.В. – Харків : вид-во ХНУРЕ, 2004. – 39 с.
2. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: [підручник] / Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – Вид. 2-е, випр. і перероб. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
3. Методика обучения иностранным языкам в начальной и основной общеобразовательной школе : учебное пособие для студентов педагогических колледжей / Под ред. Филатова В.М. – Ростов н/Д : Феникс, 2004. – 416 с.
4. Програма з англійської мови для університетів/інститутів (п'ятирічний курс навчання) / [проект / колектив авт.: С.Ю. Ніколаєва, М.І. Соловей, Ю.В. Головач та ін.]. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – 245 с.
5. Шипицо Л.В. Контроль устной речи : [монография] / Шипицо Л.В. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1985. – 88 с.
6. Brown G. Teaching Talk: strategies for production and assessment / [Brown G., Anderson A., Shillcock R., Yule G.]. – London : Cambridge University Press, 1984. – 178 p.
7. Veltcheff C. L'évaluation en FLE / C. Veltcheff, S. Hilton. – Paris : Hachette, 2003. – 144 p.

**МЕТОДИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ НАВЧАННЯ
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО НАУКОВОГО ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ**

Л.В. Курило (Київ)

У статті досліджуються методологічні підходи до навчання студентів вищих навчальних закладів академічного писемного мовлення. Визначені особливості формально-мовного, формально-структурного, змістовно-сміслового, особистісно-діяльнісного, жанрового, соціокультурного та інтегративного підходів. Виділені процесуальний, жанровий та інтегративний підходи як релевантні для розробки методики навчання майбутніх викладачів англійської мови професійно орієнтованого наукового писемного мовлення.

Ключові слова: академічне писемне мовлення, наукове писемне мовлення, змістовно-смісловий (процесуальний) підхід, жанровий підхід, інтегративний підхід.

Курило Л.В. Методические предпосылки обучения будущих преподавателей английского языка профессионально ориентированной научной письменной речи. В статье исследуются методологические подходы к обучению студентов высших учебных заведений академической письменной речи. Определены особенности формально-языкового, формально-структурного, содержательно-смыслового, личностно-деятельностного, жанрового, социокультурного и интегративного подходов. Выделены процессуальный, жанровый и интегративный подходы как релевантные для разработки методики обучения будущих преподавателей английского языка профессионально ориентированной научной письменной речи.

Ключевые слова: академическая письменная речь, научная письменная речь, содержательно-смысловой (процесуальный) подход, жанровый подход, интегративный подход.

Kurylo L.V. Methodological Prerequisites for Teaching Future Teachers of English to Write on Professional Scientific Issues. The article deals with the research of methodological approaches to teaching students of higher educational establishments to write academically. The peculiarities of product oriented, formal-structural, process oriented, learner centred, genre oriented, sociocultural and integrative approaches are determined. Process oriented, genre oriented and integrative approaches are defined as relevant for the development of professionally oriented scientific writing teaching methodology for future teachers of English.

Key words: academic writing, scientific writing, process oriented approach, genre oriented approach, integrative approach.

Особливості модернізації системи вищої освіти України, а саме навчання у магістратурі, визначається такими провідними факторами: професійна спрямованість навчального процесу, розвиток автономності як рівної відповідальності викладача та студента за результати навчання, необхідність ефективного здійснення наукової роботи у межах дослідницьких магістерських програм. З огляду на зазначені фактори набуває актуальності проблема навчання студентів магістратури професійно орієнтованого наукового писемного мовлення (НПМ). Свідченням цього можна вважати поживлений

інтерес науковців до зазначеної проблеми. Так, Е.В. Васильєва [1] розробила методику навчання студентів мовних спеціальностей написання наукового проблемно-тематичного повідомлення англійською мовою. Науковий доробок Т.М. Корж [3] присвячений методиці навчання студентів вищих технічних навчальних закладів анотуванню англійських професійно орієнтованих текстів. У своєму дослідженні В.П. Свиридчук [8] теоретично обґрунтовує та практично реалізує методику навчання німецького писемного мовлення студентів-заочників мовних спеціальностей на основі використан-

ня дистанційного курсу. О.С. Синекон [9] запропоновано методику інтерактивного навчання англійського писемного мовлення майбутніх фахівців з інформаційної безпеки з використанням комп'ютерних технологій. Проте перераховані дослідження не висвітлюють проблеми навчання майбутніх викладачів англійської мови професійно орієнтованого НПМ як невід'ємного складника наукової роботи студентів у межах дослідницьких магістерських програм.

Об'єкт дослідження – процес навчання студентів мовних спеціальностей англійського академічного писемного мовлення (АПМ). Предметом нашого дослідження обрано порівняльний аналіз існуючих методик навчання АПМ та їх проєкція на розроблювану методику навчання майбутніх викладачів англійської мови професійно орієнтованого НПМ. Враховуючи актуальність проблеми та недостатній рівень її дослідженості, ставимо за мету статті визначити методичні передумови розробки вищезазначеної методики.

Для реалізації мети нам необхідно виконати такі завдання: визначити особливості АПМ та НПМ, дослідити історію розвитку методологічних підходів до навчання АПМ, на основі їх теоретичного аналізу виокремити релевантний підхід або поєднання підходів для розробки методики навчання майбутніх викладачів англійської мови професійно орієнтованого НПМ.

Письмо як продуктивний вид мовленнєвої діяльності (МД), пов'язаний з передачею інформації у графічно-літерному коді. Крім того, письмо – найсвідоміший і найповільніший вид МД, а написаний текст може вважатися продуктом одночасного функціонування всіх чотирьох видів МД [10, с. 13-16]. Письмо характеризується складністю механізмів породження логічно зв'язаних і продуманих висловлювань, котрі наділені контекстністю і плановістю, ясністю і аргументованістю, розгорнутістю і раціональністю викладення; комплексністю використання графічних, орфографічних, лексико-граматичних і стилістичних засобів для реалізації комунікації; одночасним виконанням комунікантом ролі автора, читача і редактора [9, с. 36].

Такі характеристики іншомовного письма у ВНЗ властиві як письму для практичних цілей або практичному писемному мовленню, так і письму для академічних цілей або АПМ, під яким розуміємо писемне мовлення, яке використовується в академічних цілях: в науковій роботі та навчанні у ВНЗ (написання академічних есе, статей, звітів та текстів доповіді, презентацій тощо) [1, с. 13; 10, с. 11]. НПМ співвідноситься з АПМ як часткове з цілим, оскільки є таким видом МД, що забезпечує наукову роботу студентів магістратури, яка визнана одним з пріоритетних напрямків навчально-дослідницької діяльності.

Визначивши особливості АПМ та НПМ, перейдемо до теоретичного аналізу існуючих підходів до навчання АПМ. Під терміном “підхід”, вслід за Л.К. Мазуною [5, с. 153], ми розуміємо загальну методологічну базу дослідження, яка ґрунтується на сукупності взаємопов'язаних і взаємообумовлених уявлень про природу мови і процесах володіння і оволодіння ними, які визначають загальну стратегію навчання іноземних мов (ІМ). У вітчизняній та зарубіжній методиці навчання ІМ емпірично склались певні підходи до навчання АПМ, які є предметом нашої уваги. Спробуємо класифікувати ці підходи, спираючись на запропонований О.О. Москалець поділ підходів на структурно- та комунікативно-орієнтовані [6, с. 40]. До структурно-орієнтованих ми відносимо формально-мовний або текстовий та формально-структурний; до комунікативно-орієнтованих – змістовно-смысловий або процесуальний, особистісно-діяльнісний, жанровий, соціокультурний та інтегративний.

Постулатом *формально-мовного або текстового* підходу є лише часткове використання письма в “обслуговуванні” інших видів МД. Письмо вважається лише “універсальним закріплювачем” (термін І.А. Грузинської) [5, с. 163]. Згідно з підходом, який виник під впливом біхевіоризму в лінгвістиці, процес набуття мовленнєвих стереотипів здійснюється по типу “стимул-реакція”, а МД зводиться до маніпулювання мовними моделями. У межах цього підходу письмо розглядається

як цілеспрямована продуктивна діяльність, результатом якої є власне текст. Предметом навчання вважають логіко-композиційні структури різних за комунікативною метою типів текстів – опису, повідомлення/розповіді, міркування. Головне – лексико-граматична, орфографічна і пунктуаційна коректність, яка досягається в результаті багаторазових виконань підстановчих, трансформаційних, питально-відповідальних вправ та диктантів при повній відсутності творчих завдань. Навчання АПМ ж базується на тому, що спочатку студенти ретельно опрацьовують зразки писемних текстів, а потім пишуть аналогічні тексти за цими зразками [10, с. 97]. Такий підхід вважається цілком зорієнтованим на продукт (product oriented writing), тобто на результат написання студентом тексту, який перевіряється та оцінюється тільки викладачем. У межах підходу працювали І.А. Грузинська, Ч. Фриз (Ch. Fries), В. Ріверс (W. Rivers). Слід також зазначити, що на основі текстового підходу В. Ріверс започаткував так званий директивний підхід, який передбачає жорстке управління писемномовленнєвою діяльністю студентів з боку викладача, формування навичок і вмінь в поступовій прогресії, починаючи зі звуко-літерних відповідностей мови і закінчуючи продуктивним письмом, зазвичай твором.

У 70-80 рр. ХХ століття погляди на навчання письма, зокрема на навчання АПМ змінюються: поряд з терміном “письмо” з’являється термін “писемне мовлення” і “текст”. В межах *формально-структурного* підходу відмічена спроба використання принципів побудови абзацу для навчання продукування великих за обсягом текстів (як правило, есе) з обов’язковими структурними частинами (вступ, основна частина, висновок). Абзац – одиниця письма, тому навчання письма зводиться до засвоєння структурної організації абзацу, а також варіантів розвитку абзаців (класифікація, дефініція, ілюстрація, порівняння, протиставлення тощо) [5, с. 164]. Абзаци складаються за опорами і обмежуються такими жанрами писемної комунікації як особисте листування і резюме. На противагу формально-мовному підходу враховується ког-

нітивний аспект при продукуванні писемного тексту. Цей підхід притаманний переважно зарубіжній методиці, і в загальному відрізняється від попереднього відходом від загальнометодологічного необіхевіористського методу навчання ІМ [7, с. 30]. Серед представників цього підходу найбільш вагомий внесок зробили С.Б. Берлізон, М.А.К. Халідей (М.А.К. Halliday), Т. Хедж (Т. Hedge), Е.Д. Хірш (Е.Д. Hirsch) та ін.

Змістовно-смісловий або *процесуальний* підхід (process oriented writing) у навчанні АПМ також майже не практикувався у вітчизняній теорії та практиці навчання ІМ. У підході спостерігається поворот від продукту письма до самого процесу письма, від тексту – до автора тексту. За основу взята ідея схожості процесу навчання письму творчому процесу досвідчених письменників [5, с. 164]. Згідно з методологією підходу в навчанні АПМ застосовуються елементи креативності, зосереджена увага на змістовно-смісловій стороні письма, на взаємодії студента і викладача, студентів між собою, спостерігається толерантне ставлення до формально-мовних погрешностей. Відповідно до постулатів цього підходу виділяють такі етапи роботи над академічним письмовим текстом: 1) підготовка – prewriting (обговорення, читання релевантних текстів, обдумування та планування письмового висловлювання); 2) продукування першого варіанта тексту – drafting; 3) коментування цього варіанту тексту – discussing; 4) продукування другого варіанту тексту – composing; 5) його коментування, рецензування та редагування – reviewing, editing; 6) обговорення і оцінка кінцевого варіанту тексту – discussing and assessing. При цьому оцінювання, коментування, виправлення, надання порад щодо перероблення проміжних варіантів письмового тексту здебільшого проводиться самими студентами, які рецензують та коментують роботи один одного (peer-reviewing). Цей підхід особливо приваблює тим, що він забезпечує високий рівень творчої автономії тих, хто навчається, високу комунікативно-когнітивну орієнтацію навчання, заохочує до творчого ставлення до роботи, розвиває процесуальну мотивацію [10,

с. 98]. Найбільш вагомий теоретико-практичний внесок у розробку цього підходу зробили С. Трібл (С. Tribble), В. Замель (V. Zamel), Ф. Германнс (F. Herrmanns).

У вітчизняній методиці навчання ІМ, як було зазначено вище, змістовно-смісловий/процесуальний підхід майже не практикувався, проте широко розповсюджений *особистісно-діяльнісний* підхід до навчання ІМ, зокрема до навчання АПМ, має дуже багато спільного з вищеописаним підходом. Багато вчених ці підходи не відділяли один від одного. Але І.О. Зимня на основі теорії МД та визнанні особистісних когнітивних характеристик текстової програми надає йому автономного статусу [2, с. 77-102]. Особистісно-діяльнісний підхід передбачає, що в центрі навчання знаходиться сам студент. Особистісно-діяльнісний підхід знайшов своє відображення у теорії МД. Письмо і говоріння як види МД вважаються “ініціальними процесами спілкування” (термін І.О. Зимньої – переклад наш), які в свою чергу стимулюють аудіювання і читання [2, с. 143]. У методиці навчання АПМ наголошують на таких характеристиках МД щодо створення академічного писемного тексту як предметність, цілеспрямованість, мотивованість, мікро- і макроструктурна організація, яка включає дії та операції. Навчання АПМ має трьохфазову структуру: спонукально-мотиваційну, орієнтаційно-дослідницьку та виконавчу фази. В теоретико-практичну розробку особистісно-діяльнісного підходу також вагомий внесок зробили С.Л. Рубінштейн, А.Л. Бердичевський, Л.С. Виготський, О.М. Леонтєв та ін. Згодом ці ідеї знайшли своє відображення і в зарубіжній методиці навчання іншомовного академічного письма (*learner-centred approach*).

Жанровий підхід (*genre oriented writing*) орієнтується на мету письмової комунікації: на породження текстів певних жанрів – написання листів, об’яв, коротких автобіографій, заповнення офіційних форм тощо. Він базується на навчанні досягнення різних видів комунікативних цілей у власних письмових текстах через усвідомлення того, як такі цілі повинні досягатися у текстах різних жанрів, тобто того, як можливо поєднати адресанта

та адресата для здійснення успішної комунікації [10, с. 97]. Спираючись на комунікативні цілі, наміри та потреби письмового спілкування, жанровий підхід однак орієнтований лише на продукт, тобто на кінцевий текст. Текст-зразок розглядається як статичний об’єкт для наслідування, практичну основу підходу становлять такі етапи: читання; аналіз з точки зору стилю, жанру, композиційної організації мови; імітація (*read – analyse – write model*). Жанровий підхід моделює соціальні стосунки: згідно принципів цього підходу увага фокусується не лише на кінцевому мовленнєвому продукті, а ще й на реципієнті, тобто форма та зміст утвореного академічного писемного тексту повинні бути зрозумілими для читача, якщо адресант співвідносить цей продукт з певним соціальним завданням. Теоретичне обґрунтування жанрового підходу розробив Дж. Суейлс (J. Swales), вчений трактує жанр як комунікативну подію, що характеризується низкою комунікативних цілей, які розрізняються й усвідомлюються представниками професійних та академічних середовищ, у яких використовується жанр [12, с. 14-15]. Центральним поняттям підходу стала комунікативна подія, що передбачає не лише мовлення та його учасників, а також сукупність мовлення й умов його продукування і сприйняття, включаючи історичні і культурні аспекти. У методиці навчання АПМ особлива увага приділяється врахуванню соціального контексту, в якому продукується текст, підкреслюється роль певного тексту в заданому жанрі. Представниками жанрового підходу до навчання АПМ є Дж. Суейлс (J. Swales) [12], А.М. Джонс (Ann M. Johns), А. Брукс (A. Brooks), Дж. Флауердью (J. Flowerdew), В.К. Бхатія (V. K. Bhatia) та ін.

Поява *соціокультурного підходу* викликана сучасними реаліями глобалізації та інтеграції, зокрема в галузі освіти і науки – відкритістю суспільства, необхідністю забезпечення мобільності студентів, викладачів та науковців, можливістю участі в міжнародних навчальних та наукових проектах, необхідністю узгодити навчальні плани та програми у межах європейського простору вищої освіти тощо. Названі фактори зумовили зміну

теорії і практики іншомовної (насамперед англomовної) писемної форми комунікації. Розвинуті навички писемного мовлення стали необхідні усім, хто бажає успішно адаптуватися до сучасного комп'ютерно-інформаційного суспільства. Соціокультурний підхід розкриває поняття культури іншомовного письма, який Л. Г. Кузьміна описує як такий набір і таку організацію мовних засобів у межах письмового тексту – продукту письма, які у визначеній ситуації спілкування за умови дотримання сучасних мовних норм, етики спілкування, комунікативних і соціокультурних параметрів писемного мовлення дозволяє забезпечити найбільший ефект в досягненні поставлених комунікативних завдань [4, с. 124]. Сутність цього підходу розкривають такі його основні положення: ціннісна орієнтація, яка означає, що писемне мовлення – це інструмент спілкування і залучення до культурних цінностей країн, мови яких вивчаються; соціокультурна орієнтація; комунікативність; проблемний характер діяльності по розвитку культури іншомовного письма; неперервність мовної освіти; інноваційність навчання з елементами рефлексії; врахування професійних потреб спеціалістів і освітніх потреб особистості. Практичний аспект соціокультурного підходу полягає у взаємопов'язаному формуванню мовленнєвих та соціокультурних вмінь з опорою на рідну мову, розвиваючий аспект пов'язаний з формуванням стійкої мотивації до оволодіння АПМ та іншомовною культурою в діалозі з рідною, виховний – з прищепленням поваги до культурних реалій, традицій тощо у житті двох народів, когнітивний – з усвідомленням сутності англomовного АПМ як транслятора соціокультурного змісту, який залучає майбутніх викладачів англійської мови до діалогу культур. Загалом, соціокультурний підхід у навчання АПМ реалізується шляхом взаємообумовленої інтерпретації фактів мови і мовлення та фактів культури.

Переваги соціокультурного підходу до навчання іншомовного АПМ очевидні, і, хоча цей підхід з'явився досить недавно (остання декада ХХ століття), він набув значного теоретичного і практичного розвитку у вітчизняній та зарубіжній теорії

та практиці навчання іншомовного АПМ. Головними теоретиками соціокультурного підходу можна назвати Л.Г. Кузьміну [4] та Ю.І. Пасова [7]. Значний внесок у розробку підходу зробили Г.Н. Іванова-Лук'янова, М.Г. Гец, М.Л. Писанко, Т.П. Плещенко, Н.В. Федотова, Р.Г. Чечет та ін.

Розглянемо тепер особливості так званого *інтегративного підходу* – підходу, який увібрив у себе постулати і основні положення соціокультурного підходу. Інтегративний підхід передбачає моделювання процесу оволодіння графосистемою писемного мовлення в соціокультурно орієнтованій комунікації/спілкуванні. Кінцева мета навчання – досягнення не утрудненого користування системою писемної мови як засобу і способу писемної форми спілкування з допомогою іншомовних канонічних текстів як еталонів для творчої реалізації основної функції писемної форми комунікації – концептуалізації знань, самовираження і взаєморозуміння. Інтегративний навчальний процес щодо формування вмінь АПМ передбачає використання особливої одиниці навчання – бінарного тексту, який є сукупністю двох ідентичних по жанру, стилю і предметному змісту, але різномовних канонічних текстів, які представляють мови, що контактують, і служать основою для оволодіння всіма компонентами АПМ. Використання бінарного тексту значною мірою знімає проблему “соціокультурного насичення” (термін Л.Г. Кузьміної – переклад наш) процесу навчання АПМ. В якості початкового рівня навчання АПМ розглядається не нульовий рівень, а рівень володіння письмом рідною мовою, якого досяг студент до моменту початку навчання іншомовного письма. Саме це виступає першочерговим тактичним завданням на шляху досягнення кінцевої стратегічної мети в навчанні культури іншомовного письма. Друге важливе завдання – моделювання змістовної і мотиваційної основ навчання для кожного етапу і ступеня навчання. Змістовною базою для кожного етапу є специфічний корпус двомовних (бінарних) канонічних текстів, які відповідають основним вимогам етапу/ступеня навчання ІМ, а також номенклатура вмінь, які забезпечують їх продукування. Основні постулати інтегра-

тивного підходу викладені у працях Л.К. Мазунової [5], значний внесок у теоретико-практичну розробку інтегративного підходу зробили Р.Ф. Хасанова, К.Б. Жигаєва, А.С. Кобишева та ін.

Беручи до уваги сучасні освітні та наукові інтегративні реалії, які передбачають формування європейського простору вищої освіти, доступність зарубіжних наукових і дидактичних матеріалів, необхідність володіти методами незалежного дослідження, широке використання електронних засобів оперативного зв'язку тощо, слід враховувати соціокультурний компонент навчання магістрантів мовних спеціальностей професійно орієнтованого НПМ. Для успішного здійснення міжкультурної комунікації у галузі теорії та практики навчання ІМ потрібно розробити таку методика навчання майбутніх викладачів англійської мови НПМ, яка поєднає основні положення трьох підходів: процесуального/змістовно-сміслового, жанрового та інтегративного. Реалізацію процесуального/змістовно-сміслового підходу ми вбачаємо у розвитку креативності студентів у процесі навчання НПМ, що буде відображатися в таких етапах роботи над написанням наукового тексту: 1) підготовчий етап (читання та аналіз відповідної наукової літератури, навчання техніки письма, осмислення та планування наукового письмового висловлювання); 2) написання чернетки наукового тексту; 3) її коментування та редагування/взаєморедагування; 4) продукування остаточного варіанту наукового тексту; 5) його коментування, редагування та оцінка, яка проводиться і викладачем, і студентами. Жанрові характеристики наукового дискурсу мають бути враховані на усіх етапах текстової діяльності з написання наукових текстів, особливо на підготовчому етапі, коли імпліцитно та експліцитно на основі читання, аналізу та коментування різномовних (англо- та україномовних) наукових текстів мають задаватися жанро-стилістичні особливості наукового дискурсу, що відповідно ставить потребу формування у магістрантів мовних спеціальностей дискурсивних вмінь. Реалізацію інтегративного підходу забезпечить використання бінарних наукових текстів рідною (українською) та іно-

земною (англійською) мовами, на основі яких навчання майбутніх викладачів англійської мови професійно орієнтованого НПМ з урахуванням жанрової специфіки наукових текстів набуває необхідного соціокультурного змісту. Використання бінарних наукових текстів на підготовчому етапі – база для розвитку всіх наступних рівней власне НПМ: репродуктивно-компресованого (в жанрі анотація до наукової статті та тези доповідей), а потім і продуктивного, творчого (в жанрі наукова стаття). Експліцитне та імпліцитне навчання соціокультурних відмінностей на базі бінарних наукових текстів у межах вищезазначених жанрів уможливить формування у майбутніх викладачів англійської мови вмінь у професійно орієнтованому НПМ, що в свою чергу дасть змогу їм успішно здійснювати міжкультурне наукове писемне спілкування в галузі методики навчання ІМ.

Отже, у межах статті ми висвітили питання методичних передумов розробки методики навчання майбутніх викладачів англійської мови (під якими ми розуміємо студентів магістратури) професійно орієнтованого НПМ. Описані теоретичні положення – визнання поєднання процесуального, жанрового та інтегративного підходів релевантним для розробки вищезазначеної методики – є важливою передумовою для здійснення відбору матеріалів та розробки підсистеми вправ для формування у магістрантів мовних спеціальностей умінь у написанні англійськомовних професійно орієнтованих наукових текстів. Перспективи у дослідження ми вбачаємо у визначенні мети та змісту навчання майбутніх викладачів англійської мови професійно орієнтованого НПМ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєва Е.В. Навчання студентів мовних спеціальностей написання наукового проблемно-тематичного повідомлення англійською мовою: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Васильєва Ельза В'ячеславівна. – К., 2005. – 164 с. 2. Зимняя И.А. Педагогическая психология : учебник для вузов / И.А. Зимняя. – М. : Логос, 2001. – 384 с. 3. Корж Т.М. Навчання студентів вищих технічних навчальних закладів анування англійських професійно орієнтованих текстів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Корж Тетяна Ми-

- колаївна. – Севастополь, 2008. – 256 с. 4. Кузьмина Л.Г. Социокультурные аспекты иноязычной письменной речи в послевузовском образовании: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Кузьмина Лариса Григорьевна. – М., 1998. – 237 с. 5. Мазунова Л.К. Система овладения культурой иноязычного письма в языковом вузе : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02 / Мазунова Лидия Константиновна. – Уфа, 2005. – 295 с. 6. Москалец О.О. Навчання студентів-філологів письма англійською мовою з використанням комп'ютерних технологій: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Москалец Олена Олександрівна. – К., 2009. – 273 с. 7. Пассов Е.И. Концепция коммуникативного иноязычного образования (теория и ее реализация) : методическое пособие для русистов / Пассов Е.И., Кибирева Л.В., Колларова Э. – СПб : Златоуст, 2007. – 200 с. 8. Свиридюк В.П. Методика навчання німецького писемного мовлення студентів-заочників вищих мовних навчальних закладів на основі використання дистанційного курсу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Свиридюк Віра Петрівна. – К., 2007. – 194 с. 9. Синекон О.С. Методика інтерактивного навчання англійського писемного мовлення майбутніх фахівців з інформаційної безпеки з використанням комп'ютерних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Синекон Оксана Степанівна. – К., 2010. – 370 с. 10. Тарнопольський О.Б. Методика навчання студентів вищих навчальних закладів письма англійською мовою / О.Б. Тарнопольський, С.П. Кожушко. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 288 с. 11. English for Academic Purposes: A Guide and Resource Book for Teachers / R.R. Jordan. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1997. – 404 p. 12. Swales J.M. Genre Analysis: English in academic and research settings / J.M. Swales. – Glasgow : Cambridge Univ. Press. – 1990. – 260 p.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ ВІСНИКА ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Матеріали для опублікування приймаються від спеціалістів у галузі романо-германської філології та методики викладання іноземних мов. Зміст статей повинен відповідати вимогам ВАК України (див. Бюлетені ВАК, 2003, № 1; 2008, № 2).

Мова публікацій: українська, російська, англійська, німецька, французька.

Обсяг публікацій у межах: 7–9 стор.

Правила оформлення рукописів

- стаття подається редакції Word для Windows версія 6.0, 7.0 без автоматичних переносів слів разом з двома примірниками тексту;

- індекс УДК міститься ліворуч, перед назвою публікації (шрифт 12 Times New Roman);

- відцентрована назва публікації друкується великими літерами жирним шрифтом (розмір шрифту 14), під нею в центрі звичайними літерами ініціали автора, прізвище, вчена ступінь після коми (канд. філол. наук) та поряд у дужках – назва міста;

- анотації (близько 500 знаків з пробілом, ключові слова розмістити за абеткою) на трьох мовах: українській, російській, англійській) подаються шрифтом 10 Times New Roman; на початку кожної анотації подати ініціали, прізвище автора та назву статті на відповідній мові;

- основний текст рукопису друкується через 1,5 інтервали шрифтом 12 Times New Roman або Times ET, поля ліворуч, вгорі, внизу – 2,5 см, праворуч – 1 см. Відступ абзацу – 5 знаків. Чітко диференціюються тире (–) та дефіс (-);

- при використанні спеціальних шрифтів або символів їх додають відокремленими файлами. При наявності ілюстрацій їх теж подають відокремленими файлами;

- статтю необхідно узгодити з вимогами ВАК, тобто на початку вказати об'єкт, предмет, мету, матеріал та актуальність дослідження, наприкінці намітити перспективи аналізу (шрифт розріджений – 3,0);

- ілюстративний матеріал подається курсивом. Елементи тексту, які потребують виділення, підкреслюються. Значення слів тощо беруться у лапки.

- посилання у тексті оформлюються згідно з нумерацією списку використаної літератури, наприклад: С. Левінсон [1, с. 35], де перший знак – порядковий номер за списком, а другий – номер цитованої сторінки;

- завершує публікацію Література (друкується жирним шрифтом великими літерами без відступу від лівого поля). Нижче впідбір до тексту подається занумерований перелік цитованих робіт (довідники включно) в алфавітному порядку авторів, оформлений із дотриманням стандартів ВАК України 2008, наприклад:

1. Адмони В.Г. Исторический синтаксис немецкого языка / В.Г. Адмони. – М. : Высш. шк., 1963. – 335 с.
2. Богданов В.В. Коммуниканты / В.В. Богданов, В.И. Иванов // Вестник Харьков. нац. ун-та имени В.Н. Каразина. – 1989. – № 339. – С.12-18. (див. правила оформлення списку літератури у Бюлетені ВАК № 3, 2008 р.)

При необхідності надається список джерел ілюстративного матеріалу, оформлений так само, якому передусім назва джерела ілюстративного матеріалу;

- підрядкові виноски не допускаються.

В окремому файлі та на окремому аркуші подаються відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові повністю), науковий ступінь, звання, місце роботи, посада, телефон, домашня та електронна адреси, контактні телефони.

Аспіранти та викладачі додають до рукопису витяг із протоколу засідання кафедри / вченої ради з рекомендацією рукопису до друку та рекомендацію наукового керівника на подану статтю.

Подані матеріали не рецензуються і не повертаються.

Редакційна колегія

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, № 1003
Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов»

Збірник наукових праць

Українською, російською, англійською,
німецькою та французькою мовами

Відповідальний за випуск
Технічний редактор

Л.Р. Безугла
Л.П. Зябченко

Підписано до друку 14.06.2012. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Друк ризографічний. Обл.-вид.арк. 14,82. Ум. друк. арк. 12,75.
Тираж 100 пр. Зам. 3006/2012. Ціна договірна.

61022, м. Харків, пл. Свободи, 4
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Надруковано ФОП Сверделов М.О.
м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 24, корп. А, кв. 33.
Тел.: 755-00-23

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ВОО № 971661 від 13.12.2005.